

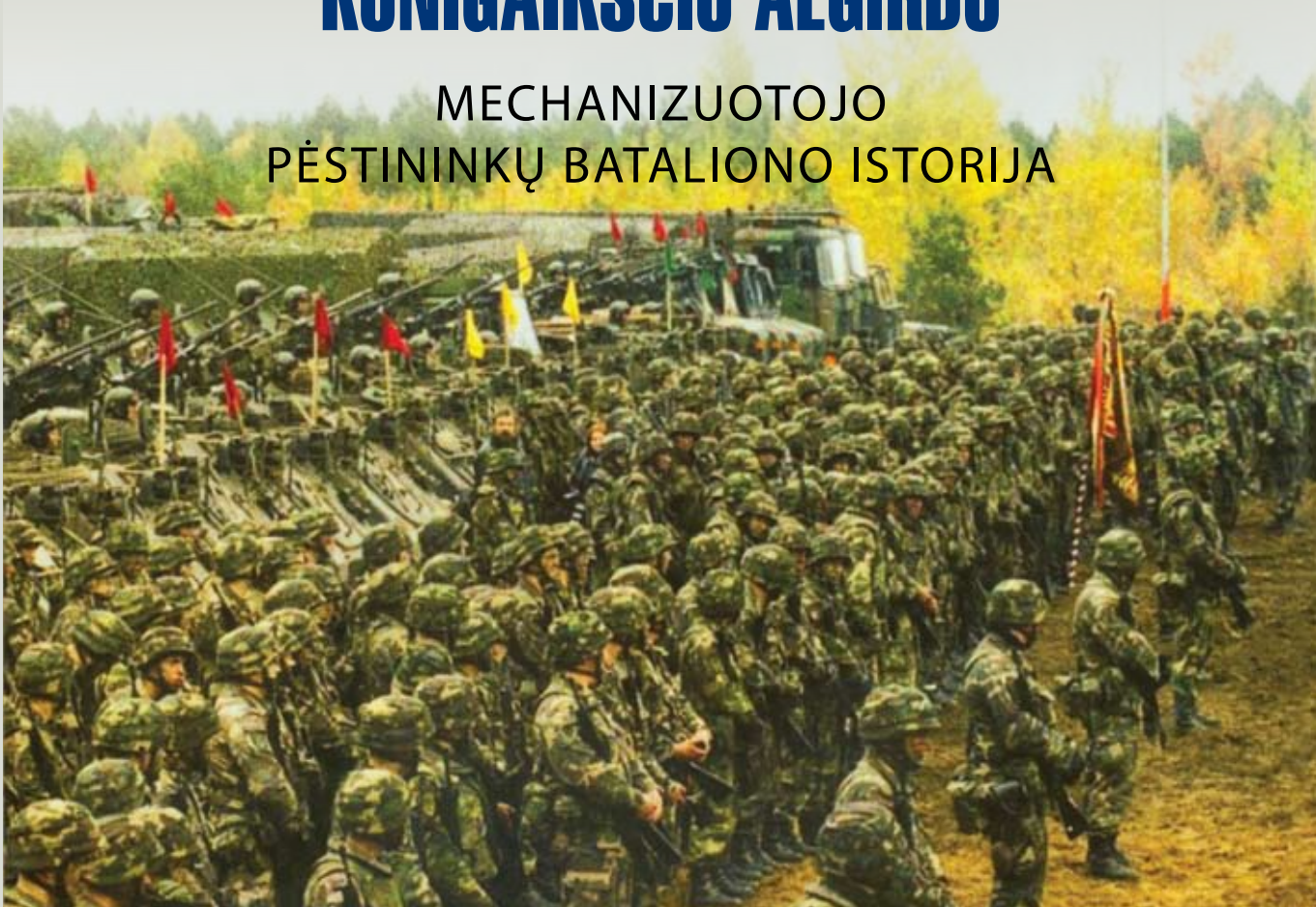
LIETUVOS KARIUOMENĖS ISTORIJA

**Valdas Rakutis
Jonas Vaičenonis**

LIETUVOS DIDŽIOJO KUNIGAİKŠČIO ALGIRDO

**MECHANIZUOTOJO
PĖSTININKŲ BATALIONO ISTORIJA**

Lietuvos didysis kunigaikštis Algirdas

Dailininkas vyr. srž. Vaidas Rindzevičius, 1997 m., Algirdo bataliono muziejus
Portretas tapytas pagal dailininko Petro Kalpoko paveikslą (1933 m.), saugomą
Vytauto Didžiojo karo muziejuje Kaune.

Tėvynės meilė tebus mums vadovas

Valdas Rakutis
Jonas Vaičenonis

LIETUVOS DIDŽIOJO
KUNIGAİKŠČIO ALGIRDO
MECHANIZUOTOJO PĖSTININKŲ
BATALIONO ISTORIJA

Dvidešimtmetį minint

Pėstininkai retai kalba apie jausmus: jie visada buvo ir bus drausmingi ir nuožmūs veiksmo kariai. Jie – laimingi žmonės, nes yra pėstininkai! Jie turi galimybę kautis akis į akį, tiesiogiai jausti sėkmės ir pergalės skonį, ryti pralaimėjimo kartėlį ar klausytis mirties tylos. Prieštaringoje dabartyje kaip niekada galioja principas: Si vis pacem, para bellum – jei nori taikos, ruoškis karui. Pėstininko kelias – tai pareiga. Tad jeigu kas nors ieškos užuovėjos nuo negandų, tegul atsistoja pėstininkams už nugarų, nes ten – saugu.

Knygos autoriai doc. dr. Valdas Rakutis ir doc. dr. Jonas Vaičenonis ne tik gyvai papasakojo apie istorinius likimus, bet ir pateikė daug svarbios dalykinės informacijos. Ši knyga – tai tarsi kunigaikštį Algirdą, tarpukario pulką ir dabartinį batalioną jungiantis tiltas, kuriuo į karo žygį traukia nūdienos algirdiečių karta ir žygiuos ateities kartos.

Vilkai!

Ūūūūū!

*mjr. Ričardas Dumbliauskas
Algirdo MPB vadas, Rukla, 2012 m.*

GENEROLO JONO ŽEMAIČIO LIETUVOS KARO AKADEMIJA

LIETUVOS DIDŽIOJO KUNIGAIKŠČIO ALGIRDO
MECHANIZUOTASIS PĖSTININKŲ BATALIONAS

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

VALDAS RAKUTIS
JONAS VAIČENONIS

LIETUVOS DIDŽIOJO KUNIGAIKŠČIO ALGIRDO MECHANIZUOTOJO PĖSTININKŲ BATALIONO ISTORIJA

Lietuvos pėstija XIV–XXI a. pr.
(II pulko ir Algirdo MPB istorija)

Vilnius 2012

UDK 356.1(474.5)(091)
RA-159

Ši knyga – tai pirmasis bandymas atkūrus Nepriklausomybę pateikti skaitytojams vieno seniausių šalies karinių dalinių – Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mechanizuotojo pėstininkų bataliono – istoriją. Leidinyje aprašoma pėstijos raida, atskleidžiamas jos vaidmuo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir XVII–XIX a. Lietuvoje, pristatomas tarpukariu veikęs 2-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Algirdo pulkas, jo indėlis Nepriklausomybės kovose ir veikla taikos metais iki pat 1940-ųjų, supažindinama su dalinio istorija iki 2011 metų pabaigos.

Atsakingieji redaktoriai: *dr. Vytautas TININIS (LKA),*
vyr. ltū. Gintautas CIUNIS (Algirdo MPB)

Recenzentai: *mjr. Gintautas JAKŠTYS,*
dr. Aušra JUREVIČIŪTĖ

© Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2012
© Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mechanizuotasis pėstininkų batalionas, 2012
© Vytauto Didžiojo universitetas, 2012
© Valdas Rakutis, 2012
© Jonas Vaičenonis, 2012

ISBN 978-609-8074-00-0

TURINYS

ĮVADAS.....	7
SUTRUMPINIMAI	9
I. LIETUVOS VALDOVAS ALGIRDAS.....	11
II. LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAİKŠTYSTĖS PĖSTIJA	18
2.1. Lietuvos pėstijos pradžia	18
2.2. Samdomoji kariuomenė XVI a. viduryje–XVII a. I pusėje.....	19
2.3. Reguliarioji (komputo) pėstija XVII a. viduryje–XVIII a. pradžioje.....	23
2.4. Nuolatinės kariuomenės pėstija 1717–1795 m.....	28
2.5. Lietuvos pėstininkai XIX a.....	50
III. 2-ASIS PĖSTININKŲ DIDŽIOJO LIETUVOS KUNIGAİKŠČIO ALGIRDO PULKAS (1918 12 05–1940 06 15)	58
3.1. Nepriklausomybės kovų keliais.....	58
Pulko įkūrimas.....	58
Organizacinė struktūra, ginkluotė, kovinės funkcijos.....	59
Kovos su bolševikais	60
Kovos su bermontininkais	61
Kovos su lenkais.....	64
Uniformos ir skiriamieji ženklai	69
Apdovanotieji, kovų aukos ir jų atminimo įamžinimas	71
3.2. Pulkas 1921–1940 m.	76
Pulko dislokacija	76
Organizacinė struktūra, karių skaičius, sudėtis.....	76
Pulko technika, karių ginkluotė ir ekipuotė.....	78
Karių tarnyba.....	80
Tradicijos	82
Karių laisvalaikis	84
Dalinio vadovybė	86

IV. LIETUVOS DIDŽIOJO KUNIGAİKŠČIO ALGIRDO MECHANIZUOTASIS PĖSTININKŲ BATALIONAS 97

4.1. Bataliono įkūrimo istorija	97
Pirmieji lietuviški daliniai.....	97
Krašto apsaugos departamentas	100
Karinis-techninis sporto klubas, Mokomoji ir Apsaugos kuopos	102
„Geležinio Vilko“ brigada ir Vilniaus motodesantinis batalionas.....	108
4.2. Batalionas 1991–2004 m.	109
Bataliono dislokacija ir infrastruktūra.....	110
Funkcijos, organizacinė struktūra, karių skaičius, sudėtis.....	110
Bataliono technika, karių ginkluotė ir ekipuotė	116
Karių tarnyba (karinis rengimas, mokymai, manevrai).....	119
Dalyvavimas tarptautinėse misijose	134
Tradicijos (vėliava, uniformos, ženklai, simbolika, paradai ir ritualai).....	134
Karių laisvalaikis (kultūrinis gyvenimas, sportas, visuomeninė veikla)	137
4.3. Į NATO ir Europos Sąjungą įstojus. Batalionas 2004–2011 m.	139
Bataliono organizacinė struktūra, karių skaičius, sudėtis	141
Bataliono technika, karių ginkluotė ir ekipuotė	144
Kovinis rengimas (mokymai, pratybos).....	147
Dalyvavimas tarptautinėse misijose	158
Karių laisvalaikis (kultūrinis gyvenimas, sportas, visuomeninė veikla)	160
Dalinio vadovybė	161
Algirdo MPB 2008–2011 m. kronika.....	168
Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mechanizuotojo pėstininkų bataliono 20-metis	173

BAIGIAMASIS ŽODIS.....	175
------------------------	-----

PRIEDAI	176
---------------	-----

IVADAS

Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mechanizuotasis pėstininkų batalionas mini 20-metį.

Dabartinės Lietuvos kariuomenės istorija susidomėta gana vėlai. Ji buvo tiriami paviršutiniškai, neieškant dabarties ir senesnės praeities sąsajų ar darant tai priešokiais. 1918–1940 m. Lietuvos kariuomenė buvo siejama su senąja kunigaikščių Lietuva, tačiau ignoruojami XVII–XVIII a. jos dalinių pavadinimai ir tradicijos. 1990 m. atkurtos Lietuvos kariuomenės batalionai paveldėjo istorinius pavadinimus, tačiau jų tradicijos dažniausiai buvo perimamos atsitiktinai: remiantis įvairiomis progomis kviečiamų pasidalyti savo patirtimi veteranų atsiminimais arba iniciatyvių karių rankomis ar padalinio muziejaus jėgomis surinkta medžiaga. Todėl šio tyrimo tikslas – atlikti išsamią Lietuvos kariuomenės pėstijos dalinių raidos analizę, sujungiant Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Algirdo 2-ojo pėstininkų pulko (bataliono) ir jo pirmtakų istorijos tyrimus į vieną studiją. Ši jungtis bus šiek tiek dirbtinė, tačiau tikimės, kad tyrimo metu gauti rezultatai suteiks bataliono tradicijų puoselėtojams reikalingos medžiagos, o kariams – idėjinį pagrindą ginant Lietuvos laisvę ir valstybės interesus misijose.

Rengiant šį darbą, norint kuo tiksliau atskleisti labai skirtingų laikotarpių ypatumus, susidurta su tam tikrais sunkumais, todėl reikėjo rasti visų trijų dalinio istorinių epochų „bendrąjį vardiklį“. Buvo pasirinktas skyrių struktūros standartizavimo principas, tačiau kartu jie liko gana savarankiški. Skiriasi ir pateikiamos informacijos proporcijos: senesniems laikams skiriama mažiau, naujesniems – daugiau vietos. Nors daugiausia dėmesio skirta dalinio istorijai, nevengiama ir bendresnių pastabų apie Lietuvos pėstininkus ir visą kariuomenę, kad būtų nuoseklus dalinio raidos kontekstas ir nenutrūktų ryšys su bendraisiais procesais.

Šiandienė Lietuvos kariuomenė tęsia 1918–1940 m. Lietuvos Respublikos kariuomenės ir 2-ojo pėstininkų pulko tradicijas. Tačiau šio dalinio istorija dar neparašyta: trūksta pagrindinių žinių apie jo kovinę ir organizacinę veiklą, vertingesnes tradicijas, iškilnesnes asmenybes, ženklus ir vėliavas. Su ankstesniu laikotarpiu – XVI–XVIII a. LDK kariuomene, XIX a. sukilimais – jokio ryšio nerandama, nors dalinių tokiu ar panašiu pavadinimu, kurie dalyvavo ir pasižymėjo to meto karuose, būta. Daugelis Europos kariuomenių savo tradicijas sieja su XVII a. (Didžioji Britanija), XVIII a. (Vokietija) ar XIX a. (Prancūzija) kariuomenėmis, o XIX a. Lietuvos tautinis atgimimas, įvairios transformacijos šį ryšį susilpnino, dėl to susiklostė iš esmės naujos valstybės koncepcija.

Pagrindiniai šaltiniai – publikuoti darbai, skirti Lietuvos kariuomenės dalinių, pėstijos istorijai, archyviniai šaltiniai. Pastaraisiais daugiausiai remtasi aprašant naujausią laikotarpį trečiojoje knygos dalyje. Naudotasi paskelbtais Krašto apsaugos ministerijos įsakymais ir Algirdo bataliono archyvu. Iš šio archyvo saugomų dokumentų naudingiausi buvo kovinio rengimo planai, bataliono veiklos įsakymai ir inspekcijų dokumentai. Archyvo iki 2004 m. dokumentai sutvarkyti laikantis tam tikros sistemos – pagal signatūras, kurios darbo metu buvo pradėtos keisti remiantis nauja tvarka, todėl tikrinant dokumentų turinį

reikėtų į tai atsižvelgti. 2004 m. ir vėlesni dokumentai dar nesutvarkyti, signatūrų taip pat nėra, todėl išnašose dažniausiai pateikiamos tik apytikslės jų parengimo datos, nustatytos pagal išlikusias elektronines versijas.

Publikacijų lietuvių kalba ypač trūko laikotarpiui iki XX a. iliustruoti, todėl daugiausia remtasi Lenkijos istorikų darbais, kartu nevengiant ir Lietuvos istorikų studijų. Minėtina Konstanto Górsio *Lenkijos pėstijos istorija*, Jano Vimerio (*Wimmer*) apibendrinamieji veikalai *Lenkijos pėstininkų istorija* ir *Lenkijos kariuomenė Šiaurės karo epochos metu*. Lietuvos XVI a. I pusės kariuomenei pristatyti naudingi Antano Tylos darbai apie Lietuvos miestų karo prievoles, visuotinį šaukimą. Reikėtų paminėti gausius Andžejaus Rachubos, Mareko Vagnerio (*Wagner*), Mirosłavo Nagielskio ir jų mokinių darbus, kuriuose pateikta daug naujos informacijos XVII a. vid.–XVIII a. pr. Lietuvos kariuomenės ir jos pėstijos istorijai atskleisti, aktualius Vidmanto Airini Lietuvos kariuomenės sudėties ir veiklos prieš tragiškus 1654–1655 m. įvykius tyrimus.

Tiriant XVIII a. istorijos peripetijas labai pravertė Tomašo Ciesielskio ir Valdo Rakučio darbai, o gilinantis į dalinio istoriją – karininkų sąrašai ir trumpos dalinių istorijos, parengtos Lenkijos ir Lietuvos tyrėjų grupės.

Atskleidžiant XIX a. Lietuvos pėstijos istoriją buvo naudingos Felikso Sliesoriūno, Arvydo Pociūno, Liudo Glemžos, 1917–1940 m. įvykius – Vytauto Lesčiaus, Gintauto Surgailio ir Jono Vaičenonio studijos. Nepriklausomybės kovas nuodugnai tyrė išeivijos autoriai Rukša ir jų dalyvis Ališauskas, tačiau Lietuvos archyvai Vytautui Lesčiui leido daug ką patikslinti. Taikos meto kariuomenės tyrimų pagrindas – fundamentalus Vytauto Statkaus darbas, jį svariai papildė Jonas Vaičenonis. Okupacijų laikotarpio istorija, kaip ir XIX a. etapas, šioje knygoje ne tokia reikšminga. Daugiausiai remtasi Darjušo Navroto (*Nawrot*) darbu, skirtu Lietuvos indėliui Napoleono karo su Rusija metu aptarti.

Ketvirtosios knygos dalies istoriografinis pamatas silpniausias. Teko remtis negausiais Gintauto Surgailio ir Kęstučio Bartkevičiaus atliktais tyrimais ir straipsniais „Krašto apsaugoje“, „Karyje“, „Karde“. Pagrindiniu šaltiniu tapo Algirdo bataliono archyvas ir jo karininkų pateikti dokumentai. Ši dalis, kuriai parengti istorikai įdėjo daugiausia darbo, – originaliausia. Duomenų archyvą reikšmingai papildė anketos ir interviu metodu surinkta atsiminimų medžiaga¹. Daugumos fotografijų autoriai nežinomi.

Leidinio „Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mechanizuotojo pėstininkų bataliono istorija“ sumanytojas – bataliono vadas mjr. Remigijus Baltrėnas. Didelį darbą rengiant šią knygą atliko bataliono karininkas vyr. ltn. Aivaras Pliatkus ir bibliotekos vedėja Albina Jafimenko. I, II ir IV dalis parengė Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos prorektorius mokslui ir studijoms doc. dr. Valdas Rakutis, III dalį – doc. dr. Jonas Vaičenonis. Autoriai dėkoja savo krašto ir padalinio patriotams už pagalbą ir tikisi, kad atliktas tyrimas bus dar vienas reikšmingas žingsnis puoselėjant ir plėtojant Lietuvos kariuomenės tradicijas.

¹ Atsakymus į anketos klausimus atsiuntė plk. ltn. Vilmas Šatas, psk. Robertas Orlovas, vrš. Remigijus Zupkus, mjr. Pranas Kasteckas, vrš. Sigitas Maliauskas.

SUTRUMPINIMAI

ABA – Algirdo bataliono archyvas
AD – aukštojo dažnio diapazonas
AE – atominė elektrinė
Algirdo MPB – Algirdo mechanizuotasis (motorizuotasis) pėstininkų batalionas
AT – Aukščiausioji Taryba
AT NSK – Aukščiausiosios Tarybos Nacionalinio saugumo komitetas
ATR – Abiejų Tautų Respublika
BALTBAT – Baltijos (Lietuvos, Estijos ir Latvijos) taikos palaikymo batalionas
BALTCON – Baltijos kontingentas
brg. gen. – brigados generolas
BTT (*Baltic Training Team*) – Baltijos mokymo grupė
DANCON – Lietuvos taikos palaikymo misijoje Irake kontingentas Danijos padalinio sudėtyje
DDIV – Danijos divizija
DLK – didysis Lietuvos kunigaikštis
eil. – eilinis
EUUS – esminių uždavinių ir užduočių sąrašas
G3 – Operatyvinio planavimo ir kovinio rengimo skyrius
gen. – generolas
gen. ltn. – generolas leitenantas
IĖAK – individualių įgūdžių atnaujinimo kursai
j. psk. – jaunesnysis puskarininkis
J5 – Tarptautinių operacijų ir mokymo skyrius
KAD – Krašto apsaugos departamentas
KAM – Krašto apsaugos ministerija
KAMA – Krašto apsaugos ministerijos archyvas
KAS – krašto apsaugos sistema
KGB (rus. *Komitet gosudarstvennoj bezopasnosti*) – Valstybės saugumo komitetas
KĖAK – kolektyvinių įgūdžių atnaujinimo kursai
KPAT – Karo prievolės administravimo tarnyba
kpt. – kapitonas
KRC – Kovinio rengimo centras
KŠP – kovinio šaudymo pratybos
l. e. pareigas – laikinai einantis pareigas
LAD – labai aukšto dažnio diapazonas
LAKS – Lietuvos atsargos karininkų sąjunga
LDK – Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė
LITART – Danijos kariuomenės paramos kuriant Generolo Romualdo Giedraičio artilerijos batalioną projektas
LITBAT – Danijos kariuomenės paramos rengiant Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mechanizuotąjį pėstininkų batalioną pagal NATO reikalavimus projektas
LITBRIG – 2005 m. pradėtas įgyvendinti dvišalis Danijos ir Lietuvos projektas, siekiant iki 2014 m. pabaigos visapusiškai parengti MPB „Geležinis Vilkas“ štabą ir brigadą visoms NATO operacijoms
LITCOY (*Lithuanian company*) – Lietuvos kuopa taikos palaikymo misijose
LITCON – Lietuvos kontingentas taikos palaikymo misijose

LITDET – Lietuvos kontingentas taikos palaikymo misijose
 LITPLA (*Lithuanian platoon*) – Lietuvos taikos palaikymo misijose būrys
 LITPOLBAT – Lietuvos ir Lenkijos batalionas tarptautinėms operacijoms vykdyti
 LITT – Danijos Karalystės karinių patarėjų grupė
 LKB – Lauko kariuomenės brigada
 LKP – Lietuvos komunistų partija
 LPS – Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis
 LR – Lietuvos Respublika
 LŠS – Lietuvos šaulių sąjunga
 ltn. – leitenantas
 LTPR – lauko taktinės pratybos
 LTSR – Lietuvos Tarybų Socialistinė Respublika
 MDB – motorizuotasis desantinis (motodesantinis) batalionas
 mjr. – majoras
 MLRM – mobilusis laidinio ryšio mazgas
 MPB – mechanizuotasis pėstininkų batalionas
 MPB „Geležinis Vilkas“ – Motorizuotoji pėstininkų brigada „Geležinis Vilkas“
 MRRM – mobilusis radijo ryšio mazgas
 NATO (*North Atlantic Treaty Organization*) – Šiaurės Atlanto Sutarties Organizacija
 NKVD (rus. *Narodnyj komisariat vnutrennich del*) – Vidaus reikalų liaudies komisariatas
 NRF (*NATO Response Force*) – NATO greitojo reagavimo pajėgos
 OSĮL – organizacinės struktūros įrangos lentelė
 PAG – Provincijos atkūrimo grupė
 PKT – profesinė karo tarnyba
 plk. – pulkininkas
 plk. ltn. – pulkininkas leitenantas
 S2 – bataliono Žvalgybos skyrius
 S5 – bataliono Ryšių su visuomene skyrius
 SASO (*Security and Stability Operations*) – taikos rėmimo operacijos
 SDAALR – Savanoriškoji draugija armijai, aviacijai ir laivynui remti
 SFOR (*Stabilisation Force*) – NATO stabilizavimo pajėgos Bosnijoje ir Hercegovinoje
 SKAT – Savanoriškoji krašto apsaugos tarnyba
 SOP – standartinės operacijų procedūros
 SP – sausumos pajėgos
 SPP – sprendimo priėmimo procesas
 TAVVIS – taktinė automatizuoto vadovavimo ir valdymo sistema
 TMU – taikos meto užduotis
 TMUPR – taikos meto užduočių pratybos
 TP kuopa – tiesioginės paramos kuopa
 TSRS – Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjunga
 TVSP – taktinės veiklos standartinės procedūros
 VDKM – Vytauto Didžiojo karo muziejus
 VIŠM – valdymo grupės ir štabo mokymai
 vyr. ltn. – vyresnysis leitenantas
 vyr. srž. – vyresnysis seržantas
 VRM – Vidaus reikalų ministerija
 VSAT – Valstybės sienos apsaugos tarnyba

I. LIETUVOS VALDOVAS ALGIRDAS

Lietuvos valdovas Algirdas, vienas iš vyresnių Lietuvos valdovo Gedimino ir jo pirmosios žmonos sūnų, gimė maždaug 1296 m. Sulaukęs pilnametystės, Algirdas gavo valdyti Krėvą, kuri buvo vienas iš valstybės domeno centrų, šalia Kernavės, Naugarduko, Trakų. Algirdo tėvas Gediminas, dalyvaudamas įvairiuose bažnytiniuose, diplomatinuose ir kariniuose įvykiuose, daug dėmesio skyrė Rusios reikalams. Šioje veikloje jis dažniausiai rėmėsi savo šeima, užimtose žemėse padėdavo įsitvirtinti broliams ir sūnams, o dukrų santuokos sustiprindavo išorines sąjungas. Svarus vaidmuo šioje politikoje teko Algirdui. Jaunystėje jam buvo pavesta tvarkyti Lietuvos valstybės rytinių žemių reikalus. Kunigaikštis vedė Vitebsko kunigaikštystės kunigaikščio dukrą, prijungė Vitebską prie Lietuvos kunigaikščių valdų ir tapo Vitebsko kunigaikščiu. Vitebskas buvo labai svarbi Lietuvos Rytų politikos grandis. Dauguvos aukštupys turėjo didelę reikšmę prekybai, o Vitebsko pašonėje esančios žemės Lietuvos akiratyje atsidūrė dėl politinių interesų: Pskove ir Novgorode beveik nuolat reziduodavo lietuvių kunigaikščiai, turintys vykdyti karo vadų ir teisėjų funkcijas. Smolenskas linko tai į Lietuvos, tai į Maskvos ir totorių pusę, todėl Algirdui ne kartą teko ginti Lietuvos interesus tiek diplomatiniais būdais, tiek jėga – rengti karo žygius. 1339 m. Maskva su totoriais bandė užimti Smolenską, bet nesėkmingai. Atsirevanšuodamas 1341 m. Algirdas pamėgino iš Maskvos atimti Možaiską, tačiau jam to padaryti nepavyko.

1340–1341 m. tėvui Lietuvos valdovo sostą palikus sūnui Jaunučiui, valdančiojoje šeimoje susidarė kritiška situacija. Gediminas buvo išmintingas ir plačių interesų valdovas, todėl jį pakeisti nebuvo taip paprasta – nė vienas iš jo vaikų nebuvo aiškus lyderis. Jaunutis neturėjo autoriteto – jis daugiau orientavosi į stačiatikių kunigaikščių grupę, o tarp pagonių kunigaikščių išsiskyrė Kęstutis, jau keletą metų užimantis svarbios Trakų kunigaikštystės valdovo postą ir tradiciškai įgyvendinantis Lietuvos politiką Žemaitijoje, ir vyresnis brolis Algirdas. 1342 m. broliai sėkmingai apgynė nuo Livonijos riterių Polocką, kunigaikščių patvirtindami Algirdo sūnų Andrių. Ši pergalė buvo labai svarbi, nes 1337 m. Vokietijos imperatoriui Lietuvą ir Žemaitiją paskelbus imperijos dalimi ir padovanojus kryžiuočiams, labai sustiprėjo riterių ekspansija. Be to, naujais, neseniai nutiestais keliais buvo galima staigiai pulti ir prireikus greitai atsitraukti. Matydami, kad dėl paskirto valdovu Jaunučio politikos giminės turtas ir įtaka palengva pereina svetimiesiems, Algirdas su Kęstučiu surengė perversmą: Vilnių užėmė Kęstutis, bet Vilniaus kunigaikščio titulą perdavė vyresniajam broliui. Tokiu būdu Algirdas užėmė valdovo sostą ir viešpatavo iki pat mirties, 1377 metų. Broliui Kęstučiui Algirdas paliko ne tik Trakų kunigaikštystę, bet ir visus karo su kryžiuočiais reikalus, tačiau garantavo išskirtinę padėtį – submonarcho statusą. Toks neįprastas iš pirmo žvilgsnio sprendimas buvo logiškas, nes stiprėjančią Lietuvos valstybę valdyti buvo sunku, be to, ši sąjunga įgijo gana didelį svorį ir privertė paklusti kitus brolius. Rytų politikai atsidėjo pats Algirdas: kovojo su totoriais, plėtė sąjungininkų gretas, siekė neutralizuoti stiprėjančią Maskvos didžiąją kunigaikštystę ir

sukurti atskirą stačiatikių metropoliją. Be to, kilus dideliame kryžiuočių puolimo pavojui, jis dažnai atskubėdavo Kęstučiui į pagalbą.

Jau pirmaisiais valdymo metais didelė grėsmė Lietuvai kilo iš Vakarų. Užsitikrinę paramą, kryžiuočiai norėjo pulti Nemuno žemupį ir sujungti Prūsijos ir Livonijos žemes. Lietuviai laiku paskleidė gandus apie įsiveržimą į Sembos pusiasalį, o vėliau Algirdas puolė Livoniją. Šio žygio metu jam pavyko sunaikinti Tervetės pilį ir Jelgavos (tuo metu Mitau) pilies priešpilį. Lietuvių būriai nuniokojo plačias apylinkes ir pasiekė Turaidą. Šio žygio sėkmės paskatinti Siguldos apylinkėse sukilo lyviai, tačiau jų Algirdas nepalaikė, nes Livonijoje siekė tik taktinių tikslų – neutralizuoti gausias, tačiau neregulias kryžiuočių pajėgas. Jis sugebėjo išlaikyti iniciatyvą savo rankose ir primesti lietuvių valią priešininkui.

Kaip ne kartą jau buvo atsitikę ir anksčiau, Lietuvos valdovų dinastijos krize pasinaudojo priešiškos jėgos Naugarde. 1347 m. reikėjo vėl atsikovoti turėtą įtaką. Algirdo pajėgos užėmė Šelonės ir Lugos pilis, o iš Porchovo ir Opočnos paėmė solidžią kontribuciją. Išgąsdinta Naugardo gyventojų minia nužudė promaskvietišką kunigaikščio vietininką – posadniką, neišrinko savo kunigaikščiu Maskvos valdovo ir 1348 m. sudarė su Lietuva taiką, kuri įtvirtino jai naudingą Naugardo neutralitetą. Jau Gedimino laikais išryškėjusi Lietuvos ir totorių remiamos Maskvos priešprieša tapo pagrindine Algirdo valdymo problema.

Ne vien ginklu, bet ir diplomatija reikalus tvarkė Algirdas, tačiau ne taip sėkmingai. Suprasdamas, kad Maskvos stiprybės paslaptis – totorių parama, bandė juos patraukti į savo pusę: 1349 m. pasiuntė aukštus pasiuntinius pas Aukso ordos chaną Džanibeką, tačiau jie buvo suimti ir išduoti Maskvai. Išperkant pasiuntinius ir savus gimines teko atsisakyti pretenzijų į Okos aukštupio žemes. Susitarimą įtvirtino antrosios Algirdo vedybos su Maskvos valdovo žmonos ir Tverės kunigaikščio Mykolo seserimi Julijona. Taip Algirdo pergalės mūšio lauke ir Maskvos diplomatiniai laimėjimai leido išlaikyti tam tikrą, kad ir trapią, pusiausvyrą. Ji buvo labai reikalinga taisant padėtį Vakaruose. Algirdas manė, kad ji pagerės tik tada, kai karo veiksmai vyks Ordino teritorijoje. Buvo surengta keletas sėkmingų žygių į Bartą ir Sembą. Šie veiksmai netrukus sulaukė atsako – 1348 m. gerai organizuoto kryžiaus žygio, kuriame dalyvavo daug Ordino svečių. Pulta dviem kryptimis: Livonijos riteriai įsiveržė į Žemaitiją, o pagrindinės Prūsijos šakos pajėgos Nemuno slėniu nužygiavo aukščiau Kauno ir prie Strėvos susidūrė su jungtinėmis Lietuvos pajėgomis. Be lietuvių ir žemaičių, šioje kariuomenėje buvo daug rytinių LDK žemių rusinų. Kryžiuočiai ėmė trauktis, saugodami savo grobį, tačiau atsargumą pamiršę lietuviai per daug išsisklaidė Strėvos žemupio pelkėse ir buvo sumušti. Šio pralaimėjimo atgarsiai netrukus pasiekė ir rytines žemes: Pskovas atsisakė priimti Lietuvos vietininką, o maskvėnų kariuomenė atžygiavo prie Smolensko. Kryžiuočiai taip pat pasinaudojo pergale ir bandė įsitvirtinti pietrytinėse Žemaitijos žemėse, sugriovė Veliuonos pilį. Tačiau kaip tik tais metais Europoje kilo baisi maro epidemija ir nutraukė sėkmingus karo veiksmus. Tik 1352 m. kryžiuočiai tapo pajėgūs aktyviau kovoti.

XIV a. viduryje totorių orda pradėjo silpti. Susiklostė nauja situacija – Maskvos ir

Lietuvos kova dėl viršenybės darėsi vis atkaklesnė. Ji buvo kiek maskuojama kunigaikščių tarpusavio vedybomis, „priglaudžiant“ mirusių kunigaikščių palikimą ir kitais veiksmais. Per šį įvykių turtingą laikotarpį Algirdui pavyko įsitvirtinti nemažuose Rusios plotuose, tačiau jo valdžia nebuvo labai stipri: nors mažos kunigaikštystės dažniausiai pripažindavo Lietuvos vyresniškumą, o jų valdovai mielai vesdavo Algirdo dukteris, kad padėtis stabilizuotųsi, labai trukdė Algirdo, kaip pagonių valdovo, įvaizdis. Lietuvos valdovas visomis išgalėmis siekė sukurti atskirą stačiatikių bažnytinę metropoliją arba užsitikrinti dominuojamą padėtį Rytuose, tačiau šią kovą laimėjo Maskva. Tai buvo labai reikšmingas Lietuvą susilpninęs veiksnys. Jo poveikį galėjo atsverti tik dideli iškovojimai – naujos užimtos teritorijos. O jų šeštajame dešimtmetyje daugėjo. Algirdo pastangos išgalėti Rytų Europoje darėsi vis labiau pastebimos, su šia jėga pradėta skaitytis ir, žinoma, kovoti.

1352 m. Vokiečių ordino didžiuoju magistru tapo Strėvos mūšio laimėtojas Vinrichas fon Kniprode. Jis pradėjo taikyti naują Lietuvos žemių puolimo strategiją: toliau plėtodamas kryžiuočių pilių tinklą, dažnai rengdavo nedidelius antpuolius į Lietuvos ir Žemaitijos žemes. Dėl to turėjo keistis gyvenimo sąlygos ištiesai lietuvių gyvenamose srityse. Šias operacijas galėjo vykdyti tik pasienio pilių įgulos. Be nuolatinio niokojimo, turėjo būti rengiamos didesnės operacijos, nukreiptos prieš strateginius Lietuvos gynybos objektus. Visa laimė, kad šis geras strateginis sumanymas nebuvo taktiniu požiūriu sėkmingai įgyvendintas, todėl lietuviai sugebėjo ne tik apsiginti, bet ir patys surengti keletą labai vykusių reidų į Nemuno žemupį, kurių metu pavyko sugriauti kelias pilis, nuniokoti apylinkes ir išsivesti belaisvių. 1356 m., atsakydami į kryžiuočių operaciją Ariogalos, Vaikių ir Medininkų žemėse, lietuviai įsiveržė į Rytų Prūsijos gilumą ir pasiekė Alenšteiną (dab. Lenkija, Olštynas). Visuose šiuose didesnio masto žygiuose dalyvavo ir Algirdas.

1349 m. prasidėjo karas su Lenkija. Susitaikę su kitais kaimynais, lenkai gavo popiežiaus pritarimą organizuoti Lietuvos krikštą ir tuo pačiu metu rengė puolimus Palenkėje ir Voluinėje. Šis naujas pavojus suartino Algirdo Lietuvą su iš esmės nepriklausomu Haličo–Voluinės valdovu lietuvių kunigaikščiu Liubartu. Jungtinės pajėgos sėkmingai atrėmė pavojų – atkovojo Bresto, Vladimiro, Belzo ir kitas pilis, o lietuvių reidai pasiekė tolimesnes Mozūrijos ir Mažosios Lenkijos sritis. Lietuviai apgynė savo interesus Voluinėje, o lenkai įsitvirtino Haliče. Tačiau lenkų apetito tai nesumažino. 1351 m. Lenkijos karalius Kazimieras Didysis organizavo jungtinį Lenkijos, Vengrijos ir Mozūrijos žygį į rusiškąsias Trakų kunigaikštystės žemes. Šiam žygiui vadovavo Vengrijos karalius Liudvikas. Kovos veiksmai virto derybomis, kurių metu Kęstutis pažadėjo krikštytis, o lenkų ir vengrų pajėgos – pasitraukti. Tačiau karo veiksmai nenutrūko, beje, ir minėtų susitarimų nebuvo laikomasi. Iš esmės šios kovos vyko dėl Lietuvos krikšto ir jo priėmimo sąlygų. Išaiškėjo Algirdo politiniai siekiai: valdyti visą Rusiją, iškelti kryžiuočius į totorių pasienį, prie Lietuvos prijungus teritoriją į rytus nuo Alnos ir Priegliaus bei žemes kairiajame Dauguvos krante. Šis planas buvo genialus ir kartu neįgyvendinamas, nes neatitiko realaus jėgų santykio. Nesulaukus iš lietuvių realių žingsnių, 1358 m. Kęstučio ir Algirdo krikšto klausimas

nebebuvo keliamas. Dėl nesėkmingos krikšto akcijos vėl atsinaujino kovos Žemaitijoje. Jų metu Kęstutis buvo paimtas į nelaisvę. Iš ten jam pavyko pabėgti, tačiau pusę metų vakarų frontui nebuvo kam tiesiogiai vadovauti. 1361 m. kryžiuočiai pradėjo rengtis su naikinti svarbiausią Nemuno mūrinę tvirtovę – Kauno pilį. 1362 m. prieš Velykas jie laivais atplaukė prie Kauno pilies, atskyrė ją nuo sausumos grioviu ir pylimu, ant jo pastatė statinių tvorą ir pradėjo ilgalaikę apgūlą pasitelkę taranus ir svaidomąsias mašinas. Ginti Kauno atskubėjo ir Kęstutis, ir Algirdas, tačiau negalėjo gynėjams padėti, ir herojiškai kovojusi pilis krito. Kauno pilies sugriovimas neturėjo reikšmingesnių strateginių padarinių, nes lietuviai įtvirtino Naująjį Kauną – Nemuno salą priešais Nevėžio žiotis. Tačiau kova vakaruose vyko nuolat, ir jai reikėjo skirti nemažai jėgų. Vis dėlto padėčiai rytuose šis karas beveik neturėjo, todėl Lietuvos plėtra vyko sėkmingai.

1357 m. mirė senas Lietuvos priešas – Aukso ordos chanas Džanibekas, o po dvejų metų ir Maskvos didysis kunigaikštis Jonas II Gražusis. Aukso ordos valdovo sostas ėjo iš rankų į rankas, o Maskvoje viešpatavo mažametis Dmitrijus. Algirdas tuo pasinaudojo. Jis išvijo totorių chanus iš Podolės, prijungė Kijevą, nušalino nepriklausomą Kijevo valdovą ir savo dėdę Teodorą. Gerokai išsiplėtė ir sustiprėjo Algirdo remiamo metropolito Romano valdžia – ją pripažino visos lietuvių valdomos stačiatikių žemės. Tačiau stiprėjo ir Maskva: 1361 m. mirus Romanui, naujo Lietuvos stačiatikių valdovo Konstantinopolis nebeskyrė. Dmitrijui (Demetriui) Maskviečiui pavyko gauti didžiojo Vladimiro kunigaikščio titulą, jis tapo oficialiu Rusios žemių autoritetu. Dmitrijui pakluso Suzdalė ir kai kurios kitos Rusios žemės. Prasidėjo Maskvos kova su Tvere, senu Algirdo sąjungininku. Brendo didesnio masto Algirdo karas su Maskva dėl viešpatavimo Rusioje. Jam rengėsi abi pusės. 1367 m. Maskvos kremlius buvo apjuostas mūrine siena, o Maskvos valdovo remiami didžiojo Tverės kunigaikščio Mykolo vasalai Bazilijus ir Jeremijas užėmė Tverę. Lietuvos remiamas Mykolas savo sostinę atgavo, bet neilgam: šį kartą jau pats Dmitrijus Maskvietis ją užėmė. Reikėjo lietuviams tiesiogiai įsikišti, tačiau kaip tik tuo metu padėtis pablogėjo ir vakaruose.

Kryžiuočiai naudojo įvairias kovos formas. 1365 m. jiems pavyko prisivilioti Kęstučio sūnų Butautą, kuris su kai kuriais savo aplinkos žmonėmis perbėgo į kryžiuočių pusę, pasikrikštijo ir sutiko būti Lietuvos valdovu – kryžiuočių marionete. Prisidengdami Butautu, kryžiuočiai Nemuno žemupiu, vėliau pro Žeimius ir Ukmergės apylinkes, persikėlę per Nerį, atakavo Vilniaus priemiesčius, tačiau, nesulaukę palaikymo, buvo priversti grįžti. Pakeliui namo jiems pavyko sudeginti igulų paliktas Kernavės ir Maišiagalos pilies. Per šią labai pavojingą operaciją buvo patikrintas Lietuvos valstybės branduolio gynybos gylis. 1366 m. buvo atakuotos beveik visos Nemuno gynybinės sistemos pilys, 1367-aisiais sugriauta Naujojo Kauno pilis, vietoj jos pastatyta Veliuonos (Gotesverderio) pilis, jos apylinkėse 1368 m. pradžioje įrengta Marienverderio pilis. Lietuviai atsilygino tuo pačiu – sugriovė Angenburgo, Skalvių, Ragainės ir Kaustryčių pilies, tačiau priešininkų ir Algirdo pergalių santykis valstybei nebuvo palankus.

Nesnaudė ir lenkai. 1363 m. lietuvių kunigaikščiai, valdę Podolėje, buvo priversti

pripažinti Lenkijos karaliaus valdžią. Tą patį turėjo padaryti ir Belzo kunigaikštis Jurgis Narimantaitis. Liubartas sunkiai kovojo su lenkais iki 1366 m., tačiau ir jam teko jiems atiduoti Vladimiro žemę. Tai, kad buvo sugriautos kelios Mozūrų pilys, lietuviams nedaug padėjo, tačiau Lietuvos kunigaikščiai pirmai progai pasitaikius pasistengė atsikratyti priklausomybės nuo Lenkijos, ir Belzas vėl atsidūrė jų rankose.

Norint sėkmingai kovoti prie Nemuno ir Voluinėje, reikėjo energingai veikti ir pagerinti bendrą valstybės padėtį. Algirdas nusprendė smogti savo pagrindiniam varžovui – Maskvos valdovui Dmitrijui Maskviečiui. 1368 m. jungtinė Algirdo ir Kęstučio kariuomenė, prie kurios prisijungė Tverės ir Smolensko pajėgos, užgriuvo Maskvos žemes. Pagrindiniu tikiniu tapo Maskvos kariuomenė. Iš pradžių pavyko sunaikinti pavienius būrius, vėliau, lapkričio 21 d., – avangardą prie Trostianycios upės (žuvo abu maskvėnų vadai). Šis mūšis, atrodo, mažamečiui Vytautui buvo pirmasis kovos krikštas. Dmitrijus pasislėpė už mūrinių Maskvos sienų. Negalėdami jų įveikti, lietuviai, niokodami kraštą, plėšdami turtingus vienuolynus, per mažai karo paliestas sritis pamažu traukė namo.

Šis žygis iš esmės pakeitė situaciją rytuose: Tverėje vėl viešpatavo Mykolas. Tačiau visa tai buvo laikina – lietuviams reikėjo žygiuoti šimtus kilometrų, o Dmitrijus galėjo veikti tik mažesniais atstumais: kai 1370 m. maskvėnai puolė Brianską ir Tverę, Mykolas vėl turėjo bėgti į Lietuvą. Tad žygį į Maskvą teko pakartoti. Šį kartą lietuvių jau laukė stipri Dmitrijaus lauko kariuomenė. Ją pavyko sumušti, tačiau bandymai paimti Volokolamsko pilį buvo nesėkmingi. Suprasdamas, kad toliau tęsti apgulą nuostolinga, Algirdas patraukė į Maskvą. Čia jo pajėgos įsirengė stovyklą ir pradėjo plėsti apylinkes. Netrukus paaiškėjo, kad lietuviai ketina derėtis ir sau naudingomis sąlygomis įtvirtinti kovos rezultatus. Tačiau Dmitrijus, sėdėdamas už stiprių Maskvos sienų, neskubėjo kapituluoti, nes žinojo, kad laikas nėra lietuvių sąjungininkas. Vis dėlto buvo sudarytos paliaubos, nors jos reikalavimų nė viena šalis net nesiruošė vykdyti. Tai pravertė – abiem pusėms labai reikėjo pertraukos.

Nemuno gynybos sistema vis dar egzistavo: vėl pavyko vietoje Gotesverderio atstatyti Naująjį Kauną, tačiau neilgam – kryžiuočiai susigrąžino savo prarastas pozicijas. Lietuviai nesugebėjo sutrukdyti apsupti pilį, trūko kariuomenės, kuri galėtų kautis lauko mūšyje. Buvo nutarta surengti didelio masto žygį į Ordino žemes ir taip užkirsti kelią tolesniems kryžiuočių veiksams. 1370 m. lietuvių kariuomenė, kurioje buvo nemažai ir Rusios karių, įsiveržė į Sambiją. Čia pavyko paimti Rūdavos pilį, tačiau atžygiavę kryžiuočiai užklupo nespėjusias įrengti didesnių įtvirtinimų pajėgas ir suskaldė jas dalimis. Lietuviai buvo priversti atsitraukti ir palikti mūšio lauką kryžiuočiams, tačiau žuvo pagrindiniai jų vadai. Nors Sambijos žygis netapo taktine pergale, strateginė užduotis buvo įvykdyta – kryžiuočių energija prie Nemuno kiek priblėso, ir buvo galima, kaip minėta, žygiuoti į Maskvą. Lietuviai kariavo vienu metu trimis frontais: tuos pačius karius tais metais buvo galima matyti prie Nemuno žemupio, Voluinėje ir prie Maskvos. Geriausiai, ko gero, sekėsi kovoti su lenkais – pavyko atkovoti visas 1366 m. prarastas teritorijas. Be to, prie Lietuvos buvo prijungtos

Maskvos įtakos zonai priklausančios žemės – Severianų Naugardas, Starodubas, Rilskas ir Trubčevskas – ir pasodinti lietuvių kunigaikščiai. Net totoriai įvertino Algirdo žygių rezultatus, Tverės Mykolui suteikus didžiojo Vladimiro kunigaikščio titulą. 1370–1373 m. buvo suduotas smūgis ir didžiausiam Lietuvos ekspansijos priešiui – Maskvos metropolitui Aleksijui, apskundus jį dėl finansinės veiklos Konstantinopoliui. Prasidėjo tyrimas, kuris bent kuriam laikui nutraukė Maskvos patronatą stačiatikių hierarchams lietuvių valdomose žemėse. Tačiau Dmitrijus nepasidavė – sudarė mažesniųjų kunigaikščių koaliciją ir neleido Mykolui Tveriškiui įsitvirtinti Vladimire. Ribota pagalba – lietuvių pajėgos, kurias vedė Kęstutis, Andrius Polockietis ir Vytautas, – nepadėjo pasiekti užsibrėžto tikslo, todėl Algirdui teko surengti dar vieną, trečiąjį, žygį į Maskvą.

1371 m. ir kryžiuočiai surengė kelis žygius. Jie nuniokojo Lietuvos ir Žemaitijos teritorijas Nevėžio vidurupyje, Ariogalos apylinkėse ir net prie Darsūniškio, Nemuno vidurupyje. Ypač nukentėjo Upytės žemė, o Ordino valdų pasienis virto dykra. Dėl to buvo ribojamas tiek žygiui į Maskvą telkiamos kariuomenės dydis, tiek laikas, kurį lietuviai galėjo skirti visai operacijai. Maskvėnai jų laukė netoli Liubutsko, gerai parinktoje pozicijoje. Negalint rizikuoti kariuomene, buvo pereita prie derybų, o tai reiškė, kad Tverė turės pasiduoti, prašyti Maskvos malonės. Maskvėnai netruko sėkme pasinaudoti ir 1375 m. puolė miestą. Tverė buvo priversta pripažinti Maskvos viršenybę kaip tik tuo metu, kai Konstantinopolis patvirtino Lietuvai naudingą Stačiatikių bažnyčios sutvarkymo sprendimą.

Lietuvos valdovas Algirdas daug padarė rengdamas žygius į rytus. Vitebsko apylinkėse, Obolcuose, buvo įrengta žygio bazė, apgyvendinti lietuvių kaimai, remiantys ir aprūpinantys pagrindines pajėgas. Šimtus kilometrų kariuomenė įveikė nepatyrusi didesnių nuostolių, tačiau politinė platforma nebuvo tinkama – juk neįmanoma su visais kaimynais vienu metu kariauti, tad teko apsispręsti, kas kraštui svarbiausia. Tokiu prioritetu tapo senosios Lietuvos žemės.

1373 m. Livonijos kariai siaubė Nalšios žemes, pasiekė Dubingių ir Labanoro apylinkes, sugriovė Užpalių pilį. Tačiau jau tų pačių metų rudenį lietuvių pajėgos pradėjo veikti energingiau – įsiveržė į Prūsiją, į Daugpilio apylinkes (Algirdo sūnaus Skirgailos kariuomenė). Vinricho Kniprodės pajėgos, žygiuojančios niokoti Žemaitijos, buvo sustabdytos prie Nemuno. Tačiau kitais metais kryžiuočiai vėl siaubė Lietuvą puldami keliomis kryptimis, o ir Lenkijos frontas atsinaujino. Ypač baisus buvo 1377 m. kryžiuočių puolimas, kai pajėgos pasiekė Vilnių. Algirdui teko vaišėmis išpirkti savo Vilniaus dalį. Laimė, priešai nepaėmė Vilniaus pilių. Net ir atkakliai kaunantis nebuvo įmanoma išlaikyti pusiausvyros, tai padaryti galėjo padėti tik patikimi sąjungininkai, o jų Lietuvai labai trūko. Lietuviai, Europoje paskutinė krikščionybę priėmusi tauta, negalėjo tikėtis universalių to meto pasaulio jėgų pagalbos, o ir pačią valstybę dažniausiai vienijo tik kunigaikščių autoritetas ir nugalėtojų šlovė.

Algirdo laikais valstybės sienos ėjo toli rytuose ir pietuose. Lietuva tapo galinga valstybe, įgijo imperijai būdingų bruožų. Algirdas buvo neprilygstamas karys: valstybė vie-

nu metu kovojo su trimis jėgomis milžiniškoje teritorijoje, be to, ji neturėjo nė vienos sienos, kurią dengtų natūralios kliūtys. Karas praktiškai vyko nuolat, vidinės sritys buvo ištiesai niokojamos, tačiau tai nesutrukdė imtis energingų atsakomųjų veiksmų. Algirdo priešai Dmitrijus Maskvietis (vėliau – Donietis), Lenkijos karalius Kazimieras Didysis ir Kryžiuočių ordino didysis magistras Vinrichas fon Kniprode buvo vieni iškiliausių savo kraštų valdovų, tačiau Lietuva atsilaukė, o kai kuriais atvejais net išplėtė savo teritoriją. Būtent jo valdymo laikotarpiu lietuvių karingumas tapo legenda, kuria rėmėsi lietuvių karių įvaizdis kelis dešimtmečius ir net šimtmečius.

Lietuvos valdovo veikloje galima pastebėti daug išliekamąją vertę turinčių principų: karo veiksmų agresyvumas, puikus karo teatro pažinimas, pirmtakų politikos tęstinumas, politinių ir karinių priemonių derinimas, aktyvumas ir nuoseklumas. Tuo metu Lietuvai reikėjo rasti patikimesnę krikščionybės priedangą, kuri galėtų sustabdyti kryžiuočių ekspansiją, pagerinti santykius su Lenkija ir tapti atsvara stačiatikių civilizacijos laimėjimams.

Algirdo batalionas turi ypatingą globėją. Tai karys, nemokėjęs pasiduoti, nepripažinęs silpnumo, ištižimo. Tai veiklos žmogus, pasiryžęs įveikti didžiausius atstumus, pavojus, laimėti sunkiausius mūšius, aktyvi asmenybė, kūrusi istoriją, o ne prisitaikiusi prie aplinkybių ir plaukusi pasroviui. Šiuolaikiniai tyrėjai sunkiai įsivaizduoja, kaip pagonių valstybė sugebėjo atsispirti priešams, neturėdama jokių sąjungininkų, remdamasi tik vietos statytiniais ir tarpininkais. Lietuvos didysis kunigaikštis Algirdas visada mums bus kario, kuris savo pareigą įvykdo taip, kaip tomis sąlygomis galima padaryti geriausiai, idealas.

II. LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAİKŠTYSTĖS PĖSTIJA

2.1. LIETUVOS PĖSTIJOS PRADŽIA

Lietuvos kariuomenės pėstija kaip savarankiška ginklo rūšis susiformavo gana vėlai, nors pėsti kariai kovos veiksmuose dalyvaudavo jau XII a. XIV a. pradžioje visi Lietuvos gyventojai turėjo atlikti karo prievolę, o įsiveržus priešui – ginti kraštą. Visuotinę prievolę atliekantys kariai dažniausiai kaudavosi pėsti. Dėl didelės teritorijos, priešų kariuomenių ypatumų XIV a. Lietuva buvo priversta stiprinti kavaleriją, kaip pagrindinę kariuomenės rūšį, taigi pėstininkams teko antraeilis vaidmuo. Kovose su ordinais pėstija buvo svarbi kaip pilių karo Žemaitijoje, Juodojoje Rusijoje, visos Nemuno upės gynybos linijos dalis. Turima žinių apie ne vieną garsų pėstininkų žygdarbį ir gynyboje nuveiktus darbus. Manoma, kad nuo XIV a. pilių gynėjai nebuvo vien vietos gyventojai. Įgulas sudarė pilių apygardų rinktiniai kariai. Jie saugojo Nemuno–Jūros gynybinės sistemos pilis. Po Žalgirio ir Pabaisko mūšių, atslūgus pavojui, karo veiksmai vyko tolimuose rytiniuose ir pietiniuose valstybės pakraščiuose, kur stovėjo svarbiausios pilys. Jų įgulas sudarė pėstininkai, tų regionų gyventojai, lietuviai – dažniausiai ginkluoto atsako dalinius – kavaleriją, pėstininkams, kaip minėta, buvo skiriamas antraeilis vaidmuo. Tikrai karai su Maskva, o vėliau ir su Švedija, kurių metu daugiausia kovota dėl įtvirtintų punktų – pilių ir tvirtovių, privertė vėl susirūpinti pėstijos plėtra. Buvo galima rinktis keletą būdų: formuoti pėstininkų pajėgas iš miestiečių (miestų milicijos), nelaisvųjų valstiečių (rekrūtų), karo tarnų ir kitų gyventojų, nepriklausančių bajorijos ir nelaisvųjų valstiečių luomams. Visi trys bandymai buvo beveik nerezultatyvūs: miestai Lietuvoje buvo palyginti maži, prastai fortifikuoti, o valdovo valdžia – per silpna, kad miestiečių prievolė juos ginti būtų virtusi galingesne jėga (išskyrus kelis privačius miestus), nelaisvieji valstiečiai pasirodė esą prasti kariai (XVI a. bandyta telkti rinktinis pėstininkus), o iš kitų sluoksnių gyventojų sudarytos formuotės pasirodė esančios nelabai veiksmingos, nes neturėjo tradicijų, reguliariai negaudavo algų, buvo negausios dėl nedidelio šiems sluoksniams priklausančių žmonių skaičiaus. Tad nueita kitu keliu – buvo samdomi Lenkijos ir kitų kaimyninių šalių, ypač Prūsijos ir Livonijos, pėstininkai. Lenkų kariuomenė dažnai buvo pasitelkiama Lietuvos karuose su Maskva: 1499 m. juose dalyvavo 1 000, 1500 m. – 4 000, 1501 m. – 3 000, 1502 m. – 5 172, 1514 m. – 3 000 lenkų pėstininkų.

XVI a. I pusėje pėstininkai buvo ginkluoti skydais (skydininkai), pikėmis ir alebardomis (pikininkai) ir arkebuzomis (arkebuzininkai). XVII a. skydininkų jau nebuvo, o arkebuzas pakeitė sunkesni ginklai – muškietos, kurias naudojo muškietininkai. Puskarininkiai dar buvo ginkluoti ir duriamaisiais ginklais – alebardomis, protazanais, karininkai – kardais, špagomis, rapyromis ir pistoletais. Lietuvos kariuomenės pėstininkų daliniai lauko mūšiuose dažniausiai saugojo karines stovyklas. Jie sudarė rikiuotės griaučius ir atlikdavo antraeilės funkcijas, o tvirtovių karo metu saugodavo savuosius įtvirtinimus (pilis ir tvirtovės), puldavo prieš sienas ir kitus jų įtvirtinimus, bendradarbiaudavo su artilerija, buvo pagrindinė

smogiamoji jėga. Tai, kad pėstininkų buvo palyginti mažai, lėmė krašto tradicijos, menkos logistikos galimybės, dideli atstumai ir neefektyvios mokesčių rinkimo sistemos.

Dalyvavimas karo veiksmuose

Svarbiausi XVI a. I pusės karų su Maskva įvykiai susiję su 1514 m. kampanija. Tais metais Maskvos didžiajam kunigaikščiui pavyko užimti Smolenską, strategiškai svarbią lietuvių pilį, o LDK kariuomenei – sumušti maskvėnus prie Oršos. Abiem atvejais reikšmingas vaidmuo teko pėstininkams. Iš vietos gyventojų sudaryta Smolensko tvirtovės įgula, atsilaikiusi prieš gausią, bet netaiklią maskvėnų artileriją, nesugebėjo pasipriešinti klastingiems didiko Mykolo Glinskio, pabėgėlio iš Lietuvos, įkalbinėjimams ir privertė pilies komendantą pasiduoti. Tuo metu atvykusi LDK kariuomenė keturiskart didesnes maskvėnų pajėgas sugebėjo sumušti dalimis. Didelę reikšmę mūšyje turėjo pasala, kurią sudarė lenkų pėstininkai, ginkluoti skydais, ietimis, arkebuzomis ir keletu lauko pabūklų. Apsimetę, kad bėga, Lietuvos raiteliai atsiviliojo maskvėnus į numatytą vietą ir prasiskyrė – šie apstulbę pamatė, kad atsidūrė prieš tvarkingą ugnies liniją. Netrukus iš nedidelio atstumo plykstelėjo tokia salvė, jog maskvėnai pasileido paniškai bėgti, o lietuvių kavalerijai beliko tik juos persekioti. Iš pateiktų pavyzdžių matome, kad senoji pilių įgulų sudarymo sistema nebeatitiko karybos poreikių. Smolenskiečiai nebuvo labai motyvuoti kovoti, pasidavė priešo propagandai ir įkalbinėjimams, o samdyti svetimšaliai puikiai atliko savo užduotį – nustebino priešą ir privertė jį bėgti.

1568 m. mūšyje rinktiniai lietuvių pėstininkai pasirodė esą nepajėgūs paimti maskvėnų užimtą Ulos pilį, nors artilerija jau buvo padariusi pralaužą. Pats etmonas juos įkalbinėjo atlikti savo pareigą, tačiau valstiečiai, apvilkti karių uniformomis, nebuvo pasirengę aukoti savo galvų, tad įtvirtinimus teko šturmuoti nuo žirgų nulipusiems bajorams.

2.2. SAMDOMOJI KARIUOMENĖ XVI A. VIDURYJE–XVII A. I PUSĖJE

1557 m. prasidėjęs Livonijos karas Lietuvos pėstijos raidai turėjo didelę reikšmę. Livonijos karo teatre, kurį sudarė ir Lietuvos bei Maskvos didžiosios kunigaikštystės pasienio teritorijos, buvo tankus fortifikuotų miestų ir pilių tinklas, todėl be pėstininkų dalinių kariauti vargu ar buvo įmanoma: reikėjo įgulų užimtoms pilims ginti ir pajėgų naujoms užimti.

Klasikiniai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pėstininkų bruožai susiformavo Stepono Batoro valdymo laikais, kai jie sudarė didelę ginkluotųjų pajėgų dalį. Didelę reikšmę turėjo ir pats Steponas Batoras kaip asmenybė ir kaip valdovas – karys, turintis savų lėšų. Jis galėjo spręsti daugelį klausimų, tačiau išlaikė demokratinių procedūrų sistemą, tarėsi su didikais ir Seimu. Taip buvo galima mobilizuoti visą Abiejų Tautų Respublikos (ATR) potencialą įsisenėjusioms LDK gynybos problemoms spręsti, šį potencialą tobulinti ir didinti. Trijuose Batoro žygiuose dalyvavo nuo keliolikos iki keliasdešimties tūkstančių pėstininkų, o ateities planuose, rengiantis karui su Turkija, buvo numatyta sukurti net 60 000 pėstininkų pajėgas.

Organizacinė struktūra, ginkluotė, kovinės funkcijos

Pagrindinis pėstijos vienetas XVI–XVII a. buvo pėstininkų kuopa, vadinta vokiškai *rotha* arba lenkiškai *chorągiew* – vėliava. Tokios kuopos vadas ir viršininkas buvo rotmistras (vok. *Rittmeister*, *Rothmagister*, lenk. *rotmistrz*). Jis ne tik vadovavo kuopai, bet ir tvarkė visą jos finansų apskaitą, sudarydavo sutartis, derėjosi dėl laiku nemokamų atlyginimų, priimdavo į kuopą ir iš jos atleisdavo karius. Vadovauti kuopai jam padėdavo karininkai (vok. *Offiziere*, lenk. *oficerowie*), leitenantai (pažodžiui – padėjėjai: vok. *Leutnant*, lenk. *porucznik*), kartais jaunesnieji leitenantai (vok. *Unter Leutnant*, lenk. *podporucznik*) ir vėliavininkai (vok. *Fähnrik*, lenk. *chorąży*). Karininkų pagalbininkai buvo vadinami puskarininkiais (vok. *Unteroffiziere*, lenk. *uteroficerowie*, *podoficerowie*). Vokiečių daliniuose jie buvo vadinami feldfebeliais, seržantais, kaptenarmais (pranc. *capitaine d'armes*), butininkais – kvartirmeisteriais (vok. *Quartiermeister*) ir kapralais (pranc. *caporal*, vok. *Korporal*). Vengrijos, Lenkijos ir Lietuvos pėstininkų daliniuose buvo naudojama dešimtinių ir šimtinių sistema, skiriami šimtininkai (lenk., rus. *sotnik*) ir dešimtininkai (rus. *desiatnik*, lenk. *dziesiątnik*). Kuopos turėjo savo muzikantų: vokiečių daliniuose buvo fleitininkų (vok. *Pfeifer*) ir būgnininkų (lenk. *dobosz*), vengrų – būgnininkų, lenkų ir lietuvių – būgnininkų ir kartais švilpynininkų. Vengrų pulkus sudarė keletas šimtų, atskirais atvejais – netgi 3 000 karių, tačiau pulkų štabų nebuvo.

22

Daug buvo tikimasi iš rinktinių institucijos. Rinktinių įstatymas pasirodė 1578 m., vėliau jį papildė 1590, 1595 ir 1598 m. įstatymai. 1595 m. įstatymas buvo skirtas tik Lietuvai. Vėliau apie rinktinius kalbėta ir kituose seimuose. 1639 m. rinktinių sistemos buvo atsisakyta². Nuo 20 valstybės žemės valstiečių dirbamų valakų (apie 20 ha dirbamos žemės) turėjo būti skiriamas vienas pėstininkas. Jis buvo atleidžiamas nuo visų prievolių, išskyrus pareigos kas ketvirtį atvykti į apžiūras, rengiamas rotmistro, apsirūpinti reikalingais ginklais: turėti arkebužą, parako ir švino, kardą ir kirvį, taip pat uniformą. Uniformos spalvą parinkdavo rotmistras, bet joje būdavo ir violetinių, tradicinės Batoro spalvos, elementų. Kitos 19 tarnybų turėjo atlikti karo tarnybos prievolės. Karo metu toks karys turėjo stoti į tarnybą ir vykti ten, kur buvo siunčiamas. Jam buvo mokama nedidelė alga.

Rinktiniai daliniai buvo kuriami teritoriniu principu. Nors sumanymas buvo neišvengiamas ir pradėtas įgyvendinti tinkamu laiku, susidurta su dideliu valstiečių ir jų ponų pasipriešinimu, todėl pirmajame žygyje į Polocką 1579 m. dalyvavo tik keli šimtai rinktinių. Tačiau 1780 m. jų jau buvo daugiau, o 1581 m. žygyje į Pskovą dalyvavo 1 878 Lenkijos rinktiniai. Ir po Stepono Batoro mirties rinktinių institucija buvo tolydžio tobulinama. 1590 m. buvo surinkta 2 300 karių. Lietuvoje rinktiniai pradėti šaukti 1590 m., jų buvo keli šimtai. Vėl kovos laukuose jie pasirodė 1612 ir 1617 m., 1621–1622 m. buvo apie 420 tokių karių³. Rinktinių privalumas – jos buvo pusiau nuolatinis greitai

² Wisner H. Wojsko ..., s. 176.

³ Wisner H. Wojsko ..., s. 181.

mobilizuojamas nacionalinis karinis dalinys. Tačiau ši sistema turėjo ir trūkumų: kariai nebuvo suinteresuoti karu ir jo sėkme, gaunamo mažo atlyginimo neužtekdavo karo meto nuostoliams atlyginti, nepakankamai kontroliuota, kaip atliekama karo prievolė, vešėjo korupcija, bet didžiausia problema buvo ponų nenoras išleisti savo valstiečių tarnauti. Norint sukurti veiksmingą pėstiniją, reikėjo turėti laisvųjų valstiečių sluoksnį, o tam nebuvo jokių sąlygų vyraujant luominės visuomenės institutams, seimams ir seimeliams. Rinktiniai atliko daugiau pagalbines funkcijas: statydavo įtvirtinimus, taisydavo kelius, padėdavo gabenti artileriją, dalyvaudavo apgulos darbuose. Mūšyje jie sudarydavo tik šaulių padalinius, panašiai kaip Maskvos šauliai, ietininkų neturėjo. Karininkai buvo ginkluoti kardais ir pistoletais, o puskarininkiai – ietimis su kirveliais, panašiais į alebardas, taip pat kardais ir kartais pistoletais. Steponas Batoras, samdydamas vietos gyventojus į pėstininkų dalinius, išbandė visokias priemones – mėgino formuoti smulkiųjų bajorų vėliavas, tačiau, nepaisant gana vykusio bandymo sukurti Palenkės ir Mozūrijos bajorų vėliavas, ši kariuomenės organizavimo forma Lenkijoje ir Lietuvoje neprigijo.

Samdomoji kariuomenė daugiausiai buvo sudaryta iš svetimšalių, nors galima buvo rasti ir vietos kilmės karių, ypač svetimšalių daliniams ilgesnį laiką likus krašte. Itin noriai samdyti vokiečiai. Stengtasi, kad samdiniai būtų iš kariavusių Vokietijos žemių, tačiau dažniausiai tekdavo tenkintis Prūsijos pėstininkais. Kai kuriose kampanijose pasitaikydavo škotų ir anglų pėstininkų. Labai buvo vertinami svetimšaliai karininkai – italai, prancūzai, Prūsijos ir Livonijos vokiečiai. Pastarieji lengviau prisitaikydavo prie vietos sąlygų, tenkindavosi mažesniais atlyginimais. Buvo samdomos ir lenkų bei lietuvių vėliavos, tačiau šiuo atveju kariai privalėjo turėti tarnybos kitose kariuomenėse arba dalyvavimo ilgalaikiuose karo veiksmuose patirties. Samdos sąlygos priklausė nuo situacijos: jeigu tuo metu nevykdavo kitų karų, karius buvo galima pasamdyti gana nebrangiai, ir priešingai, jei vykdavo ilgalaikiai veiksmai, tokie kaip, pavyzdžiui, *Trisdešimties metų* karas (1618–1648), jų kainos išaugdavo, ir tekdavo tenkintis vietos ištekliais, net samdyti niekada drausme nepasižymėjusius kazokus. Samdomoji kariuomenė buvo būtina, tačiau, nuolat šlubuojant mokesčių surinkimo sistemai, kartu ir pavojinga: laiku negavę užmokesčio algininkai galėjo suburti algininkų tarybas (lenk. *kolo* – ratas), boikotuoti karo veiksmus, pereiti į priešų pusę arba, ko buvo labiausiai bijomasi, įsiveržti į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vidaus žemes ir ten plėšikauti – bandyti „išieškoti“ atlygi tiesiog iš gyventojų. Darbo neturintys algininkai burdavosi į ginkluotas gaujas, kurios paralyžiudavo ekonominį krašto gyvenimą.

Aukštesnio lygmens dalinių – batalionų, brigadų ir divizijų – Lietuvos kariuomenės pėstinija neturėjo. Pėstininkų daliniai buvo pavaldūs etmonui arba jo skirtam vadui. Junginių organizacinė struktūra buvo atsitiktinė ir laikina, nors tuo metu Nyderlanduose jau buvo formuojami bataliono, o Švedijoje pusbrigadės ir brigados tipo daliniai. 1629 m. kariai su Švedija baigėsi, tačiau pėstiniją, žiūrint į ateitį, reikėjo skubėti tobulinti ir siekti geriau parengti. Valdovas Vladislovas Vaza, atsižvelgdamas į kovą su Švedija 1600–1629 m. kare

patirtį, suskirstė Lenkijos ir Lietuvos kariuomenes į tautinį ir svetimšalių autoramentus, kad nusistovėtų savų ir samdytų svetimšalių dalinių pusiausvyra. Svetimšalių autoramentui priklausė dauguma pėstininkų, daugiausia vokiško tipo pėstija. Tačiau ši kariuomenė vis dar buvo laikina, t. y. veikdavo tik per karą, o taikiu metu – tik karališkoji gvardija (LDK – 1 200 karių) ir pasienio pilių įgulos, kurių kariams buvo mokamos algos.

1579 m., bandant atsiimti iš maskvėnų Polocko pilis, puikiai pasirodė samdyti vengrai ir vokiečiai: pirmieji negailėjo savo kraujo – puldavo į karščiausius kovos „taškus“, antrieji veikė išmintingai ir nuosekliai. Artilerijai pavyko sukelti vienoje iš pilių gaisrą, pralaužti sieną, o ten pasiūstiems vengrų pėstininkams – beveik palaužti gynėjų valią, tačiau patirti nuostoliai privertė valdovą Steponą Batorą pradėti su pilėnais derybas. Gynėjai, nesitikėdami atlaikyti dar vieno panašaus puolimo, sutiko pasitraukti su vėliavomis ir ginklais.

1600–1609 m. kariaujant su Švedija ypač trūko pinigų, buvo sunku pasamdyti pėstininkų, todėl karas vyko sunkiai. Lietuvos ir sumanaus didžiojo etmono Jono Karolio Chodkevičiaus dėka pavyko palaikyti tam tikrą pusiausvyrą, laimėti pavienių mūšių. Švedijos karaliui Gustavui II Adolfui pertvarkius savo kariuomenę, padidinus pėstininkų ugnies galią, Lietuvos kariuomenei pasidarė sunku su jais kovoti. Buvo prarasta didelė dalis Livonijos, 1621 m. krito svarbiausias Livonijos miestas Ryga, 1625 m. teko atiduoti ir Biržus.

Lietuvos kariuomenėje 1622 m. buvo tik 2 100 pėstininkų, kurie sudarė 26,3 proc. visų pajėgų. Iki 1629 m. šis skaičius nedaug tepasikeitė (tarnavo 2 150 karių, kurie sudarė 43 proc. kariuomenės). Lietuvos karyba išgyveno krizę. Ją buvo bandoma įveikti kariuomenę modernizuojant vakarietišku pavyzdžiu, daugiausiai perimant Nyderlandų, Ispanijos ir vokiškųjų kraštų patirtį. 1635 m., rengiantis karui su Švedija, Lietuvos pėstininkų skaičius padidėjo iki 4 640, kas sudarė jau 57,3 proc. visos kariuomenės, tačiau šis procesas vyko taip lėtai, kad atotrūkis nuo svarbiausių priešų – Maskvos (Rusijos) ir Švedijos – darėsi vis labiau pastebimas.

Karų su Švedija metu Lietuvos kariuomenės pėstininkai buvo suskirstyti į pulkus. Jie buvo vadinami vadų, dažniausiai didikų, vardais. Ši tradicija bus gyva, kol gyvuos valstybė. Per 1601 m. Livonijos kampaniją LDK kariuomenėje atsirado ir Lietuvos didžiojo etmono Kristupo Radvilos Perkūno didysis pulkas (*pulk walny*)⁴. Pulkai buvo formuojami tik vienai kampanijai, tačiau karui užtrukus galėjo gyvuoti ir keletą metų. Didysis etmonas, dažnai asmeniškai finansuodavęs nemažą dalį kariuomenės išlaidų, savo pulkui skirdavo išskirtinį dėmesį. Vis dėlto negalima teigti, kad pulkas buvo pagrindinė to meto pėstijos organizacinė forma. Neretai pagrindiniai jos vienetai vis dar buvo įvairaus dydžio kuopos (*compania, rotha*), dar vadintos ir vėliavomis (*chorągiew*). Didysis etmonas taip pat galėjo būti ir pėstininkų dalinio arba padalinio pulkininkas ar rotmistras. Tačiau taip įvykti galėjo tik atsitiktinai, nes sistemos nebuvo: etmonams dažniausiai priklausydavo husarų ir kitos kavalerijos vėliavos. Vis dėlto turime žinių apie 1621–1625 m. egzistavusias kelias

⁴ Wisner H., Rzeczypospolita Wazów, t. II, *Wojsko Wielkiego Księstwa Litewskiego*, Warszawa, 2004, s. 90.

LDK lauko etmono Kristupo II Radvilos pėstininkų vėliavas⁵. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad būtent Biržų–Dubingių šakos Radvilos nevengė būti pėstininkų dalinių ir padalinių organizatoriais, pulkininkais ar rotmistras, nes suprato šios ginklo rūšies svarbą ir naudą, palaikė ryšį su Vakarų ir Vidurio Europa ir iš ten perėmė ne vieną naujovę. Lauko etmono Kristupo II Radvilos sūnus Jonušas Radvila, vėliau tapęs lauko ir didžiuoju etmonu, 1633–1634 m. buvo pėstininkų pulko (regimento) pulkininkas⁶.

Ginklai kariams dažniausiai buvo perkami Vilniuje, Lietuvos ginklininkų centre. Čia buvo gaminamos ir vėliavos⁷, rečiau ginklais buvo apsirūpinama Kaune, Breste arba Gardine, Lenkijos karalystės miestuose Krokuvoje, Varšuvoje, Gdanske, Torunėje. Radvilų valdoje Kopyliuje buvo gaminami šaunamieji ginklai – muškietos ir pistoletai.

2. 3. REGULIARIOJI (KOMPUTO) PĖSTIJA XVII A. VIDURYJE–XVIII A. PRADŽIOJE

XVI–XVII a. sandūroje Nyderlandų karvedys Mauricijus iš Nasau ėmėsi reformų, apie kurias buvo plačiai diskutuojama įvairiose kariuomenėse ir daug kur stengiamasi jas kopijuoti. 1615 m., pasibaigus vienam iš karo etapų, buvo įkurta speciali mokykla, kuri turėjo padėti įgytus karybos įgūdžius išlaikyti, atsirado pirmieji pėstininkų reguliaminai, tobulėjo šaudymo metodika. Karo tarnyba darėsi sudėtingesnė, jai reikėjo geresnio pasirengimo ir profesinių įgūdžių. Kariuomenė turėjo būti formuojama jau nebe vienai kampanijai, o kur kas ilgesniam laikui. Siekiant šių permainų ir Lietuvos kariuomenėje buvo atliktos kelios reformos, siejamos su Vladislovo Vazos vardu.

1632 m., mirus Zigmantui Vazai, Maskvos didžioji kunigaikštystė pradėjo vadinamąjį Smolensko karą, siekdama atgauti per sumaištį prarastas ir Deulino paliaubomis įteisintas žemes. Tai turėjo būti tvirtovių karas, todėl naujai kuriamos palyginti gausios kariuomenės didelę dalį turėjo sudaryti pėstininkai. Tam pritarė ir LDK didysis etmonas Kristupas II Radvila, be to, ir patys maskvėnai turėjo vakarietiško tipo pėstininkų dalinių, kuriems vadovavo svetimšaliai. Bandymas samdyti svetimšalius kareivius nebuvo labai rezultatyvus, nes kai kurios valstybės palaikė protestantų pusę, o katalikiškųjų kraštų kariai buvo mobilizuoti į Austrijos karvedžio Valenšteino karines pajėgas. Todėl svetimšaliams karininkams buvo leista formuoti dalinius iš vietos vadinamųjų laisvųjų žmonių, dažniausiai buvusių kareivių, dezertyrų, čia gyvenančių svetimšalių, miestiečių, pabėgusių valstiečių, valkatų ir pan. Pirmą kartą toks samdymo būdas buvo panaudotas formuojant Reinholdo Rozeno (*Reinhold Rosen*) pulką dar Švedijos karo metu. Nors tokia tvarka buvo nepriimtina daugumai bajorų, viskas vyko legaliai: karaliaus mobilizacinius raštus turintys rotmistrai savo teises deklaruodavo vaivadijose ir pavietuose, po to specialios verbavimo komandos buvo

⁵ 1621 m. minima lauko etmono vengrų vėliava, 1622 m. – ltn. Petro Kochlevskio, kurį pakeitė ltn. Kristupas Arciševskis, 1625 m. minima to paties etmono ltn. Bočkuro vėliava. Žr.: Wisner H., *Wojsko ...*, s. 123–124.

⁶ Wisner H., *Wojsko ...*, s. 124.

⁷ Wisner H., *Wojsko ...*, s. 129.

siunčiamos į miestus ir miestelius, kur turgaus aikštėse ir kitose viešose vietose skelbdavo samdos sąlygas ir žadėdavo šviesią ateitį. Verbavimo procedūrą lydėjo būgno garsai, todėl šis verbavimo būdas buvo pradėtas vadinti „laisvuju būgnu“. Surinkti kariai buvo aprenjami, apginkluojami ir pradedami mokyti karybos pagrindų. Taip buvo sukurta kokybiškai nauja nacionalinė samdomoji kariuomenė, rengiami nacionaliniai vakarietiško tipo pėstininkai. Be 11 700 naujųjų pėstininkų, buvo ir 1 150 senojo tipo lietuvių pėstininkų, dvi didžiojo Lietuvos etmono Kristupo II Radvilos kuopos, aktyviai veikiančios nuo pat karo pradžios, 1632 m. Tokiu būdu buvo sukurtas dviejų tipų kariuomenės precedentas: svetimšalių autoramento, kuris buvo formuojamas Nyderlandų ir Vokietijos pavyzdžiu, kur daugiausia buvo vartojama vokiečių kalba, ir tautinio autoramento, kuriam priklausė senesniojo tipo kariuomenė – lenkų ir lietuvių pėstininkai, kuriems buvo priskiriamos ir rinktinių vėliavos. Svetimšalių autoramento pėstija skyrėsi ne tik nuo lenkų ir lietuvių, bet ir nuo senesnių vokiečių ir vengrų samdinių: pastariesiems daugiausiai buvo patikimos tik ugnies palaikymo funkcijos, nes jų ginkluotėje vyravo šaunamieji ginklai, o naujieji pikininkų ir muškietininkų daliniai galėjo savarankiškai gintis ir pulti, todėl būtent jie ir sudarė prielaidas pėstininkų kariuomenei susiformuoti. Smolensko kare naujo tipo Lenkijos ir Lietuvos kariuomenė sugebėjo įveikti naujo tipo Rusijos kariuomenę. Jos pergalei įtakos turėjo ne tik kiekybinė persvara, bet ir naujųjų dalinių kokybė, gebėjimas statyti lauko įtvirtinimus ir vadovautis planinga puolimo strategija. Smolensko karas buvo naujosios kariuomenės poligonas. Jo metu buvo kuriama ir pėstininkų taktika: iš pradžių bandyta šturmu užimti Rusijos karių pastatytus įtvirtinimus, vėliau naudoti gerokai veiksmingesni inžinerinės atakos, geresnio ugnies priemonių išdėstymo ir sąveikos su kavalerija metodai. Pėstininkai puldavo tik remiami artilerijos, puolimo dalyvaujant stambesniems daliniams atsisakyta dėl inžinerinių kliūčių. Daugiausia buvo kovojama ugnies priemonėmis, artimojoje kovoje dažniau nei pikės naudojami kardai. Pasibaigus karui su Rusija, kariuomenė nebuvo paleista dėl totorių ir turkų pavojaus, vėliau daugelis Smolensko karių pateko į privačias didikų milicijos grupes. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad vienam iš naujojo tipo pėstininkų pulkų vadovavo didžiojo etmono sūnus, vėliau LDK lauko ir didysis etmonas Jonušas Radvila. Kariuomenė nebuvo išformuota iki 1635 m. – rengtasi karui su Švedija. 1634 m. buvo išleisti nauji karo artikulai, kuriuose naujieji daliniai jau vadinami svetimšalių daliniais, arba svetimšalių autoramentu. Rengiantis karui Prūsijoje, vėl daugiausia dėmesio teko pėstininkams – jie turėjo sudaryti 61 proc. pajėgų. Prieš pradėdant kampaniją buvo pasistengta suvienodinti pėstininkų pulkų struktūrą orientuojantis į 600 karių dydžio dalinius. Karui neįvykus (švedai sutiko patenkinti kai kuriuos ekonominius reikalavimus), didelė kariuomenė buvo greitai išskirstyta po atskiras Lenkijos vaivadijas ir pavietus. Ji sumažėjo iki taikos meto dydžio, o tai reiškė, kad beveik visa svetimšalių pėstija turėjo būti paleista. Tokį Seimo sprendimą lėmė ne tik ekonominiai, bet ir politiniai magnatų ir bajorijos išskaičiavimai: naujoji pėstija galėjo tapti valdovo pozicijų stiprinimo priemone – ji būtų sustiprinusi ir valstybę, bet apribojusi turimas laisves.

Vladislovas Vaza pasistengė išsaugoti bent labiausiai nusipelnčius vadus, rado jiems vietos savo gvardijoje ir kitose valdovo tarnybose, kartu, kai tik galėjo, kūrė dalinius pietrytiniuose pakraščiuose. Iki pat savo valdymo pabaigos Vladislovas Vaza rūpinosi svetimšalių pėstininkų daliniais ir jų vadais, tačiau jo veikla vis labiau buvo varžoma pavoju pajutusių magnatų ir bajorų. Ši opozicija ir tapo pagrindine priežastimi, dėl kurios Respublikos kariuomenės reformos buvo ribotos ir negalėjo sparčiau vystytis pėstija. Tik privačios didikų milicijos galėjo nevaržomos plėstis ir modernėti. Jos greitai įvertino naujų metodų veiksmingumą ir savo dalinius tvarkė vakarietiškais pagrindais. Tarp tokių didikų minėtinas ir Jonušas Radvila, daug dėmesio skyręs Biržų kunigaikštystės ir kitų valdų karinio potencialo plėtrai. Realiai būtent etmonas Lietuvoje darė tai, ką Lenkijoje valdovas, tačiau magnato galimybės buvo kur kas kuklesnės, tuo labiau kad visų reformatų globėjas seniai nesutarė su valdovais katalikais, buvo delsiama suteikti atsakingas pareigas, o į lauko etmonus stengiamasi skirti didžiajam etmonui nepriimtinius asmenis. Visos šios prielaidos neleido valstybei tinkamai išnaudoti taikos metų potencialo valstybės kariuomenei išlaikyti, jau nekalbant apie jos didinimą.

Pasibaigus palyginti taikiam Vladislovo Vazos valdymo laikotarpiui, Abiejų Tautų Respublika įžengė į nesibaigiančių karų epochą. Nuo 1648 iki 1721 m. kraštas nuolat kariaudavo tai su vienu, tai su kitu kaimynu, o kartais ir su keliais iš karto vienu metu. Ypač sunkūs buvo 1648–1661 ir 1702–1709 m. karo veiksmai, kai priešas buvo užėmęs didelę dalį Lietuvos teritorijos ir kraštas buvo negailestingai niokojamas. Tai paliko gilius randus ne tik materialinėje, bet ir dvasinėje šalies kultūroje. Nors pagal įstatymus Lietuvos kariuomenė ir nebuvo nuolatinė, pats gyvenimas privertė kurti reguliarias ginkluotąsias pajėgas. Seimas patvirtindavo kariuomenės struktūrą, karių skaičių, dvejiems metams numatydavo jų išlaikymo būdus. Šie sprendimai dėl pablogėjusios krašto padėties kartais būdavo keičiami.

Organizacinė struktūra, ginkluotė, kovinės funkcijos

Pagrindiniai pėstijos vienetai jau buvo nebe kuopos, o pulkai, dažnai vakarietišku papročiu vadinami *regimentais*, skirtingo dydžio ir sudėties daliniai, sudaryti iš kelių kuopų, retais atvejais – iš kelių batalionų. Be šių reguliariųjų pėstininkų dalinių, funkcionavo ir archajiškos pėstijos organizavimo formos: miestų milicija, bajorų, kuriuos dažnai pavaduodavo už pinigų sutikusių tarnauti samdinių daliniai – pavietų vėliavos, – visuotinis šaukimas ir kt. Vis dėlto svarbiausios pėstijos pajėgos buvo svetimšalių autoramento regimentai, pavadinti jų vadų – regimentų šefų – vardais. Dažniausiai šie šefai nebuvo dalinio vadai tikrąja šio žodžio prasme, tačiau turėjo įtakos į dalinį skiriant karininkus, nustatant jų aprangą, juos apginkluojant. Trys regimentai tradiciškai turėjo nominalius, bet politiškai svarbius šefus: valdovą, didįjį etmoną ir lauko etmoną, kitų dalinių šefai buvo žymūs didikai. Pėstininkų daliniai tiesiogiai buvo pavaldūs etmonams arba jų skirtiems regimentoriams. Jie sudarė rikiuotės pagrindą ir jau kur kas dažniau dalyvaudavo lau-

ko mūšiuose, tačiau kavalerija vis dar buvo gausesnė, todėl nuo jos manevrų priklausė mūšio baigtis. Vietos pėstininkų pajėgos, kaip ir anksčiau, nepakankamai sustiprėjo dėl tam tikrų krašto tradicijų. Be to, nuo XVII a. vidurio, bajorijai įgyjant vis daugiau teisių ir realių galių, jie svetimšalių autoramento plėtroje įžiūrėjo pavojų savo privilegijuotai padėčiai ir visokiais būdais stabdė pėstijos raidą, palaikydami tautinę kavaleriją. Tai labai trukdė valdovams ir kariuomenės vadams etmonams didinti Lietuvos kariuomenės ugnies galią ir pėstininkų skaičių. Be pėstininkų, padidėjo ir dragūnų dalinių reikšmė. XVII a. dragūnai buvo kariuomenės ugnies palaikymo rūšis, dažniausiai kovojanti pėsčia, o judanti raita ant žirgų. Ši specifinė kariuomenės rūšis leido sustiprinti pėstiją, nominaliai didinant kavaleriją. Dragūnai turėjo išmanyti pėstininkų ir raitelių kovos taktiką, veikti sąveikaudami tiek su vienais, tiek su kitais.

Pėstininkų kuopos beveik išlaikė savo senąją struktūrą, tačiau joje atsirado ir naujovių – pulko štabas, kurį sudarė vadinamasis didysis, arba aukštasis, štabas: pulkininkas (vok. *Oberst*, lenk. *pulkownik* arba vok. forma *Oberszt*), pulkininkas leitenantas (vok. *Obersterleutnant*, lenk. dažniausiai taip pat buvo vartojamas sulenkintas vokiškas terminas *Oberszterleutnant*) ir majoras. Tokiame štabe karininkų galėjo būti daugiau arba mažiau: tai priklausė nuo jo dydžio ir kitų aplinkybių. Dar buvo vidurinis štabas, kurį sudarė: regimento kvartirmeisteris, adjutantas, kapelionas, kartais – teisininkas-auditorius arba gydytojas. Vadinamasis jaunesnysis štabas: amatininkai, profosas (areštinės prižiūrėtojas), vyresnysis būgnininkas arba fleitininkas – dažniausiai įsikurdavo kartu su viena iš kuopų, o kitos kuopos – aplinkiniuose kaimuose, kad visiems būtų kur miegoti. Be muškietininkų ir pikininkų, atsirado grenadierių (jie išsiskyrė aukštomis kepurėmis – grenadierėmis) kuopų. Šie daliniai, sudaryti iš aukštų ir stiprių vyrų, atlikdavo ypač sunkias užduotis rikiuotės sparnuose ir šturmuojant įtvirtinimus.

Pėstininkų ginkluotėje vyravo pikės ir muškietos su ratukinėmis spynomis, jas maždaug 1706 m. pakeitė šautuvai su durtuvais – flintos. Grenadierių kuopos papildomai buvo ginkluotos rankinėmis degto molio arba metalinėmis granatomis. Muškietininkų skaičius tolydžio augo. Netrukus jie jau sudarė didesnę pėstininkų pajėgų dalį, kol, pradėjus naudoti durtuvus, pikininkų buvo visiškai atsisakyta. Ugnies galia tapo išskirtiniu pėstininkų pranašumu, o užduotis kuo veiksmingiau naudoti ginklą – pagrindine jų funkcija, todėl šios galios didinimas buvo svarbiausia dalinio vadovybės pareiga ir rūpestis. Pėstininkais jau nebegalėjo būti paprasti nuotykių ištroškę arba bėdos prispausti kariai, nes tam reikėjo specialaus karinio pasirengimo. Taip atėjo profesionalų laikai.

Dalyvavimas karo veiksmuose

Kovų su kazokais laikotarpiu Lietuvos pėstininkai, suburti į vėliavas, buvo priskirti tam tikriems taktiniams pulkams. Šie pulkai prireikus buvo jungiami į didesnius vienetus. Karuose su kazokais pagrindinis vaidmuo teko kavalerijai, tačiau pėstininkai buvo būtini įtvirtinant pasienio miestelius, rengiant mūšio lauką, kovojant dėl perkėlų per Dniepro

baseino upes ir ugnimi palaikant besiginančius ir puolančius kavaleristus. 1649 m. liepos 31 d. mūšyje prie Lojevo pėstininkams buvo patikėtos labai svarbios užduotys: jie turėjo baidokais persikelti per Dnieprą, kitame krante užimti placdarmą, pastatyti ir įrengti įtvirtintą stovyklą, kuri galėtų bent šiek tiek sušvelninti galios santykį, nes LDK kariuomenė buvo maža. Tik lauko etmono regimentas buvo suformuotas kaip pulkas, kiti padaliniai – tiek svetimšalių, tiek vietiniai – vis dar kaip atskiros vėliavos.

Netikėtai užpuolus Kričevskio kazokams, pėstininkai šauniai gynė įtvirtintas stovyklas ir tarp jų esančią perkėlą per Lojevkos upelį, kuris buvo jautriausia visos pozicijos vieta. Laimei, 400 skirtingų vėliavų pėstininkų pavyko ties vieninteliu pylimu užimti gynybos poziciją, kai juos užplūdo kazokų kavalerija. Tačiau šios pajėgos negalėjo panaudoti savo persvaros dėl to, kad puolama vieta buvo siaura, tad pėstininkai atsilaukė. Smogus Lietuvos kavalerijai, pėstininkai galėjo užsitaisyti savo muškietas. Ir gerai, kad tai padarė, nes netikėtai buvo užpulti slapta atsėlinusio priešo, kuris, dengiamas paupio krūmų, nepastebėtas prislinko ir staiga išdygo prie pat pylimo. Pėstininkai net nespėjo iššauti, tačiau laiku į pagalbą atskubėjusi kavalerija juos išgelbėjo. Tą dieną pėstininkams teko dalyvauti dar keliuose akcijose: kartu su kavalerija pulti pagrindines kazokų vado Kričevskio pajėgas pozicijos centre, išstumti per Dnieprą persikėlusius kazokų vado Podobailos vyrus, kurie sugebėjo išlipę iš upės pasistatyti iš laivų priedangą ir už jos pasislėpę veiksmingai gintis, šaudydami iš savadarbių ginklų. Laimei, suskubta atsitempti keletą patrankų ir padaryti įtvirtinimuose pralaužas. Dabar lietuviai jau galėjo šturmuoti poziciją. Kazokai neištvėrė ir puolė į vandenį. Tačiau išsigelbėjo nedaugelis: jų laivai liko sausumoje, be to, dauguma buvo sugadinti, o kitoje Dniepro pusėje esantys draugai negalėjo niekuo padėti – daugiau laivų neturėjo. Lietuvos pėstininkai smaginosi šaudydami į plaukiančius kazokus, kurių buvo tiek, kad vandens nebuvo matyti. Dauguma jų žuvo. Tačiau tuo diena nesibaigė: paaiškėjo, kad paskui Kričevskio kavaleriją greitai juda ir pėstininkai su gurguole: jie buvo užklupti staiga, nespėję iš vežimų pasistatyti vagenburgo⁸. Kavalerijai smogus iš sparnų, dalis pėstininkų šaudė centre, o kiti pėstininkai su pačiu lauko etmonu Jonušu Radvila bandė užimti Kričevskio kazokų stovyklą, kurią šie neįtikėtinai greitai buvo pasistatę miške. Tačiau šį kartą kazokų sutriuškinti nepavyko: visi bandymai šturmu išmušti juos iš užimtų pozicijų baigėsi nesėkme, todėl sutemus to daryti nebemėginta. Naktį kazokai pasitraukė, palikę stovykloje ne tik dalį savo mantos, bet ir sunkiai sužeistą vadą Kričevskį (jis tiek dėl žaizdų, tiek dėl patirto pralaimėjimo po kelių dienų mirė, nors buvo prižiūrimas kunigaikščio asmeninio gydytojo Adomo Freitago).

Šiame mūšyje Lietuvos pėstininkai iššaudė visą turėtą asmeninį paraką. Net bendrosios parako atsargos beveik baigėsi – vos dvi statinaitės liko nepaliestos.

Pergalė prie Lojevo buvo pasiekta daugiausia dėl Lietuvos pėstijos, tiek vokiškųjų, tiek lietuviškųjų dalinių, ugnies galios, gebėjimo laiku užimti tinkamas pozicijas ir sąveikauti su kavalerija.

⁸ Įtvirtinta stovykla iš tarpusavyje grandinėmis sujungtų vežimų, tarp kurių pastatyti mobilūs skydai „Guliai gorod“ (rus.)

Tradicijos (vėliavos, uniformos ir kt.)

Lietuvos pėstininkų dalinio simbolis buvo vėliava. Ji, prasidėjus tarnybai, buvo tvirtinama prie koto, jai pasibaigus – nuimama. Iš čia ir posakiai: „vėliavą išskleidė“ (dalinį suformavo) ir „vėliavą sudėjo“ (išformavo).

Vėliavas daliniams įteikdavo aukštesniosios vadovybės atstovai. Jose dažniausiai būdavo pavaizduoti kryžiaus simboliai arba rotmistrų herbai. Kiekvienos vėliavos spalvos skyrėsi, kad kariai lengviau galėtų atpažinti savąją ir jos simboliką. Vėliava mūšyje rūpinosi vėliavininkas, žemiausią karininko laipsnį turintis karys, nors XVII a. pabaigoje šios pareigos buvo patikimos jauniems bajoraičiams – jaunesniesiems vėliavininkams, kurie, kurį laiką patarnavę puskarininkiais, greitai tapdavo karininkais. Pėstininkų uniformomis daugiausia rūpindavosi patys rotmistrai, skirtingai nuo lengvosios kavalerijos, kurios dalį atlyginimo sudarė uniformų medžiaga. Bendros uniformos kariuomenė neturėjo, todėl visų vėliavų ir kuopų apranga ir išvaizda buvo skirtinga.

2.4. NUOLATINĖS KARIUOMENĖS PĖSTIJA 1717–1795 M.

Organizacinė struktūra, ginkluotė, kovinės funkcijos

1717 m. etatų pagrindinės nuostatos buvo formuluojamos gana ilgai – nuo 1710 iki 1716 m. Jos turėjo atitikti keliamus reikalavimus ir padėti išspręsti pagrindines problemas siekiant, kad būtų sukurta:

1. nuolatinė, atitinkanti to meto reikalavimus, neišskirstoma vienai kampanijai pasibaigus kariuomenė;
2. patikima nuolatinės kariuomenės aprūpinimo sistema, kuri iš esmės tenkintų tiek valdovą, tiek bajoriją ir patiktų kaimynams, pirmiausia Rusijai.

Nuolatinės kariuomenės užuomazgų būtų galima ieškoti dar vėlyvuosiuose viduramžiuose, tačiau savo klasikinius bruožus ji įgijo po Trisdešimties metų karo, kai Prancūzijoje buvo pradėti kurti nuolatiniai pulkai. Tam tikra prasme jau Švedijos karaliaus Gustavo II Adolfo kariuomenė buvo nuolatinė, tačiau ji daugiausia buvo išlaikoma nukariautų kraštų sąskaita ir nuolat kariaudavo. Artimiausi mūsų kaimynai nuolatinės ginkluotąsias pajėgas pradėjo kurti XVII a. pabaigoje: Prūsijoje jos atsirado Didžiojo kurfiursto valdymo laikotarpiu pabaigoje, Austrijoje – XVII a. pabaigoje, karų su Turkija metu, Rusijoje – 1682–1705 m. Petro I pastangomis, Saksonijoje – 1682 m.

Ėmus naudoti titnaginius šautuvus ir iš pėstininkų formuoti taisyklingų formų, primenančių linijas, rikiuotes, labai išaugo šaunamojo ginklo reikšmė, o kartu ir nuolatinės kariuomenės poreikis. Kariuomenės efektyvumą lėmė gebėjimas šaudyti nustatytu tempu, persirikiuoti, žygiuoti koja į koja, drąsiai išlaikyti pozicijas iki bus išeikvotos visos fizinės galimybės. Pastebimai padidėjo kareivių rengimo, visų pirma muštro, reikšmė, todėl

kariuomenė turėjo būti nuolat mokoma.

XVII a. antrojo dešimtmečio respublika, kaip valstybės valdymo forma, buvo savotiška ir labai neefektyvi. Be *liberum veto* ir valdovo rinkimo, dideliu trūkumu reikėtų laikyti vaivadijų ir paviatų partikuliarizmą, kuris atsiskleisdavo nustatant kariuomenei mokesčius: bajorai sutikdavo būti apdėti mokesčiais, bet kartu iškeldavo įvairių sąlygų: dažniausiai – nereikalausti pinigų perduoti LDK iždui, kad juos būtų galima skirti tik savo pavieto karių algoms, kurias mokėtų savi mokėtojai. Tokios vaivadijų ir paviatų vėliavos galėjo būti vadinamos valstybės kariuomene tik su didelėmis išlygomis, nes neatitiko minėtų reikalavimų.

Bajorijos atstovai bijojo perduoti dideles sumas valstybės iždininkams ar etmonams būgštaudami, kad šie nepasinaudotų surinktais pinigais ir kariuomene savo naudai. Žinant Liudviko Pociejaus ir ankstesnių etmonų savybes, galima spėti, kad šie nuogastavimai turėjo rimtą pagrindą. Bajorijai labiau priimtinas atrodė kitas būdas, decentralizuojantis mokesčių sistemą ir iš pirmo žvilgsnio labiau atitinkantis „pavieto bajoro“ tuometę Tėvynės ir jos gynybos sampratą. Kita vertus, tie patys bajorai sudarė kariuomenės karininkų korpusą, tarnavo draugais ir paprastais kariais, o likusieji neretai nukentėdavo nuo savo laiku algų negavusių kareivių, todėl visi norėjo, kad kariuomenėje būtų tvarka ir kariam laikui sumokama už tarnybą. Taip gimė idėja nustatyti nuolatinis mokesčius – surašyti, koks pavietas, kiek ir kokių kariuomenei skirtų mokesčių turi sumokėti. Pasiimti šiuos mokesčius turėtų kariuomenės daliniai, t. y. būtų atsisakyta valstybės iždo ir centrinės kariuomenės kasos paslaugų. Mokesčių panaudojimo efektyvumą privalėjo užtikrinti pati kariuomenė, turėjusi teisę išsireikalausti jai skirtas sumas. Ši sistema pasirodė esanti gana racionali, tačiau daliniai buvo priversti atlikti papildomas, jiems nebūdingas funkcijas ir dėl to susilpnėjo centrinio aparato, nuo kurio jie praktiškai nebe priklausė, nes gyveno savarankiškai, kontrolė, o kartu ir pati kariuomenė – sumenko jos kovos dvasia.

Valdovo reikalavimai buvo aiškūs: jam reikėjo patikimos, šiuolaikiškos (to meto samprata) kariuomenės, gebančios efektyviai vykdyti tiek kovos su užsienio priešais užduotis, tiek patraukti į savo pusę vietos bajorus, suteikiant jiems galimybę tarnauti ir būti paaukštintiems. Tam labiausiai tiko svetimšalių autoramento daliniai, t. y. pėstininkai, dragūnai ir artilerija. Ypač buvo svarbūs valdovą turintys saugoti gvardijos daliniai. Augustas II vis dar nebuvo praradęs vilties, kad jam pavyks Abiejų Tautų Respublikoje rasti sluoksnį, kuris jį remtų. Nuo 1717 m. jis to siekė nuosekliai dirbdamas, o ne rengdamas perversmus.

Bajorijos gyvenimui daug didesnę reikšmę turėjo senojo pavyzdžio tautinio, arba lenkų, autoramento daliniai, dažniausiai kavalerija, ir jų bajorams skirti karininkų ir draugų etatai. Tradiciškai buvo manoma, kad šie daliniai visada bus ištikimi respublikoniškoms tradicijoms ir negalės būti panaudoti prieš pačią bajoriją. Kita vertus, juose buvo nesunku tarnauti dėl silpnėsio muštro, ne tokios griežtos tvarkos ir didesnių atlyginimų.

Rusijos interesus apibūdinti sunkiausia. Jos valdžiai rūpėjo, kad naujoji kariuomenė nebūtų labai didelė, tikėtų ne tik sumaiščiai sukelti, bet ir kasdieniams taikos meto poreikiams patenkinti. Labai svarbu buvo tai, kad kariuomenės etatai buvo nuolatiniai ir

negalėjo būti panaikinti net ir Seimui iširus. Taigi, paleidžiant Seimą, neberekėjo ardyti gynybos sistemos, kita vertus, norint neleisti kariuomenės didinti, buvo galima tai daryti tiesiog stabdant atitinkamų sprendimų priėmimą. Rusijai nereikėjo savo nutarimų „prastumti“ – užteko tik tinkamai pasinaudoti valdovo ir bajorijos pozicijų skirtumais ir susilpninti kariuomenę, o tai buvo galima padaryti nenustatant karininkams algų, ją decentralizuojant, sudarant sąlygas piktnaudžiauti.

Remiantis 1717 m. etatu, Abiejų Tautų Respublikos kariuomenę turėjo sudaryti 24 000 karių *porcijų* (etatu), iš jų 6 000 *porcijų* teko Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei. Pagal jį kariuomenė, kaip ir seniau, buvo suskirstyta į svetimšalių ir tautinių (lenkų) autoramentus, šie – į dalinius ir padalinius, o jų kariams nustatytos atitinkamos algos: dragūno – 300, pėstininko – 200; husaro – 448, petihoro – 372, totorio ir kazoko – 272 auksinai.

1717 m. numatyti svetimšalių autoramento daliniai

Dragūnai

Dalinio pavadinimas	Karių skaičius
Jo Karališkosios Malonybės dragūnų leibregimentas	600
Karalaičio (Pinsko) raitelių (dragūnų) regimentas	300
Didžiosios buožės raitelių regimentas	300
Lauko buožės raitelių (dragūnų) regimentas	300

Pėstininkai

Dalinio pavadinimas	Karių skaičius
Jo Karališkosios Malonybės pėstininkų regimentas	1000
Didžiosios buožės pėstininkų regimentas	425
Lauko buožės pėstininkų regimentas	425
Artillerijos korpusas (atskiroji kuopa)	150
Didžiosios buožės janyčarų (vengrų) vėliava	150
Lauko buožės janyčarų (vengrų) vėliava	100
LDK Kanclerio janyčarų (kazokų) vėliava	60
Vyriausiojo Tribunolo janyčarų vėliava	100

Didžiosios buožės pėstininkų regimentas buvo kuriamas ir organizuojamas remiantis 1717 m. Nebyliojo seimo konstitucija (Seimo nutarimu) ir atskirais vienam regimentui skirtais reguliaminiais. Jų buvo keletas: 1717, 1737 ir 1764 m.

1717 m. reguliaminas, kuriuo vadovavosi pėstininkų daliniai⁹, galiojo iki 1737 m., vadinasi, ir Augusto II valdymo laikotarpio (1717–1732 m.) pabaigoje, taip pat Lenkijos įpėdinystės karo (1733–1737 m.) metu. Pirmaisiais metais didelę įtaką Lietuvos pėstijai

⁹ Didžiosios buožės ir Lauko buožės regimentų reguliaminai buvo identiški (aut.).

turėjo padaryti Saksonijos feldmaršalas Jokūbas Henrikas Flemingas, kuriam buvo atiduotas Abiejų Tautų Respublikos svetimšalių autoramentas, 1729–1732 m. Saksonijos kariuomenės reformos, kurių rezultatus įtvirtino 1730 ir 1732 m. manevrai. Karo metu kokybiniai pokyčiai vargu ar vyko.

Pagal 1717 m. Lauko buožės pėstininkų regimento reguliaminą dalinį turėjo sudaryti 425 *porcijos*, o iš tikrųjų buvo 15 karo tarnautojų štabas ir 385 kuopų kariai, iš jų 232 eiliniai. Iš viso regimente tarnavo 288 kariai, taigi dalinys siekė tik 67,8 % etatuose numatyto dydžio.

Regimento išlaidos

Išleista	Per 1 m. (auks.)	Per 2 m. (auks.)
Algoms	57 836	115 672
Uniformoms		32 099
Apatiniams drabužiams	4 367	9 134
Vaistinei ir jos aptarnavimui	3 783	6 565
Arkliams ir vežimams	1 500	3 000
Likutis		1 756
Iš viso		170 000

Algas karininkai turėjo gauti kartą per ketvirtį, kiti kariai – kas savaitę. Taip buvo daroma siekiant apsisaugoti nuo dezertyrų.

Ginkluotė

Ginklo pavadinimas	Karininkai	Puskarininkiai	Muzikantai	Eiliniai
Špaga	+	+	+	+
Spontonas (<i>kurcgewer</i>)		+		
Šautuvas su durtuvu (<i>flinta z baginetem</i>)				+

Į grenadierius buvo atrenkami geriausi kareiviai. Nuo kitų karių grenadieriai skyrėsi savo kepurėmis. Regimente buvo 63 eiliniai ir 6 puskarininkiai. Uniforma, priklausomai nuo rūšies, kariai buvo aprūpinami kasmet arba kas dveji metai. Kas dveji metai (*beimoderunek*) buvo išduodama nauja pagrindinė uniforma: kepurė, švarkas, diržas ir kt., taip pat palapinės ir piramidės šautuvams sustatyti, kasmet (*przymoderunek*) – apatiniai drabužiai ir batai. Į uniformos kainą buvo įskaičiuota ir ginklų kaina.

Be to, atskirai lėšų buvo skiriama arkliams išlaikyti (vienai kuopai priklausė 5 arkliai, vežėjas ir vežimas), mokomiesiems užtaisams įsigyti, vežimų remontui ir kitoms panašioms išlaidoms apmokėti. Nenumatytoms buvo priskiriamos popieriui pirkti ir kitos su kanceliarija susijusios, taip pat teismo išlaidos. Kai kuriems dalykams reguliamine lėšų nebuvo numatyta, tačiau leidžiama naudoti vadinamuosius vakansinius (neužimtų etatų) pinigus.

Struktūra

Pėstininkų regimentą sudarė štabas ir 4 kuopos, t. y. vienas batalionas, štabą – pulkininkas, pulkininkas leitenantas, majoras, kvartirmeisteris, adjutantas, auditorius, barzdaskutys ir barzdaskučio draugas, 5 obojininkai, regimento būgnininkas, regimento fleitininkas, profosas.

4 kuopas sudarė: kapitonas, kapitonas *agrežė* (pranc. *agrege*), kapitonas leitenantas, 2 leitenantai, 4 vėliavininkai, 4 seržantai, 4 jaunesnieji vėliavininkai, 4 furjeriai, 4 kaptenarmai, 8 kapralai, 8 būgnininkai, 232 eiliniai. Taigi kiekvienoje kuopoje buvo 2 karininkai (įskaitant nominalius kuopų vadus – štabo karininkus: pulkininką, pulkininką leitenantą ir majorą), 6 puskarininkiai, 2 muzikantai ir 58 eiliniai, iš viso 96 kariai.

Regimentas buvo tiesiogiai pavaldus artilerijos generolui, jo nesant – vadovaujančiam generolui. Kasmet jo būklę tikrindavo generolas karinis komisaras – *generalkriegskomisar*. Aukščiausioji valdžia buvo LDK etmonai. Regimento šefu buvo laikomas lauko etmonas, Didžiosios buožės – didysis etmonas, valdovo regimento – valdovas. Ketvirtasis LDK pėstininkų regimentas, pakeitęs pavadinimą, gaudavo naują šefą. Šias pareigas greičiausiai turėjo eiti pulkininkas.

Administraciniu požiūriu svarbiausi asmenys buvo regimento šefas ir kuopų kapitonai. Šefas turėjo aprūpinti regimentą uniformomis, ginklais, t. y. administruoti jo kasą, tvirtinti sutartis, skirti puskarininkius ir žemesniuosius štabo pareigūnus. Kuopų ūkį tvarkė kapitonas, o štabo karininkų kuopos – leitenantai: jie skaičiuodavo kuopos pinigus, disponavo „vakansinėmis“ lėšomis.

Kuo šis reguliamas skyrėsi nuo Lenkijos karalystės ir kitų to meto kariuomenių panašaus pobūdžio dokumentų? Visų pirma regimentas buvo labai mažas, paprastos struktūros dalinys. Sprendžiant iš J. Vimerio (*Wimmer*) aprašytų Lenkijos regimentų, Lietuvos kuopose nebuvo felčerių, invalidų šalpos sistemos, kai kareiviai iš savo algos turėdavo skirti tam tikrą sumą sužeistiems ir nusenusiems bendražygiams išlaikyti, tačiau buvo mokamos nustatytos algos: 200 auksinų *už porciją*, atskaičiuojama tik generolui kariniam komisarui. Tik Jo Karališkosios Malonybės pėstininkų regimentas buvo panašus į Karalystės Karalienės ir Karalaičio regimentus. Būta ir daugiau panašumų, pvz., naudota ta pati ginkluotė, sukurta grenadierų padalinių. Tačiau kiekvieno regimento uniformų pamušalo (lenk. *podszewka*) ir atvartų (lenk. *wylogi*) spalvos buvo skirtingos.

Lyginant su Saksonijos kariuomenės pėstininkų regimentais sunku daryti toli siekiančias išvadas: iki 1732 m. Saksonijos pėstininkų regimentą sudarė 2 batalionai, kiekvieną batalioną – 4 kuopos, iš viso 1 387 kariai. Taigi bendros akcijos metu bent jau bataliono struktūra buvo panaši, tačiau labai skyrėsi karių, o kartu ir puskarininkių skaičius: LDK regimento kuopoje buvo 96, Saksonijos – 170 karių. Taikant Saksonijos standartus, LDK regimentas būtų sudaręs tik 2 kuopas, nors karininkų ir būtų buvę daugiau. Neturėjo savo karininkų ir LDK grenadieriai¹⁰. Šis palyginimas leidžia spėti, kad karo atveju LDK

¹⁰ Müller R., Die Armee Augusts des Starken, *Die Sächsische Heer von 1730 bis 1733*, Berlin, 1984, s. 34.

regimentai tikriausiai būtų redukuoti į dvi kuopas, kad atitiktų bendruosius reikalavimus, arba juos reikėtų du kartus padidinti, o tai padaryti per trumpą laiką, neturint parengto rezervo, buvo neįmanoma. Kalbos apie kadrinę kariuomenę, kuri karo metu gali būti didinama, neturi jokio teorinio pamato: to meto kariuomenėse kaip tik 1715–1717 m. milicijos idėjos buvo atsisakyta¹¹, nes atitinkamai neparengti pėstininkai nesugebėdavo įsiliesti į profesionalų gretas.

1737 m. reguliaminas¹²

1737 m. baigėsi jau antrą kartą Lenkijos karaliumi ir Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu išrinkto Stanislovo Leščinskio ir Frydricho Augusto, Saksonijos kurfiursto, Augusto II sūnaus, karas dėl Abiejų Tautų Respublikos valdovo sosto. Jame dalyvavo Rusijos, Prancūzijos ir Saksonijos kariuomenės, o Abiejų Tautų Respublikos kariuomenės ir piliečiai rėmė abi kariaujančias puses. Tačiau reguliamino atsiradimą reikėtų daugiau sieti su naujo lauko etmono Mykolo Kazimiero Radvilos paskyrimu. Šis didikas šiame kare parėmė vėliau laimėjusią Saksonijos partiją ir už šiuos nuopelnus gavo tuo metu laisvą lauko buožę (1737 m. lapkričio 9 d.). Jis vadovavo visai kariuomenei, nes didysis etmonas Mykolas Višnioveckis aktyviai tuo metu nesireiškė¹³. Ar tokie pat pertvarkymai buvo atlikti ir Didžiosios buožės pėstininkų regimente, žinių neturime. Šis reguliaminas turėjo galioti iki 1764 m., taigi praktiškai visus Augusto III valdymo metus. Nei Silezijos, nei Septynerių metų karas jokios įtakos pėstininkų regimento tvarkai neturėjo. Tam neturėjo įtakos ir 1744 m. naujojo lauko etmono Juozapo Masalskio paskyrimas.

Dalinio karininkų ir puskarininkų etatai nuo 1717 m. pasikeitė: aukštasis ir vidurinis štabai liko tokie pat, iš žemesniojo štabo etatų sąrašų dingo regimento fleitininkas, buvo supaprastinta kuopų karininkų pareigybių sistema: iš trijų rūšių kapitonų (kapitono, kapitono agrežė ir kapitono leitenanto) pareigybių buvo paliktos tik dvi: kapitono, kuris tiesiogiai vadovavo ketvirtajai kuopai, ir dviejų kapitonų, vadovavusių kuopoms, kurių nominalūs vadais buvo aukštojo štabo karininkai. Bet vietoj dviejų leitenantų pareigybių buvo numatytos keturios, taip šiek tiek suvienodinant pėstininkų kuopų karininkų laipsnius. Šiek tiek pasikeitė ir puskarininkų pareigybių sąrašas: atsisakyta kaptenarmų, vietoj jų atsirado fleitininkų. Pėstininkų regimente karių skaičius padidėjo vienu kariu (nuo 288 iki 289).

Ginkluotė pasikeitė nedaug: puskarininkiai liko be spontonų (*kurzgewehr*), tik su špagomis, kaip ir visi kiti kariai. Visiškai nepakito regimento išlaidų paskirstymo, trans-

¹¹ Saksonijos kariuomenėje 1716 m. Žr.: Müller R., Die Armee Augusts des Starken. *Die Sächsische Heer von 1730 bis 1733*, Berlin, 1984, s. 12.

¹² Regulamen Regimantowi Pieszemu BP WXL Który według Seymu Warszawskiego 1717 na porcyi 452 iest postanowiony rachuiąc Każdą porcyą po ZLL Dwiescie Czym na Rpk 85 000 Złł a na alt dwie Złł 170 000 Złł ktorej summy takam a być zapłata y Moderunek.

¹³ Radziwiłł Michał Kazimierz. *Polski słownik biograficzny*. T. XXX/2, z.125, s. 300.

porto organizavimo ir algų mokėjimo tvarka. Vėliavų formas ir modelius ir toliau nustatydavo etmonai, reguliavimo tekstas liko tas pats, tačiau pasikeitė uniformos: 1717 m. skyrėsi tik įsiuvų ir pamušalo, o dabar jau ir pačios uniformos spalvos.

Naujajame reguliavime buvo nustatyta nauja ginklų taisymo ir atlyginimo už pamestą ginklą tvarka – iš esmės nurodyta išskaičiuoti reikiamą sumą arba iš kareivių, jei sugadino ką nors dėl savo kaltės, arba iš karininkų, jei tai eilinis gedimo šalinimas arba ginklas prarastas kitomis aplinkybėmis, algos. Išskaitos nepadidėjo, nes nebebuvo generolui kariniam komisarui organizuojamos rinkliavos. Taip pat, siekiant lengviau prisitaikyti prie kainų, buvo leista laisviau naudoti aprangai įsigyti skirtus pinigus nelaukiant metams ir dvejiems numatytų drabužių pirkimų.

Apibendrinant visas naujoves galima drąsiai tvirtinti, kad 1737 m. reguliavimas nuo senojo skyrėsi tik nereikšmingomis smulkmenomis, paviršutiniškomis detalėmis, kurios neturėjo jokios įtakos nei kovinei regimento vertei, nei kitoms reikšmingoms sritims. Naujasis reguliavimas greičiausiai buvo išleistas norint parodyti lauko etmono Mykolo Kazimiero Radvilos rūpestį kariuomene, o dėl karininkų ir kitų minėtų pareigūnų etatų „perstumdymo“ karininkų skaičius labai mažai padidėjo. Pakeitimai daugiausiai buvo išoriniai – kuopų fleitininkų etatai, uniformų pokyčiai iš esmės nieko nelėmė. Visa tai leidžia daryti drąsią prielaidą, kad Lietuvos kariuomenės pėstininkų daliniai, jų gyvenimo normos 1717–1763 m. nesikeitė.

Lygindami su Saksonijos kariuomenės pėstininkų daliniais daugiau pastebime būtent jų pokyčių. Jų regimentuose 1732 m. birželio 1 d. padidėjo kuopų skaičius – vieną regimentą sudarė 6 kuopos, tačiau jos pačios sumažėjo iki 120 karių¹⁴. Mažesnės kuopos galėjo lengviau sąveikauti su LDK ir Saksonijos kariuomenėmis išlikus tai pačiai bataliono struktūrai. Saksonijos kariuomenės kuopą sudarė ne 170, o tik 120 karių. Taigi, palyginti su Lietuvos daliniais, kurių kuopas sudarė 96 kariai, karių skaičius panašus, tačiau bataliono struktūra skiriasi: LDK batalione buvo tik 4, o Saksonijos – 6 kuopos. Logiškiau būtų buvę padidinti LDK dalinius, kad jie būtų bent vieno visiškai suformuoto Saksonijos bataliono dydžio, t. y. bent jau iki 4 kuopų, bet tam jau reikėjo Seimo sprendimo.

1764 m. reguliavimas dėl pasikeitusios LDK kariuomenės valdymo formos taip ir neįsigaliojo, tačiau šis dokumentas vis dėlto rodo Lietuvos pėstijos raidos tendencijas, todėl verta jį aptarti. Kita aplinkybė, galėjusi tapti naujojo reguliavimo atsiradimo priežastimi, – didžiojo etmono buožės perėjimas į buvusio lauko etmono Mykolo Juozapo Masalskio rankas 1762 m. spalio 8 d. Jau 1740 m. šis pareigūnas ragino didinti kariuomenę, o 1744 m. Seimui pasiūlė savo projektą, kaip padidinti kariuomenę nedidinant išlaidų, kažką panašaus į XVII a. valakų pėstininkų tarnybos sistemą, kai iš 50 valstiečių 1 eina tarnauti, o jį išlaiko netarnaujantys¹⁵. Šis pareigūnas atliko nemenką vaidmenį kviečiant

¹⁴ Müller R., *Die Armee Augusts des Starken. Die Sächsische Heer von 1730 bis 1733*, Berlin, 1984, s. 34.

¹⁵ Massalski Michał Józef. *Polski słownik biograficzny*, T. XX/1, z. 84, s. 141–142.

į pagalbą Rusijos kariuomenę¹⁶. Jo pozicijos 1764 m., Rusijos partijai laimėjus, buvo gana stiprios. Taip pat trumpai gyvavo ir Rusijos siūlymai pasirašyti Rusijos imperijos ir Abiejų Tautų Respublikos gynybos ir puolimo sutartį, kurios vienas iš punktų būtų buvęs padidinti Respublikos kariuomenę iki 50 000 karių. Projektas buvo atmestas kunigaikščio Mykolo Čartoriskio iniciatyva¹⁷. Jis 1764 m. įsileido Rusijos kariuomenę ir jos globojamas organizavo LDK konfederaciją. Pasisakė už stiprios etmono valdžios išsaugojimą, dėl šios priežasties nebendradarbiavo su LDK karo komisija ir daugiau kariuomenės reformomis nebesirūpino¹⁸.

1763 m. baigėsi Septynerių metų karas, atnešęs kai kurių karybos naujovių. Taigi naujasis reguliaminas galėjo atsirasti ir dėl to. Karo metu buvo pradėti naudoti lengvosios pėstijos – jėgerių – daliniai, bandyta kurti raitąją artileriją. Prūsijos kariuomenė dar kartą įrodė gebanti priešintis, todėl jos įtaka įvairių valstybių kariuomenių rengimo sistemoms dar labiau išaugo.

Remiantis pulkininko leitenanto G. Volano, tvarkiusio senuosius reguliaminus, 1782 m. įrašu, reguliaminas nebuvo įgyvendintas, nes, įkūrus LDK generalinę konfederaciją ir prasidėjus tarpuvaldžio kovoms, jis liko nepasirašytas. Karo komisija, pradėjusi darbą 1765 m., pirmiausia pasistengė padidinti algas (1766 m.)¹⁹.

Naujovės

Naujai paskirto didžiojo etmono M. J. Masalskio iniciatyva parengtas reguliaminas²⁰ buvo sudarytas remiantis 1717 m. etatais, t. y. apskaičiuotas 425 *porcijoms*, skyrus 85 000 auksinų metams.

¹⁶ Krauszar A., *Książe Repnin i Polska*, t. I, Warszawa, 1900, s. 28.

¹⁷ *Ten pat*, s. 69.

¹⁸ Massalski Michał Józef. *Polski słownik biograficzny*, T. XX/1, z. 84, s. 142–143.

¹⁹ Plk. lt. G. Volano prierašas: „Projekt Nowego regulaminu z Rozkazu S. P. JWImc pana Massalskiego Kasztelana Wileńskiego Hetmana Wielkiego WXLitt w Roku 1764 w Regimentie ułożonego; który dla zaszczytu tym że roku generalnej Konfederacyi y dalszego w Kraiu Zamieszania, został niepodpisany. Za następującą zaś Komisyją Woyskową w Roku 1765 nieodmieniając starego regulaminu, ordynansem powiększyły zbyt szczupłe Lenungi do Żł 10 na miesiąc, to iest dołączwszy do tygodniowego Lenungu po gr. 15. Którego ta Ordynansu Kopia tu przyłącza się. A ten projekt Ręką moją Konnotuie. Datt w Grodnie 28 Marca 1782. Wolan Podpułkownik JKMsc“. Žr.: LVIA, f. SA, b. 18259, l. 16.

²⁰ Regulamin Regimentowi memu Pieszemu Buławy Wielkiej WXLitt który według Seymu Warszawskiego 1717 na Porcyi 425 iest postanowiony rachuiąc każdą porcyą po złotych dwiescie, czym na Rok 85 000 Żł. Z której Summy taką ma byżd zapłata i Moderunek, LVIA, f. SA, b. 18259, l. 11–16.

Regimento išlaidų paskirstymas

Skirta	Per metus (auksinų)
Algoms	5 9132
Viršutiniams drabužiams (uniformoms) įsigyti	10 346
Apatiniams drabužiams įsigyti	10 677
6 metų daiktams įsigyti	1 273
12 metų daiktams	1 054
Nenumatytoms išlaidoms išlaikyti	2 517
Arkliams ir vežimams įsigyti	1 500
Iš viso	85 000

Padidėjo išlaidos daugiau skyrus lėšų algoms (1 296 auksiniais) ir apatiniams drabužiams (6 310), sumažėjo – dvejiems metams skirtiems viršutiniams drabužiams įsigyti (-5 704), neliko pinigų vaistams (jie įskaičiuoti į felčerių algas, matyt, nepasitikint jų sąžiningumu). Nenumatytoms išlaidoms apmokėti buvo galima rinkti rinkliavas.

Organizacinė struktūra nedaug pakito. Pagrindinės permainos buvo susijusios su sveikatos apsauga: vietoj barzdaskučio ir barzdaskučio draugo (šios pareigybės buvo numatytos ankstesniuose reguliaminiuose) atsirado regimento felčerio ir 2 vėliavų (kuopų) felčerių etatai. Regimento felčeriu buvo numatyta 800, o kuopų felčeriams – 312 auksinų alga, pastariesiems ji, kaip ir kareiviams, buvo mokama po 6 auksinus per savaitę. Tai būtų buvusi esminė sveikatos apsaugos daliniuose reforma, jeigu būtų įgyvendinta. Negalima atmesti galimybės, kad jau anksčiau daliniai galėjo turėti felčerius ir tam naudojo papildomas savo pajamas, tačiau oficialiuose dokumentuose būtent tokia tvarka (struktūra) minima pirmą kartą. Dar viena nauja pareigybė, įtraukta į dalinio etatus, – kapelmagistro (*kapelmagister*) – sietina su 5 obojininkų orkestrėliu. Kuopų pareigybės mažai pasikeitė: liko 3 kapitonai, kurių vyresnysis buvo vadinamas kuopos kapitonu (*kapitan z chorągwią*), kiti 2 – agrežė kapitonai, kaip 1737 m. reguliamine. Kitų kuopų karininkų skaičius nesikeitė, tačiau atsirado pakeitimų puskarininkių etatų sąrašė: kiekvienoje kuopoje prisidėjo po vieną kapralo ir kanonieriaus (naujas) etatą. Į etatus įtraukta ir vežėjo pareigybė, iki tol jo užmokesčiui lėšų buvo randama kitur. Dėl šių etatų pokyčių turėjo neišvengiamai sumažėti eilinių kareivių – jų regimente liko tik 200. Bendras etatinių karių skaičius regimente sumažėjo iki 272 karių.

Ginkluotė taip pat pasikeitė: vietoj špagų, kurios buvo naudojamos pagal ankstesnius reguliaminus, atsirado palašai. Jie visų grupių kariams buvo skiriami 6 metams. Šautuvai su durtuvais (*flinty żołnierskie z Bagnetami*) turėjo būti išduodami 12 metų. Puskarininkio ginkluotė, be pagrindinių ginklų, privalėjo sudaryti puskarininkio spontonas (*kurcgiwer*), pora pistoletų (14 puskarininkių iš 24), kurie buvo išduodami 12 metų.

Karių grupės	Palašų	Pistoletų porų	Flintų su durtuvais	Spontonų
Puskarininkiai	24	14		14
Muzikantai	18			
Kareiviai	227?		221?	
Iš viso	269	14	221	14

Reguliamine minimi regimento pabūklai, tačiau jų įsigijimo ir remonto išlaidos nenumatytos, matyt, tikintis, kad tam lėšų prireiks tik ypatingais atvejais ir galės būti panaudotas kasoje esantis likutis.

Artilerijai dalinyje atstovavo tik kanonieriai. Kiekvienai kuopai buvo numatyta kanonierių etatų, o pabūklai taikos metu, reikia manyti, taip pat buvo įtraukti į artillerijos korpuso ginkluotę. Karininkų ginkluotė visada buvo jų pačių reikalas, tačiau reguliamine pirmą kartą numatytas būdas, leidžiantis aprūpinti karininkus vienodo modelio ginklais: jie turėjo būti užsakomi centralizuotai visam daliniui (organizuojama vadinamoji *pre-numerata*), o paskui karininkai privalėjo išlaidas padengti arba iš karto, arba per dvejus metus (išskaičiuojant jas iš atlyginimo).

Naujajame reguliamine smulkiau aprašyti muzikantų instrumentai, išduodami 12 metų. Fleitininkai turėjo būti aprūpinti fleitomis (bukmedžio dūdelėmis – *piszczalki bukspanowe*), kurios buvo laikomos žalvariniuose futliaruose (iš viso kuopai 6 metams buvo išduodamos 4), būgnininkai – žalvariniais būgnais su diržais, išduodamais 12 metų. Regimento kapela privalėjo turėti: 1 bukmedžio obojų, 2 fagotus, 1 trimitą arba klarnetą ir 1 Vienos valtorną. Reguliamine buvo numatyta aprūpinti ir kitais instrumentais: smuikais, kontrabosais su smičiais (*Skrzypce, Basetla y do nich Sturmy*), bet reikėjo atskiro etmono leidimo jiems įsigyti.

Buvo pakeista ir aprūpinimo apranga tvarka. Anksčiau ji buvo skirstoma tik į apatinius drabužius (*bielmoderunek*), kurie kartu su batais būdavo išduodami kasmet, ir viršutinius, išduodamus kas dveji metai, o naujajame reguliamine papildomai nurodyti 6 ir 12 metų laikotarpiui išduodami daiktai, daugiausia ginklai ir amunicijos krepšiai.

Nors lėšų vaistams, kaip kad ankstesniuose reguliaminiuose, nebuvo numatyta, sveikatos apsaugai skirta daugiau dėmesio. Kaip minėta, vietoj barzdaskučio etato įtraukus felčerių etatus, trumpai apibrėžtos regimento felčerio pareigos: prižiūrėti kuopų felčerių darbą ir stebėti, kad jie profesiskai tobulintųsi²¹. Taip pat numatyta sergantiems kareiviams ir puskarininkiams primokėti po auksiną, kad galėtų geriau maitintis. Pirmą kartą atsirado lėšų mirusių karių laidotuvėms rengti. Puskarininkio laidotuvėms buvo galima skirti 16, kareivio – 14 auksinų. Numatyta kompensuoti ir komandiruočių išlaidas – vykstantiems algų paimti karininkams skirti 100 auksinų.

²¹ To zaś cavetur, że Regiments Felczer ma mieć wzglądy na Felczerów Choragiewnych, którzy aby były doskonali w swoiey professyi, oto starać się powinien, *LVIA*, f. SA, b. 18259, l. 12.

Apibendrinant išdėstytą medžiagą galima konstatuoti, kad naujojo reguliamino projekte, palyginti su 1737 m., buvo kur kas daugiau pokyčių: numatyta regimento artilerijos ginkluotė, pertvarkyta sveikatos apsaugos tarnyba, nurodyti dalinio perginklavimo terminai. Visi šie pakeitimai padaryti eilinių karių skaičiaus sąskaita, tačiau XVIII a. II pusės kariuomenių raidos kontekste jie buvo logiški ir pagrįsti. Naujojo norminio dokumento teksto struktūra taip pat pakito – nesistengta kopijuoti 1717 m. reguliamino. Akivaizdu, kad rengėjai išmanė dalyką ir sugebėjo tiksliai viską išdėstyti. Tolesni patobulinimai buvo sunkiai įmanomi nedidinant išlaidų krašto gynybai.

LDK kariuomenės pėstija, palyginti su dviem įtaką galėjusioms daryti Saksonijos ir Rusijos kariuomenėmis, jau vien dėl savo dydžio nė iš tolo negalėjo prilygti artimų kaimynų daliniams nei *porcijų* skaičiumi, nei juo labiau kitais rodikliais. Bandymas laikytis priimtų kariuomenės organizavimo proporcijų akivaizdus, tačiau vis dėlto reikėjo arba didinti karių, arba mažinti regimentų skaičių. Iš tikrųjų visi Lietuvos pėstininkai galėjo „tilpti“ į vieną ne visos sudėties iš dviejų batalionų sudarytą regimentą, ir tokia pertvarka būtų buvusi logiška žinant, kad nereguliarių pėstininkų dalinių tuo metu nebuvo ir greičiau nei per 1–2 metus jų skaičiaus tiek, kiek reikia, padidinti nebūtų pavykę. Tačiau esant tokiai struktūrai buvo galima turėti gerokai daugiau štabo karininkų etatų, nei jų turėjo tokio pat dydžio kitų kariuomenių pėstininkų pajėgos, nors tai būtų galima paaiškinti tuo, jog šie daliniai buvo dislokuoti didelėje teritorijoje.

Didžiosios buožės pėstininkų regimento reguliaminiuose numatytų etatų lyginamoji lentelė

Štabo etatai

Pareigybės pavadinimas	1717 m. etatai	1737 m. etatai	1764 m. etatai
Pulkininkas	1	1	1
Pulkininkas leitenantas	1	1	1
Majoras	1	1	1
Adjutantas	1	1	1
Regimento kvartirmeisteris	1	1	1
Auditorius	1	1	1
Barzdaskutys	1	1	-
Barzdaskučio draugas	1	1	-
Regimento felčėris	-	-	1
Kuopos felčėris	-	-	2
Kapelmagistras	-	-	1
Obojininkas	5	5	5
Regimento fleitininkas	1	-	-
Regimento būgnininkas	1	1	1
Profosas	1	1	1

Kuopų etatai

Pareigybės pavadinimas	1717 m. etatai	1737 m. etatai	1764 m. etatai
Kapitonas (kuopos kapitonas)	1	1	1
Agrežė kapitonas	1	2	2
Kapitonas leitenantas	1	-	-
Leitenantas	2	4	4
Vėliavininkas	4	4	4
Seržantas	4	4	4
Jaunesnysis vėliavininkas	4	4	4
Furjeris	4	4	4
Kaptenarmas	4	-	-
Kapralas	8	8	12
Fleitininkas	-	4	4
Būgnininkas	8	8	8
Kanonierius	-	-	4
Eilinis	232	232	200
Vežėjas			4

Bendri duomenys

Pareigybės	1717 m. etatai	1737 m. etatai	1764 m. etatai
Iš viso karininkų	15	17	17
Iš viso medikų	2	2	3
Iš viso puskarininkų	25	21	25
Iš viso muzikantų	15	18	19
Iš viso kareivių	232	232	208
Iš viso karių	288	289	272

Pulko dislokacija

1762 m. pulkas buvo dislokuotas Myšoje, netoli Radvilų valdų Nesvyžiuje.

1764 m., vykstant tarpuvaldžio kovoms, itin didelė buvo didžiojo etmono Juozapo Mykolo Masalskio įtaka, todėl pulkas palaikė Familijos partinę grupuotę, taigi kovojo su respublikonais (Karoliu Stanislovu Radvila).

Lietuvos reguliariosios kariuomenės dalyvavimas kovos veiksmuose mažai tirtas, daugiau žinoma apie nereguliariųjų pavių bajorų būrių ir Rusijos kariuomenės veiksmus. Masalskio pozicija, sietina su jo sūnaus, Vilniaus vyskupo, radikaliomis prorusiškėmis pažiūromis, tik ji buvo rezervuota: jis prisiekė LDK konfederacijai tik po mėnesio ir, atrodo, neskubėjo su reguliariaisiais daliniais veltis į brolžudišką karą. Kovoms pasibaigus, pulkas grįžo į savo nuolatinės dislokacijos vietą ir tapo pavaldus neseniai įkurtai LDK Karo komisijai, kurios darbe etmonas J. M. Masalskis nedalyvavo, protestuodamas prieš

etmonų teisių susiaurinimą.

Nors politinė situacija krašte pasikeitė, reali regimento sudėtis mažai pakito. Iki pat 1775 m. jis dydžiu beveik prilygo etatiniam būriui. Tačiau 1773 m. regimente karininkų buvo per daug (13 karininkų ir 12 puskarininkų), o kareivių trūko (12 eilinių). Toks dalinio „padidėjimas“ buvo susijęs su planuojama Lietuvos kariuomenės plėtra. Didysis etmonas Mykolas Kazimieras Oginskis tikėjosi neetatinius karininkus „įdarbinti“ numatytoje padidinti kariuomenėje.

1775–1776 m. LDK kariuomenėje atlikus reformą, pėstininkų daliniai buvo priskirti dviem divizijoms – 1-ajai ir 2-ajai, – kurioms turėjo vadovauti generolai leitenantai. Formaliai diviziją turėjo sudaryti dvi brigados: vienai buvo priskirta kavalerija, kitai – pėstininkai. Manyta, kad pavyks kariuomenę padidinti, tačiau po I padalijimo sumažėjus valstybės teritorijai, to padaryti buvo neįmanoma, tad pėstininkų dalinius ir toliau sudarė 220 karių, t. y. jie liko etatinio dydžio. Vadinasi, praktiškai pulkas ne padidėjo, o sumažėjo. Buvo nustatyta nauja dalinių pavadinimų sudarymo sistema – jie buvo sunumeruoti, tačiau kartu palikti ir senieji pavadinimai. Pavyzdžiui, buvęs Didžiosios buožės pėstininkų regimentas pradėtas vadinti 2-uoju Didžiosios buožės regimentu. 1-ajam Didžiosios buožės regimentui, kuris buvo sudarytas iš buvusio Didžiosios buožės dragūnų, arba Didžiosios buožės raitelių, regimento, pridėtas grenadierių regimento pavadinimas. Tokio dydžio ir tokiu pavadinimu dalinys gyvavo iki 1789 m. reformų, kurias įgyvendinti turėjo Ketverių metų seimas. Ir toliau jį sudarė štabas ir 4 kuopos. Tačiau dalinys ėmė panašėti į reguliarųjį vienetą: buvo panaikintos neetatinės karininkų pareigybės, įsteigti nuolatiniai karininkų ir kareivių etatai, nebeliko *porcijų*. Tokiu būdu realus karių skaičius labai priartėjo prie formalaus.

2-asis Didžiosios buožės pėstininkų regimentas 1777–1789 m.²²

2-ojo Didžiosios buožės pėstininkų regimento štabą sudarė: šefas – didysis etmonas (formaliai), pulkininkas, pulkininkas leitenantas, majoras; regimento kvartirmeisteris (einantis kapitono pareigas), auditorius (einantis kapitono pareigas), adjutantas (einantis leitenanto pareigas), regimento felčeris, kapelionas, būgnininkas, fleitininkas, profosas ir profoso padėjėjas, štabo vežėjas, iš viso 13 žmonių. Jo kuopos, kurių buvo 4, sudėtis: kuopos arba štabo kapitonas²³, leitenantas, vėliavininkas, seržantas, furjeris, 3 kapralai, fleitininkas, 2 būgnininkai ir 40 eilinių. Iš viso regimente buvo 220 karių, iš jų – 17 karininkų.

Ketverių metų seimo metu senieji daliniai buvo gerokai padidinti. Pagal pirminį sumanymą dalinys turėjo padidėti iki 2 153 karių²⁴, tačiau greitai suvokta, kad tam nebus

²² Machynia M., Rakutis V., Szrednicki Cz., *Wojsko Wielkiego Księstwa Litewskiego serijoje Oficerowie Rzeczypospolitej Obojga Narodów 1777–1794*, Spisy, Kraków, 1999.

²³ Štabo kapitonas (lenk. *sztabskapitan*) buvo skiriamas tada, kai formalus kuopos vadas buvo aukštesnysis regimento karininkas. Štabo kapitonų pareigos buvo laikomos žemesnėmis už „pilnujų“ karininkų, arba karininkų, turinčių savo kuopas (*kapitan z kompanią*), pareigas.

²⁴ 100 000 pagal Abiejų Tautų Respublikos karių etatą, sudarytą 1788 m.

lėšų, ir pasirinktas ne toks ambicingas, bet kur kas realesnis projektas – dalinį išplėsti iki 1 440 karių²⁵. Tačiau jį įgyvendinti greitai buvo sunku: trūko ne tik pinigų, bet ir karių, galinčių eiti puskarininkių pareigas, taip pat žmonių, kurie galėtų būti pėstininkai. Iki tol egzistavusi savanoriška *laisvojo būgno* sistema netrukus tapo neveiksminga, todėl tekdavo gaudyti valkatas ir kitus aiškaus užsiėmimo neturinčius asmenis. 1789 m. kariuomenė didinta etapais: 1789 m. sausio mėnesį į pulką buvo papildomai priimta 120 rekrūtų, balandžio mėnesį į kiekvieną kuopą – po 50 žmonių (iš viso 200). Didinant karių skaičių reikėjo didinti ir karininkų bei puskarininkių korpusą. Jaunesniųjų vadų ir specialistų korpusą papildė net 35 puskarininkiai, 2 felčeriai, 4 būgnininkai ir ginklininkas. Pirmiausia buvo didinamas kuopų karių skaičius, vėliau pradėti kurti antrieji batalionai. Tokiu būdu regimente kuopų padaugėjo iki 8, o karių – iki 795, tačiau nepavyko surinkti tiek, kiek reikėjo, rekrūtų. Taigi iš tikrųjų 1790 m. dalinyje buvo tik 710–736 kariai²⁶. Teko atsisakyti minties steigti antruosius batalionus. Nesant pakankamai naujokų, nutarta karius rinkti kantonų prievolės principu – būsimuosius karius turėjo pristatyti civilinė valdžia ir žemės savininkai. Tai gerokai sumažino karių motyvaciją, bet jų buvo surinkta daugiau neieikvojant kariuomenės išteklių. Nepavyko surinkti tiek, kiek reikėjo, ir pinigų, todėl kariuomenė plėtros procesas buvo sustabdytas, o etatiniai regimentai sumažinti iki 724 karių. Prie antrųjų batalionų idėjos buvo grįžta tik kilus tiesioginiam karo pavojui 1792 m. birželio mėnesį, kai pradėta karštingai didinti Abiejų Tautų Respublikos kariuomenę iki 100 tūkst. etatų. Pagal normatyvus 2-asis Didžiosios buožės pėstininkų regimentas turėjo padidėti iki 1440 karių. Sparčiai steigiami antrieji batalionai. Dauguma jų karių buvo mobilizuoti rekrūtai, turintys mokytis karybos pradmenų ir pamažu įsitraukti į kovą. Tokiu būdu karo išvakarėse 2-ąją Didžiosios buožės regimentą sudarė du batalionai: pirmasis – kovinis (467 rinktiniai kariai), antrasis – rezervo (234 kariai ir 208 kantonistai). Vėliau buvo duotas įsakymas pirmiesiems batalionams skirti 505 karius, o rezerve palikti likučius (192 ankstesnio šaukimo karius ir kantonistus), tačiau jis nebuvo įvykdytas. 1792 m. kare tokio dydžio koviniai batalionai, priskirti I LDK divizijai ir sustiprinti artilerijos korpuso duotais regimentų pabūklais, kovojo, o II divizija buvo paversta rezervine. Karo metu batalionai ryšio nepalaikė. Kantonistus pulkas rinko Gardino, Eišiškių, Pastovio ir Prienų apylinkėse. Tačiau spėta surinkti tik iš Gardino apylinkių, kiti prisijungė jau vykstant karo veiksmams. Karo pabaigoje regimente buvo 689 kariai, iš jų net 370 kantonistų.

Karui pasibaigus, kurį laiką pulkas buvo Lenkijoje, vėliau grįžo į Lietuvą. Jo sudėtis tik šiek tiek pakito, net 1794 m. kariuomenės redukcijos pavyko išvengti. T. Kosciuškos sukilimo pradžioje 2-ąją pėstininkų regimentą sudarė 701 karys. Dalinys buvo kur kas geriau nei 1792 m. pasirengęs kovai, tačiau trūko karui reikalingų mobilizacinių priemonių, amunicijos, maisto ir pašaro atsargų. Sukilimo pradžia Šiauliuose, sukilimas Vilniuje – visi šie įvykiai vyko toli, todėl LDK daliniai, dislokuoti į pietus nuo Nemuno, buvo

²⁵ 69 000 ir 65 000 pagal Abiejų Tautų Respublikos etatus.

²⁶ Rakutis V., *LDK kariuomenė Ketverių metų seimo laikotarpiu (1788–1794)*, Vilnius, 2001, p. 96–98.

pradėti organizuoti iš atskiro centro Bielske, vėliau – Svisločiuje. Šioms pajėgoms (kurias sudarė 3 000 karių, 1 200 žirgų ir 8 artilerijos pabūklai) vadovauti ėmėsi 22 metų vadas Pranciškus Sapiega, LDK artilerijos generolo ir Ketverių metų seimo maršalo sūnėnas.

Pulko dislokacija

1762 m. pulkas buvo dislokuotas Myštoje ir Naujojoje Myštoje, 1764 m. – perkeltas į Vilnių, kad užtikrintų sostinės saugumą galimų kovų atveju. Regimentas buvo pavaldus Mykolui Kazimierui Oginskiui, Vilniaus įgulos vadui, ir išbuvo čia bent jau iki 1767 m. vidurio. 1774 m. jo štabas buvo Dziarečyne. 1777 m. dalinys ilgam apsisitojo Slanimo paviete, o jo štabas įsikūrė pačiame Slanime. 1792 m. dalinys buvo dislokuotas Gardine ir Sokulkoje (prie Gardino), čia jis sulaukė ir T. Kosciuškos sukilimo.

Dalyvavimas karo veiksmuose

Baro konfederacijos kovos

1768–1770 m. Lietuvos kariuomenė buvo pasyvi, nes didysis etmonas M. K. Oginskis, susijęs su valdovu Stanislovu Augustu Poniatovskiu giminystės ir interesų ryšiais, nenorėjo su savo globėju kovoti, nors ir jautė pilietinę pareigą priešintis Rusijos kariuomenės invazijai. Matydamas, kad Rusijos kariuomenės vadai įtaria Lietuvos kariuomenės vadovybę palaikant ryšius su Baro konfederatais, ypač pradėjus jiems duoti konkrečius nurodymus, Lietuvos kariuomenės vadas sugalvojo sutelkti didesnę kariuomenės dalį tariamam kordonui nuo gyvulių maro sukurti. Šiam kordonui vadovauti buvo paskirtas plk. ltn. Haudringas, ištikimas etmonui žmogus. Pamažu buvo surinktos didesnės pajėgos, tarp jų atsidūrė ir Didžiosios buožės pėstininkų regimentas ar jo dalis. Rusijos karininkai iš karto suprato, koks čia „kordonas“, ir ėmėsi priemonių, bandydami sutrukdyti telkti Lietuvos kariuomenę. Lietuviai kilusį pavojų įvertino blaiviai ir pradėjo energingai veikti – mėgino sumušti Rusijos pajėgas dalimis. 1771 m. kampanijos metu pirmuoju Lietuvos kariuomenės ugnies krikštu tapo Bezdzežo mūšis. Kaip galima spręsti iš jo aprašymų, etmonas Oginskis su Lietuvos kariuomene, kurios dalį sudarė Haudringo kordono ir kiti spėti surinkti daliniai, buvo Chomske, kai jį ėmė supti Rusijos daliniai: pulkininko A. Alabyčevo (Алабычев) pulkas, kurį sudarė apie 700 karių, Doringo ir Vangelio (*Wangel*) daliniai. Plk. A. Alabyčevas turėjo blokuoti brastą ties Bezdzežu, o Doringas su Vangeliu – kitas komunikacijas. Tuo metu Oginskis, gavęs ultimatumą, daugiau nedelsė – organizavo demonstratyvius veiksmus: sekmadienį 2 pulkus pasiuntęs į kitą Jasiolkos krantą link Pinos, su likusia kariuomene kitą rytą, palikęs sargybą, kuriai liepė nieko į miestą neįleisti, su visa gurguole persikėlė į kitą pusę ir nužygiavo į Čemeriną. Kitą dieną pasiekė Oborovą, o trečiadienį – Janovą. Tuo metu plk. A. Alabyčevas, norėjęs ketvirtadienį pasiekti Čemerino brastą, netikėtai pastebėjo, kad etmonas jau išžygiavęs, todėl nutarė diplomatinėmis priemonėmis sulaukyti lietuvius (buvo siūloma nusiginkluoti ir grįžti į Telechanus), kol atvyks pastiprinimas. Etmonas taip pat

siekė laimėti laiko, bet ne stovyklai įtvirtinti, o greitam manevrui parengti, todėl pareikalavo iš pulkininko raštiško įgaliojimų patvirtinimo, o pats tuo metu, 5 dienos vakare, slapta paliko stovyklą ir kitą rytą 10 val. jau rikiavo savo karius Bezdzežo ėgulos šturmui. Rusai pamatė lietuvių pirmąją liniją, išsirikiavusią vos per patrankos šūvį. Dabar jau etmonas du kartus siuntė bunciuokininką, siūlydamas plk. A. Alabyčevui pasiduoti tomis pačiomis sąlygomis. Gavęs neigiamą atsakymą, etmonas ėsakė pulti. Kadangi miestelio prieigos buvo netinkamos linijinei atakai, liepta iš pabūklų apšaudyti malūną ir siaurumas. Tuo metu suformuotos kelios šturmo grupės turėjo iš visų pusių atakuoti Rusijos dalinius. Du eskadronai, vadovaujami plk. Pašovskio ir rotmistro Achmatovičiaus, taip pat 30 dragūnų (vadas plk. ltn. Haudringas), su savanoriais iš JKM Baranovskio priešakinės sargybos pulko rotmistro Kričinskio vėliavos ir kiti raiteliai (vėliavininkas Baranovskis) apėjo poziciją iš Chomsko pusės. Jiems spaudžiant iš visų pusių, pabūklo sviediniui užmušus plk. A. Alabyčevą, o per siaurumą puolant Didžiosios buožės pėstininkų regimento plk. ltn. Paplonskio vyrams, netekę apie 150 bendraėgyių, Rusijos kariai buvo priversti visu pulku pasiduoti. Nelaisvėn pateko nemažai Rusijos karių: 490 eilinių, 20 puskarininkų ir 16 karininkų su savo ginklais, žirgais ir dviem patrankomis. Tuo metu nuo Bresto rusams į pagalbą atskubėjo 70 karių. Juos „sutvarkė“ kavalerijos eskadronas, vadovaujamas rotmistro Achmatovičiaus. Karininkai, prisiekę daugiau nebekovoti su konfederatais, buvo paleisti ir galėjo vykti į Brestą; jiems buvo duoti žirgai ir net šiek tiek pinigų. Taip pat buvo paimta pulkininko kanceliarija, tarp kurios dokumentų buvo ėsakymai apsupti ir pulti Telechanus ir parengtas lenkų kalba reversas, skirtas pasidavusios Lietuvos kariuomenės kariams²⁷.

Analizuojant mūsų paaiškėjo, kad Lietuvos artilerija šaudė gana taikliai, o kariuomenė gebėjo apsupti ir sunaikinti, nors ir mažesnes, reguliariosios Rusijos kariuomenės gruputes. Atakuojant pagrindinius manevrus atlikdavo svetimėalių autoramento raiteliai ir totorių vėliavos bei Baranovskio priešakinės sargybos pulko kariai, o puolimą frontu defilė sąlygomis – pėstininkai, tarp kurių pasižymėjo Didžiosios buožės pėstininkų regimento komanda, vadovaujama plk. ltn. Paplonskio.

Bezdzežo pergale, deja, neilgai buvo džiaugiamasi. Po Bezdzežo mūsų LDK kariuomenė bandė žygiuoti link Nesvyžiaus. Rusijos kariuomenė buvo užblokavusi gerus kelius, todėl iš Pinsko buvo žygiuojama per pelkes takais link Liachavičų, paskui link Klecko, tačiau sužinojus, kad Nesvyžius jau užimtas rusų karių ėgulos, buvo pasukta link Myriaus (rus. Myr, bltr. Mir), Naugarduko vaivadijos. Etmono Oginskio planas buvo sumušti priešų korpusus po vieną, kad galima būtų ėgyti kiekybinę persvarą, ir neleisti jiems susijungti. Tuo metu Rusijos kariuomenės pulkininkas Aleksandras Suvorovas, kurio dalinys buvo dislokuotas Liubline ir kuris gaudavo ne pačius svarbiausius pavedimus, nusprendė pasi- naudoti, jo nuomone, puikia proga pasižymėti ir be savo viršininko gen. Veimarno nuro-

²⁷ Działania Hetmana Ogińskiego. Wiadomość o akcyi dnia 6 Septembris 1771 Roku zaszłej między wojskiem W, Ks. Litewskiego a Rosjanami pod Antopolem przez naoczego świadka Rotmistrza kawaleryi Narodowej Jana Snarskiego adnotata, MAB RS, f. 18-206/1, p. 183–186.

dymo (netgi prieš jo valią), nieko nelaukdamas, įsakė daliniui palikti dislokacijos vietą. Forsuotai žygiuodamas dalinys greitai pasiekė Brestą, o iš ten – Oginskio kariuomenės pozicijas²⁸.

Sužinojęs, kad gen. A. Suvorovo korpusas, kurį sudarė 500 pėstininkų ir 200 raitelių, dislokuotas Stolovičiuose, etmonas nurodė kariuomenei paskubėti ir užklupti jį netikėtai. Tačiau kai Lietuvos kariai čia pasirodė, Suvorovo dalinys jau buvo išvykęs. Gen. Bielakas ir kiti patyrę kariai pasisiūlė išsiaiškinti, kur priešas pasitraukė, ir jį persekioti, tačiau etmonas įtarė totorių išdavystę ir Igno Chominskio patartas neleido kariams palikti miestelio. Jis įsakė įsikurti nakčiai, tačiau nepasirūpino tinkama apsauga. Etmonas manė, kad 700 Rusijos karių nedrįs pulti 3 000 lietuvių, tuo labiau po laimėto mūšio, todėl pėstininkų sargybos aplink miestelį ne visur buvo pastatytos ir priešo persekioti niekas pasiūstas nebuvo. Kunigas vikaras Znatovičius bandė etmoną apie pavojų – kad rusai gali naktį grįžti – įspėti, tačiau I. Chominskis, dešinioji etmono ranka, dvasininko neįleido, tariamai saugodamas etmono miegą. 3 valandą nakties puolę Suvorovo kariai²⁹ užklupo lietuvius visai nepasirengusius. Pirmiausia jie apšaudė kleboniją, kurioje gyveno etmonas, ir gerokai įvarė jam baimės, po to griebė kasą ir etmono bagažą. Paėmė 10 artilerijos pabūklų ir 40 artilerijos gurguolių su amunicija, taip pat etmono bagažą (dalį jo totoriams vėliau pavyko atkovoti). Tokiu būdu gynyba buvo visiškai dezorganizuota. Rusijos kariai pagrobė kasą, kurioje buvo apie 10 milijonų auksinų³⁰.

Sprendžiant iš to, koks tikslus buvo smūgis, galima spėti, kad šis Rusijos dalinys turėjo išsamios žvalgybinės informacijos arba būta išdavikų. Kai kurie karininkai, tikėtina, Didžiosios buožės regimento, su savo kareiviais bandė atmušti gurguolę, tačiau juos iš užnugario atakavo išdavikai, ir jie buvo nukauti. Remiantis Oginskio versija³¹, esą jis dar bandęs stabdyti bėgančius pėstininkus, bet jie jau buvę be ginklų, todėl įsakęs kavalerijai prisidėti prie kokios nors srities konfederatų ir patraukęs Prūsijos sienos link. Gavusi šį įsakymą (ar jo negavusi) kavalerija, kurios pagrindą sudarė, kaip galima spėti, Bielako totorių pulkas, saugiai pasitraukė ir išsiriкиavusi pasirengė mūšiui. Taip prasidėjo antrasis mūšio etapas, tačiau ir jis baigėsi nesėkmingai. Mūšyje žuvo rotmistras Puzyna, stovyklininkas (*stanownicz*) Šveikovskis (*Szwejkowski*), raštininkas Kolatajus (*Kollataj*), pulkininkai Kirabneris ir Haudringas, pulkininkai leitenantai Volanas (*Wolan*) ir Paplonskis (*Papłonski*), majoras Kochanovskis (*Kochanowski*), janyčarų rotmistras Narmontavičius (*Narmontowicz*), artilerijos kapitonas Freitagas, leitenantai Surynas, Hoppenfeldas, Laskovskis, janyčarų leitenantas Turčevskis, kunigas Znatovičius (*Znatowicz*), neįvardyti, bet

²⁸ A. Suvorovo 1771 09 14 laiško gen. M. N. Krečetnikovui komentarai. Žr.: Суворов А. Письма. Москва, 1987, c. 488.

²⁹ Suvorovas teigia, kad puolė tik 500 karių, 200 buvo rezerve. 1771 09 14 A. Suvorovo laiškas gen. M. N. Krečetnikovui. Žr.: Суворов А., Письма, Москва, 1987, c. 21.

³⁰ Opisanie nieszczęśliwej klęski przez wojsko Litewskie poniesionej pod Stolowiczami Ru 1771 w Nowogrodzkiem, MAB RS, f. 18, b. 206/1, p. 187–189.

³¹ List JW ImciPana Ogińskiego Hetmana WXLitt pisany z Królestwa do Jednego z swoich Przyjaciół Datt 29 Września a pisany 3 dnia po zbiciu swoim. MAB, f. 255–1301, s. 798.

greičiausiai vėliavininkai Soroka, Mykolas Stravinskis, Giedraitis, Šancimskis (*Szancimski*), Stoskovskis, Rostockis, petihorų vėliavininkas Zavadzki, etmono virtuvininkas Šakevičius (*Szakiewicz*), prajodinėtojas (bereitorius), regimento felčeris Plevo, felčeris Cilichas, kiti 364 kariai, tarp jų oberceigvarto (vok. *Oberzeugwart* – vyriausiasis artilerijos karininkas) J. Zaborovskio brolis, o sūnus buvo 18 kartų sužeistas³². Rusijos duomenimis, į nelaisvę buvo paimta 300 karių, visos 12 patrankų, visa gurguolė, apie 500 karių žuvo. A. Suvorovo pajėgų nuostoliai – 8 žuvusieji ir 80 sužeistų karių³³.

Pasirodo, M. K. Oginskis nesugebėjo įvertinti situacijos, suvokti Bielako ir kitų karių patarimų, netinkamai pasirinko patarėjus ir neužtikrino tvarkos stovykloje. Antra, paaiškėjo, kad Lietuvos pėstininkai nebuvo psichologiškai pasirengę mūšiui, nors kai kurie karininkai su savo žmonėmis ir bandė kontratakuoti. Trečia, labai pakenkė išdavystė, kurią mini beveik visi, bet nėra patikimų žinių, kas gi buvo tie išdavikai. Turima medžiaga leistų manyti, kad būtent Chominskis, kaip realiai LDK kariuomenei etmono vardu vadovavęs žmogus, sutrukdė priimti tinkamą sprendimą. Taip teigiama liudininko pasakojime³⁴, tai įrodytų ir ankstesnė bei vėlesnė jo veikla, kuri visada buvo palanki Rusijai³⁵. Pėstininkai mūšio metu pasirodė gerai: bandė stabilizuoti situaciją, atsiimti kariuomenės turtą, tačiau aplaidi sargyba neleido laiku pasirengti mūšiui, todėl ir jo padariniai buvo tokie skaudūs.

1792 m. karas prasidėjo pulkui esant Naugarduke. I kovinis batalionas buvo priskirtas I divizijai, vadovaujama gen. lttn. Juozapo Judickio, o II, pasiūstas į Gardiną rinkti kantonistų, buvo priskirtas II divizijai, vadovaujama gen. lttn. Simono Zabelos. I batalionas iš Naugarduko birželio pradžioje nužygiavo iki Švieržio LDK karo stovyklos, buvusios prie Nemuno aukštupio. Batalioną sudarė ne 505 kariai, kaip reikalauta įsakyme, o 467. Iš perimto laiško sužinojus, kad Rusijos kariai rengiasi pulti stovyklą dviem korpusais, buvo nuspręsta pakeisti poziciją ir išsirikiuoti prie Myriaus, už 1,5 mylios (apie 10 km) nuo ankstesnės vietos. Naujojoje pozicijoje buvo galima geriau panaudoti kavaleriją, be to, čia atvyko 3 LDK artilerijos kuopos su patrankomis. Tad Judickis tuo metu disponavo 8 178 kariais ir 22 trijų svarų pabūklais. Prieš šias pajėgas veikė Rusijos kariuomenės Melino korpusas, apie 9 600 karių, ir netoliese esantis Ferzeno korpusas, tačiau, nutrūkus ryšiui, jie vienas kito paremti nebegalėjo. Dėl to susiklostė palankios sąlygos šiuos korpusus sumušti paeiliui. Pergalė, kad ir nedidelė, Lietuvos kariuomenei galėjo suteikti daugiau pasitikėjimo savo jėgomis, priversti Rusijos pajėgas veikti apdairiau ir sulėtinti puolimo tempą. Lietuvos karinei vadovybei labai trūko patirties, savarankiškumo,

³² Vyriausiojo ceigvarto Jano Zaborovskio pasakojimas, *LVI*, f. SA, b. 18369, l. 406–408. Dalis pavardžių sutampa ir su: *Opisanie nieszczęśliwej klęski przez wojsko Litewskie poniesionej pod Stolowiczami Ru 1771 w Nowogrodzkiem*. *MAB RS*, f. 18-206/1, p. 187–189.

³³ 1771 09 14 A. Suvorovo laiškas gen. M. N. Krečetnikovui. Žr.: Суворов А., Письма, Москва, 1987, c. 21. Laiško komentaras, ten pat, p. 488.

³⁴ Zaleski M. Pamiętniki Michała Zaleskiego, wojskiego Wielkiego Księstwa Litewskiego, posła na sejm czteroletni. Poznań, 1879, s. 41–42.

³⁵ Konopczyński W., PSB, T. 3, Chominski Franciszek Ksawery, s. 416–417.

gebėjimo vadovauti ir paklusti, daug kur buvo akivaizdūs neseniai suformuotos, nepatyrusios kariuomenės trūkumai. Vadai daugiau kalbėjo apie atsitraukimo kelio saugumą negu apie puolimo intensyvumą ir kariuomenės rūšių sąveiką. Po kelių dienų nedidelių susidūrimų LDK kariuomenė ir dalis Rusijos kariuomenės viena prie kitos priartėjo tiek, jog galėjo veltis į mūšį. Prasidėjo artilerijos dvikova. Joje rusų artilerija, kurios pabūklai buvo didesnio kalibro, tapo sėkmę lemiančiu veiksniu. Lietuvos kariuomenė išsirikiavo dviem linijomis. Antrosios linijos sparne stovėjo ir 2-ojo pėstininkų pulko batalionas, vadovaujamas plk. Karolio Moravskio. Vadai nežinojo, ką daryti, pusantros valandos tarėsi, o kai galų gale nusprendė trauktis link Nesvyžiaus, jau buvo per vėlu: neparengti I husarų brigados kariai, matydami vadovybės dvejones ir girdėdami neįprastą kanonadą, pakluso savisaugos instinktui ir pradėjo trauktis, paskui juos pajudėjo ir 1-ojo Didžiosios buožės regimento kariai, tačiau juos vadai šiaip taip sustabdė. Ir 2-ojo pulko batalionas buvo pradėjęs dvejoti, tačiau 1-ojo pėstininkų pulko sustabdymas paveikė ir 2-ąjį pulką – jis liko vietoje. Krizei praėjus, pėstininkai išlaikė poziciją ir vėliau sėkmingai pasitraukė, Rusijos kariams pradėjus supti poziciją iš trijų pusių. Šis nesėkmingas mūšis turėjo ir teigiamų padarinių. Kariai gavo šiokią tokį kovos krikštą, pajuto priešų neryžtingumą, o politinė krašto vadovybė suvokė ne tiems asmenims patikėjusi kariuomenės vadovavimą.

Didžiosios buožės regimentui teko dalyvauti dar viename didesniame mūšyje – Lietuvos Bresto gynyboje, – kuris įvyko pačioje karo pabaigoje, liepą. Regimentas tuo metu priklausė nedidelei gen. ltn. Simono Zabelos divizijai, kuri turėjo dengti Lietuvos Brastos (Bresto)–Varšuvos kryptį, kad Rusijos daliniai negalėtų jos apeiti. Nors pajėgos buvo negausios, tikėtasi sulaukti iš Varšuvos atžygiuojančios gen. ltn. Arnoldo Byševskio divizijos, kurią sudarė strateginiam valstybės rezervui priklausantys daliniai. Bresto gynėjai nežinojo, kad A. Byševskio daliniai, gavę įsakymą jungtis prie Lenkijos kariuomenės ir negalėdami apsispręsti, ką daryti, nes jau buvo pusdienio žygio atstumu nuo Bresto, sustojo.

Lietuviams buvo palanki miesto geografinė padėtis: iš trijų pusių jį supo upės (Muchavėcas ir Bugas), o likusią dalį dengė Muchaveco senvagė. XVII a. Brastą fortifikavo įvairios kariuomenės, nuo tų laikų aukštumoje liko sena pilaitė ir švedų statytas redutas, kuriuos, atlikus tam tikrus darbus, dar buvo galima panaudoti gynybai. Mieste buvo keli tiltai ir perkėlos. Taigi, net turint nedaug karių, buvo galima laikytis.

Simono Zabelos pėstiją sudarė keturi batalionai, tarp jų buvo ir 2-ojo Didžiosios buožės regimento batalionas, vadovaujamas paties pulkininko Karolio Moravskio. Po kelių dienų parengiamųjų darbų, kurių metu atsitraukiant nereikalingos gatvės ir perkėlos buvo perkastos grioviais ir užtvirtos pylimais, o tiltai parengti gynybai įrengus kliūčių ruožus ir artilerijos priedangas, daliniai užėmė plane nurodytas pozicijas. 2-ojo pėstininkų pulko batalionas kartu su 8-uoju Radvilų pėstininkų pulko batalionu, vadovaujamu Severino Ževusko, turėjo saugoti miesto prieigas, kryžmine ugnimi dengti nuo Volčyno einantį kelią, kuriuo turėjo atsitraukti per daug priešų spaudžiami pirmosios pozicijos kariai. Kiekvienam batalionui buvo priskirtos 6 pabūklų baterijos, pastatytos specialiai tam

įrengtose pozicijose. Priešais juos stovėjo nedidelis I Kauno husarų brigados kavalerijos dalinys, kuris turėjo puolančius Rusijos karius nukreipti į jiems „parengtą“ kryžminės ugnies lauką. Sparnus dengė Bielako totorių priešakinės kavalerijos pulko vyrai. Liepos 23 d. rytą, apie 2 valandą, iš rytų pasirodė pirmieji Rusijos daliniai: Ferzeno korpuso priešakinė sargyba, kurią sudarė gen. Lanskojaus Ukrainos lengvosios kavalerijos pulkas (6 eskadronai) ir kazokai. Žvalgai buvo sustabdyti, o lengvoji kavalerija užpulta prieš atakuojančios kavalerijos, kurios aktyvumas atsivėrė karių trūkumą. Ataka pavyko, Lanskojaus kavalerija atsitraukė, tačiau paskui ją jau žygiavo pėstininkai, Estijos lengvųjų pėstininkų batalionas. Lietuvos kavalerija taip pat atsitraukė į pradines pozicijas, sutvarkė rikiuotę. Tą patį padarė ir Rusijos lengvoji kavalerija. Netrukus rusai pradėjo geriau parengtą puolimą. Lietuvos kavalerija ėmė trauktis, priėjo pėstininkų ir artilerijos pozicijas, išsiskyrė ir užėmė vietą pozicijos sparnuose, atidengdama artilerijai puolančius Rusijos dalinius. Priešais 2-ąją pėstininkų pulką esanti baterija iššovė pirma ir padarė daug nuostolių. Rusijos pajėgoms dar labiau priartėjus, iššovė ir 8-ojo Radvilų pėstininkų pulko priekyje esanti baterija. Driokstelėjo abiejų batalionų pėstininkų šautuvų salvė, o kai skubiai užtaisytos 2-ojo pėstininkų pulko bataliono patrankos smogė į Rusijos kariuomenės sparną, jos kariai neišlaikę pasitraukė. Trečiąją smūgį smogti stojo jau pagrindinės Ferzeno pajėgos, 5 pėstininkų batalionai ir sparnuose visa spėjusi atvykti kavalerija. Taigi priešas jau buvo sutelkęs daugiau nei du kartus didesnes pajėgas, todėl, nebeturėdami vilties atsilaikyti, abu batalionai, dengiami kavalerijos, pasitraukė į miestą. Į kovą Rusijos kariuomenė metė tik kavaleriją, nes pėstininkai nebūtų spėję kartu su raiteliais, tačiau tai buvo didelė vadų klaida: jau Lietuvos Brastos gatvėse juos pasitiko artilerijos kartečės lavina ir taiklūs iš pastatų šaudančių pėstininkų ariergardo karių šūviai. Rusijos kavalerija vėl buvo priversta trauktis, o Lietuvos kariai sėkmingai pasitraukė už tilto. Tos dienos kovose 2-ojo pėstininkų bataliono kariai daugiau nebedalyvavo, jie išžygiavo ir pasiekė Lenkijos pasienyje esantį Bialą, seną Radvilų tvirtovę.

Lietuviai Bresto apginti nesugebėjo, nes į pagalbą neatvyko žadėtosios A. Byševskio pajėgos, tačiau sudavė Rusijos kariuomenei ne vieną skaudų smūgį, pristabdė jos judėjimą ir sėkmingai atsitraukė. LDK kariuomenė pasirodė jau mokanti kovoti ir, skirtingai nei Myriaus mūšio metu, nepabėgo. Sunkiuose žygiuose ir mūšiuose taikos meto ginkluoti žmonės palengva virto kariais, todėl galima įsivaizduoti, kaip jie buvo nusiminę, kai valdovas Stanislovas Augustas Poniatovskis, nesitikėdamas mūšio lauke apginti Gegužės trečiosios konstitucijos ir kitų atgimstančios valstybės iškovojimų, kapituliuavo ir taip formaliai prisidėjo prie priešų sėkmės. Karas baigėsi be lemiamų kautynių. Iš kitų dalinių 2-asis pėstininkų pulkas niekuo neišsiskyrė. Karių nuotaikos Myriaus mūšio metu aiškintinos patirties stoka, vėlesni veiksmai Lietuvos Brastos mūšyje jau rodė dalinio brandą.

1794 m. Tado Kosciuškos sukilimui prasidėjus, 2-asis pėstininkų pulkas buvo pietvakarinėje LDK dalyje, Sokulkos miestelyje, todėl nedalyvavo nei Šiaulių, nei Vilniaus balandžio įvykiuose. Sukilimo aktas buvo paskelbtas formuojant atskirąją diviziją.

Jos vadu iš pradžių buvo paskirtas Pranciškus Sapiega, vos 22 metų jaunuolis, bet jau LDK artilerijos generolas. Vėliau šiai divizijai trumpai vadovavo Juozapas Bielakas, totorių generolas, po jo, jau ilgiau, gen. ltn. Antanas Chlevinskis, remiantis Šiaulių aktu, pirmasis sukilimo vadas. Ši LDK divizija, buvusi gana toli nuo reikšmingesnių įvykių, saugojo LDK žemes tarp Nemuno ir Bugo ir susiekimo kelią su Lenkijos karalyste. Rusijai liepos 19–20 d. staiga užpuolus Vilnių, A. Chlevinskiui buvo įsakyta suteikti pagalbą Vilniaus gynėjams. Šiam pagalbiniam korpusui, vadovaujamam gen. mjr. Motiejaus Frankovskio, buvo priskirti ir abu 2-ojo pėstininkų regimento batalionai, gavę įsakymą išvykti liepos 22 d. Dalinys spėjo atvykti į Vilnių dar prieš antrąjį Vilniaus šturmą (vyko rugpjūčio 11–12 d.). Nors M. Frankovskis pats buvo pasiūstas saugoti Vilniaus iš pietvakarių, prie Pohulankos, maždaug geležinkelio stoties rajone, 2-asis pėstininkų pulkas buvo priskirtas plk. Mejeno grupei, saugojusiai Vilnių pietuose, nuo Rusų pusės, prie Lipniūnų. Rusijos daliniams pavyko imituoti puolimą iš pietų, o iš tikrųjų smogti M. Frankovskio grupei, todėl 2-asis pėstininkų pulkas turėjo išvengti 3-iojo pėstininkų pulko, kuris patyrė labai daug nuostolių, likimo. Rusijos pajėgoms užėmus Vilnių supančias aukštumas, kariuomenė patraukė į Senamiestį, paskui, negalėdama tikėtis atsilaikyti, per Žaliają tiltą į dešinią Neries krantą, o iš ten – Kauno link. Deja, daugiau informacijos apie pulką, kaip ir apie kitus dalinius, neradome – jis „ištirpo“ naujų sudarytų divizijų ir smulkesnių junginių sąrašuose. Nežinome netgi prie Gardino sudarytų 2 LDK divizijų sudėties. 2-oji divizija visa žuvo gindama Varšuvos priemiestį Pragę: A. Suvorovo kariai žiauriai išžudė gynėjus. I divizija subyrėjo lapkričio 7–17 d., todėl išvengė žūties. T. Kosciuškos sukilimas dar nėra tinkamai ištirtas, todėl gali būti, kad pulko istorija pasipildys naujais šios romantiškos paskutinės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kovos faktais³⁶.

Tradicijos ir atributika (vėliavos, uniformos, antspaudai ir kt.)

Dalinio vadovybė (šefai ir pulkininkai)

1762 m. daliniui vadovavo ir pulkininko pareigas ėjo gen. ltn. Stanislovas Ferdinandas Ževuskis (*Rzewuski*), 1763 m. sausio mėnesį jas perėmė iki tol antrojo pulkininko pareigas ėjęs plk. Reibnicas (*Reibnitz*). 1775 10 16–1783 12 20 pulkininko pareigas ėjo Ignas Moravskis, 1784 01 09–1789 05 23 – Grigalius Volanas, 1789 05 25–1793 02 13 – Karolis Moravskis, nuo 1793 02 13 iki T. Kosciuškos sukilimo – Mykolas Pentelskis. Apie kai kuriuos iš šių žmonių turima daugiau žinių.

Stanislovas Ferdinandas Ževuskis gimė 1737 m. 1755 m. tapo šarvuočių rotmistru. Jis iškilo vedęs didžiojo etmono Mykolo Kazimiero Radvilos seserį. S. F. Ževuskis turėjo Chelmino seniūno, LDK didžiojo vėliavininko ir Austrijos imperijos feldmaršalo titulų. Jo sūnų karjera taip pat buvo sėkminga, vienas iš jų tapo LDK lauko etmonu.

Reibnicas, Prūsijos ir Saksonijos kariuomenių karininkas, kilęs iš garsios Silezijos

³⁶ Powstania Kościuszkowskie 1794, *Dzieje militarne*, T. I–II, Warszawa, 1994, 1996.

baronų, kariškių šeimos, kurioje būta daug aukšto rango karininkų ir generolų. Apie aktyvesnį dalyvavimą Baro konfederacijos veiksmuose duomenų rasti nepavyko, nors, remiantis bendrais aprašymais, pulkas dalyvavo Bezdzežo ir Stolovičių mūšiuose, tačiau pulkininko pavardė neminima. Nieseckio herbyno (herbų aprašo) duomenimis, 1768 m. Francas Ferdinandas Frydrichas Reibnicas gavo Lenkijos karalystės indigenatą. Lietuvos kariuomenėje buvo žinomas didžiojo etmono flygeladjutantas Leopoldas Reibnicas, pasitraukęs iš tarnybos 1777 m., tačiau ar tai tas pats asmuo, nežinoma. Šiuo metu išsamesnės informacijos neturima.

Ignas Feliksas Moravskis gimė 1744 m. Kario karjerą pradėjo tarnaudamas Vilniaus vaivados Karolio Stanislovo Radvilos privačioje milicijoje, kur susipažino su savo patrono seserimi ir ją vedė, nors tai buvo visiškai nepriimtina tuo metu labai įtakingai Radvilų giminei. Negalėdamas šių vedybų atšaukti, Karolis Stanislovas Radvila, atgavęs įtaką Lietuvoje, stengėsi proteguoti savo svainį ir tai darė iki pat mirties. Kartu su pulkininko pareigomis Ignui Moravskiui 1775 10 16 buvo suteiktas ir generolo majoro laipsnis (*generał major w wojsku*). Kitais duomenimis, šis laipsnis, be pareigų, jam buvo suteiktas dar 1768 m. Generolo majoro pareigas II LDK divizijoje gavo 1777 12 27, 1783 10 18 buvo paskirtas generolu leitenantu ir II LDK divizijos vadu. Mirė 1790 03 07 per didinamos LDK karių rikiuotės apžiūrą.

Grigalius Volanas savo karjerą pradėjo dar valdovo Augusto II sukurtoje grandmuškietininkų kuopoje, kuri turėjo gvardijos ir karo mokyklos bruožų. Joje tarnavo 1732 12 25–1733 08 03, kol šis dalinys buvo panaikintas valdovui mirus. 1734 12 08 jis, gavęs vėliavininko laipsnį, buvo priimtas į Lenkijos karalystės gvardijos pėstininkų regimentą jau kaip karininkas. 1736 02 21 persikėlė gyventi į Lietuvą ir kaip leitenantas buvo priimtas į Didžiosios buožės regimentą. 1742 08 16 tapo kapitonu, 1792 10 14 – antruoju majoru, 1765 02 15 – pulkininku leitenantu, 1784 01 09 – pulkininku. Regimente tarnavo visą savo gyvenimą, baigė karo tarnybą 1789 05 23 ir buvo išleistas į atsargą suteikus dimisijos generolo majoro laipsnį. G. Volanas rinko duomenis apie Lietuvos kariuomenės daliniuose saugomus senuosius normatyvinius dokumentus ir, akivaizdu, buvo vienas iš tų karininkų, kurių karjerą lėmė ne protekcija, o ilgametė sąžininga tarnyba.

Karolis Moravskis iškilo dėl savo giminystės ryšių. Motina Teofilė Konstancija Moravskienė buvo Karolio Stanislovo Radvilos sesuo, todėl jis jau tarnybos pradžioje galėjo tikėtis Radvilų giminės globos. Nuo 1793 m. Karolio Moravskio karjera rūpinosi tėvas, LDK generolas Ignas Feliksas Moravskis. Jo, kaip karininko, kelias prasidėjo LDK Lauko buožės raitajame regimente tarnaujant vėliavininku. Tėvui pradėjus vadovauti divizijai, 1783 03 18 K. Moravskis buvo perkeltas į buvusį jo dalinį, palikęs tą patį vėliavininko laipsnį. Nepraėjus nė metų, 1784 01 10 tapo buvusios tėvo kuopos vadu – kapitonu, „peršokęs“ leitenanto ir štabo kapitono laipsnius, 1789 05 06 – majoru, o po kelių dienų (1789 05 25) – 2-ojo Didžiosios buožės regimento vadu – pulkininku. Šias pareigas ėjo ir įgyvendinant visas Ketverių metų seimo reformas, vadovavo koviniam savo pulko bata-

lionui per 1762 m. karą, 1793 m. vasario 13 d. buvo išleistas į atsargą.

Mykolas Pentelskis karinę karjerą pradėjo Prūsijos kariuomenėje, kur 1759 m. gavo vėliavininko (*Faenrik*) laipsnį, taigi dalyvavo Septynerių metų kare. 1761 m. jam buvo suteiktas leitenanto laipsnis. 1764 m., karui pasibaigus, įstojo į privačią Radvilų kariuomenę, tarnavo Dubno įguloje. 1774 m. gruodžio 26 d. perėjo į LDK kariuomenę. Iš pradžių buvo didžiojo etmono fligeladjutantas ir Didžiosios buožės pėstininkų pulko kuopos kapitonas. 1784 m. sausio 9 d. buvo paskirtas majoru, 1789 m. gegužės 6 d. – pulkininku leitenantu. Pulkininku M. Pentelskis tapo 1793 m. vasario 13 d., šias pareigas ėjo iki T. Kosciuškos sukilimo.

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės karo istorijoje ne kartą minimi Lietuvos pėstininkai, kovų aprašymuose netrūksta jų didvyriškumo, atsidavimo, profesinio brandumo pavyzdžių. Tačiau dėl netinkamos politinės sistemos, ydingos mokesčių surinkimo tvarkos, pernelyg lėtai vykstant valstybės tobulėjimo procesui, neįmanoma buvo sukurti veiksmingos kariuomenės. Ypač apleista buvo pėstija, tvirtovės, laivynas. Jau nuo XVII a. vidurio žinomas didžiojo etmono pėstininkų regimentas net du kartus buvo visiškai sutriuškintas mūšiuose, nuo kurių baigties priklausė Lietuvos laisvė ir nepriklausomybė. Savo dalį pėstininkai pasitiko išdidžiai ir didvyriškai. Karų su turkais metu regimentas sėkmingai dalyvavo keliuose mūšiuose ir išliko nesubyrėjęs iki Šiaurės karo. Apie dalinio likimą Šiaurės karo metu žinoma nedaug. Galbūt jis buvo išformuotas dėl to, kad karas buvo pilietinis, o didžiojo etmono buožė vienu metu atsidūrė keliose rankose. 1708–1709 m. atkurtas ir iki pat 1794 m. tragedijos gyvavęs dalinys buvo vadinamas Didžiosios buožės, o nuo 1775 m. 2-uoju Didžiosios buožės pėstininkų pulku.

2.5. LIETUVOS PĖSTININKAI XIX A.

Kaimyninėms valstybėms paskutinį kartą pasidalijus Abiejų Tautų Respubliką, nutrūko Lietuvos kariuomenės ir jos dalinių istorija. Tris kartus XIX a. buvo bandoma atgaivinti Lietuvos ginkluotąsias pajėgas: per 1812–1813 m. Prancūzijos–Rusijos karą, 1830–1831 m. ir 1863–1864 m. sukilimus.

Daugiausia nuveikta kuriant reguliariusius vienetus 1812 m. Napoleono žygio į Rusiją metu, kai buvo suformuoti pėstininkų, kavalerijos ir žandarmerijos daliniai, Nacionalinės gvardijos padaliniai. Napoleonui tuo metu reikėjo nedidelės, bet gerai parengtos kariuomenės, kuri galėtų pakeisti Didžiosios armijos dalinius – saugoti pagrindinius krašto kelius, turinčius didžiulę reikšmę logistikai ir ryšiams, komunikacijai. Dėl to buvo steigiami reguliarieji, daugiausia pėstininkų, daliniai.

Sprendimas kurti Lietuvos kariuomenę buvo priimtas maždaug liepos 10 d., kai sumanymas sumušti pagrindines Rusijos imperijos pajėgas prie pat sienos žlugo ir pradėjo aiškėti ilgo karo perspektyva. Apsvarsčius įvairius projektus, nutarta suformuoti 5 pėstininkų ir 4 kavalerijos pulkus. Lietuvos kariuomenė liepos–rugpjūčio mėnesiais,

neapsisprendžiant dėl karinės valdžios formų, ir dėl tam tikrų konfliktų vis dar egzistavo „popieriuje“ skaičių ir lentelių pavidalu. Tik rugsėjo mėnesį daliniai iš tikrųjų buvo pradėti formuoti. Dalinių vadais buvo paskirti Napoleonui lojalių didikų giminių atstovai, neretai neturintys karinio išsilavinimo ar praktikos. Jų pareiga buvo ne tiek vadovauti pulkams, kiek į kuriamus dalinius pritraukti kuo daugiau vietos bajorų ir būsimųjų karių, taip pat prisidėti finansiškai sprendžiant kuriamų dalinių problemas, nes pinigų tam buvo skirta nepakankamai. Pulkininkai turėjo padengti šeštadalį visų su dalinio karių apranga susijusių išlaidų. O batalionų vadais buvo paskirti Varšuvos kunigaikštystės, legionų ir kitų proprancūziškų dalinių karininkai, dažniausiai lenkai. Jiems šie paskyrimai visada reiškė tik viena – paaukštinimo galimybę, todėl didelio pasipriešinimo nebuvo, greičiau prasidėjo kova dėl aukštesnių laipsnių. Generolas Mykolas Vielhorskis, 1794 m. vadovavęs Lietuvos sukilimui, o 1812 m. ėjęs svarbias pareigas Varšuvos kunigaikštystės karo ministerijoje (ministro pavaduotojo), stengėsi užstoti savo buvusius pavaldinius ir 1792–1794 m. kovų veteranams lietuviams garantavo tam tikrą karininkų vietų skaičių. Taip kariuomenė galėjo išlikti lietuviška ir palyginti greitai tapti kovinga.

Lietuvos pulkų numeracija pratęsė Varšuvos kunigaikštystės pulkų seką – buvo suformuoti 18-asis, 19-asis, 20-asis, 21-asis ir 22-asis pėstininkų pulkai. Remdamiesi XVIII a. tradicija, mes daugiausiai dėmesio skirsime 19-ajam pėstininkų pulkui, kuriam vadovauti buvo paskirtas plk. Konstantinas Tyzenhauzas.

Tyzenhauzų giminė buvo kilusi iš Livonijos. XVIII a. Tyzenhauzai, gavę Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pilietybę (indigenatą), buvo pakilę aukštai to meto Lietuvos valdžios hierarchijoje, ėjo svarbias pareigas LDK kariuomenėje. Garsiausias XVIII a. buvo Ignas Tyzenhauzas, Targovicos konfederacijos skirtas Lietuvos pėstininkų gvardijos šefu, aktyviai veikęs rengiant T. Kosciuškos sukilimą, rusų paimtas į nelaisvę ir kalintas iki 1795 m.

I 19-ąjį lietuviškąjį pulką karininkais buvo paskirti:

majoru – Antanas Pavlovskis, Varšuvos kunigaikštystės 17-ojo pėstininkų pulko bataliono šefas (vadas);

I bataliono šefu (vadu) – Augustinas Radvanas, Varšuvos kunigaikštystės 17-ojo pulko kapitonas;

II bataliono šefu (vadu) – Stanislovas Ryminskis, Varšuvos kunigaikštystės 2-ojo pėstininkų pulko kapitonas;

III bataliono šefu (vadu) – Julijanas Gurskis, Varšuvos kunigaikštystės 2-ojo pėstininkų pulko kapitonas.

Kiti karininkai atvyko kartu su minėtais vadais ar po kelių mėnesių tarnybos buvo paskirti iš lietuvių savanorių. Daliniai buvo formuojami lėtai dėl vėluojančių atvykti paskirtų majorų ir batalionų vadų, dauguma jų atvyko tik Napoleonui užėmus Maskvą. Be to, trūko pinigų: Napoleonas tikėjosi kariuomenę sukurti naudodamasis vien vietos ištekliais, tačiau kraštas jau per pirmąsias karo savaites buvo apiplėštas ir numatytų lėšų neįstengė surinkti. Tik Prancūzijos imperatoriaus fundacija paspartino dalinių formavimo

procesą, ir rugsėjo mėnesį jie įgijo tam tikrą realų pavidalą.

Organizacinė struktūra, karių skaičius, sudėtis

Lietuviškieji pėstininkų pulkai turėjo būti formuojami remiantis 1812 m. vasario 25 d. etatais, taigi šiek tiek skyrėsi nuo Lenkijos pulkų, sudarytų pagal 1810 m. kovo 30 d. etatus. Kiekviename pėstininkų pulke turėjo būti 66 karininkai, 2 010 puskarininkių ir eilinių, iš viso 2 076 kariai. Metinė tokio pulko alga siekė 424 563 auksinus. Pulką sudarė 3 batalionai, batalioną – 6 kuopos, iš kurių 4 buvo fizilierių (linijinių pėstininkų), 1 – voltižierių (šaulių, veikiančių savarankiškai, ne rikiuote mūšio pradžioje ar sunkiai pereinamose vietovėse – gyvenvietėse, miškuose, krūmynuose), 1 – grenadierių (šturmo pėstininkų, pasižyminčių fizine jėga ir stipria motyvacija). Kuopoje tarnavo kapitonas, leitenantas, jaunesnysis leitenantas, vyresnysis seržantas, 4 seržantai, furjeris (raštininkas), 8 kapralai, 95 eiliniai ir 2 būgnininkai – iš viso 114 karių. Pulko štabą sudarė 24 asmenys: pulkininkas, pulko majoras, 3 batalionų šefai, 3 adjutantai majorai, kvartirmeisteris, 3 sveikatos pareigūnai, 6 adjutantai puskarininkiai, vyresnysis būgnininkas, 2 būgnininkų kapralai, 3 amatininkai (sukirpėjas, siuvėjas ir ginklininkas). Iš viso Lietuvos kariuomenės pėstijoje 1812 m. turėjo tarnauti 10 050 puskarininkių ir eilinių ir 330 karininkų. Tačiau dėl susidariusios situacijos teko šiek tiek patikslinti planus. 1812 m. spalio 19 d. buvo patvirtinti nauji etatai, kurie ir tapo kelrodžiais baigiant formuoti dalinius.

Pulke turėjo tarnauti 1 pulkininkas, 1 majoras, 3 batalionų šefai (vadai), 1 kvartirmeisteris, 3 adjutantai majorai³⁷, 1 chirurgas majoras, 2 chirurgai, 6 1-os klasės, 6 2-os klasės, 6 3-ios klasės kapitonai³⁸, 18 leitenantų ir 18 jaunesniųjų leitenantų. Štabe buvo nemažai puskarininkių: 6 adjutantai puskarininkiai, 1 štabo būgnininkas, 2 būgnininkų kapralai, 3 amatininkai. Rinktinėse kuopose tarnavo 6 vyresnieji seržantai, 30 seržantų ir furjerių (raštininkų), 48 kapralai, 12 būgnininkų, 570 grenadierių ir voltižierių, fuzilierių kopose – 12 vyresniųjų seržantų, 60 seržantų ir furjerių, 96 kapralai, 24 būgnininkai ir 1 140 fuzilierių.

Pulko štabas buvo įsteigtas Raseiniuose, rekrūtai imami iš Vilniaus departamento pavietų: Vilkmergės, Trakų, Kauno, Uptės (dab. Panevėžio), Raseinių, Šiaulių ir Telšių. Rekrūtavimas vyko labai greitai, todėl nespėta atlikti gyventojų surašymo. Teko remtis 1811 m. Rusijos imperijos duomenimis. Nors atsirado daug prieštaraujančiųjų, rekrūtavimas buvo organizuojamas Rusijos naudotu principu, kai rekrūtų skaičius priklausė nuo dūmų skaičiaus³⁹ – 50 dūmų (kiemų) turėjo atsiųsti 1 rekrūtą. Nustatytą skaičių rekrūtų (18–34

³⁷ Prancūzijos kariuomenėje prierašas „majoras“ reiškė vyresniškumą, pvz.: chirurgas majoras, adjutantas majoras ir t. t.

³⁸ Kapitonų skirstymas klasėmis sudarė galimybes skatinti kuopų vadus, nes pulkų majorų pareigybių Prancūzijos kariuomenėje buvo mažai. Nuo klasės priklausė atlyginimas: 3-ios klasės kapitonas per metus gaudavo 2 200, 2-os – 2 400, 1-os – 2 600 auksinų.

³⁹ Dūmas – istor. kiemas (rus. *дѣлѣ*). Nustatant prievolių ar mokesčių dydį buvo skaičiuojami dūmai – gyventojų namų kaminai. Šis principas buvo lengvai pritaikomas, o surinktų duomenų teisingumas greitai patikrinamas, tačiau taikant tokią sistemą nebuvo paisoma žmonių gyvenimo lygio, ir tai ypač prislėgė sun-

metų amžiaus, tinkamo ūgio ir geros sveikatos) buvo įpareigota pristatyti bajorija, Bažnyčia, valstybinių žemių valdytojai, buvę žemės savininkai, ir atsiskaityti su atsakingais pareigūnais. Atrinkti rekrūtai privalėjo atvykti rugpjūčio mėnesį, uždelsusius kariuomenė būtų atvedusi prievarta. Bajoras, kuriam priklausė mažiau pavaldinių nei buvo numatyta, turėjo sumokėti 1 000 auksinų už kareivį (žydai – 2 000). Į rekrūtus buvo imama 6 metams.

Iš pradžių pulkas buvo formuojamas iš savanorių. Jiems verbuoti buvo skirti ir patriotiški straipsniai spaudoje. Vėliau buvo renkami rekrūtai, pristatyti žemės savininkų, tačiau procesas užtruko. Rugsėjo viduryje buvo surinkti 2/3 rekrūtų, bet likusieji rinkosi vangiai, todėl nustatytą terminą kelis kartus teko keisti. Rekrūtų prievolė Rusijos imperijos valdymo metais buvo labai sunki: tarnauti 25 metus atiduotas žmogus buvo laikomas prarastu visiems laikams, galima sakyti, mirusiu; jų atranka į Lietuvos kariuomenę dažnai vykdavo dalyvaujant patiems gyventojams – buvo traukiami burtai ar pan., o žemės savininkas tik atlikdavo formalumus. Etnografinėje Lietuvos teritorijoje komplektuojamo pulko rekrūtai, daugiausiai valstiečiai, buvo motyvuoti, aukšti ir nevedę. Apskritai Lietuvos gyventojai dalinių komplektavimui pritarė, savo iniciatyva rekrūtams dovanodavo dovanų ir prizų. Nemažai į rekrūtus stojo savanorių. Spalio mėnesį Vilniaus departamente, iš kurio gyventojų buvo formuojamas 19-asis pėstininkų pulkas, buvo surinkti 2 857 rekrūtai (iš 3 000 numatytų rekrūtuoti), taigi darbas vyko sėkmingai.

Rugsėjo 28 d. pulką sudarė 6 štabo karininkai, 26 kuopų karininkai, 90 kareivių ir puskarininkų, iš viso 122 kariai. Bet jau pirmosiomis spalio dienomis į pulką atvyko net 929 kariai, tiesa, dauguma be uniformų ir ginklų. Lapkričio 5 d. pulke jau buvo 47 karininkai, 1 668 kareiviai ir puskarininkiai, iš viso 1 715 karių, gruodžio 1 d. – 51 karininkas, 1 694 kareiviai ir puskarininkiai, iš viso 1 745 kariai. Tačiau pagal nustatytus etatus vis dar trūko 15 karininkų, 316 kareivių ir puskarininkų, iš viso 331 kario. Neaišku, kur dalinys buvo dislokuotas. Lapkričio mėnesio pabaigos dokumentuose minimi Švenčionys, Vilnius ir Raseiniai. Jeigu gruodžio mėnesį nebūtų prasidėję karo veiksmai, 1813 m. sausio 1 d. 19-asis pėstininkų pulkas, kaip ir visa Lietuvos kariuomenė, būtų buvęs suformuotas ir galėjęs vykdyti kovos užduotis.

Ginkluotė, uniforma, aprūpinimas

Pulko ginkluotę turėjo sudaryti 1 998 šautuvai ir 867 kardai. Kardus gaudavo puskarininkiai ir rinktiniai padaliniai. Ginklus turėjo tiekti Prancūzijos imperija centralizuotai į centrinius sandėlius, įrengtus Kaune, Stolpcuose (*Stolpcy*), Gardine, Mastuose (*Mosty*) ir Bielicoje. Iš tikrųjų ginklai, tiesa, ne pačios geriausios kokybės, buvo laikomi Kaune (7 836 šautuvai) ir Vilniuje (8 206 šautuvai). Vieno pulko uniformos kainavo 400 931 auksiną. Pėstininkai vilkėjo granato spalvos apsiaustus su atvartais ir kelnes, baltas liemenes, juodas blauzdenes (getrus), dėvėjo kariškas kepures keturkampiu viršumi, puoštas Lenkijos simbo-

kiai besiverčiančius asmenis – neretai jie tapdavo priklausomi nuo kitų valstiečių ir papildydavo miestelių varguomenės gretas.

liu – baltu ereliu su karūna, kurio laikomame skyde buvo pavaizduotas Vyčio ženklas⁴⁰. Kariai turėjo odinius apsiaustus, be jų rudens orai būtų greitai pakirtę sveikatą. Trūkstant lėšų ir audeklo, 19-ajam pėstininkų pulkui buvo pasiūlyta pasinaudoti 1 200 Rusijos kariuomenės uniformų, kurias pavyko perimti karo veiksmų metu. Dalinio apranga rūpinosi majorai.

Yra išlikusi 19-ojo pėstininkų pulko vėliava⁴¹ – 75 cm ilgio kraštinėmis karmazininės spalvos kvadratas, apsiūtas sidabriniais siūlais, kurio viduryje pavaizduotas erelis su karūna, o viršuje išsiuvinėtas užrašas „19 pėstininkų pulkas“ (lenk. *19 pułk piechoty*). Vėliavos kotas – juodai dažytas, jo viršuje buvo bumbulas, o ant jo – pasidabruotas erelis su varine karūna⁴². Be ginklų ir uniformų, kiekvienam pėstininkų pulkui buvo skirti 4 furgonai, jiems traukti arkliai ir pakinktai, taip pat 16 žirgų. Taigi kiekvienas batalionas ir štabas turėjo savo transporto priemonių ir nustatytą skaičių žirgų.

Maitinosi kariai iš išteklų, saugomų bendruose Didžiosios armijos ir civilinės LDK valdžios keturiose prefektūrose įkurtuose sandėliuose. Žygių metu buvo taikoma etapų sistema, arba karius tekdavo tenkintis tuo, ką administracija pristatydavo į nakvynės vietą. Tačiau faktiškai dalinio aprūpinimas buvo vado, kuris dėl to buvo priverstas derėtis su vietos valdžia, rūpestis. Ši sistema negalėjo funkcionuoti gerai, ypač vėlyvą rudenį, nes vietos gyventojai jau būdavo „aprūpinę“ pražygiuojančius dalinius, o dar turėdavo pasilikti maisto sau ir kitų metų sėjai. Bado grėsmė buvo iškilusi ir 19-ajam pėstininkų pulkui. Taip atsitiko ir dėl Prancūzijos, kuri pirmiausia siekė aprūpinti Didžiosios armijos sandėlius, politikos. Kai kurie lietuvių daliniai ėmė prievarta rinkti maistą, todėl prancūzai buvo priversti jiems leisti naudotis viešaisiais maisto sandėliais.

Nors daliniai spalio pradžioje jau buvo beveik sukomplektuoti, patenkinamai aprūpinti ginklais ir uniformomis įstengta tik spalio pabaigoje – lapkričio pradžioje, o lauko stovyklų priemonių reikėjo laukti dar ilgiau. Tuo metu prie Slanimo buvo sumuštas 3-iasis gvardijos lengvosios kavalerijos – „švoležierių“ (lenk. *szwolezer*) – pulkas. Panikos apimtas generalinis gubernatorius įsakė nebaigtiems formuoti daliniams tuoj pat vykti prie Vilniaus. Neturintys net reikalingiausių priemonių daliniai, tarp jų ir 19-asis pulkas, turėjo viską metę išvykti, ir tai gerokai pristabdė aprūpinimą. Toliau juo buvo rūpinamasi naujoje dalinio dislokacijos vietoje prie Vilniaus.

Rikiuotė, kovinis rengimas, dalyvavimas kovos veiksmuose

Dar nebaigus rinkti rekrūtų, buvo pradėti rengti kariai. Tam skirti kariuomenės inspektoriai buvo pasiūti į konkrečius pulkus. Skubėta, nes norėta, kad lietuviai dalyvautų

⁴⁰ Kepurės keturkampiu viršumi visuotinai laikomos tradiciniu Lenkijos karių galvos apdangalu, žinomos kaip *konfederatės*, perimtos iš XVIII a. Lietuvos totorių nacionalinio kostiumo, kurio elementų randama priešakinės sargybos pulkų uniformose. Tokios formos kepurės buvo dėvimos ir kituose Lietuvos kariuomenės daliniuose.

⁴¹ Gembarzewski B., *Wojsko polskie...*, s. 13.

⁴² Nawrot D., *Litwa i Napoleon w 1812 roku*. Katowice, 2008, s. 535.

Bobruisko tvirtovės, kurioje vis dar laikėsi Rusijos įgula, blokadoje. 19-ąjį pėstininkų pulką turėjo mokyti ir inspektuoti generolas Vyškovskis.

Spalio viduryje Rusijos admirolo Čičiagovo pajėgoms Slanime sumušus iš lietuvių sudarytą 3-iąją gvardijos lengvosios kavalerijos pulką, Vilniaus generalinis gubernatorius Hogendorpas, apimtas siaubo, liepė nebaigtiems formuoti lietuvių pėstininkų pulkams saugoti Vilnių. Iš lietuviškųjų 18-ojo ir 19-ojo pėstininkų pulkų buvo sudaryta brigada, o jai vadovauti paskirtas Aleksandras Chodkevičius, 18-ojo pulko vadas. Kariai neturėjo tinkamos aprangos ir stovyklų įrangos, glaudėsi vietos lūšnose, todėl netrukus ėmė sirgti. Tik lapkričio pradžioje 19-asis pulkas buvo perkeltas į Švenčionis. Turima žinių, kad pulkui buvo įsakyta užimti pozicijas Lydoje, tačiau jis greičiausiai taip ir liko Švenčionyse iki pat liūdną gruodžio įvykių.

Spalį ir lapkritį situacija gerokai pablogėjo. Rusijos kariuomenės junginiai stengėsi atkirsti Maskvoje esančios Napoleono kariuomenės komunikacijas, puldinėdama centrinės buvusios LDK žemes. Sužinojus, kad spalio viduryje Napoleonas paliko Maskvą, tapo aišku, jog Rusijos kariuomenė anksčiau ar vėliau grįš. Lietuviai jautė, kad simpatijos Napoleonui, viltys atgauti turėtą laisvę gali būti palaikytos paprasčiausia išdavyste, o tai grėsė žiauriomis represijomis. Tai jau buvo patyrę tuo metu į rusų rankas patekusių regionų gyventojai, iš kurių buvo atimtas turtas, bajorija, kuri buvo siunčiama tremtin, o paprasti kareiviai pėsčiomis į Kaukazą. Siaubą, kurį kėlė šios žinios, dar labiau stiprino Rusijos propaganda, grasinimai, kad bus susidorota su visais, pakėlusiais ginklą prieš Rusijos imperatorių Aleksandrą I.

Lapkričio mėnesį mūšiuose prie Kodeno Rusijos kariuomenė įstengė sumušti generolo Koseckio pajėgas, dengusias Minską ir Nemuno aukštupį. Reikėjo galvoti apie Vilniaus gynybą. Kaip tik tuo metu, turimomis žiniomis, svarstyta 19-ąjį pulką perdislokuoti prie Lydos. Laimei, prancūzų generolui Reynieriui pavyko pasiekti pergalę prie Volkovysko, ir situacija šiek tiek pasikeitė, net pradėta galvoti apie Minsko išvadavimą, tačiau dėl Didžiosios armijos atsitraukimo iškilo kitų uždavinių.

Napoleonas ruošėsi vykti į Prancūziją, kur buvo planuojama parengti naują kariuomenę, o Lietuva turėjo tapti Didžiosios armijos žiemos stovykla. Turimomis žiniomis, Vilniuje maisto būtų pakakę 100 tūkst. karių trims mėnesiams. Lietuvių pulkai po spalio–lapkričio kovų buvo laikomi nepasirengusiais, juos norėta baigti aprūpinti iš centrinių kariuomenės sandėlių Vilniuje ir skirti jo saugoti nuo lengvųjų Rusijos pajėgų, pirmiausia kazokų. Tuo metu Didžioji armija turėjo pailsėti, persigrupuoti ir pasirengti pavasario kampanijai, o lietuviškieji pulkai – sudaryti tam tikrą priedangą. Tačiau realybė buvo kitokia: Napoleono paliktas vyriausiuoju vadu Miuratas nesugebėjo įvesti Vilniuje tvarkos ir... išvyko į Kauną, liepęs visiems bet kokiais įmanomais būdais sekti paskui. Toks neatsakingumas niekais pavertė visas lietuvių pastangas sukaupti pakankamai atsargų, tad lietuviškiems daliniams neliko nieko kita, tik traukti įkandin prancūzų ir dezertyruoti. Gruodžio 10 d.

iš Vilniaus išvyko prancūzų ariergardo vadas maršalas Nėjus.

Lietuviškieji daliniai nebuvo valdomi iš vieno centro, nors to buvo prašoma. Tuo met jų veikla būtų geriau koordinuojama. Jie klausė skirtingų departamentų, kuriuose šeiminkavo prancūzai, vadovybių įsakymų. Tik gruodžio 8-osios vakare pėstininkų inspektoriui gen. Nesiolovskiui buvo duotas žodinis nurodymas pradėti vadovauti visai lietuvių pėstijai. Generolas įsakė Lietuvos pėstininkų pulkams trauktis link Vilniaus, tačiau į pietus nuo jo stovintys 3 pėstininkų pulkai jau buvo atkirsti Rusijos dalinių, todėl patys nusprendė judėti Eišiškių kryptimi. Tada gen. Nesiolovskis nurodė visiems trauktis link Kauno. Šis įsakymas pasiekė lietuvių pulkus tik 11 d., kai prancūzų ariergardas jau buvo palikęs Lietuvos sostinę.

19-asis pulkas, skirtingai nuo Aleksandro Chodkevičiaus vadovaujamų pajėgų, pradėjo trauktis link Vilniaus anksčiau. Dalis pulko karių dalyvavo sostinės gynyboje ir kartu dengė Nėjaus ariergardo atsitraukimą, taip pat atsitraukimą link Kauno, kovodami iki paskutinio šovinio prie Panerių spiginant 30 laipsnių šalčiui. Paskui patraukė link Karaliaučiaus (kaip tik tuo metu sunkiai susirgo pulko vadas plk. Tiškevičius). Dalis pulko sėkmingai pasiekė Karaliaučių, kur buvo 500 gen. Gilbertui Bachelui pavaldžių karių (X armija). Kartu su likusiais Makdonaldo (*Mcdonald*) ariergardo daliniais pulko kariai 1813 m. sausio 3 d. dalyvavo mūšyje prie Labguvos (vok. *Labiau*). Kita dalis (22 karininkai ir 17 eilinių) sugebėjo pasiekti Aleksandro Chodkevičiaus vadovaujamą junginį Varšuvoje. Likusieji pulko kariai, kurie tuo metu negulėjo ligoninėse, pateko į nelaisvę.

Pulko, kuris buvo Karaliaučiaus grupuotės sudedamoji dalis, kariai laukė, kol bus nulemtas jų likimas. Prancūzijos pajėgų vadovybė nežinojo, ką su jais daryti – suformuoti vieną junginį ar palikti junginiuose, kuriuose jie atsidūrė. Tuo metu pulko kareiviai buvo Elbinge (lenk. *Elbląg*), o karininkai – vis dar Karaliaučiuje. Užfiksuota, kad Elbinge 1813 m. sausio 4 d. buvo 11 karininkų ir 83 kareiviai, iš viso 94 kariai. Galų gale Prancūzijos kareivių uniformomis perrengtus pėstininkus buvo nutarta pasiųsti į Varšuvą.

Tokie dideli karių nuostoliai Lietuvos pajėgų kovų istorijoje nebuvo reti. Vidutiniškai 1812 m. kampanijoje žuvo, buvo sužeisti, paimti į nelaisvę ir kt. būdais priversti palikti rikiuotę 2/3 Lietuvos karių. Kad kariuomenę ištiko tokia katastrofa, buvo keletas priežasčių. Pirma, pritrūko laiko daliniams suformuoti, aprengti ir ypač apmokyti. Antra, prancūzų generalinis gubernatorius Hogentorpas nepasitikėjo lietuvių vadais ir neleido kariuomenės formuoti centralizuotai, vadovaujant saviems generolams, o kai tai padarė, jau buvo prasidėjusi suirutė. Trečia, gruodžio 8–12 d. atsitraukimas buvo virtęs chaotišku savo kailio gelbėjimu. Nors dalinys dar nebuvo nei labai pavargęs, nei demoralizuotas, staiga pasikeitusi situacija, mūšiai Vilniuje ir jo apylinkėse, šaltis, o vėliau pasitraukimas iš Lietuvos teritorijos galutinai išklibino jo moralinius ir fizinius pamatus ir iš pulko liko tik kuopa.

Nors imperatorius ir Varšuvoje susirinkusi Lietuvos vyriausybės komisija dėjo daug pastangų, kad būtų atgaivinta Lietuvos pėstija iš pėstininkų dalinių likučių suformavus 3 pulkus, kurių kiekvieną sudarytų 3 batalionai, ne visi lietuviškieji padaliniai pasiekė susitel-

kimo rajoną. Tuo labiau kad Juzefas Poniatovskis, Varšuvos kunigaikštystės vadovas, ėmėsi žygių, kad jie būtų „ištirpinti“ ir taptų lenkiškais, papildžius gretas vietiniais lenkų rekrūtais. Napoleonas manė kitaip. Jis nusprendė lietuvius išlaikyti iš Prancūzijos lėšų. Tačiau nuo savo krašto atkirsti daliniai, net ir gavę pinigų, negalėjo atkurti pajėgumų, todėl daugiau nukentėję buvo išformuoti. Toks pat likimas laukė ir 19-ojo pėstininkų pulko likučių, kuriais buvo papildyti kiti lietuviškieji pulkai. Visi jie buvo palikti ginti Modlino tvirtovės (netoli Varšuvos, prie Bugo, Narevo ir Vyslos santakos). Lietuvos pėstininkai sudarė 40 procentų visos įgulos, trijuose pulkuose tarnavo 109 karininkai ir 2 093 kareiviai, iš viso 2 203 kariai. Tvirtovės padėtis privertė rusus pasirinkti apsiaustį, todėl kariams reikėjo daugiau kariauti su badu nei su priešu. 10 mėnesių truko apsiaustis. Kad ir kokia sunki buvo padėtis, lietuviai neskubėjo kapituliuoti, net ir tada, kai Leipcigo (Tautų) mūšyje Napoleonui nepavyko perimti iniciatyvos. Tuo metu tvirtovėje buvo likę tik 1 443 kariai. Ji kapituliavo 1813 m. gruodžio 1 d. Dalis karių buvo įtraukti į Rusijai pavaldžius dalinius, kiti grįžo namo.

Trumpas, bet garbingas 19-ojo pėstininkų pulko kelias rodo, kokie neišvairduojami sunkumai gali tekti kariniam daliniui, kokius iššūkius ir nelaimės tenka jam įveikti ir kaip kartais planai, lūkesčiai ir svajonės skiriasi nuo realybės. Lietuvos valstybei atkurti sukurtą dalinio, priklausomo nuo Prancūzijos valdžios skirtos vadovybės, nors ir palaikomo vietos gyventojų ir vyriausybės, kurios buvo tik užuomazgos, kariai išgyveno Didžiosios armijos žlugimo košmarą, buvo priversti kautis toli nuo Tėvynės, kęsti badą tvirtovėje ir grįžti namo suvokę, kad Rusijos okupacija truks dar labai ilgai. Tačiau atsirado žmonių, kurie savo veiksmais parodė, kad lietuviai kariai vis dar budi Tėvynės sargyboje ir visada yra pasirengę tinkamai atlikti savo pareigą.

III. 2-ASIS PĖSTININKŲ DIDŽIOJO LIETUVOS KUNIGAİKŠČIO ALGIRDO PULKAS (1918 12 05–1940 06 15)

Tėvynės meilė tebus mums vadovas

(šūkis 2-ojo pėstininkų pulko Vyčio Kryžiaus vėliavoje)

3.1. NEPRIKLAUSOMYBĖS KOVŲ KELIAIS

Pulko įkūrimas

Lietuvos Respublikos kariuomenės 2-ojo pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Algirdo pulko istorija labai spalvinga ir įdomi. Jo kariai dalyvavo visose tarpukario kovose dėl valstybės laisvės. Dauguma *algirdiečių* pasižymėjo nepaprasta drąsa. Net 222 pulko kariai buvo apdovanoti Vyčio Kryžiumi – aukščiausiu Lietuvos valstybės apdovanojimu.

Pulkas buvo pradėtas kurti Vilniuje 1918 m. gruodžio 5 d. Jo vadu buvo paskirtas karininkas Pranas Liatukas.

Naujojo kariuomenės dalinio pirmieji organizatoriai buvo keturi karininkai ir du kareiviai.

Gruodžio 7 d. į dalinį atvyko 1-ojo pėstininkų pulko organizatorius karininkas Vincas Grigaliūnas-Glovackis. Gruodžio pabaigoje pulką papildė būrelis karininkų, jie iškart buvo skirti į įvairias pareigas. Gruodžio 24 d. Pranui Liatukui tapus Krašto apsaugos ministerijos štabo viršininku, pulko vadu buvo paskirtas karininkas V. Grigaliūnas-Glovackis. Sąlygos organizuoti pulką Vilniuje buvo nepalankios. Prie Vilniaus artinantis bolševikams, pačioje gruodžio pabaigoje, pulkas krašto apsaugos ministro Mykolo Velykio įsakymu buvo perkeltas į Kauną. Jo organizavimo darbus teko atlikti ypač sudėtingomis sąlygomis, nuolat jaučiant bolševikų agitacinį spaudimą. Gruodžio 29 d. kartu su karininku V. Grigaliūnu-Glovackiu į Kauną atvyko karininkai Jonas Samasionka ir Vincas Sruoginis, kareiviai Valasimavičius ir Zubavičius. Tiesa, prieš tai, gruodžio 28 d., ten buvo pasiūstas butininkas. Jis turėjo iš anksto pasirūpinti patalpomis, tačiau tinkamų nerado. Atvykusieji, neturėdami kur pasidėti, apsistojo Gedimino gatvėje buvusiam viešbutyje „Europa“.

Sąlygos kurti pulką, kaip ir Vilniuje, buvo nepalankios. Vokiečiai nedavė kareivinių, nors kareivių pradėjo sparčiai daugėti. Po kelių dienų viešbutyje pasidarė ankšta, tad teko skubiai ieškoti kitų patalpų. Netrukus, 1919 m. sausio 3–4 d., pulko organizacinis branduolys persikėlė į daktaro Jono Šliūpo namus Daukanto gatvėje 7. Sausio 1 d. į pulką atvyko 5 savanoriai, 3 d. – 25, 4 d. – 22, 5 d. – 21, 6 d. – 59, 7 d. – 81, 8 d. – 56, 9 d. – 77, 10 d. – 20, 11 d. – 46, 12 d. – 19, 13 d. – 47, 14 d. – 106, 15 d. – 47, 16 d. – 129, 17 d. – 29, 18 d. – 80, 19 d. – 17, 20 d. – 20, 21 d. – 15, 22 d. – 70, 23 d. – 14, 24 d. – 39, 25 d. – 25, 26 d. – 37 ir t. t. Pulko karių gerokai padaugėjo ir dėl 1919 m. sausio 15 d. paskelbtos karininkų, puskarininkų ir karo valdininkų iki 45 m. mobilizacijos.

Sparčiai augant karių savanorių skaičiui teko ieškoti naujų patalpų. Kreiptasi į vokiečius, tačiau šie butus perleisti lietuvių kariams dėsė. Vis dėlto reikėjo rasti kokią nors išeitį. Tačiau galimas sprendimas buvo tik vienas – vokiečius reikėjo iškraustyti prievarta. Taip ir buvo padaryta. Tada pulko kariai persikėlė į Laisvės alėjoje 63 numeriu pažymėtą namą. Senojoje vietoje, Daukanto gatvėje, buvo paliktas tik registracijos biuras. Sausio 13–14 d. pulkas persikėlė į Panemunėje esančias kareivines, pastatytas dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą carinės Rusijos kariams, tarnaujantiems Kauno tvirtovės įguloje. Patalpos Laisvės alėjoje buvo perleistos Kauno komendantui ir jo tarnybai.

Į pulką atvykę karininkai, studentai ir moksleiviai buvo siunčiami į provinciją supažindinti vietos jaunimo su kuriamos Lietuvos kariuomenės tikslais ir kviesti tapus savanoriais papildyti jos gretas. Kalbantys lietuviškai mokė ką tik į pulką įstojusius savanorius.

Dar Vilniuje kiekvienam pulko kareiviui kasdien buvo skiriama po 5 markes maistui pirkti. Pulko vadas pinigus gaudavo Tautos tarybos Krašto apsaugos komisijoje ir išdalydavo kariams. Vėliau buvo organizuotas centralizuotas maitinimas: restorane užsakomi pietūs, už kuriuos čia pat buvo sumokama jo savininkui. Kaune kariai maistui pirkti gaudavo po 8 markes, švenčių dienomis buvo išmokama po 12 markių. Tokia maitinimo tvarka galiojo tol, kol pulkas buvo dislokuotas Panemunėje ir įsirengė savo virtuvę.

1919 m. sausio 11 d., eidami tarnybines pareigas, žuvo du pulko kariai – Juozas Kalasiūnas ir Antanas Zambacevičius (juos nukovė demoralizuoti vokiečių kariai, degantys neapykanta besikuriančiai Lietuvos kariuomenei).

Organizacinė struktūra, ginkluotė, kovinės funkcijos

1918 m. gruodžio 31 d. 2-ojo pėstininkų pulko 1-osios kuopos vadu buvo paskirtas karininkas Jonas Laurinaitis, sausio 4 d. – pirmasis budintis pulko karininkas. Šio dalinio kariams teko vykdyti ir Apsaugos ministerijos štabo apsaugos funkcijas. 1919 m. sausio 5 d. Kauno miesto komendantu tapo karininkas Juozas Mikuckis. Jo žinion buvo perduoti keli kareiviai. Sausio 6 d. karininkui Eduardui Jodko buvo įsakyta organizuoti artilerijos būrį. Netrukus jis tapo lengvosios artilerijos baterijos vadu. Į formuojamą bateriją buvo skirti visi pulko kuopose tarnaujantys savanoriai artileristai. Sausio 7 d. pradėta formuoti 2-oji, 3-ioji ir 4-oji kuopos, skiriami jų vadai. Karininkas J. Laurinaitis tapo pulko I bataliono vadu. Savanorius pradėta reguliariai mokyti. Sausio 10 d. buvo paskirtas Stoties komendantas. Sausio 13 d. savanoriu į 2-ąją pėstininkų pulką įstojo kun. Juozas Ramanauskas – jis tapo pirmuoju pulko kapelionu (mirė 1919 m. spalio 10 d. – J. V.). Sausio 14 d. pradėta kurti 1-oji kulkosvaidžių kuopa, sausio 17 d. – puskarininkių mokykla. Susirinko 160 savanorių, baigusių ne mažiau kaip dvi klases. Mokyklos vadu buvo paskirtas karininkas Pranas Kaunas. Pirmoji mokyklos laida buvo išleista 1919 m. kovo 30 d.

Sausio–vasario mėnesiais buvo įsteigtos komendantūros Marijampolėje, Vilkaviškyje, Tauragėje ir Telšiuose, kiek vėliau – Šiauliuose. Marijampolės ir Vilkaviškio komendantūrų

igulas sudarė 2-ojo pėstininkų pulko kariai. Vasario 3–6 d. į Prienus, Pakuonį ir Rumšiškės buvo pasiūsti pulko kariai, kurie turėjo sudaryti ginkluotos sargybos užtvaras – saugoti Kauną nuo galimo bolševikų kariuomenės puolimo, kovoti su spekuliacija ir bolševikine propaganda. Šiame rajone patruliavo pulko raitieji žvalgai ir husarų būrys. Vasario 6–7 d. prasidėjo bolševikų kariuomenės puolimas. Netrukus pulko padaliniais teko stoti į kovą.

1919 m. vasario pradžioje pulką sudarė 50 karininkų, 8 karo valdininkai, tarp jų 1 gydytojas, ir 1 262 kareiviai. Tačiau kariai buvo prastai ginkluoti. Turėta tik 420 šautuvų ir apie 24 tūkst. šovinių. Kurį laiką jie vilkėjo ir avėjo tuo, ką turėjo, nes vadovybė aprūpinti uniformomis neįstengė, nešiojo prie civilinių drabužių prisiūtą skiriamąjį ženklą – trispalvį (geltona, žalia, raudona) trikampį.

Iš pradžių pėstininkų ginkluotė buvo labai įvairi. Iš Vilniaus į Kauną atvykusiems pulko kariams apginkluoti įstengta parūpinti tik 2 revolverius ir 4 šautuvus. Dar būnant Vilniuje iš vokiečių Lietuvos Respublikos Vyriausybė buvo gavusi 200 šautuvų Širvintų milicijai apginkluoti, tačiau, Širvintas užėmus bolševikams, šie ginklai sausio pradžioje atiteko formuojamam 2-ajam pėstininkų pulkui. Kariai turėjo japoniškų, itališkų, prancūziškų ir kitokių ginklų, tačiau ginkluotės pagrindą sudarė vokiški 1871 m., 1888 m., 1898 m. ir rusiški 1891 m. modelių šautuvai ir karabinai, taip pat vokiški sunkieji 1908 m. MG 08 ir lengvieji 1915 m. MG 08/15, rusiški sunkieji 1910 m. „Maxim“ modelio kulkosvaidžiai.

Kovos su bolševikais

1919 m. vasarį, gegužės–rugsėjo mėnesiais pulko daliniai dalyvavo kovose su bolševikais. 1919 m. vasario 6–7 d., prasidėjus bolševikų kariuomenės puolimui, Vyriausiojo kariuomenės štabo įsakymu pulkas į Prienų rajoną turėjo pasiūsti vieną kuopą karių. Iš 1-osios ir 2-osios kuopų buvo suformuota rinktinė 200 vyrų kuopa, o jai vadovauti paskirtas karininkas Jurgis Butkus. Jam talkino karininkai Antanas Ciprisevičius, Cetuchinas ir Gataveckas. Ginkluoti tik šautuvais kariai Prienus pasiekė vasario 8 d. Jiems teko kautis su bolševikų kariuomenės internacionalinės divizijos II brigados 7-uoju šaulių pulku, kurį sudarė apie 1 000 14 kulkosvaidžių ginkluotų karių. Vasario 8 d. bolševikų kariuomenės 7-asis šaulių pulkas buvo Stakliškėse.

Vasario 9 d. įvyko pirmosios kautynės dėl Jiezno. 2-ojo pėstininkų pulko rinktinė kuopa po jų, patyrusi nemažai nuostolių, atsitraukė į Prienus. Jiezno miestelį užėmė bolševikai. Buvo nukauti 9 kuopos kariai, tarp jų ir karininkas Gataveckas, apie 40 pateko į nelaisvę. Karininkas Cetuchinas dezertyravo, perbėgo į bolševikų pusę. Kuopoje liko 129 kariai. Sulaukus vokiečių pastiprinimo (3 kuopų karių ir 2 patrankų), vasario 13 d. Jieznas ir vėl buvo puolamas. Šį kartą kuopą lydėjo sėkmė. Bolševikų pajėgos buvo išblaškytos, o Jieznas užimtas. Kuopa kurį laiką stovėjo Jiezne, vėliau grįžo į Kauną.

Vasario 26 d. pulke buvo 48 karininkai, 6 karo valdininkai, 2 gydytojai, 1 kapelionas, 28 viršilos, 172 puskarininkiai ir 1 542 eiliniai. Kovo 31 d. pulko I batalionas, kurį sudarė

11 karininkų ir 786 kareiviai ir kuriam priklausė 98 arkliai, 5 virtuvės, 13 vežimų, buvo pasiųstas į Kaišiadorių–Žaslių rajoną dalyvauti kariuomenės planuotoje (tačiau taip ir neįgyvendintoje) Vilniaus vadavimo operacijoje. Pasikeitus politinei situacijai, Lietuvos Respublikos kariuomenės vadovybė sutelkė savo pajėgas Ukmergės ir Panevėžio kryptimis ir gegužės mėnesį pradėjo bolševikų kariuomenės puolimą.

1919 m. gegužės pabaigoje pulką sudarė 63 karininkai, 15 karo valdininkų ir 1 934 kareiviai, o jo ginkluotė – 20 kulkosvaidžių, 1 774 šautuvai, 141 pistoletas ir revolveris, 445 tūkst. šovinių. Be to, pulkui priklausė 231 arklys, 23 lauko telefono aparatai, 10 kilometrų telefono kabelio, 75 vežimai, 86 žiūronai ir daug kito turto.

1919 m. birželio 5 d. Lietuvos Respublikos kariuomenėje buvo patvirtinti 3 batalionų sudėties pėstininkų pulko etatai. Tokiame dalinyje turėjo būti: pulko vadas, pulko štabas, o jame – rikiuotės, ūkio ir sanitarijos dalys; pulko štabo gurguolė; 3 batalionų štabai ir štabų gurguolės; 9 rikiuotės kuopos (3 kiekviename batalione); 3 grenadierių komandos (1 batalione); 3 kulkosvaidžių kuopos (1 batalione); ryšių komanda; komendantūros komanda; mokomoji komanda; raitųjų žvalgų komanda; ne rikiuotės kuopa; muzikantų komanda; II rūšies gurguolė. Iš viso tokios sudėties pulką pagal etatus turėjo sudaryti: 78 karininkai, 18 karo valdininkų, 22 viršilos, 212 rikiuotės puskarininkų, 107 ne rikiuotės puskarininkiai, 1 977 rikiuotės kareiviai, 344 ne rikiuotės kareiviai, 166 jojamieji arkliai, 331 kinkomasis arklys, 127 vežimai, 9 lauko virtuvės, 27 sunkieji kulkosvaidžiai (9 kulkosvaidžiai kiekvienai kuopai)⁴³. Palyginti su 2-ojo pėstininkų pulko sudėtimi 1919 m. lapkričio mėnesį, pulke pagal etatus trūko 37 karininkų, 8 karo valdininkų, 470 kareivių, 10 kulkosvaidžių.

Kovos su bermontininkais

2-asis pėstininkų pulkas kartu su kitomis Lietuvos Respublikos kariuomenės dalimis 1919 m. lapkričio mėn. ties Šeduva, Radviliškiu ir Šilėnais kovojo su bermontininkais. Šių kovų išvakarėse pulke buvo 39 karininkai, 2 gydytojai, 10 karo valdininkų ir 2 192 kareiviai. Dalinys turėjo 17 kulkosvaidžių, 1 782 šautuvus, 1 700 granatų. Susidūrimai su dar vienu Lietuvos Respublikos priešu – bermontininkais – prasidėjo 1919 m. vasarą, kai provokiškos orientacijos rusų baltagvardiečių ir vokiečių karių pajėgos, vadovaujamos Pavelo Bermonto, liepos 26 d. užėmė Kuršėnus. Rudenį bermontininkai pradėjo skverbtis į krašto gilumą: spalio 9 d. užėmė Šiaulius, spalio 15 d. – Biržus, Nemunėlio Radviliškį, spalio 16 d. – Radviliškį ir įsitvirtino Raseiniuose, Jurbarkė, Linkuvoje ir kitose Šiaurės vakarų Lietuvos vietovėse. Tada ir prasidėjo atkaklios Lietuvos kariuomenės kovos su šiuo į jos teritoriją įsiveržusiu priešu.

Spalio 11–13 d. 2-asis pėstininkų pulkas buvo perkeltas į Panevėžį. Tuo metu vienas svarbiausių Lietuvos kariuomenės tikslų buvo išlaikyti Linkaičius. Kariuomenės I brigados štabas, vadovaujamas plk. lt. Kazimiero Ladigos (Ladygos), buvo dislokuotas Baisogaloje. Pagrindinis bermontininkų smūgis spalio 20–22 d. teko Marijampolės batalionui. Po spa-

⁴³ Statkus V., *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.*, Chicago, 1986, p. 64.

lio 21 d. kautynių šis dalinys nebegalėjo toliau saugoti patikėto baro. Jis skubiai buvo perkeltas į rezervą ir dislokuotas Kėdainiuose, o jo vietą spalio 24 d. užėmė 2-ojo pėstininkų pulko III batalionas, kuriam vadovavo kapitonas J. Petraitis. Šiam batalionui kartu su 3-iosios artilerijos baterijos būriu, 1-ojo husarų eskadrono būriu ir 12 sprogdintojų buvo pavesta išlaikyti pozicijas Pavartyčių–Puipių–Gimbogalos–Vėriškios linijoje⁴⁴.

Kovoms šiame regione kiek apribus, bermontininkai toliau tęsė puolimą. Spalio 24 d. buvo likviduota lietuvių komendantūra Kretingoje, spalio 26 d. užpulta Raseinių, spalio 30 d. nuginkluota Tauragės komendantūra. Norint išvengti panašaus likimo, Mažeikių komendantūra buvo perkelta į Sedą⁴⁵. Spalio 25 d. buvo įsakyta ir likusiems 2-ojo pėstininkų pulko batalionams (I ir II), kurie sudarė rezervą ir buvo dislokuoti Panevėžyje, prisistatyti I pėstininkų brigados vado žinion. Spalio 27–31 d. I ir II batalionai atvyko į Šeduvą. Spalio 28 d. kariuomenės vado įsakymu bermontininkų fronte esanti I pėstininkų brigada buvo padalyta į dvi grupes – Šeduvos ir Baisogalos. Jas sudarė 4 pėstininkų batalionai ir jiems priskirti artilerijos padaliniai. Šeduvos grupė turėjo užimti fronto barą į šiaurę nuo Šeduvos miestelio, Baisogalos grupės padaliniai buvo išdėstyti pačiame miestelyje, geležinkelio stotyje, Kabliuose ir Skėmiuose⁴⁶. Spalio 30 d. Radviliškyje įvyko Lietuvos ir Vokietijos derybos dėl paliaubų. Jų metu susitarta nutraukti karo veiksmus, iki lapkričio 14 d. iš Lietuvos išvesti Vokietijos kariuomenę. Tarp lietuvių ir bermontininkų pajėgų buvo nustatyta demarkacijos linija. Lapkričio 1 d. buvo išleistas kariuomenės vado Prano Liatuko įsakymas, kuriame nurodyta Lietuvos kariuomenės padaliniams užimti sutartimi nustatytą demarkacijos liniją. Vykdydamas įsakymą, I pėstininkų brigados vadas K. Ladiga Radviliškio komendantu paskyrė vyr. lttn. Norkų. Jo pagalbininku buvo paskirtas 2-ojo pėstininkų pulko karininkas Jakobsonas. Lapkričio 2 d. ankstų rytą I pėstininkų brigados padaliniai sėkmingai užėmė sutartyje numatytą demarkacijos liniją.

Nors ir buvo sudarytos paliaubos, Lietuvos Respublikos karių ir bermontininkų kovos tęsėsi. Lapkričio viduryje įtampa pasiekė viršūnę. Lietuvos kariuomenė pasirengė puolimui, kurio tikslas buvo Radviliškis ir Šiauliai. Lapkričio 18 d. buvo patvirtintas operacijos planas, tačiau nenumatyta jos pradžios data. Remiantis šiuo planu K. Ladigos vadovaujamos kariuomenės pajėgos buvo suskirstytos į tris voras ir grupės rezervą. Antrosios voros pagrindą sudarė plk. Vinco Grigaliūno-Glovackio vadovaujamas 2-asis pėstininkų pulkas, artilerijos 3-iosios baterijos būrys, kavalerijos 2-ojo husarų eskadrono būrys, 5 geležinkelio sprogdintojai ir 25 pionieriai⁴⁷.

Bendras Lietuvos kariuomenės dalinių puolimas vykdant Šiaulių operaciją prasidėjo 1919 m. lapkričio 21 d. 3 valandą ryto, jam vadovavo plk. lttn. K. Ladiga. Radviliškį užimti buvo numatyta patikėti 2-ojo pėstininkų pulko mjr. Jono Motiejūno-Valevičiaus vadovau-

⁴⁴ Jankauskas V., *Kario kelias. Generolas Kazimieras Ladiga nepriklausomybės kovose*, Vilnius, 2004, p. 155.

⁴⁵ *Ten pat*, p. 156.

⁴⁶ *Ten pat*, p. 156–157.

⁴⁷ Jankauskas V., *Kario kelias: generolas Kazimieras Ladiga nepriklausomybės kovose*, Vilnius, 2004, p. 170.

jamam I batalionui, kuris kokybiškai buvo silpniausias. I batalionas išėities pozicijas buvo užėmęs Karčemose ir Ilguočiuose, II – Sadūnuose, III – Kalnelio Gražionyse. Kitiems stipresniems Lietuvos kariuomenės daliniams pagal numatytą planą reikėjo užimti Šiaulius.

Mjr. J. Motiejūno-Valevičiaus batalionas puolė Radviliškį iš rytų pusės, nuo Karčemų kaimo, kur buvo lygi, atvira vietovė. Tačiau per pirmąjį puolimą gerai įsitvirtinusių bermontininkų nugalėti nepavyko. Lietuvos kariuomenės batalionas patyrė nemažai nuostolių: 2 karininkai (lt. S. Oželis ir lt. Urbakonis) ir 14 kareivių buvo nukauti, 3 karininkai (bataliono vadas mjr. J. Motiejūnas-Valevičius, 1-osios kuopos vadas kpt. S. Puzinas ir kulkosvaidžių kuopos vadas lt. K. Matulaitis) ir 30 kareivių – sužeisti. Tuo metu II batalionas sėkmingai užėmė Jankūnus ir Šilėnus, III – Gudelius.

Matydamas, kad bermontininkai iš Šiaulių pajudėjo Radviliškio link, operacijos vadas plk. lt. K. Ladiga įsakė rezervą sudarančio buvusio 1-ojo pėstininkų pulko vadui mjr. Vladui Skorupskiui padėti 2-ajam pėstininkų pulkui užimti miestelį. Abiejų pulkų vadams sutarus, buvo nutarta puolimą pradėti lapkričio 22 d. 7 valandą ryto atakuojant iš visų pusių apsuptą priešą. Mjr. Vinco Šaudžio vadovaujama rinktinė gavo užduotį Radviliškį pulti iš pietų ir rytų, o 2-asis pėstininkų pulkas – iš šiaurės ir rytų. Puolimas prasidėjo numatytu laiku. Kartu su pėstininkų daliniais jame dalyvavo ir kpt. Motiejaus Pečiulionio vadovaujama 4-oji artilerijos baterija.

Į besiantinančius prie Radviliškio karius bermontininkai pradėjo smarkiai šaudyti iš patrankų, minosvaidžių ir sunkiųjų kulkosvaidžių. Ypač įnirtingai atsisaukę mūriniame malūne įsitvirtinę priešai. Netrukus kpt. M. Pečiulionio baterijai taiklia ugnimi pavyko juos nutildyti. Tuo pat metu atakavusi 7-oji kuopa užėmė malūną ir iš bermontininkų paėmė 4 kulkosvaidžius, tačiau, patyrusi nuostolių ir nesulaukusi kitų dalinių paramos, užslinkus rūkui, buvo priversta atsitraukti, ir malūną vėl užėmė bermontininkai.

11 valandą buvo nuspręsta puolimą pakartoti pasiuntus į ataką 9-ąją kuopą. Priešas vėl atsakė stipria įvairių pabūklų ir kulkosvaidžių ugnimi, tad lietuviams puolimą teko laikinai sustabdyti. Kiek atsikvėpusios ir persigrupavusios Lietuvos kariuomenės pėstininkų pulkų kuopos dar sykį pakilo į ataką ir atkovojo malūną. Tuo pat metu, jau temstant, iš vakarų pusės į Radviliškį įsiveržė 3-ioji kuopa. Tęsdamos puolimą, miestelį pasiekė 9-oji ir 7-oji kuopos⁴⁸. Bermontininkai pradėjo trauktis. II pulko batalionas užėmė Becionių–Kutiškių–Mankiškių liniją, o III išlaikė Mamaičius ir užėmė Kairius ir Vėgelius⁴⁹.

Lietuvos kariuomenei atkovojus Radviliškį, iš Šiaulių atvyko gen. H. A. Niselio (*Nis-sel*) vadovaujama karinė misija. Ji pareikalavo sustabdyti kovos veiksmus ir atsitraukti į pradines pozicijas, kad bermontininkai nekliudomi galėtų išvykti iš Lietuvos. Karinės misijos reikalavimai buvo įvykdyti.

Lapkričio 24–25 d. Šeduvoje buvo palaidoti 2-ojo pėstininkų, o Baisogaloje – 1-ojo pėstininkų pulkų kariai, žuvę mūšiuose dėl Radviliškio. Lietuvos kariuomenės vadovybė,

⁴⁸ Ališauskas K., *Kovos dėl Lietuvos Nepriklausomybės 1918–1920*, Čikaga, 1972, p. 400–404.

⁴⁹ *Ten pat*, p. 407–409.

įsikišus tarptautinei misijai, įsakė operaciją sustabdyti. Buvo priimtas susitarimas, kad bermontininkai iki gruodžio 13 d. apleis Lietuvos teritoriją, perdavę visą karinį turtą ir ginklus⁵⁰. 1-ojo, 2-ojo ir 5-ojo pėstininkų pulkų kariams buvo duotas įsakymas užtikrinti sklandų bermontininkų pasitraukimą⁵¹.

Lapkričio 27 d. 2-asis pėstininkų pulkas paliko Šeduvos apylinkes ir per Žagarę, Papilę, Mažeikius, Telšius ir Plungę išvyko į Joniškį. Čia nuo lapkričio 30 d. jis išbuvo iki gruodžio 6 d. 1919 m. gruodžio 5 d. pulkui buvo suteiktas didžiojo Lietuvos kunigaikščio Algirdo vardas. Iš Joniškio per Žemaitiją Klaipėdos link pulko batalionai lydėjo iš Lietuvos besitraukiančius bermontininkus – vykdė paskutinę savo kovų su bermontininkais misiją. Gruodžio 16 d. 2-asis pėstininkų pulkas pasiekė Klaipėdos krašto sieną. Čia jis stovėjo dar dvi savaites. 1920 m. sausio 3 d. I ir II pulko batalionai atvyko į Šiaulius, o III buvo dislokuotas Mažeikiuose. Šiose dislokacijos vietose pulko kariai išbuvo iki 1920 m. vasaros vidurio⁵². Artėjo naujų kovų metas.

Kovos su lenkais

Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių susidūrimai prasidėjo 1919 m. balandį. Tai lėmė skirtingos abiejų valstybių ateities – valstybingumo – vizijos. Lenkija atvirai deklaravo ketinimus pajungti Lietuvą ir nuolat reiškė pretenzijas į Vilnių ir Vilniaus kraštą. Balandžio 19–21 d. Lenkija užėmė Vilnių, po to – Daugus, Butrimonis, Stakliškes ir daugelį kitų Pietryčių Lietuvos teritorijų. Įsikišus Antantės valstybėms, kovojančias šalis atskyrė demarkacijos linijos, tačiau galutinių sprendimų ir susitarimų nebuvo priimta. Taika buvo trumpalaikė ir labai trapi.

Karo veiksmai tarp Lietuvos ir Lenkijos atsinaujino prabėgus metams. 1920 m. balandžio mėn. Lenkija pradėjo karą su Sovietų Rusija. Pradiniame karo etape lenkus lydėjo sėkmė, tačiau birželį Sovietų Rusijos kariuomenė perėjo į kontrpuolimą. Jo neatlaikiusi, Lenkijos kariuomenė pradėjo trauktis, o Raudonoji armija artėti prie Vilniaus. Tuo metu Belgijoje, Spa mieste, vyko Antantės šalių konferencija, kurioje buvo svarstomas pagalbos Lenkijai klausimas. Konferencijoje buvo priimtas sprendimas – Lenkija turi grąžinti Lietuvai Vilnių, tačiau ne galutinai. Šis klausimas turėjo būti sprendžiamas atskiroje konferencijoje Lenkijos–Sovietų Rusijos karui pasibaigus. 1920 m. liepos 12 d. Maskvoje buvo pasirašyta Lietuvos ir Sovietų Rusijos taikos sutartis. Ja remiantis buvo nubrėžtos ir naujos sienos – Vilnius paliktas Lietuvai. Pasinaudodama susidariusia situacija – lenkams pralaimint ir traukiantis – Lietuva suskubo susigrąžinti priklausančias teritorijas. Lietuvos kariuomenė pajudėjo Vilniaus link. Vilnių ji pasiekė liepos 15 d., tačiau čia jau šeiminkavo raudonarmiečiai.

⁵⁰ Jankauskas V., *Kario kelias: generolas Kazimieras Ladiga nepriklausomybės kovose*, Vilnius, 2004, p. 184.

⁵¹ Ališauskas K., *Kovos dėl Lietuvos Nepriklausomybės 1918–1920*, Čikaga, 1972, p. 425.

⁵² Ališauskas kpt., 2 pėst. D.L.K. Algirdo pulko trumpa istoriška apžvalga, *Karys*, 1928, nr. 26 (474), p. 531.

Laikydami 1920 m. liepos 12 d. pasirašytos sutarties, Raudonosios armijos daliniai iš Vilniaus pasitraukė rugpjūčio 26 d. Lietuvos kariuomenė įžengė ne tik į Vilnių, bet ir į prieš tai lenkų užimtą Ignaliną, Švenčionėlius, Breslaują, Vidžius, Nemenčinę, Lentvarį, Marcinkonis, Varėną, Druskininkus, Seinus, Suvalkus, Augustavą⁵³. 1920 m. rugpjūčio 16–19 d. ties Vysla prie Varšuvos sumušus M. Tuchačevskio vadovaujamus pulkus, Lenkijos kariuomenė perėjo į kontrpuolimą ir sparčiai artėjo prie Lietuvos sienų. Rugpjūčio 27 d. lenkų kavalerija pasiekė Augustavo liniją, ir netrukus tarp kaimyninių Lietuvos ir Lenkijos valstybių atsinaujino kovos. Lenkijos kariuomenės tikslas buvo priversti lietuvius užleisti daugelį Pietų Lietuvos teritorijų – Augustavą, Suvalkus, Seinus, Druskininkus ir kt.⁵⁴ Tarp Lietuvos ir Lenkijos išiplieskė nuožmus karinis konfliktas. Jis buvo nutrauktas tik 1920 m. pabaigoje. Šiose kovose kartu su kitais Lietuvos kariuomenės daliniais aktyviai teko dalyvauti ir 2-ajam pėstininkų pulkui. Jo kariai kovėsi su lenkais vykdant Seinų operaciją, Giedraičių mūšio metu taip pat buvo įvykių centre.

2-ojo pėstininkų DLK Algirdo pulko karininkai užėmus Giedraičius. 1920 m. lapkričio 22 d. VDKM

Lietuvos karinė vadovybė parengė Augustavo operacijos planą. Jos tikslas buvo atgauti Pietų Lietuvos dalį – Suvalkiją. Plk. ltn. K. Ladiga sugalvojo manevrą – apeiti iš kairės į Suvalkiją išbrovusią Lenkijos kariuomenę ir, ją sunaikinus, užimti dėl gamtos kliūčių patogią gintį Gardino–Lipsko–Augustavo liniją. Šiai operacijai įgyvendinti iki 1920 m.

⁵³ Rudis G., 1918–1920 m. Lietuvos istorinių įvykių apžvalga, *Savanorių žygiai*, t. 1, Vilnius, 1991, p. VI–VII.

⁵⁴ Lesčius V., Anušauskas A., *Kovų istorijos, II knyga, XX amžius*, Vilnius, 2008, p. 55.

rugsėjo 1 d. į Marijampolės grupę Suvalkų krašte buvo sutelkta 11 pėstininkų batalionų: apie 7 000 karių, apie 100 kulkosvaidžių, 3 artilerijos baterijos (12 pabūklų) ir 1 kavalerijos eskadronas. Tuo metu visą Lietuvos kariuomenę sudarė 961 karininkas, 347 karo valdininkai, 90 gydytojų ir 26 159 kareiviai.

1920 m. rugsėjo 1 d. Marijampolės grupė pradėjo kovos veiksmus. Jau kitą dieną paaiškėjo, kad grupės puolančiųjų vorų viršininkai prastai išmano taktiką, mažai ką žino apie jos elementus, nesugeba suderinti pėstininkų ir artilerijos veiksmų. Be to, dėl didelio nuovargio kariuomenė veikė ne tokiu tempu, kokio reikėjo reaguojant į susidariusią situaciją. Nepaisant to, Lietuvos kariuomenės daliniams pavyko pasiekti Štabiną ir Saino ežerą, priartėti prie Augustavo. Marijampolės grupės vadovybė džiaugėsi, kad Augustavo operacija beveik laimėta. Tačiau miškingoje vietovėje pajėgoms teko išsisklaidyti, todėl atakuojančiųjų gretos susilpnėjo. Lietuvos kariuomenė, žygiuodama per Augustavo miškus, buvo priversta dalį pajėgų palikti saugoti užnugario ir Bobro upės tiltų, taip pat ir rezervą. Marijampolės grupės daliniams Suvalkų ir Augustavo užimti nepavyko. Lenkų pėstininkai, remiami stipria artilerijos ugnimi, perėjo į puolimą. Lietuvos kariuomenės dalys buvo išblaškytos. Rugsėjo 5 d. dauguma jos pajėgų buvo atitrauktos.

1920 m. liepos 12 d. 2-asis pėstininkų pulkas, vadovaujamas mjr. Jono Laurinaičio, iš Žemaitijos atvyko į Jonavą, po keturių dienų jis buvo perkeltas į Kaišiadoris. Liepos 18 d. ties Kruoniu pulko kariai nuginklavo Lenkijos kariuomenės brigadą. Rugpjūčio 24 d. pulkas paliko Kaišiadoris ir išvyko į frontą. Kovos su lenkais 2-ojo pėstininkų pulko kariams baigėsi nesėkmingai. Per operaciją pulko batalionai buvo išskaidyti, kiekvienas iš jų turėjo savo užduotį. Batalionai veikė vadovaudamiesi grupės viršininko įsakymais⁵⁵. Rugpjūčio 27 d. I pulko batalionas atvyko į Beržininkus, o III batalionas geležinkeliu buvo pervežtas į Gardino apylinkes⁵⁶. Rugpjūčio 28 d. Lenkijos kariuomenė, nepaisydama Antantės reikalavimų, užėmė Augustavą, rugpjūčio 30–31 d. – Suvalkus ir Seinus⁵⁷. Rugsėjo 3 d. visi 2-ojo pėstininkų pulko batalionai dalyvavo puolamuosiuose veiksmuose: I – įsiveržė į Lipską, II – užėmė Gibus, III – veikė dešiniajame Nemuno krante. Rugsėjo 4 d. II batalionas nužygiavo Augustavo link. Rugsėjo 5 d. Lenkijos kariuomenės daliniai prasiveržė pro fronto liniją. Kaudamasis žuvo Lietuvos kariuomenės grupės viršininkas mjr. Ramanauskas. 2-ojo pėstininkų pulko II batalionas iš Augustavo buvo priverstas atsitraukti. Rugsėjo 7–8 d. jis susitelkė ties Seinais ir juos užėmė. Nesėkmingos Augustavo operacijos metu buvo nukauti 2 Lietuvos kariuomenės karininkai ir 21 kareivis, sužeisti 2 karininkai ir 37 kareiviai. Į lenkų nelaisvę pateko 2 karininkai ir 163 kareiviai.

Po pralaimėtų kautynių ties Seinais 1920 m. rugsėjo 22 d. 2-ajame pėstininkų pulke, neskaitant tuo metu Alytuje buvusių 300 naujokų, liko 290 kareivių, dauguma – III bataliono, vadovaujamo mjr. J. Petruičio. I ir II pulko batalionuose liko vos 20 kareivių.

⁵⁵ 2-is pėst. D.L.K. ALGIRDO pulkas, *Kardas*, 1933, p. 266.

⁵⁶ Kpt. Ališauskas, 2 pėst. D.L.K. Algirdo pulko trumpa istoriška apžvalga, *Karys*, 1928, nr. 26 (474), p. 531.

⁵⁷ Lesčius V., Anušauskas A., *Kovų istorijos, II knyga, XX amžius*, Vilnius, 2008, p. 56.

7-oji III bataliono kuopa Vilkaviškyje saugojo belaisvius ir mūšiuose ties Seiniais nedalyvavo, todėl liko nepaliesta. 8-oji ir 9-oji III bataliono kuopos kovose su lenkais ties Druskininkais patyrė žymių nuostolių. Jų karių liko tik trečdalis. Pulką reikėjo iš naujo performuoti. Tai pavyko atlikti greičiau nei per mėnesį dar esant Suvalkų krašte.

Spalio 1 d. pulke buvo 22 karininkai, 3 karo valdininkai, 1 gydytojas, 590 kareivių. Pulkas turėjo 14 kulkosvaidžių, 87 arklius, 33 vežimus ir 5 lauko virtuves. Spalio pradžioje jam vadovauti pradėjo mjr. J. Petraitis⁵⁸. 1920 m. spalio 29 d. 2-asis pėstininkų pulkas atvyko į Ukmergę ir tapo pavaldus I pėstininkų divizijai. Tuo metu jį sudarė tik 2 batalionai – I ir III. I bataliono vadu buvo skirtas kapitonas Kynas, III – kpt. Noreika⁵⁹. Pulko kariams trūko ne tik ginkluotės, bet ir aprangos⁶⁰. Tik atvykusių į Ukmergę pulko batalionų laukė naujos užduotys ir kovos su lenkais.

Lietuvos kariuomenės 2-ojo pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Algirdo pulko mokomoji kuopa Giedraičių apylinkėse pasibaigus mūšiui su lenkais. 1920 m. lapkričio 22 d. VDKM

Sutelkęs dideles karines pajėgas, gen. L. Želigovskis lapkričio 17 d. auštant pradėjo strateginį puolimą (ofensyvą). Jo tikslas buvo užimti Kauną. Lenkai, puldami Lietuvos I pėstininkų divizijos užimtą ruožą nuo Neries upės iki Dubingių, iškart perėmė iniciatyvą, nes jų pajėgos buvo kur kas didesnės. Pulti iš Vilniaus Kauno kryptimi gen. L. Želigovskis negalėjo, nes dar spalį bandymas kairiajame Neries krante prasiveržti buvo nesėkmingas.

⁵⁸ Kpt. Ališauskas, 2 pėst. D.L.K. Algirdo pulkas kautynėse ties Giedraičiais, *Karys*, 1928, nr. 26 (474), p. 492.

⁵⁹ *Ten pat.*

⁶⁰ 2-is pėst. D.L.K. ALGIRDO pulkas, *Kardas*, 1933, p. 266.

Buvo nuspręsta atlikti apėjimà iš šiaurės. Siekdami įgyvendinti šį sumanymà, į šiaurę nuo Vilniaus, Maišiagalos–Paberžės apylinkėse, lenkai sutelkė gausias pajėgas ir sudarė tris puolamąsias rinktines. Vienos iš jų pagrindinė jėga buvo kavalerija. Puolimas prasidėjo Musninkų, Širvintų ir Giedraičių kryptimis.

Neatlaikiusiems pirmosios lenkų puolimo bangos Lietuvos kariuomenės daliniams teko užleisti kai kurias vietas ir atsitraukti. Įnirtingos kovos vyko ties Giedraičiais, kuriuos gynė 2-asis pėstininkų pulkas. Deja, miestelį jis buvo priverstas palikti. Tačiau atkakliai besipriešinant pirmosios mūšio dienos pabaigoje pavyko gerokai numušti priešų kovingumą. Tokios pat kovos vyko ir dėl Širvintų, kurias gynė 7-asis pėstininkų pulkas. Po visą dieną trukusio mūšio, stipriai pasipriešinusios ir patyrusios palyginti nedaug nuostolių, 7-ojo pėstininkų pulko dalys tvarkingai atsitraukė.

Lapkričio 17 d. gen. L. Želigovskio pradėtas didelis puolimas nevyko taip, kaip buvo planuota ir tikėtasi. Užimti Širvintas ir Giedraičius ir pasistūmėti kelis kilometrus į priekį pavyko tik tos dienos vakare. Vienintelė lenkų kavalerijos brigada prasiveržė į gilumą ir beveik nekludoma lapkričio 19 d. pasiekė Kėdainius. Lapkričio 18 d. lenkai toliau nebepuolė.

Kadangi pralaimėjus Lietuvos nepriklausomybei būtų kilęs rimtas pavojus, reikėjo skubiai veikti. Susidariusi padėtis galėjo pasikeisti tik atlikus drąsų ir rizikingą manevrą. Lietuvos kariuomenei grėsė apsuptis. I divizijos vadas Edvardas Adamkavičius pritarė per 7-ojo pėstininkų pulko karininkų pasitarimą III bataliono vado vyr. ltn. Teodoro Balno pasiūlytam planui apeiti Širvintas ir smogti lenkams iš sparno ir užnugario. Šiam sumanymui įgyvendinti lapkričio 18-osios vakare buvo suformuota 170–200 karių rinktinė. Jai vadovauti ėmėsi pats vyr. ltn. T. Balnas. Rinktinė, naktį nužygiavusi apie 14 km mišku, ties Motiejūnų kaimu puolė ten stovintį lenkų Gardino pulko batalioną. Mūšyje žuvo Gardino pulko vadas, į nelaisvę pateko L. Želigovskio rinktinės lietuvių ir gudų brigados ir Gardino pulko štabai, apie 200 lenkų belaisvių, nemažas karo grobis, kurį sudarė 2 patrankos, 9 minosvaidžiai, 20 kulkosvaidžių, gurguolė, kurioje buvo įvairaus turto. Ši pergalė pakėlė lietuvių karių kovos dvasią, suteikė jėgų Lietuvos kariuomenei į savo rankas perimti tolesnių karo veiksmų iniciatyvą. Persigrupavę lenkai lapkričio 20 d., lietuviams pasitraukus, vėl užėmė Širvintas.

Lietuvos kariuomenė, sustiprinusi savo pulkus ir pritraukusi rezervų, rengėsi kontrpuolimui. Gen. Silvestro Žukausko įsakymu puolimą ji pradėjo naktį iš lapkričio 20-osios į 21-ąją. Širvintos vėl buvo apeitos iš šono mišku ir po trumpo mūšio užimtos. Puolant Giedraičių kryptimi atkaklios kautynės vyko ties Šiupieniais, Bekupe ir Giedraičiais. Ju metu ypač pasižymėjo 2-ojo pėstininkų pulko III batalionas, vadovaujamas vyr. ltn. Andriaus Butkevičiaus. Lapkričio 21 d., po pietų, Giedraičiai buvo išvaduoti. Tautų Sąjungai įsikišus, karo veiksmai buvo nutraukti. Giliai užnugaryje likusi atkirsta lenkų kavalerijos brigada ėmė skubiai trauktis ir persekiojama lietuvių karių bei partizanų lapkričio 24 d. ties Labanoru perėjo fronto liniją.

Pasibaigus kovoms, patyrusi nemažai nuostolių Lietuvos kariuomenė grįžo į iki 1920 m.

lapkričio 17 d. turėtas pozicijas. Kovose buvo nukauta 15 Lietuvos karių, apie 60 sužeista, apie 70 dingo be žinios. Lenkijos kariuomenė taip pat patyrė nemažai nuostolių: buvo sudaužytas šarvuotas automobilis, prarasti 2 kulkosvaidžiai, lietuviams atiteko apie 20 tūkst. šautuvinių šovinių, keletas vežimų artilerijos sviedinių, 60 belaisvių. Suskaičiuota daugiau kaip 30 žuvusiųjų, 11 – sunkiai sužeistųjų.

Pasibaigus kovoms su lenkais, 1920 m. gruodžio 23 d. pulkas buvo dislokuotas Utenos rajone. Tuo metu jį sudarė 48 karininkai, 10 karo valdininkų, 2 gydytojai, kapelionas ir 2 137 kareiviai. Pulkas buvo ginkluotas 29 kulkosvaidžiais, 2 granatsvaidžiais, 1 323 šautuvais, 11 pistoletų ir revolverių, 1 600 granatų. Be to, jis turėjo 219 arklių, 33 telefono aparatus, 2 motociklus, 41 vežimą, 2 fajetonus, 2 roges, 14 lauko virtuvių, 42 balnus, 82 poras pakinktų ir kito turto.

Uniformos ir skiriamieji ženklai

Pirmieji Lietuvos kariuomenės, kartu ir 2-ojo pėstininkų pulko, karių skiriamieji ženklai buvo tautinės vėliavos spalvų (geltona, žalia, raudona) trikampiai antsiuvai, siuvalmi ant kairiosios rankovės viršūnė į viršų, šiek tiek aukščiau alkūnės. Jų apatinė dalis buvo 6,3–6,5 cm, šoninė kraštinė – 7,1–8 cm ilgio. Šiuos ženklus siūdavo siuvalmai, jiems padėdavo moterys. Trikampiai buvo antspauduojami pulko antspaudu, kad būtų galima atskirti karį nuo persirengusio šnipo. Karininkai, skirtingai nuo karių, dėvėdavo tautinių spalvų raiščius, kaip ir trikampus, ant kairiosios rankovės.

Be šių skiriamųjų ženklų, buvo pasiūtos ir pirmosios uniforminės karių kepurės. 1918 m. pabaigoje Vilniaus komendantūros kariai jau galėjo jas pademonstruoti miesto gyventojams. Šias kepurės sukūrė dailininkas Antanas Žmuidzinavičius, o dailininkas Petras Rimša suprojektavo tautines ausines kepurės. 1919 m. sausio pradžioje jau ir Kauno karo komendantūra galėjo pasidžiaugti pirmosiomis kepurėmis su geltonu lankeliu, kurias pasiuvo Kauno kepurininkai. Kareiviams kepurės buvo duodamos iš karto, kaip tik jie atvykdavo į pulką. Visose mūsų karių kepurėse puikavosi Vytis – valstybės simbolis.

Nemažai rūpesčių kėlė apavas. Įvairiais būdais buvo siekiama aprūpinti karius batais (įsigyti ar pasiūti), nes kai kurių savanorių apavas buvo suplyšęs, kiti atvyko į kariuomenę avėdami klumpėmis arba vyžomis. Ši opų klausimą stengiasi spręsti operatyviai. Nepaisant didelių ekonominių sunkumų ir įvairiausių problemų, vis dėlto buvo siekiama panaudojant tautinę simboliką sukurti savo uniformą.

1919 m. vasario 21 d. Krašto apsaugos ministerijai buvo išleistas įsakymas Nr. 35, kuriame skelbiama, kad įvedama laikinoji kariuomenės uniforma. Munduras – angliško frenčiaus modelio, atverstais rankogaliais, stačia atversta apykakle, su keturiomis ant viršaus užsiūtomis kišenėmis, prisiuvamais antpečiais ir spalvotais įsiuvais. Kelnės – pušiau galifė, puoštos spalvotu įsiuvu. Kepurė – minkštais kraštais, su 2 cm spalvotu lankeliu, puošta spalvota viršutine siūle. Milinė – su dviem eilėmis sagų ir spalvotais įsiuvais.

Batai – juodi auliniai iki kelių. Nustatytos uniformų įsiuvų ir kepurų lankelių spalvos atitiko tam tikrą ginklo rūšį: a) pėstiją – geltona, b) artileriją – raudona, c) kavaleriją – balta, d) inžineriją – rausva, e) štabų tarnybas – šviesiai mėlyna (dangaus). Karininkų einamas pareigas nurodyta žymėti ant apykaklės tvirtinamuose trikampiuose. Krašto apsaugos ministras turėjo nešioti raudonus trikampius, kurių kraštai buvo apsiūti sidabro spalvos 1,5 cm pločio juostele, su Vyčiu centre, korpuso vadas – geltonus trikampius, taip pat apsiūtus sidabro spalvos juostele, tik su trimis žvaigždutėmis, divizijos vadas – tokius pat trikampius su dviem žvaigždutėmis, pulko vadas – trikampius su viena žvaigždute. Pulko vadų padėjėjai, batalionų vadai, baterijų, kavalerijos divizionų vadai, pulkų ūkio vedėjai prie uniformų turėjo prisisiūti „tuščius“ trikampius, kuopų vadai, eskadronų, komandų, vyresnieji baterijų karininkai, vyresnieji adjutantai – tokius pat trikampius, tik su dviem žvaigždutėmis, jaunesnieji karininkai ir paskirti į valdininkų vietas pagal etatus – trikampius su viena žvaigždute, gydytojai – su raudonu kryžiuuku viduryje. Veterinarų kryžiuukai buvo mėlyni. Sanitarijos viršininko trikampis dar buvo apsiūtas sidabro spalvos juostele. Valdininkų pareigas žymintys trikampiai buvo tvirtinami pamatu į viršų. Adjutantams buvo numatyti Rusijos kariuomenės modelio akselbantai. Karo mokyklos mokinių apykaklės buvo apsiūtos 1 cm pločio geltona juostele. Karių laipsniai taip pat buvo žymimi ant apykaklės panaudojant juosteles pagal ginklo rūšies spalvą. Prie viršilos uniformos buvo tvirtinama 2 cm pločio juostelė, būrininkų – dvi 0,5 cm juostelės, skyrininkų – viena 0,5 cm juostelė, prie antpečių – pulkų, baterijų ir ginklo rūšies ženklai. 4 cm pločio diržai turėjo metalines sagtis su Vyčiu centre. Šiam tikslui originaliai buvo panaudojamos vokiškos sagtys. Ant jų simbolio tiesiog buvo pritvirtinamas lietuviškas Vytis. Tiesa, tokių sagčių buvo nedaug. Net iki 1940 m. kai kur nešioti diržai su sagtimis, kurių vokiška simbolika nebuvo pakeista, o ant lietuvio kario uniformos švietė imperijos karūna ir šūkis: GOT MIT UNS („Dievas su mumis“). Aptariamuoju laikotarpiu pasitaikydavo ir carinės Rusijos kariuomenės varinių sagčių su dvigalviu ereliu centre.

Nustatyta kariuomenės uniforma buvo dar 1918 m. rudenį svarstytų uniformos variantų derinys. Natūralu, kad joje buvo įvairių užsienio kariuomenių uniformų detalių. Kartu stengiasi panaudoti ir tam tikrus tautinius elementus, atspindinčius ne tik valstybės simboliką, bet ir dalį lietuvių materialinės kultūros palikimo. Deja, dėl sunkios ekonominės krašto padėties buvo neįmanoma tiksliai pagal įsakymą aprengti karių. Nuspręsta gautus vokiškus uniforminius drabužius, nekeičiant jų sukirpimo, išdalyti kariams, tačiau kartu laikytis numatytos skiriamųjų ženklų ir laipsnių žymėjimo tvarkos. Jau 1919 m. vasario mėn. (aplenkiant įsakyme nurodytą terminą) rengiantis Nepriklausomybės pirmųjų metinių minėjimui dalis karių buvo aprengti vokiškomis uniformomis su geltonais įsiuvais. Vokiška uniforma turėjo įtakos ir lietuviškam modeliui. Taip atsirado pilkos spalvos munduras, kelnės ir milinė. Netrukus buvo sukurta ir krašto apsaugos viceministro uniforma: visi jos įsiuvai buvo geltoni, trikampiai – raudoni, apsiūti baltu kraštu, su trimis žvaigždutėmis.

1919 m. balandžio viduryje, vengiant spalvų įvairovės, visų kariuomenės ginklo rūšių

uniformų įsiuvai ir kepurių lankeliai turėjo būti geltoni, o visų karininkų kepurės juosti sidabro spalvos centimetro pločio dirželis.

Gegužės mėn. buvo nustatyta Inžinerijos bataliono spec. padalinių: elektrotechnikos, pionierių (inžinerinių dalių kareivių – J. V.), automobilių ir motociklų kuopų – ženklų žymėjimo karių antpečiuose tvarka, tačiau kaip jie atrodė ir ar buvo žymimi, nežinoma. Birželį buvo įvesti sanitarijos tarnybos karių specialybių ženklai: gydytojų pareigybes rodė aukso spalvos eskulapo lazda apsvijusi gyvatė (veterinarų – sidabro spalvos) pareigybes, o farmacininkų ženkle gyvatė buvo apraizgiusi taurę. Žemesnysis visų specialybių personalas turėjo nešioti atitinkamus iš audinio pagamintus ženklus, užsiūtus ant kairės rankovės. 1919 m. rugsėjo 29 d. buvo įvesti 5 kareivių ir 8 karininkų laipsniai. Netrukus buvo nustatyta ir jų žymėjimo ant apykaklės tvarka.

Lietuvos kariuomenės gudų dalių kariai nešiojo tokias pat uniformas kaip ir lietuviai, tik antpečių ir kepurės įsiuvai buvo balti, o gudų kavaleristai išsiskyrė raudonais įsiuvais. Vėliau šios gudų dalys įsiliejo į lietuvių dalinius ir daugiau niekada nebebuvo specialiai žymimos.

1919 m. rudenį 2-ajame pėstininkų pulke buvo suformuotas specialus karių padalinys – „Mirties būrys“. Jam teko kovoti su bermontininkais. Būrio kariai išsiskyrė kepurėmis – šalia kokardos ant juodos medžiagos prisiūto gabalėlio išpieštomis kaukolėmis ir apačioje sukryžiuotais kaulais. Kaip savo prisiminimuose viršila Venckūnas rašė, visa tai buvo daroma tam, kad „tik baisesni atrodytume, nes santykiai su akiplėiškais bermontininkais to reikalavo“. Niekada daugiau panašių ženklų Lietuvos kariuomenėje nebuvo.

1919 m. pabaigoje į Lietuvą atkeliavo nemaža JAV kariškų drabužių siunta iš Prancūzijoje esančių sandėlių. Šie daiktai iš Prancūzijos buvo gabenami laivais į Latvijos Liepojos uostą, o iš čia geležinkeliu pasiekdavo Lietuvą. Per tris mėnesius į Lietuvą buvo atgabentos 24 744 milinės, 30 058 mundurai, 27 611 kelnų, 26 940 palaidinių, 45 496 pusbačiai, daug kitokio turto (marškinių, pirštinių, vilnionių kepurų ir kt.). Visus drabužius priimdavo ir tikrindavo specialiai tam sudaryta komisija. Komisijai pirmininkavo karininkas Mikas Lavrentjevas. Vagonų apžiūroje dalyvaudavo ir valstybės kontrolės atstovas. Dauguma uniforminių drabužių buvo žaliai gelsvos spalvos. Ši labdara taip pat turėjo įtakos kuriant lietuvišką uniformą. Amerikietiški drabužiai išstūmė vokiškus modelius, be to, buvo susidomėta spalva, nes ji galėjo būti naudojama Lietuvos gamtinėmis sąlygomis. Visų kariuomenės technikos dalių kariai (šarvuotininkai, Automobilių batalionas ir kt.) nešiojo amerikietiškas pilotes. Būta nusiskundimų, kad daug amerikietišκών batų yra blogos kokybės ir nepatvarūs – atlaiko tik 2–3 mėnesius. 1919 m. vasarą 6 000 porų batų buvo nupirka Švedijoje.

Apdovanotieji, kovų aukos ir jų atminimo įamžinimas

Pasibaigus kovoms dėl Nepriklausomybės, valstybė pradėjo rūpintis kovotojų atminimo įamžinimu. Keletą metų buvo skaičiuojami žuvusieji, sužeistieji, patekę į nelaisvę ir dingę be žinios Lietuvos kariai. Bendras aukų skaičius buvo didesnis nei 4 tūkstančiai.

Įamžinant kovų dėl Nepriklausomybės paveldą 1921 m. Kaune duris atvėrė Karo muziejus, šalia jo pradėtas kurti Karo muziejaus sodelis. Vėliau buvo sukurti Lietuvos valstybės (tautinės) ir Vyčio kryžiaus vėliavų pakėlimo ir nuleidimo ceremonialai, šiuos veiksmus paprastai atlikdavo karo invalidai. Įvairiose Lietuvos vietose pradėti statyti paminklai tiek pavienių karių ir karininkų, žuvusių mūšio lauke, tiek visos kariuomenės ir jos gretose kovojusių savanorių nuopelnams ir atminimui įamžinti. Buvo sukurta monumentų mūšių vietoms pažymėti, paminklų Lietuvos valstybės kovai dėl Laisvės įprasminti. 1927 m. pradėti reguliariai tvarkyti Nepriklausomybės kovų karių kapai, kapinės.

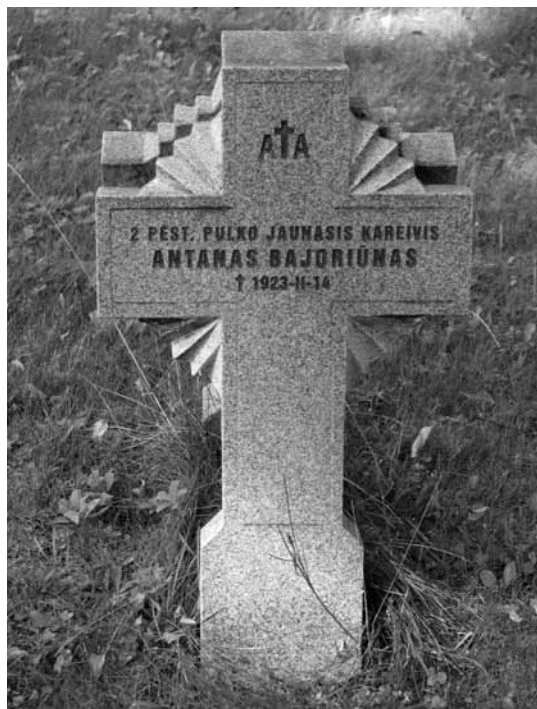
Tvarkant žuvusių karių kapus pagal dailininkų Antano Aleksandravičiaus ir Adomo Varno projektą, patvirtintą krašto apsaugos ministro 1927 m. gegužės 28 d. įsakymu, pagaminta vienodo modelio betoninių kryžių; juose buvo įrašomas žuvusiojo vardas, pavardė, amžius, žūties data. Panašūs kryžiai iki 1940 m. vidurio ir atgavus Nepriklausomybę 1990 m. buvo statomi ant karių, šaulių ir partizanų kapų visoje Lietuvoje. Specialiais

Kauno Aukštųjų Šančių karių kapai

antkapiais, simbolizuojančiais lėktuvo propelerį, buvo pagerbti žuvę lakūnai. Pirmaisiais komisijos darbo metais Kaune, centrinėse miesto kapinėse Vytauto prospekte, buvo sutvarkyta apie 600 kapų. Laikui bėgant įvairiose Lietuvos vietose buvo pastatyta nemažai Nepriklausomybės kovas ir žuvusių karių atminimą įprasminančių paminklų.

Kovose su Lietuvos priešais žuvo 11 2-ojo pėstininkų pulko karininkų ir 111 kareivių. Iš viso mirė nuo žaizdų ir ligų, pateko į nelaisvę ir dingo be žinios 11 pulko karininkų

Tipiškas Lietuvos kario antkapio betoninis kryžius

ir 382 kareiviai. Vyčio Kryžiumi buvo apdovanoti 33 pulko karininkai ir 198 kareiviai.

1938 m. Vytauto Didžiojo karo muziejaus patalpose buvo įrengta dar viena Nepriklausomybės kovas įamžinanti erdvė – Žuvusiųjų kriptą. Jos galinėje sienoje esančio balto kryžiaus viršuje buvo įrašas: „Žuvome, kad gyventumėte laisvi“, o šoninėse kriptos nišose sumontuotos baltose stelose įrašytos žuvusiųjų pavardės. Prieš kiekvieną stelą buvo pakabinti melsvą šviesą skleidžiantys šviestuvai, ant kriptos kolonų – Vyčio ženklai ir pagarbos žuvusiems juostos. Viena iš kriptoje esančių stelių buvo skirta 2-ojo pėstininkų pulko žuvusių karių atminimui įamžinti.

Žuvusiųjų kriptą Vytauto Didžiojo karo muziejuje

2 pėst. D. L. kun. Algirdo pulkas

Eil. nr.	Pavardė, vardas	Apdovanojimas	Karinis laipsnis	Žūties data
1.	Kalašiūnas Juozas		Eilinis	1919 01 11
2.	Zambavičius Antanas		Eilinis	
3.	Baržčiauskas Justinas ⁶¹		Eilinis	1919 02 25
4.	Blažys Mikas		Eilinis	1919 02 10
5.	Deimantavičius Antanas		Eilinis	1919 02 10
6.	Endziulaitis Feliksas ⁶²		Eilinis	1919
7.	Eimutis Izidorius		Eilinis	1919 02 10
8.	Katilius Motiejus ⁶³		Eilinis	1919 02 10
9.	Literskis Pijus		Eilinis	1919 02 10
10.	Paulavičius Jonas		Eilinis	

⁶¹ Petro Rusecko sudarytame leidinyje „Savanorių žygiai“ – Barčiauskas Justas.

⁶² *Ten pat* – Endriukaitis Feliksas.

⁶³ *Ten pat* – Matas.

LIETUVOS DIDŽIOJO KUNIGAİKŠČIO ALGIRDO
MECHANIZUOTOJO PĖSTININKŲ BATALIONO ISTORIJA

11.	Pumeris Elijas		Eilinis	
12.	Revinskas Simonas		Eilinis	
13.	Stankevičius Juozas		Eilinis	
14.	Šimelaitis Bronius		Eilinis	
15.	Menartas Vincas		Eilinis	
16.	Bielauskas Kazys**		Eilinis	1919 06 21*
17.	Kilikevičius Jonas		Eilinis	1919 05 21
18.	Sidabras Bronius		Eilinis	
19.	Šukaitis Vincas		Eilinis	
20.	Karevičius Antanas		Eilinis	1919 05 22
21.	Marčiulonis Pranas		Eilinis	1919 06 21
22.	Mykolaitis Antanas		Eilinis	1919 06 21
23.	Sniečkus Vincas		Eilinis	
24.	Šimukonis Povilas		Eilinis	
25.	Valaitis Jonas		Eilinis	
26.	Kalvaitis Pranas ⁶⁴		Eilinis	1920 03 24
27.	Rudzevičius Viktoras		Eilinis	
28.	Vikauskas Jurgis		Eilinis	
29.	Vencius Vincas		Eilinis	
30.	Garkauskas Petras		Eilinis	1919 06 22
31.	Sliuževičius Andrius		Eilinis	
32.	Balsys Vincas		Eilinis	1919 07 10
33.	Kriceris Honelis		Eilinis	1919 05 09
34.	Savickas Jonas		Eilinis	
35.	Grigonis ⁶⁵ Jonas		Eilinis	
36.	Ruškevičius Juozas		Eilinis	
37.	Davainis Petras		Eilinis	1919 08 26
38.	Adomaitis Jonas		Eilinis	1919 08 27
39.	Kalina ⁶⁶ Pranas		Eilinis	1919 09 05
40.	Slyžys Juozas		Eilinis	
41.	Sinickas Antanas		Karininkas	
42.	Slušinskas Izidorius		Eilinis	
43.	Kazlauskas Juozas		Eilinis	1919 11 31
44.	Oželis Serafinas		Leitenantas	1919 11 22
45.	Urbakonis Petras		Leitenantas	
46.	Jablonskis Vincas		Eilinis	1919 11 22
47.	Kalanta Jonas		Eilinis	1919 11 24
48.	Katilius Jonas		Eilinis	1919 11 24
49.	Puodžiukas Petras		Eilinis	
50.	Šimanskis Feliksas		Eilinis	

⁶⁴ *Ten pat* – priskirtas 9 p. p.

⁶⁵ Gal Grineveckis?

⁶⁶ Petro Rusecko sudarytame leidinyje „Savanorių žygiai“ įrašytas kaip Kalinas.

III. 2-ASIS PĖSTININKŲ DIDŽIOJO LIETUVOS KUNIGAİKŠČIO
ALGIROO PULKAS (1918 12 05–1940 06 15)

51.	Aleksevičius Juozas		Eilinis	1919 11 25
52.	Butkus Bolius ⁶⁷		J. puskarininkis	1919 08 03
53.	Tamutis Jonas		Eilinis	
54.	Ramanauskas Kazys		Majoras	
55.	Musteikis Jurgis		Leitenantas	1920 09 22
56.	Andriūnas Juozas	I laipsnio VK Nr. 744 II laipsnio VK Nr. 82	Vyr. leitenantas	1920 10 31
57.	Kačinskas ⁶⁸ Albinas		Eilinis	1920 10 31
58.	Miliušauskas Antanas		Eilinis	1920 10 31
59.	Miškinis ⁶⁹ Simas		J. puskarininkis	1920 10 31
60.	Raškevičius Juozas		Eilinis	
61.	Rušksys Kostas		Eilinis	
62.	Stankevičius Albertas	III laipsnio VK	Vyr. puskarininkis	
63.	Vinčiauskas Juozas		Eilinis	
64.	Šatraitis Juozas	III laipsnio VK	Vyr. puskarininkis	
65.	Mačiukas Jonas		Leitenantas	1920 11 21
66.	Dzedravičius Bronius		Eilinis	1920 10 18
67.	Bumas Rufka ⁷⁰		Eilinis	1920 11 21
68.	Cyrulis Martynas		Viršila	1920 11 21
69.	Gvildys Vincas		Leitenantas	1920 11 21
70.	Juškevičius Aleksas		J. puskarininkis	
71.	Kuliešius Jonas	III laipsnio VK	Vyr. puskarininkis	1920 02 21 ⁷¹
72.	Telksnys Pranas		Leitenantas	
73.	Žadeika Pijus	II ir III laipsnio VK	Viršila	1921
74.	Bogomolnikovas Vasilius	I laipsnio VK Nr. 765	Eilinis	1920 11 28
75.	Vaitkus Kazys		Eilinis	
76.	Noreika Edvardas	IV ir V laipsnių VK	Kapitonas	1923 01 15

Įvairių dalių <...> 2 pėst. pulkas

77.	Valentavičius Jonas		Eilinis	
78.	Poderis Stasys		Eilinis	
79.	Mašinauskas Antanas		Eilinis	1919 06 22
80.	Petkevičius Aleksas		Eilinis	
81.	Piktuža Jonas		J. puskarininkis	

⁶⁷ *Ten pat* – Butkys Balys.

⁶⁸ *Ten pat* įrašytas kaip Kačinskis.

⁶⁹ *Ten pat* įrašytas kaip Meškys.

⁷⁰ *Ten pat* – Bunis Rufin.

⁷¹ Greičiausiai Petro Rusecko sudarytame leidinyje „Savanorių žygiai“ padaryta klaida – turėtų būti 1920 11 21.

3.2. PULKAS 1921–1940 M.

Pulko dislokacija

Pasibaigus kovoms dėl Nepriklausomybės, Lietuvos Respublikos kariuomenės 2-asis pėstininkų pulkas iš fronto su lenkais buvo perkeltas į Vyžuonų apylinkes greta Utenos, 1921 m. vasario mėn. – į Žeminių vietovę, galiausiai 1922 m. – į Kauną, Žemuosius Šančius, nuolatinę dislokacijos vietą. Čia jis įsikūrė po Pirmojo pasaulinio karo Lietuvos kariuomenei atitekusiame carinės Rusijos kariuomenės Kauno tvirtovės kareivinėse, atskirame kariniame miestyje – stačiakampių mūrinių pastatų komplekse. Jo centrinė dalis buvo A. Juozapavičiaus prospekte. Kareivinės buvo pastatytos pagal standartinius XIX a. pabaigos reikalavimus ir projektus. Šiame komplekse 2-asis pėstininkų pulkas išbuvo iki pat sovietinės okupacijos – 1940 m. birželio.

Organizacinė struktūra, karių skaičius, sudėtis

Nuo 1920 m. kiek pakito ir kariuomenės pėstininkų pulko sudėtis. Per aštuoniolika metų reikšmingesnių pokyčių neįvyko, tik brg. gen. Stasiui Raštikiui mėginant kariuomenę modernizuoti ir reformuoti pulko struktūra buvo šiek tiek patobulinta.

1938 m. pagal nustatytus etatus pėstininkų pulke turėjo būti 90 karininkų ir 3 220 kareivių, o jam priklausyti 666 arkliai, 187 poriniai vežimai, 110 vienkinkių vežimų, 16 lauko virtuvių ir 7 dviračiai⁷². Jį turėjo sudaryti: pulko vadas, jam pavaldus pulko štabas ir Padedamųjų ginklų grupė; štabą – operacijų ir sudėties adjutantai, žinių karininkas, būstinės komendantas, orkestras; kautynių dalinius – 3 pėstininkų batalionai, kiekvieną jų – 3 keturių būrių kuopos ir 1 kulkosvaidžių kuopa, turinti 1 prieššarvinių 20 mm kalibro pabūklų būrį; Padedamųjų ginklų grupę – sunkiųjų priemonių kuopa (2 priešlėktuvinių 20 mm kalibro pabūklų būriai, 2 prieššarvinių 47 mm kalibro pabūklų būriai, minosvaidžių būrys); ryšių kuopa; raitųjų žvalgų būrys, inžinerijos būrys ir chemijos būrys. Pulke buvo numatytos šios tarnybos: ūkio, sanitarijos ir veterinarijos. Ūkio tarnybos viršininkui buvo pavaldus mitybos karininkas, išdininkas, ginklininkas, raštvedys ir ūkio kuopa, taip pat pulko krautuvė. Dalinys turėjo kapelioną, buvo sudarytas pulko teismas⁷³.

Panagrinėjus 2-ojo pėstininkų pulko sudėties skaičius galima būtų pasakyti, kad ji nuolat sudarė apie 1 200 karių – daugiau nei 50 karininkų ir per 1 000 kareivių. Pulke paprastai būdavo 15–18 civilių tarnautojų ir daugiau kaip 50 *virštarnybinių* (puskarininkų) arba kitokiu būdu liktinių puskarininkų laipsnius gavusių karių, be to, 12–19 auklėtinių – nepilnamečių berniukų, kurie dėl įvairių socialinių priežasčių nuolat čia gyveno ir buvo auklėjami kovos dvasia kaip būsimas Lietuvos Respublikos kariuomenės rezervas.

Kaip matyti iš pateiktų statistinių duomenų, taikos metu būdavo užimta maždaug trečdalis etatinių vietų. Skirtingai nuo 2-ojo pėstininkų pulko, vadinamuosius Lietuvos

⁷² Statkus V., *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.*, Chicago, 1986, p. 72.

⁷³ *Ten pat.*

kariuomenės priedangos pulkus (pavyzdžiui, 1-ąjį pėstininkų pulką), kurie karo atveju turėjo kuo greičiau mobilizuotis ir pirmieji stoti į kovą su įsiveržusiu priešu, sudarė maždaug perpus mažiau karių, nei buvo numatyta pagal etatus. 1939 m. rugsėjo mėnesį Lietuvos valstybės pašonėje prasidėjus karo veiksams, kariuomenė rengėsi galimam konfliktui: buvo didinami daliniai, papildoma jų sudėtis, paskelbta dalinė mobilizacija. Tuo metu 2-asis pėstininkų pulkas padidėjo tris kartus, praktiškai jo karių skaičius pasiekė pagal etatus numatytą normą. 1939 m. spalį po demobilizacijos karių sumažėjo, ir pulkas vėl tapo įprastinės taikos meto sudėties dalinio dydžio.

Lentelė. 2-ojo pėstininkų pulko sudėties 1927–1940 m. žinios⁷⁴

	1927 12 01	1928 12 01	1929 01 01	1930 12 01	1931 12 01
Karininkų	50	49	50	50	56
Kareivių	990	1137	991	1045	1075
Viršarnybinių (puskarininkų)	50	50	49	49	54
Civ. tarnautojų	9	9	8	19	18
Auklėtinių	16	14	14	16	13
Iš viso	1115	1259	1112	1179	1216

	1932 12 01	1933 01 01	1934 12 01	1935 12 01	1936 12 01
Karininkų	57	57	53	51	52
Kareivių	1108	1086	1124	1121	934
Viršarnybinių	55	55	54	52	55
Civ. tarnautojų	18	18	18	15	15
Auklėtinių	14	15	19	14	18
Iš viso	1252	1231	1268	1253	1074

⁷⁴ Lentelė sudaryta pagal: 1927 12 01, Kariuomenės žmonių ir arklių sudėties žinios, *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 248, l. 194; 1928 12 01, Kariuomenės žmonių ir arklių sudėties žinios, *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 286, l. 21; 1929 01 01, Kariuomenės žmonių ir arklių sudėties žinios, *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 318, l. 14; 1930 12 01, Kariuomenės žmonių ir arklių sudėties žinios, *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 340, l. 15; 1931 12 01, Kariuomenės žmonių ir arklių sudėties žinios, *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 355, l. 18; 1932 12 01, Kariuomenės žmonių ir arklių sudėties žinios, *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 378, l. 17; 1933 01 01, Kariuomenės žmonių ir arklių sudėties žinios, *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 395, l. 1; 1934 12 01, Kariuomenės žmonių ir arklių sudėties žinios, *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 412, l. 13; 1935 12 01, Kariuomenės žmonių ir arklių sudėties žinios, *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 457, l. 19; 1936 12 01, Kariuomenės žmonių ir arklių sudėties žinios, *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 486, l. 15; 1937 12 01, Kariuomenės žmonių ir arklių sudėties žinios, *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 504, l. 15; 1938 12 01, Kariuomenės žmonių ir arklių sudėties žinios, *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 527, l. 15; 1939 09 25, Lietuvos kariuomenės žmonių, arklių ir susisiekimo priemonių žinios, *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 564, l. 15; 1939 rugsėjis, Kautynių dalių sudėties žinios, *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 565, l. 62/1; Stasys Knezys, Lietuvos kariuomenės inkorporavimas į Raudonosios armijos sudėtį. 29-jo šaulių teritorinio korpuso formavimas, *Lietuvos archyvai. Apie Lietuvos kariuomenę*, t. 12, Vilnius, 1999, p. 118, 138.

	1937 12 01	1938 12 01	1939 09 25*	1940 06 01	1940 09 01**
Karininkų	48	55	89	47	54
Kareivių	985	862	3072	995	663
Virštarnybinių	62	69	x	74	118
Civ. tarnautojų	15	16	x	19	
Auklėtinių	17	12	x	nenurodyta	---
Iš viso	1127	1014	3161	1135	835

*1939 m. rugsėjo 5 d. duomenimis, dar prieš paskelbiant dalinę mobilizaciją ir prieš prasidedant Vokietijos ir Lenkijos karo veiksmams, Lietuvos kariuomenės 2-ajame pėstininkų pulke, kurio pagrindiniai padaliniai buvo dislokuoti Kaune ir dalis Jonavoje, jau buvo 96 karininkai ir 2 951 karys, pulkui priklausė 124 arkliai.

**Likviduojamos Lietuvos Respublikos kariuomenės 2-ojo pėstininkų pulko kariai buvo perkelti į 29-ojo šaulių teritorinio korpuso 179-osios šaulių divizijos 259-ąją šaulių pulką. Nurodant sudėties žinias į *Karininkų* skiltį buvo įtraukti ir civiliai tarnautojai, užimantys karininkų vietas, *Virštarnybinių*, arba *Puskarininkų*, skiltyje nurodytas viršilų, puskarininkų ir puskarininkų civilių tarnautojų vietose skaičius.

Pulko technika, karių ginkluotė ir ekipuotė

Pasibaigus kovoms dėl Nepriklausomybės buvo pradėta tvarkyti kariuomenės ginkluotė. Tuo metu kariuomenėje buvo naudojami: vokiški *Mausers* 1871, 1888 ir 1898 m. modelio šautuvai ir 1888, 1898 m. modelio karabinai; rusiški *Mosin-Nagant* 1891 m. modelio šautuvai ir 1891–1907 m. modelio karabinai, *Berdan No. 2* 1870 m. modelio šautuvai, keli šimtai prancūziškų *Lebel* 1886–1893 m. modelio šautuvų ir 1886-P-35 modelio karabinų (?), keli šimtai japoniškų *Arisaka* įvairių (30-ojo, 35-ojo, 38-ojo) modelių šautuvų ir karabinų, keli šimtai *Ross-Enfield* 1914 m. modelio šautuvų; be minėtų pistoletų ir revolverių, įsigyta naujų 7,65 mm kalibro pistoletų *Walter*⁷⁵.

Tokia modelių gausa ir įvairovė buvo nepriimtina. Artilerijos tiekimo skyrius siekė suvienodinti kariuomenės ginkluotę. Susitarta su Suomijos ginklavimo valdyba pasikeisti šautuvais, kulkosvaidžiais ir jų šoviniais. Suomiams buvo atiduoti visi rusiški šautuvai, kulkosvaidžiai ir jų šoviniai. Panašiomis sąlygomis ginklais apsikeista ir su latviais: angliški šautuvai buvo iškeisti į 18 svarų patrankas, vokiškus 1898 m. modelio šautuvus ir 77 mm kalibro vokiškas patrankas. Na o prancūziška ir japoniška ginkluotė artilerijos sandėliuose liko. Po mainų kariuomenės pėstininkų pulkai ir technikos dalys buvo apginkluotos 1898 m. modelio *Mausers* šautuvais, artilerija ir kavalerija – 1888 ir 1898 m. modelio karabinais, komendantūros ir kiti pagalbiniai daliniai – 1888 m. modelio šautuvais⁷⁶.

Valstybei stiprėjant ir atsigaunant po karo 1924 m. susirūpinta ginklų suvienodinimo ir įsigijimo klausimu. Lietuvos Respublika Italijoje nebrangiai įsigijo 55 000 angliškų *Ross-*

⁷⁵ 1922 09 25 įsakymas kariuomenei Nr. 208,*2. l. 1; Birutis S., op. cit., p. 257.

⁷⁶ Birutis S., op. cit., p. 258.

Enfield 303 kalibro šautuvų ir apie 50–60 000 000 šovinių. *Enfield* šautuvai buvo išdalyti visai kariuomenei. Didesnė jų dalis teko pėstininkų pulkams. Be jų, buvo kelios dešimtys vokiškų šautuvų *Mauser* ir kitų valstybių ginklų. Kavalerijos ir artilerijos pulkai daugiausia buvo ginkluoti *Mauser* karabinais⁷⁷. Tačiau *Enfield* šautuvai pėstininkams nepatiko, nes buvo ne tokie taiklūs kaip mauzeriai. Pasitaikius progai jie buvo labai pelningai parduoti. Už gautus pinigus buvo užsakyta *Mauser* šautuvų Čekoslovakijos Brno ginklų dirbtuvėse ir Belgijos *Fabrique Nationale d'Armes de Guerre* dirbtuvėse⁷⁸.

1935 m. Lietuvos kariuomenėje prasidėjo intensyvus modernizavimo procesas. Jo metu buvo atnaujinama karių lengvoji ginkluotė, pradėta iš esmės vienodinti pėstininkų ginkluotę. Kaip jau buvo minėta, tarpininkaujant Čekai Zbrojovkai buvo parduoti visi turėti angliški šautuvai ir šoviniai. Už gautus pinigus buvo įsigyta vokiško kalibro (7,92 mm) ginklų – Čekoslovakijos ir Belgijos gamybos *Mauser* šautuvų. Šiose valstybėse nauji ginklai buvo užsakomi norint paspartinti jų pristatymo procesą. Belgijos *F. N.* dirbtuvėse buvo užsakyta pagaminti ir nupirkta 20 000 naujų 1924 m. modelio sutrumpintų *Mauser* šautuvų ir 20 000 000 jų šovinių. Iš Čekoslovakijos Č. Z. dirbtuvių nupirkta 10 000 naujo 1924 m. modelio *Mauser* šautuvų. Taip pat Belgijoje iki 1940 m. buvo užsakyta ir nupirkta 7 000 *Browning* 9 mm kalibro pistoletų karininkams ir kavalerijos daliniams. Be minėtų 1924 m. modelio belgiškų ir čekoslovakiskų šautuvų ir belgiškų *Browning* pistoletų, kariuomenė dar turėjo 1898 m. modelio *Mauser* šautuvų ir karabinų, keletą 1888 m. modelio šautuvų, 1908 m. modelio pistoletų *Parabellum* ir 7,65 mm kalibro pistoletų *Mauser*⁷⁹. Vietoje etatinių pistoletų karininkai įsigydavo ir kitų modelių šios rūšies ginklų. Populiariausi buvo *Walther PP* ir *PPK* 7,65 mm kalibro pistoletai, kuriuos naudojo policija, ir 7,65 mm kalibro 1922 m. modelio pistoletai *Browning*⁸⁰.

Įgyvendinant kariuomenės modernizavimo planą 1935 m. buvo įkurtas Ginklų fondas. Jo pagrindinis tikslas buvo finansiškai remti kariuomenę ir organizuoti ginklų pirkimo akcijas. Tai buvo labai sėkmingai atliekama kariuomenės ir visuomenės švenčių metu. Ginklų dovanojimo akcijos buvo rengiamos ir įvairių kitų valstybinių ir nevalstybinių švenčių proga. Iki 1939 m. vasario mėn. Ginklų fondui buvo paaukota 4 044 113,43 Lt, iš jų neorganizuotos visuomenės aukos sudarė 1 615 305,54 Lt⁸¹. Už šią sumą galima buvo nupirkti 125 Lt kainuojančius 32 352 *Mauser* šautuvus.

1939 m. sausio 1 d. kariuomenės daliniuose ir sandėliuose buvo 121 295 *Mauser* šautuvai ir karabinai, 11 801 pistoletas, 75 359 779 kulkosvaidžių ir šautuvų šoviniai⁸².

⁷⁷ 1928 09 01, Ginklų ir turto sudėties žinios kariuomenėje, *LCVA*, f. 929, ap. 4, b. 449, l. 4–10, 32–34, 37–38.

⁷⁸ Statkus V., op. cit., p. 489.

⁷⁹ 1939 01 03 įsakymas kariuomenei Nr. 2, *2. 1.1–17.

⁸⁰ Svilas K., *Automatiški pistoletai*, Kaunas, 1933.

⁸¹ Vaičėnionis J., Kariuomenės ir visuomenės dienos šventė Kaune 1935–1938, *Kauno istorijos metraštis*, t. 1, Kaunas, 1998, p. 117.

⁸² Pociūnas A., Lietuvos kariuomenės ginkluotė ir karinė pramonė 1939–1940 metais, *Mokslas ir technika*, 1993, nr. 4, p. 30.

1939 m. rugsėjo 1 d. prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, Lietuva internavo daug Lenkijos karių ir paėmė įvairių lengvųjų ginklų. Taip į Lietuvos kariuomenės ginkluotės apskaitą pateko 3 276 1898 m. modelio vokiečių *Mauser* karabinai, 670 to paties modelio *Mauser* šautuvų, 660 1883–93 m. modelio prancūziškų *Lebel* šautuvų, 453 1907–15 (?) ir 1916 m. modelio *Lebel* šautuvai, 363 prancūziški karabinai, 662 austriški ir 283 rusiški šautuvai, pritaikyti šaudyti vokiškais šoviniais⁸³. Dauguma šių ginklų buvo sutaisyti, išbandyti ir atiduoti kariuomenės daliniams naudoti arba į ginklų sandėlius saugoti.

Karių tarnyba

Pagrindinė 2-ojo pėstininkų pulko užduotis, gyvenant taikaus gyvenimo ritmu, buvo rengti karius, kad jie visada būtų pasiruošę vykdyti naujas karinės vadovybės užduotis. O tokių užduočių netrūko. Jau 1923 m. sausį pulko kariams vėl teko stoti į kovą – šį kartą dalyvauti Klaipėdos krašto vadavimo ir prijungimo prie Lietuvos Respublikos operacijoje. 1923 m. sausio 10–15 d. Lietuvos kariuomenės (taip pat ir vieno 2-ojo pėstininkų pulko bataliono kariai)⁸⁴ ir Lietuvos šaulių sąjungos daliniai pagal rūpestingai parengtą planą užėmė Klaipėdos kraštą⁸⁵. Per šią operaciją žuvo 12 lietuvių sukilėlių (Lietuvos Respublikos kariuomenės karių ir šaulių), 2 prancūzų kareiviai ir 1 vokiečių policininkas. Į nelaisvę buvo paimtas 1 prancūzų karininkas, 7 kareiviai ir 15 vokiečių žandarų. Pasibaigus operacijai, po daugiau kaip metus trukusių derybų, 1924 m. gegužės 8 d., Lietuva, Anglija, Prancūzija, Italija ir Japonija pasirašė Klaipėdos krašto perdavimo Lietuvai konvenciją⁸⁶. Vaduojant Klaipėdą 1923 m. sausio 15 d. žuvo 2-ojo pėstininkų pulko kpt. Eduardas Noreika. Vėliau šio karininko žygdarbiai Nepriklausomybės kovų metu pulko kariams nuolat buvo primenami kaip drąsos ir didvyriškumo pavyzdys. Pulke 1925 m. pradžioje buvo organizuota aukų rinkliava paminklo kpt. E. Noreikai statybai⁸⁷. 1928 m. birželio mėnesį pulkas jau buvo surinkęs pusantro tūkstančio litų⁸⁸. Tiesa, šiandien trūksta duomenų, ar šis sumanymas buvo įgyvendintas.

Eduardas Noreika gimė 1897 m. spalio 10 d. Rygoje (Latvijoje). 1913 m. baigė Rygos aukštesniąją miesto mokyklą. 1914 m. atvyko į Maskvą, čia mokėsi Aleksandro gimnazijoje. 1915 m. iš 6 klasės savanoriu įstojo į Rusijos kariuomenę. 1916 m. spalio 20 d. baigusiam Gatčinos praporščikų mokyklą buvo suteiktas praporščiko laipsnis. I pasaulinio karo metu

⁸³ *Ten pat*, p. 30.

⁸⁴ Waldemar Rezmer, *Powstanie w Kłajpedzie w 1923 r. w świetle materiałóv oddziału II sztabu generalnego wojska polskiego; Baltijos regiono istorija ir kultūra: Lietuva ir Lenkija, Karinė istorija, archeologija, etnologija*, Klaipėdos universiteto leidykla, 2007, p. 41–56.

⁸⁵ Vareikis V., *Lietuvos šaulių sąjunga Lietuvos ir Lenkijos konflikto metu (1920–1923 m.), Šauliškumas, tautiškumas ir Lietuvos nepriklausomybė*, Vilnius, 1993, p. 67.

⁸⁶ Lesčius V., Anušauskas A., *Kovų istorijos, II knyga, XX amžius*, Vilnius, 2008, p. 80–81.

⁸⁷ *Karys*, nr.1, 1925 01 01, p. 1.

⁸⁸ Mjr. Žutautas, Atsiminimai apie a. a. kapitoną Eduardą Noreiką, *Karys*, nr. 26, 1928 06 24, p. 520.

*Kulkosvaidžio valymas. Iš kairės: J. Kairys, P. Ulinas, A. Dambrauskas, P. Jurkėnas, A. Julys, M. Kulaitis.
1934 m. Gaižiūnų poligonas, Jonavos rajonas*

dalyvavo kautynėse su vokiečiais, austrais ir vengrais. 1918 m. atvyko į Lietuvą. 1919 m. sausio 5 d. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenės 2-ąją pėstininkų pulką Aukštojoje Panemunėje, Kaune. Čia buvo paskirtas į lenkiškai kalbančių karių kuopą vado padėjėju. Kuopą išformavus, perkeltas į Kauno karo komendantūrą. 1919 m. balandžio 13 d. grąžintas į 2-ąją pėstininkų pulką. 1919 m. gegužės 31 d. paskirtas 8-osios kuopos vadu. Dalyvavo kovose su bolševikais, pasižymėjo Suviekų užėmime ir kautynėse ties Kalkūnais. 1919 m. spalio 18 d. jam buvo suteiktas vyresniojo leitenanto laipsnis. 1919 m. lapkričio 21–23 d. dalyvavo Nepriklausomybės kovose su bermontininkais ties Radviliškiu. 1920 m. vasario 13 d. suteiktas kapitono laipsnis. 1920 m. rugsėjo 23 d.–lapkričio 17 d. kovėsi su lenkais. Pasižymėjo kovose ties Giedraičiais, kur vadovavo III batalionui. Prie Kraujalaidžio k. buvo sunkiai sužeistas. 1922 m. spalio 6 d. baigė II Aukštųjų karininkų kursų laidą. 1923 m. sausį dalyvavo Klaipėdos krašto vadavimo operacijoje ir eidamas tarnybos pareigas žuvo. Palaidotas Petrašiūnų kapinėse, Kaune. Už nuopelnus apdovanotas 1-ojo laipsnio Vyčio Kryžiumi (1919 m.), 2-ojo laipsnio Vyčio Kryžiumi (1923 m., po mirties), Kūrėjų savanorių medaliu (1929 m., po mirties), Lietuvos nepriklausomybės medaliu (1928 m., po mirties),

Klaipėdos išvadavimo sidabro medaliu (po mirties), Latvijos Lačplėšio 3-iojo laipsnio ordinu (1926 m., po mirties), Latvijos išvadavimo karo 10-mečio medaliu (1929 m., po mirties), Rusijos kariuomenėje – Šv. Stanislovo 3-iojo laipsnio ordinu⁸⁹.

Tradicijos

Kiekvieno kariuomenės dalinio svarbiausias simbolis yra vėliava. Pirmosios Lietuvos Respublikos kariuomenės daliniai (pėstininkų ir kavalerijos pulkai) pirmąsias vėliavas įsigijo dar Nepriklausomybės kovų metu. Tai buvo įvairios Lietuvos Respublikos trispalvės, kurias kariuomenės daliniams įprastai kaip dovaną už įvairius kovinius nuopelnus įteikdavo visuomenė. Tačiau vėliavą turėjo ne kiekvienas dalinys. Vėliau, jau pasibaigus kovoms dėl Nepriklausomybės, imta galvoti apie karinių dalinių pagrindinių simbolių kūrimą ir jų standartizavimą. 1924 m. vasario mėn. pulkų vadams buvo įsakyta pristatyti karo apygardų viršininkams, o po to ir Krašto apsaugos ministerijai pulkų vėliavų projektus. Per trumpą laiką buvo pateikta keturiolika projektų. Juos pristatė visi pėstininkų pulkai (taip pat ir 2-asis), 1-asis ir 2-asis kavalerijos pulkai, Inžinerijos pulkas, Aviacijos eskadrilė ir Elektrotechnikos batalionas. Įvertinus gautus projektus, pagal 6-ojo ir 7-ojo pėstininkų pulkų pavyzdį buvo nuspręsta laikytis vienodo principo: vienoje vėliavos pusėje pavaizduoti valstybės herbą, kitoje – pulko šefą. 1926 m. buvo parengti *Vyties Kryžiaus vėliavos nuostatai*. Juose nurodoma, kad šis apdovanojimas teikiamas pulkui už žygdarbių, už kurių Vyčio Kryžiumi buvo apdovanoti ne mažiau kaip dvidešimtadalis NN dalinio karių⁹⁰.

1926 m. gegužės 28 d. prezidentas Aleksandras Stulginskis ir krašto apsaugos ministras dr. Leonas Bistras pasirašė įsakymą, kuriuo Vyčio Kryžiaus 2-ojo laipsnio vėliava buvo apdovanoti trys pėstininkų pulkai, tarp jų ir 2-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Algirdo pulkas. Šis pulkas vėliavą gavo kaip vienas pirmųjų Lietuvos Respublikos kariuomenės dalinių, 1919 m. sėkmingai kovojęs bolševikų ir bermontininkų frontuose. 2-ojo laipsnio Vyčio Kryžiaus vėliavą pulkui 1927 m. liepos 24 d. įteikė Respublikos Prezidentas. Pagrindinėje vėliavos pusėje, apskritame lauke, buvo pavaizduotas pulko šefas didysis Lietuvos kunigaikštis Algirdas, dėvintis šarvus ir rankoje laikantis valdžios simbolį skeptrą. Jo portretą juosė pulko devizas „Tėvynės meilė tebus mums vadovas!“⁹¹ ir ąžuolo lapų vainikas, visuose audeklo kampuose buvo įrašytas skaitmuo 2, rodantis pulko numerį. Kitoje vėliavos pusėje buvo pavaizduotas Vytis, o audeklo kampuose vienas iš valstybės simbolių – sidabro spalvos Gediminaičių stulpai. Prie koto viršuje buvo pririšta dviguba Vyčio Kryžiaus ordino juosta su prie vieno galo pritvirtintomis dviem sidabrinėmis ąžuolo lapų šakelėmis, prie kito – juodinto sidabro lentelėmis, kuriose buvo išgraviruoti svarbiausių mūsų vietų pavadinimai ir datos. Kotas papuoštas viršūne – Vyčio

⁸⁹ *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius, 2005, t. 5, p. 342.

⁹⁰ Kavaliauskas V., *Lietuvos karžygiai Vyties Kryžiaus kavalieriai (1918–1940)*, t. 1, A–D, Vilnius: Daigai, 2008, p. 46.

⁹¹ Statkus V., *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.*, Chicago, 1986, p. 40.

2-ojo DLK Algirdo pėstininkų pulko karių rikiuotė Kaune, Šančiuose. 1932 m.

Kryžiaus ordino garbės ženklų. Ši vėliava vėliau buvo vadinama Vyties Kryžiaus ordino vėliava, dar vėliau – įteisinta įstatymu kaip Vyčio Kryžiaus ordino vėliava⁹². Vėliavų dailininkas – atsargos kpt. Andrius Lopuchinas. Parengtus projektus turėjo apsvarstyti pulkai. Iki šių dienų išliko daugelio Pirmosios Lietuvos Respublikos kariuomenės dalinių vėliavos, jos dabar saugomos Kaune esančiame Vytauto Didžiojo karo muziejuje. Tačiau tenka apgailestauti, kad 2-ojo pėstininkų pulko vėliavos tarp jų nėra, o jos likimas nežinomas.

Pulko tradicijoms galėtume priskirti ir įvairių valstybinių, taip pat religinių švenčių šventimą, renginių organizavimą. Vienos gražiausių, įsimintiniausių tradicinių religinių ir valstybinių švenčių – Kūčių vakaras, Kalėdos ir Naujųjų metų sutikimas. Kūčių vakaras prasidėdavo apie 18 valandą. Kiekvienos kuopos vadas savo karius susodindavo prie stalų kūčiauti. Ateidavo pulko vadovybė ir kapelionas, atvykę svečiai. Jie paprastai tardavo sveikinimo žodį ir išsakydavo šventinius linkėjimus. 1930 m. tokios vakarienės metu 2-ajame pėstininkų pulke lankėsi apygardos viršininkas plk. K. Skučas. Jis pulko aspirantams pasakė kalbą, palinkėjo solidarumo ir prasmingų švenčių. Be to, aplankė ir kitas pulko kuopas. Prie atskiros stalo susėdę aspirantai per vakarienę taip pat pasakė keletą kalbų, atsistoję sušuko „valio“ Lietuvos Respublikos Prezidentui Antanui Smetonai, sugiedojo „Tautos himną“. Vakarienės metu sveikinimų ir išskirtinio dėmesio sulaukė pulke tarnaujantys kariai iš Klaipėdos krašto⁹³.

Iš tradicinių pulko renginių išskirtume Kalėdų eglutes, organizuotas karininkų, liktinių

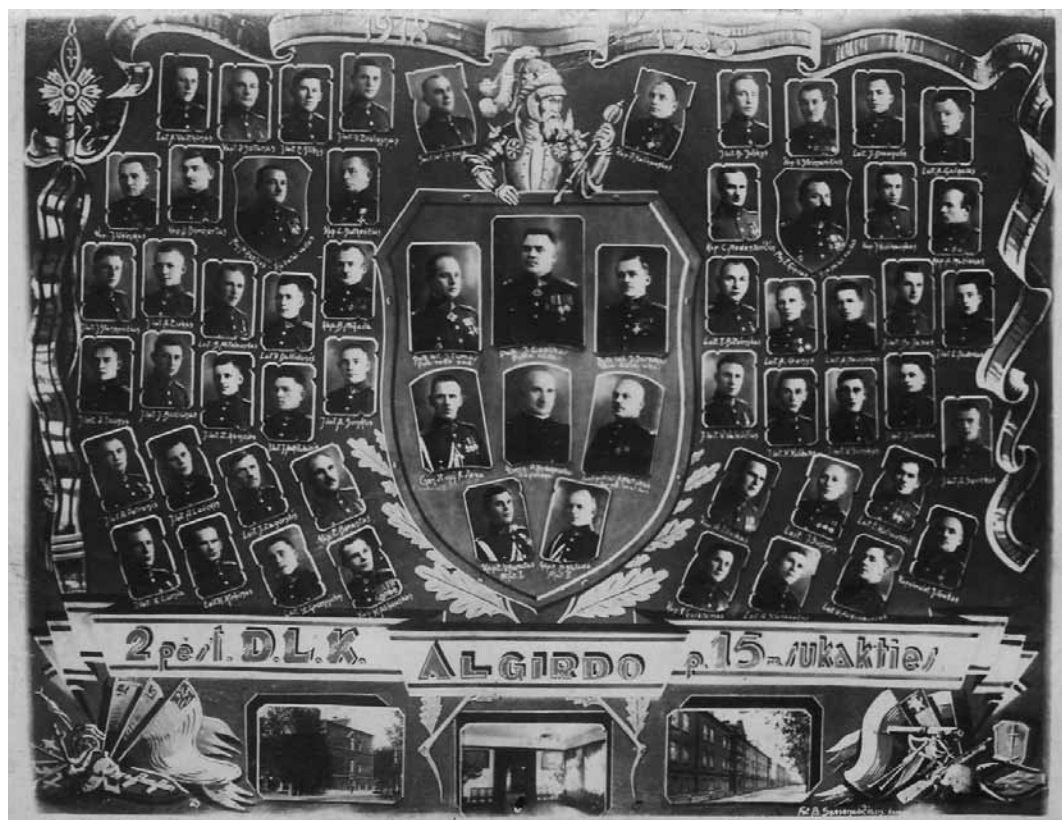
⁹² Kavaliauskas V., *Lietuvos karžygiai Vyties Kryžiaus kavalieriai (1918–1940)*, t. 1, A–D, Vilnius: Daigai, 2008, p. 46–47.

⁹³ Vyt. Pragiedruliai, 2 pėst. D.L.K. Algirdo pulkas, *Karys*, 1931, nr. 2, p. 35.

puskarininkių ir civilių tarnautojų vaikams. Kaip tokio renginio pavyzdį galima paminėti 1938 m. sausio 6 d. pulke surengtą Kalėdų eglutę. Tais metais ją organizavo ponios Tumienė ir Modestavičienė. Renginio metu vaikučiai suvaidino kpt. Gaigalo režisuotą Kalėdų vaizdelį. Vėliau devynmetė Kopūstaitė atliko p. Venslauskaitės parengtą solo baleto kompoziciją. Po pasirodymų vaikus aplankė Kalėdų Senelis. Jis susirinkusius mažuosius apdovanojo žaislais, kartu su jais pašoko. Šventė baigėsi vaikams surengta arbatale⁹⁴.

Karių laisvalaikis

Be įprastinės kario tarnybos, likusią dienos dalį sudarė laisvas laikas. Laisvalaikiu kariai ir karininkai organizuodavo įvairius kultūros ir sporto renginius, patys juose dalyvaudavo. XX a. ketvirtojo dešimtmečio antroje pusėje pulko mokomojoje kuopoje buvo suburti du chorai: vienas – mišrus, kitas – žygio. Jiems vadovavo Kairys⁹⁵. Įvairių renginių netrūkdavo Kalėdų ir Naujųjų metų tarpušvenčiu. Pavyzdžiui, 1930 m. gruodžio 26 d. Kalėdų proga pirmą kartą pulko karius liktinių puskarininkių ramovėje buvo surengtas atskiras

2-ojo DLK Algirdo pėstininkų pulko 15 metų sukakties vinjetė, 1933 m. Kaunas

⁹⁴ J. p. Burba, 2 pėst. D. L. K. Algirdo pulkas, *Karys*, 1938, p. 70.

⁹⁵ J. pusk. Gedvila, 2 pėst. P. D. L. K. Algirdo pulkas, *Karys*, 1938, p. 70.

nemokamas šokių vakaras. Jo metu grojo pulko dūdų orkestras. Na, o po trijų dienų dalis pulko karių galėjo Valstybės teatre pamatyti Kauno igulai skirtą vaidinimą „Sevilijos kirpėjas“. Tiesa, vėliau kariuomenės spaudoje buvo rašoma, kad dauguma karių yra iš kaimo ir provincijos, todėl prieš vaidinimą jiems būtina paaiškinti jo turinį, pristatyti veikėjus, apibūdinti veiksmo vietą ir kita, kad geriau viską suprastų ir patirtų daugiau įspūdžių⁹⁶.

Pavasarį ir vasarą kariuomenės dalinių kariai mėgdavo organizuoti gegužines. Puikus panašaus pobūdžio renginio pavyzdys galėtų būti 1937 m. liepos 18 d. 2-ojo pėstininkų pulko mokomosios kuopos iniciatyva surengta gegužinė. Aktyviausias iniciatorius buvo jos vadas kpt. Modestavičius. Gegužinė vyko Aukštųjų Šančių ažuolyne. Šventė buvo skirta ne tik kariams, bet ir platesnei visuomenei. Joje dalyvavo kariai, jų giminės, pažįstami ir artimieji, apylinkės gyventojai. Susirinkusiuosius karinėmis ir liaudies dainomis linksmino mokomosios kuopos choras. Rinktinių choristų kvartetas atliko atskirą dainų programą: kompozitoriaus Antano Račiūno dainą „Karas“, Juozo Karoso – „Tylus vakars“, duetu – „Juodbėriai, galvas aukšty“, solo – „Kur bakūžė samanota“. Pramogines sporto rungtis (bėgimo su maišais, komiško bokso ir kitas) organizavo pulko sportininkai. Programa baigėsi vėlyvą vakarą šokiais⁹⁷.

XX a. ketvirtojo dešimtmečio antroje pusėje, siekiant suartinti kariuomenę ir visuomenę, Lietuvoje buvo rengiamos kariuomenės ir visuomenės šventės. Jų metu visuomenė galėjo apsilankyti kariniuose daliniuose ir iš arti pamatyti, kaip ir kuo gyvena kariai, su jais pabendrauti. 1937 m. per šią šventę 2-ajame pėstininkų pulke lankėsi Vytauto Didžiojo universiteto choras, vadovaujamas atsargos jaunesniojo puskarininkio Kavecko. Atvykę studentai apžiūrėjo kareivines, sporto įrankius, domėjosi karių gyvenimu, jiems padainavo daug gražių dainų: „Nupirk, tėtusi, bėrą žirgelį“, „Apynėliai“, dainą apie Seredžių ir kitų. Atsidėkodami studentams ir norėdami pasididžiuoti savo gabumais, kariai taip pat padainavo keletą dainų, parodė įvairių sportinių triukų⁹⁸.

Pulko kariai nuolat dalyvaudavo įvairiose kariuomenės šaudymo varžybose. 1937 m. už gerą šaudymą laikrodžiais buvo apdovanoti pulko kulkosvaidininkai eilinis Motiejus Stašauskas ir eilinis Vacys Kėdykas, o kariuomenės ženkleliai „Geram šauliui“ atiteko viršilai Lukoševičiui, jaunesniajam puskarininkiui Gedvilai, grandiniui Salosevičiui, grandiniui Žemeliui, grandiniui Šapokai ir eiliniui Levickui⁹⁹.

Pulko kariai nestokojo ir kitokių iniciatyvų. 1937 m. įgyvendinant mokomosios kuopos vado kpt. Modestavičiaus sumanymą buvo nuspręsta paveiksluose įamžinti Nepriklausomybės kovų atminimą. Šiuo tikslu mokomosios kuopos vadas su menininku grandiniu R. Hoppu lankėsi Giedraičių apylinkėse, kur apklausė vietos gyventojus, išstudijavo 1920 m. kautynių su lenkais 2-ojo pėstininkų pulko veiksmų plotą. Kautynėse

⁹⁶ Vijūnėlis J., 2 pėst. D.L.K. Algirdo pulkas. Kareivių šokių vakaras. Teatras, *Karys*, 1931, nr. 2, p. 35.

⁹⁷ J. k. Ažubalis A., 2 pėst. D.L.K. Algirdo pulkas, *Karys*, 1937, nr. 30, p. 838.

⁹⁸ J. kar. Tyla K., Mus aplankė V.D.U. studentų choras, *Karys*, 1937, nr. 23, p. 641.

⁹⁹ J. pusk. Gedvila, 2 P. D. L. K. Algirdo pulkas, *Karys*, 1938, p. 70.

ties Giedraičiais žuvo 2-ojo pėstininkų pulko leitenantai Andriūnas, Mačiukas, Matulaitis, Gvildys, Telksnys ir daug kareivių. Šis pulko karių žygdarbis grandinio R. Hoppo buvo įamžintas didelio formato (4,30x2,10 m) drobėje, kuri papuošė pulko mokomosios kuopos patalpas¹⁰⁰.

DALINIO VADOVYBĖ

Pranas Liatukas (1918 12 05–1918 12 24)

Pranas Liatukas

Gimė 1876 m. sausio 29 d. Padievaičio kaime, Raseinių apskrityje, Kauno gubernijoje, valstiečių šeimoje. Mokėsi Palangoje, vėliau – Imperatoriaus Nikolajaus I gimnazijoje Rygoje. Čia baigė 7 klases. Besimokydamas dalyvavo slaptuose moksleivių būreliuose, kovojo už pamokslus lietuvių kalba lietuviams moksleiviams bažnyčioje. 1902 m. sava-noriu stojo į carinės Rusijos kariuomenę ir pradėjo tarnauti 163-iajame Lenkoransko-Našburgsko pėstininkų pulke žvalgu. 1903 m. rugsėjo 1 d. pasiūstas mokytis į Vilniaus pėstininkų karo mokyklą, čia 1905 m. jam buvo suteiktas puskarininkio laipsnis. Tų pačių metų balandžio 22 d. baigė Karo mokyklą ir įgijo paporučikio laipsnį. Išvyko tarnauti į 199-ąją rezervinį Svirskio pėstininkų pulką. Čia jis buvo paskirtas mokomosios komandos viršininko pavaduotoju. 1905 m. lapkričio

10 d. – komandiruotas į Kronštata, nes tvirtovėje tuo metu vyko bolševikų suagituo-tos įgulos bruzdėjimai. 1907 m. rugpjūčio 4 d. kartu su mokomąja komanda išvyko į Borovičių miestą palaikyti tvarkos. 1909 m. vasario 22 d. paskirtas pulko kvartirmeisteriu, rugsėjo 20 d. jam buvo suteiktas poručiko laipsnis. 1912–1913 m. laikinai ėjo 15-osios kuopos vado, 1913 m. – Puskarininkų mokyklos viršininko pavaduotojo pareigas. 1913 m. lapkričio 25 d. suteiktas štabo kapitono laipsnis. 1914 m. liepos 17 d., prasidėjus visu-otinei mobilizacijai, buvo paskirtas naujai suformuoto 318-ojo Černojarско pėstininkų pulko 15-osios kuopos vadu. Prasidėjus I pasauliniam karui, kovėsi fronte su austrų ir vokiečių daliniais. Jau 1914 m. rugpjūčio 24 d. pasižymėjo kautynėse ir buvo apdo-vanotas Šv. Anos 4-ojo laipsnio ordino ginklu su užrašu „Už narsumą“. Rugpjūčio 27 d. kovėsi Lenkijoje prie Bistršicės kaimo. Pasižymėjo ir buvo apdovanotas Šv. Stanislovo 3-iojo laipsnio ordinu su kalavijais ir kaspinu. Rugsėjo 21–22 d. ariergarde dengė 80-osios pėstininkų divizijos atsitraukimą. Už šias kautynes apdovanotas Šv. Anos 3-iojo laipsnio

¹⁰⁰ J. k. Ažubalis A., Garbingos kautynės meniškame paveiksle, *Karys*, 1937, nr. 26, p. 727.

ordinu su kalavijais ir kaspinu. Rugsėjo–spalio mėnesiais dalyvavo gynybiniuose mūšiuose prie Vyslos ir San upių, gruodį – prie Volnino kaimo. 1915 m. kovėsi prie Tysmenyčanų, Grobaveco, Voronos, Cu-Vinogrado, Nadvornajos, Maidam-Klevkos kaimų. Kovo 21 d. jam buvo suteiktas kapitono laipsnis. Po poros dienų, kovo 23-iają, kautynėse prie Černyžo, Dvoro, Gorodnios, Seliščės, Berestianio kaimų buvo kontūzintas ir po to du mėnesius gydėsi. Gruodžio 11 d. jam buvo suteiktas papulkininkio laipsnis. 1916 m. gegužės 20 d. apdovanotas Šv. Stanislovo 2-ojo laipsnio ordinu su kalavijais ir kaspinu. Liepos 23 d. kautynėse prie Rudkos-Mirinskajos vėl buvo kontūzintas. Pasveikęs kautynėse jau nebedalyvavo, tarnavo Kaukazo karinėje apygardoje, 319-ajame pėstininkų pulke. Per šį karą buvo tris kartus sužeistas. 1917 m. jam suteiktas pulkininko laipsnis. 1918 m. pa- baigoje grįžęs į Lietuvą, savanoriu įstojo į kuriamą kariuomenę. Čia buvo paskirtas 2-ojo pėstininkų pulko vadu, po kelių dienų – perkeltas į Kariuomenės štabą. Nuo 1918 m. gruodžio 24 d. iki 1919 m. kovo 4 d. – Kariuomenės vyriausiojo štabo viršininkas. 1919 m. kovo 4 d. paskirtas 3-iojo pėstininkų pulko vadu Raseiniuose, dalyvavo šio pulko organizavimo darbe. 1919 m. gegužę paskirtas Ukmergės rinktinės viršininku, vadovavo šiai rinktinei kovojant su bolševikais. Trumpai buvo I brigados ir I divizijos vadu. 1919 m. spalio 7 d. jam buvo suteiktas generolo leitenanto laipsnis. Paskirtas eiti vyriausio- jo kariuomenės vado pareigas, jas ėjo iki 1920 m. vasario 23 d. Kartu nuo 1919 m. spalio 7 d. iki 1920 m. balandžio 13 d. Mykolo Sleževičiaus vadovaujamame Ministrų Kabinete buvo Krašto apsaugos ministerijos valdytojas. Einant vyriausiojo kariuo- menės vado pareigas teko vadovauti Lietuvos kariuomenei kovose su bermontininkais. 1920 m. baigiantis kovoms dėl Nepriklausomybės, išėjo į atsargą ir tarnavo Finansų mi- nisterijoje. 1920 m. rugsėjo 3 d. buvo paskirtas Valstybės išdo Kaune vyriausiojo išdininko pavaduotoju. Nuo 1922 m. spalio 29 d. dirbo Lietuvos banko Emisijos skyriaus vedėju, nuo 1924 m. lapkričio 22 d. – Šakių apskrities viršininku. 1926 m. išėjo į pensiją, gyveno tėviškėje, vėliau – savo (savanorio) ūkyje Kurniškių kaime, Žaslių valsčiuje, Kaišiadorių apskrityje. 1933 m. apsigyveno Kaune. 1945 m. sausio 31 d. NKVD organų buvo suim- tas ir po pusmečio, rugsėjo 2 d., mirė Lukiškių kalėjime. 1990 m. Lietuvos Respublikos prokuratūros reabilituotas.

Už nuopelnus apdovanotas Vyčio Kryžiaus 5-ojo laipsnio ordinu (1919 m.), Lietu- vos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu (1928 m.), Rusijos kariuomenėje – Šv. Anos 3-iojo laipsnio su kalavijais ir kaspinu ordinu (1914 m.) ir 4-ojo laipsnio ordino ginklu su užrašu „Už narsumą“ (1914 m.), Šv. Stanislovo 2-ojo laipsnio (1916 m.) ir 3-iojo laipsnio su kalavijais ir kaspinu (1914 m.) ordinais¹⁰¹.

¹⁰¹ *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius, 2005, t. 5, p. 61–62.

Vincas Grigaliūnas-Glovackis (1918 12 24–1919 03 04; 1919 05–1920 03 17)

Vincas Grigaliūnas-Glovackis

Gimė 1885 m. rugpjūčio 9 d. Jiezne, Alytaus apskrityje. Baigęs pradinę mokyklą, 1901–1903 m. dirbo Jiezno valsčiaus raštininko padėjėju. Mokėsi Baltstogės realinėje mokykloje. 1907 m. baigusiam Vilniaus karo mokyklą buvo suteiktas praporščiko laipsnis, jis buvo pasiųstas į Turkestaną. 1910 m. perkeltas į Bucharą vadovavo kuopai. Savarankiškai mokėsi ir 1912 m. gavo brandos atestatą Samarkando gimnazijoje. 1912 m. pakeltas į poručikus, 1914 m. rugsėjo 20 d. – į štabskapitonus. Tais pačiais metais išvyko į frontą, su 6-uju Turkestano šaulių pulku pateko į Lietuvos teritoriją, čia kovėsi su vokiečiais prie Augustavo ir kitose vietovėse, taip pat Rytprūsiose, Lenkijoje, tris kartus buvo sužeistas Gudijoje ir Rumunijoje. 1915 m. kovą paskirtas bataliono vadu, vasarą prie Nasielsko sunkiai sužeistas, iki 1916 m. sau-

sio gydėsi ligoninėse. 1916 m. pripažintas tinkamu ne rikiuotės tarnybai, tarnavo 4-osios, 7-osios ir 8-osios armijų štabuose. 1917 m. sausio 10 d. pakeltas į kapitonus. Tų pačių metų gruodžio pabaigoje iš tarnybos Rusijos kariuomenėje pasitraukė. 1918 m. sausio–rugpjūčio mėn. dirbo Poltavos lietuvių tremtinių komitete. 1918 m. lapkričio 10 d. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę. 1918 m. gruodžio 7 d. paskirtas formuojamo 2-ojo pėstininkų pulko ūkio vedėju, gruodžio 24 d. – pulko vadu. 1919 m. kovo 4 d. iš šių pareigų atleistas už savavaliavimą ir mirties bausmės įvedimą pulke. Po dviejų mėnesių vėl paskirtas pulko vadu, 1919 m. gegužę–spalį dalyvavo kovose su bolševikais, 1919 m. spalį–gruodį – su bermontininkais. 1919 m. spalio 18 d. jam buvo suteiktas pulkininko laipsnis. 1920 m. kovo 18 d. paskirtas I rūšies ypatingų reikalų karininku prie kariuomenės vado, 1920 m. rugpjūčio 23 d. – į II pėstininkų divizijos vado pareigas. Po nesėkmingų mūšių su lenkais prie Suvalkų 1920 m. rugsėjo 23 d. nušalintas nuo pareigų ir paskirtas I rūšies ypatingų reikalų karininku prie krašto apsaugos ministro, 1924 m. sausio 23 d. – laikinai eiti Kariuomenės generalinio štabo Mobilizacijos skyriaus viršininko pareigas. 1925 m. spalio 30 d. paskirtas ypatingų reikalų karininku prie krašto apsaugos ministro brigados vado teisėmis. 1926 m. rugpjūčio 13 d. pačiam prašant išleistas į atsargą, gruodžio 24 d. vėl priimtas į karo tarnybą, paskirtas eiti ankstesnes pareigas. 1927 m. vasario 16 d. pakeltas į generolus leitenantus, 1934 m. sausio 18 d. – į generolus ir pačiam prašant išleistas į atsargą. 1930 m. baigė Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto Teisių ir Ekonomikos skyrius. Organizavo Savanorių sąjungą ir jai vadovavo. Išėjęs į atsargą gyveno Kaune,

dirbo advokatu. 1940 m. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, slapstėsi Baltarusijoje, dirbo kolūkyje darbininku. 1941 m. grįžo į Lietuvą. 1944 m. su šeima pasitraukė į Vokietiją, vėliau persikėlė į Belgiją. 1949 m. emigravo į Kolumbiją. Ten 1964 m. gegužės 16 d. mirė Tunijos mieste.

Už nuopelnus apdovanotas Vyčio Kryžiaus 4-ojo laipsnio ordinu (1928 m.), Vyčio Kryžiaus 5-ojo laipsnio ordinu (1919 m.), Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 2-ojo laipsnio ordinu (1928 m.), Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu (1928 m.), Lietuvos nepriklausomybės medaliu (1928 m.), Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliu (1929 m.), Rusijos kariuomenėje – Šv. Vladimiro 4-ojo laipsnio su kardais, Šv. Anos 2-ojo, 3-iojo ir 4-ojo laipsnio, Šv. Stanislovo 2-ojo ir 3-iojo laipsnio ordinais¹⁰².

Jonas Laurinaitis

Jonas Laurinaitis (1920 03 17–1922 09 20)

Gimė 1894 m. sausio 14 d.¹⁰³ Smilgelių kaime, Pumpėnų valsčiuje, Panevėžio apskrityje. 1914 m. baigė Maskvos 1-ąją gimnaziją, 1915 m. liepos 20 d. – IV praporščikų mokyklą Maskvoje. Nuo 1914 m. tarnavo Rusijos kariuomenėje, čia įgijo štabskapitono laipsnį. I pasaulinio karo metu tarnavo jaunesniuju karininku 7-ajame Suomijos šaulių pulke, stovėjusiame Vokietijos–Austrijos fronte Galicijoje. 1915 m. lapkritį jam buvo suteiktas paporučikio laipsnis, 1916 m. birželį – poručiko. Nuo 1916 m. lapkričio buvo paskirtas kulkosvaidžių komandos viršininku, kovų metu du kartus sunkiai sužeistas. 1917 m. balandžio mėn. jam suteiktas štabskapitono laipsnis. 1918 m. gruodžio 30 d. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę. 1918 m. paskirtas 2-ojo pėst. pulko

1-osios kuopos vadu, netrukus, 1919 m. sausio 17 d., tapo I bataliono, 1919 m. gegužės 6 d. – II bataliono vadu. 1919 m. gegužės 13 d. su II batalionu išvyko į frontą kovoti su bolševikais. 1919 m. gegužės 19 d. paėmė Raguvą ir iš jos pasuko Subačiaus–Kupiškio link, bolševikams teko trauktis. Laikinais einant pulko vado pareigas jam teko vadovauti 2-ajam pėst. pulkui per Zarasų operaciją. Už sėkmingą vadovavimą šios operacijos metu vyr. karo vadas pareiškė padėką ir apdovanojo Vyčio Kryžiumi. 1919 m. liepos 10 d. paskirtas 2-ojo pėst. pulko vado padėjėju. 1919 m. rugpjūčio 24 d. jam pavesta laikinai eiti pulko vado pareigas, 1919 m. spalio 18 d. – suteiktas majoro laipsnis. 1919 m. lapkričio 21–23 d.

¹⁰² *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius, 2003, t. 3, p. 218–219.

¹⁰³ Kituose šaltiniuose nurodomi 1892 m.

dalyvavo kovose su bermontininkais prie Radviliškio. 1920 m. kovo 17 d. buvo paskirtas 2-ojo pėst. pulko vadu. 1920 m. išrinktas į Steigiamąjį Seimą, tačiau šių pareigų atsisakė. 1920 m. rugsėjo 22 d. kautynėse prie Seinų pateko į lenkų nelaisvę, iš jos grįžo 1920 m. lapkričio 10 d. Nuo 1921 m. balandžio 21 d. – Karo tarybos narys. 1922 m. rugsėjo 20 d. paskirtas I pėstininkų divizijos štabo viršininku. 1924 m. rugpjūčio 15 d. baigė Aukštųjų karininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto kursų IV laidą. 1925 m. gegužės 15 d. pakeltas į pulkininkus. 1927 m. gegužės 12 d. paskirtas II karo apygardos, 1928 m. sausio 4 d. – III karo apygardos štabo viršininku, 1929 m. spalio 8 d. – Šiaulių įgulos viršininku. 1930 m. liepos 2 d. pačiam prašant išleistas į atsargą. Baigė aukštuosius ekonomikos mokslus, kurį laiką gyveno Šiauliuose, nuo 1938 m. apsigyveno Vynupių kaime, Panevėžio apskrityje. 1944 m. tarnavo Vietinėje rinktinėje Kaune. Artėjant frontui pasitraukė į Vakarų. Vokietijoje gyveno Štutgarto DP stovykloje, kur 1947 m. spalio 22 d. ir mirė.

Už nuopelnus apdovanotas Vyčio Kryžiaus 4-ojo laipsnio (1919 m.) ir 5-ojo laipsnio (1919 m.), Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 3-iojo laipsnio (1930 m.) ir Šaulių žvaigždės (1938 m.) ordinais, Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu (1928 m.), Lietuvos nepriklausomybės medaliu (1928 m.), Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliu (1929 m.)¹⁰⁴.

Kostas Valeiša (Voleiša) (1922–1924 08)

Kostas Valeiša (Voleiša) su šeima

Gimė 1893 (1892) m. lapkričio 25 d. Vilkiškių dvare, Žaslių valsčiuje, Trakų apskrityje. Baigė 6 Vilniaus m-l-os klases. 1914 m. lapkričio 1 d. mobilizuotas į Rusijos kariuomenę. 1915 m. spalio 20 d. baigusiam Orenburgo karo mokyklą suteiktas praporščiko laipsnis. Iki 1918 m. gegužės 10 d. tarnavo įvairiuose daliniuose. Grįžęs į Lietuvą 1919 m. vasario 4 d. mobilizuotas į Lietuvos Respublikos kariuomenę, paskirtas atsargon prie Kauno m. komendantūros, gegužės 25 d. – Kauno įgulos dirbtuvių prižiūrėtojo padėjėju. 1919 m. birželio 30 d. perkeltas į 2-ąjį pėstininkų pulką paskyrus 3-iosios kuopos vadu. 1919 m. liepos 4–rugsėjo 26 d. ir spalio 3–10 d. dalyvavo Nepriklausomybės kovose su

¹⁰⁴ Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, Vilnius, 2005, t. 5, p. 34.

bolševikais, spalio 10–gruodžio 15 d. – su bermontininkais, 1920 m. liepos 11–spalio 1 d. – su lenkais. 1919 m. spalio 18 d. jam buvo suteiktas majoro laipsnis. 1920 m. sausio 11 d. paskirtas eiti I bataliono vado pareigas. 1920 m. spalio 7 d. perkeltas į Mokomąjį batalioną kuopos vadu, 1921 m. sausio 15 d. – į 2-ąjį pėstininkų pulką, vasario 11 d. paskirtas III bataliono, 1922 m. gruodžio 11 d. – I bataliono vadu. 1922–1924 m. vadovavo 2-ajam pėstininkų pulkui. 1925 m. liepos 15 d. baigė Aukštųjų karininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto kursų Bendrojo skyriaus penktąją laidą. Tų pačių metų liepos 28 d. paskirtas pulko vado padėjėju. 1926 m. sausio 1 d. perkeltas į II karo apygardos štabą eiti Rikiuotės skyriaus viršininko pareigas. 1927 m. kovo 4 d. paskirtas eiti Operacijų skyriaus viršininko pareigas. 1929 m. sausio 10 d. perkeltas į Karo mokslo valdybą, paskirtas Mokymo dalies programų rengėju. 1929 m. kovo 20 d. dėl etatų mažinimo išleistas į pėstininkų karininkų atsargą. Ūkininkavo žmonos dvare Juodiškių kaime, Rumšiškių valsčiuje. 1935–1940 m. dirbo Kauno elektros stoties tarnautoju. Antrosios sovietinės okupacijos pradžioje (1945 m.) suimtas, nuteistas 10 metų, išvežtas į lagerį Irkutske. Šeima 1947 m. kovo 25 d. ištremta į Irkutsko sritį. 1955 m. paleistas, nuvyko pas šeimą į Irkutską. 1956 m. su šeima išvyko į Lenkiją, gyveno Rogožo kaime, Lidzbarko apskrityje, Olštyno vaivadijoje. Mirė 1965 m. lapkričio 12 d., palaidotas Rogožo kaime, Lenkijoje.

Už nuopelnus apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės medaliu (1928 m.); Rusijos kariuomenėje – Šv. Stanislovo 2-ojo ir 3-iojo laipsnio, Šv. Anos 3-iojo laipsnio ordinais¹⁰⁵.

Jonas Petraitis (1924 08 –1927 10 20)

Jonas Petraitis

Gimė 1891 m. lapkričio 6 d. Rozalimo miestelyje, Panevėžio apskrityje. 1912 m. Liepojoje baigęs šešias gimnazijos klases, kurį laiką dirbo „Šaltinio“ redakcijoje korektoriumi. 1913 m. įstojo į kariuomenę. Atlikęs būtinąją karo tarnybą, 1915 m. baigė Tifliso (Tbilisio) karo mokyklą ir pradėjo karininko karjerą 5-ajame Kaukazo šaulių pulke. Vėliau buvo paskirtas 27-ojo Kaukazo šaulių pulko žvalgybos komandos vadu, vadovavo kavalerijos šimtenei Vladikaukaze. Lietuvii bataliono, kuris tuo metu buvo dislokuotas Batumyje, vadas. Eidamas šias pareigas, 1915–1918 m. kovojo Rusijos–Turkijos fronte, tris kartus buvo sužeistas. 1918 m. grįžęs į Lietuvą, trumpai mokytojavo Spičių kaime, Šiaulėnų valsčiuje, vėliau organizavo Šiaulių apsaugos būrį. 1918 m. gruodį buvo paskirtas Šiaulių apskrities milicijos vadu. Minėtas Šiaulių apsaugos būrys 1919 m. sausio mėn. ties Radviliškiu nugin-

¹⁰⁵ *Ten pat*, Vilnius, 2009, t. 8, p. 166.

klavo du vokiečių spartakininkų traukinius. 1919 m. vasario mėn. bolševikų buvo suimtas, kalintas Šiaulių kalėjime. 1919 m. kovo 11 d. mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas 2-ojo pėstininkų pulko 6-osios kuopos jaunesniuju karininku, balandžio 9 d. – 8-osios kuopos vadu, liepos 1 d. – I bataliono vadu. 1919 m. spalio 18 d. jam buvo suteiktas kapitono laipsnis. 1919 m. gegužės 13–spalio 10 d. dalyvavo kovose su bolševikais laisvinant Panevėžį, Kupiškį, Obe-lius, Aleksandravėlę. 1919 m. spalio 10–gruodžio 15 d. kovėsi su bermontininkais, 1920 m. liepos 11 – gruodžio 1 d. – su lenkais. 1920 m. rugsėjo 1 d. pakeltas į majorus. 1920 m. gruodžio 10 d. paskirtas pulko vado padėjėju, laikinai ėjo pulko vado pareigas. 1924 m. rugpjūčio 15 d. sėkmingai baigė Aukštuosius karininkų kursus ir pradėjo laikinai eiti 2-ojo pėstininkų pulko vado pareigas. 1926 m. birželio 1 d. paskirtas 2-ojo pėstininkų pulko vadu. 1926 m. įstojo į Lietuvos universiteto Teisių fakulteto Ekonomijos skyrių. Jo vadovaujamas pulkas 1926 m. gruodžio mėn. aktyviai dalyvavo perversme, po kurio Antanas Smetona tapo Lietuvos Respublikos Prezidentu. 1927 m. vasario 16 d. jam suteiktas pulkininko laipsnis. Nuo 1927 m. spalio 20 d. vadovavo II karo apygardai. 1927 m. gruodžio 7 d. Lietuvos kariuomenės vado įsakymu išleistas į atsargą kurį laiką gyveno Dauguose.

94

Buvo išleistas į atsargą dėl to, kad draugo L. Bistro įkalbėtas rengė antrąjį perversmą prieš patį prezidentą, norėdamas grąžinti į valdžią krikščionis demokratų. Tačiau sąmokslininkai buvo susekti ir jo organizatorius plk. J. Petraitis kuriam laikui ištremtas gyventi į Alytų. Batalionui būnant Mažeikiuose, jis vedė vietos statybininko dukrą Justiną Mikuževičiūtę. Po vestuvių jaunieji gyveno Kaune, kur gimė sūnus Justinas ir dukra Jonė. Pas pulkininką į Alytų iš Kauno persikėlė gyventi visa šeima. Čia gimė sūnus Mykolas ir duktė Reda. Ats. pulkininkas dirbo Autobusų bendrovės įgaliotiniu. Išėjęs į atsargą, bendradarbiavo spaudoje: „Karyje“, „Karde“, „Mūsų žinyne“, „Ryte“, „XX amžiuje“. Išleido savo atsiminimus: „Mūsų žygiai I“ (1935 m. kovos su bolševikais ir bermontininkais), „Mūsų žygiai II“ (1937 m. kovos su lenkais), trijų knygų seriją „Didysis karas“ (1935–1937 m.). Alytuje plk. J. Petraitio šeimą ėmė persekioti nelaimės. 1938 m. nuo plaučių uždegimo mirė žmona Justina. 1940 m. gruodžio 24 d. J. Petraitis buvo suimtas. Iš pradžių kalintas Kauno sunkiųjų darbų kalėjime, tardytas ir kankintas, 1941 m. birželio 23 d. su grupe likimo draugų išvežtas į Minsko kalėjimą. Birželio 26 d. su kitais kalintais nuvarytas į Červenę, per NKVD žudynes liko gyvas ir iš įkalinimo vietos sėkmingai pabėgo. Tų pačių metų rudenį apsigyveno Kaune. Parašė knygą liudijimą apie sovietinį nužmogėjimą, Červenėje vykusias kalinių žudynes – „Kaip jie mus sušaudė“ (1942 m.). Tačiau metai, praleisti kalėjime, jį labai nualino. Netikėta karštligė visiškai pakirto sveikatą, nuolat kankino kepenų skausmai, plaučių uždegimas. 1943 m. rugsėjo 28 d. J. Petraitis mirė. Alytuje liko gyventi jo sūnus ir dukra, kuriuos priglaudė giminės: iš pradžių – dėdė Mikuževičius, vėliau – teta Stenbergienė. Vaikai pasirūpino, kad tėvai būtų palaidoti kartu Kaune, centrinėse miesto kapinėse Vytauto prospekte. Tačiau, praėjus kuriam laikui, šias kapines buvo nutarta panaikinti. 1958 m. vaikai Justinos ir Jono Petraitių palaikus iškasė ir perlaidojo Kauno Eigulių kapinėse. Tačiau po kelių savaikių atėję į kapines, jie rado lenteles su užrašais nuo kapo

nuimtas, nebuvo ir kryžiaus. Kai pradėjo viską tvarkyti, atėjęs kažkoks vyriškis papriekaištavo, kad jie tvarko svetimą kapą. Taip ir liko neaišku, kurioje vietoje palaidoti Petruičiai. Šiandien jau nėra nė vieno gyvo ir jų vaikų. Justas vedė gruzinę, ilgai gyveno Gruzijoje, mirė 1987 m. 1985 m. šį pasaulį paliko Jonė. Tarp gyvųjų nebėra Redos ir Mykolo.

Už nuopelnus J. Petruitis apdovanotas Vyčio Kryžiaus 5-ojo laipsnio (1919 m.) ir 4-ojo laipsnio (1920 m.) ordinais, Latvijos nepriklausomybės karo 10-mečio (1929 m.) medaliu, Rusijos kariuomenėje – Šv. Anos 4-ojo laipsnio ordinu¹⁰⁶.

Julius Čaplikas

Julius Čaplikas (1928 12 21–1934 07 13)

Gimė 1888 m. gegužės 20 d. Vinkšninių kaime, Merkinės valsčiuje, Alytaus apskrityje. 1909 m. baigė Peterburgo kunigų seminariją. 1913 m. išlaikė provizoriaus padėjėjo egzaminus. 1915 m. baigė Vilniaus karo mokyklą. 1915 m. spalio 30–1917 m. spalio 30 d., turėdamas poručiko laipsnį, tarnavo Rusijos kariuomenės 6-ajame grenadierių Tauridės pulke, dalyvavo I pasauliniame kare, kovose su austrais ir vokiečiais. 1918 m. lapkričio 20 d. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, paskirtas 1-ojo pėstininkų pulko adjutantu, 1919 m. sausio 9 d. – pulko štabo viršininku, liepos 3 d. – III bataliono vadu. Batalioną performavus į 8-ąjį pėstininkų pulką, 1919 m. gruodžio 10 d. buvo paskirtas šio pulko vadu. 1919 m. lapkričio 18 d. gavo majoro laipsnį. Dalyvavo kovose su bolševikais ir lenkais. 1920 m. malšino Kauno įgulos sukilimą. Mūšiuose

su lenkais pateko į nelaisvę (1920 m. rugsėjis – lapkritis). 1921 m. sausio 13 d. paskirtas Generalinio štabo Operacijų skyriaus viršininku. Nuo 1921 m. gegužės 29 d. – Kėdainių komendantas. 1922 m. sausio 6 d. suteiktas pulkininko leitenanto laipsnis. Nuo 1922 m. kovo 15 d. – Trakų karo komendantas. 1922 m. rugpjūčio 14 d. paskirtas 7-ojo pėstininkų pulko vadu. 1923 m. spalio 30 d. pačiam prašant išleistas į atsargą, mokytojavo Žiezmaruose. Vėliau – Žiez marių vidurinės mokyklos direktorius, 1927–1928 m. – Savanorių sąjungos pirmininkas. 1928 m. birželio 25 d. grįžo į kariuomenę, buvo paskirtas Aukštųjų karininkų kursų chemijos kabineto vedėju. Nuo 1928 m. gruodžio 21 d. vadovavo 2-ajam pėstininkų pulkui. 1929 m. lapkričio 23 d. jam buvo suteiktas pulkininko laipsnis. 1930 m. baigė Aukštesniuosius kariuomenės viršininkų kursus. 1931 ir 1932 m. ėjo II karo apygardos ir Kauno įgulos viršininko pareigas. 1932 m. gruodžio 29 d. tapo Vyčio Kryžiaus ordino tary-

¹⁰⁶ *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius, 2006, t. 6, p. 111–112.

bos kandidatu. 1934 m. liepos 13 d. paskirtas II pėstininkų divizijos vadu. Nuo 1934 m. – Kauno įgulos viršininkas. 1935 m. vasario 16 d. jam buvo suteiktas generolo leitenanto laipsnis. 1935 m. spalio 4 d. pačiam prašant išleistas į atsargą. Tais pačiais metais laipsnis pakeistas į atsargos brigados generolo. 1935–1936 m. malšino valstiečių streiką. XVII Juozo Tūbelio (1935 09 06–1938 03 24) Ministrų Kabinete – vidaus reikalų ministras. Lietuvių tautininkų sąjungos ir IV Seimo narys. 1940 m. liepos 23 d. sovietų suimtas. Kalintas Kauno sunkiųjų darbų kalėjime ir Maskvos kalėjime. 1941 m. liepos 30 d. sušaudytas Maskvos kalėjime.

J. Čaplikas buvo griežtas sau ir kėlė aukštus reikalavimus kitiems karininkams, apibūdinamas kaip „tautiškai nusistatęs, mylįs gimtąjį kraštą, karo ir bendrųjų žinių turi daug ir jas gilina, stipraus būdo, drąsus, drausmingas, laipsnį gauti nori vien sąžiningu darbu, santykiuose su valdiniais tarnyboje griežtas, teisingas, privatiniam gyvenimui draugas. Savo gyvenime tvarkingas, visuomenė jį brangina kaip didelės vertės asmenį, sudaro grynai lietuvišką šeimą“.

Už nuopelnus apdovanotas Vyčio Kryžiaus 5-ojo laipsnio (1919 m.), Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 3-iojo laipsnio, Vytauto Didžiojo 3-iojo laipsnio (1933 m.) ordinais, Savanorių medaliu (1928 m.), Lietuvos nepriklausomybės medaliu (1928 m.), Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliu (1929 m.)¹⁰⁷.

Juozas Tumas

Juozas Tumas (1934 07 13–1940 06 25)

Gimė 1893 m. rugpjūčio 2 d. Kalnėnų kaime, Alovės valsčiuje, Alytaus apskrityje. Baigęs dviklasę mokyklą mokėsi Vilniuje ir Maskvoje. 1913 m. Maskvos mokslų apygardos egzaminų komisija jam suteikė pradžios mokyklos mokytojo teises. 1914 m. mokytojavo Alytaus apskrityje, Nemunaičio parapijos mokykloje, kurios steigėjas buvo kunigas F. Baltuška. 1914 m. rudenį pašauktas į Rusijos kariuomenę ir paskirtas į leibgvardiją Petrapilyje. 1915 m. įgijęs karininko laipsnį baigė Sankt Peterburgo karo mokyklą ir buvo pasiūstas į frontą. Tarnaudamas pėstininkų daliniuose iki 1917 m. dalyvavo kovose su austrais ir vokiečiais. 1918 m. tarnavo Rovno mieste (Ukrainoje) atskirajame

lietuvių pėstininkų batalione kuopos vadu. Bataliono kariams išvykus į Lietuvą, Valdemaro Čarneckio paragintas, ten pasiliko ir tapo lietuvių pabėgėlių į Lietuvą grąžinimo komiteto pirmininku. 1918 m. lapkričio 27 d. išvyko į Vilnių ir 30 d. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę. Buvo paskirtas į 1-ąją pėstininkų pulką. Dalyvavo kovose dėl

¹⁰⁷ Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, Vilnius, 2002, t. 2, p. 269.

Nepriklausomybės. Vėliau ėjo įvairias pareigas rikiuotėje. 1934 m. liepos 13 d. buvo paskirtas 2-ojo pėstininkų pulko vadu, šias pareigas ėjo iki sovietinės okupacijos. 1940 m. birželio 26 d. išleistas į atsargą. Apsigyveno Židikiuose. Čia mokytojavo pradžios mokykloje. 1941 m. gegužės 10 d. buvo sovietų suimtas ir įkalintas Kauno sunkiųjų darbų kalėjime. Prasidėjus Sovietų Sąjungos–Vokietijos karui iš Kauno išgabentas į Minsko kalėjimą. Birželio 26 d. su kitais kaliniais nuvarytas į Červenę. Per NKVD žudynes liko gyvas ir iš įkalinimo vietos sėkmingai pabėgo. Po keliolikos dienų grįžo į Lietuvą, apsigyveno Mažeikiuose. 1944 m. organizuojant Vietinės rinktinės apsaugą, paskirtas Mažeikių miesto ir apskrities karo komendantu. Artėjant sovietinėms pajėgoms, spalio 8 d. pasitraukė į Vokietiją. 1949 m. emigravo į JAV ir apsigyveno Čikagoje. Aktyviai dalyvavo Lietuvių karių veteranų sąjungos „Ramovė“ veikloje. Nuo 1954 m. – šios organizacijos centro valdybos narys. Žurnale „Karys“ paskelbė atsiminimus „Rusų bolševikų kalėjimuose ir Červenės žudynėse“ (1957), kurie 1990 m. Vilniuje buvo išleisti atskira knyga „Kelias į Červenę“¹⁰⁸. 1977 m. rugpjūčio 2 d. mirė Čikagoje¹⁰⁹.

Už nuopelnus apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino 3-iojo laipsnio ordinu, Vytauto Didžiojo 4-ojo laipsnio ordinu, Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, Lietuvos nepriklausomybės medaliu, Skautų Svastikos ordinu, 2-ojo laipsnio ženkle „Artimojo pagalbos“, Latvijos Trijų Žvaigždžių 3-iojo laipsnio ordinu¹¹⁰.

Antanas Špokevičius

Antanas Špokevičius (1940 06 27–1940 09 02)

Gimė 1900 m. rugpjūčio 11 d. Trakiškių kaime, Kvietišio valsčiuje, Marijampolės apskrityje. 1920 m. baigė Marijampolės gimnaziją. 1920 m. lapkričio 2 d. pradėjo tarnauti Lietuvos kariuomenėje. 1921 m. gruodžio 18 d. baigsiui Karo mokyklą (IV laidą) suteiktas pėstininkų leitenanto laipsnis, paskirtas 6-ojo pėstininkų pulko 7-osios kuopos jaun. karininku. 1923 m. liepos 1 d. perkeltas į mokomąją kuopą paskyrus vyresniuoju karininku, 1925 m. vasario 5 d. paskirtas raitųjų žvalgų komandos viršininku. 1926 m. vasario 16 d. pakeltas į vyresnius leitenantus. 1926 m. rugsėjo 13 d. perkeltas į 9-ąjį pėstininkų pulką, paskirtas 8-osios kuopos vyresniuoju karininku. 1928 m. lapkričio 28 d. baigė Aukštųjų karininkų didžiojo

¹⁰⁸ *Lietuvių enciklopedija*, t. 32, Boston, 1965, p. 26–27; *JAV lietuviai*, p. 395–396.

¹⁰⁹ *Lietuvių karių veteranų sąjungos Ramovė veikla, II dalis (1961–1987)*, Brooklyn, p. 106.

¹¹⁰ *Karininkų metraštis. 1939 m.*, Krašto apsaugos ministerija, Kaunas, 1939, p. 20.

Lietuvos kunigaikščio Vytauto kursų Bendrojo skyriaus 7-ąją laidą. 1929 m. balandžio 1 d. paskirtas 8-osios kuopos vadu. 1929 m. lapkričio 23 d. pakeltas į kapitonus. 1934 m. gegužės 18 d. baigė Vytauto Didžiojo karininkų kursų Generalinio štabo skyrių (Respublikos Prezidento A. Smetonos laidą), jam buvo suteiktos gen. štabo karininko teisės, paskirtas į Vyriausiojo kariuomenės štabo valdybos I (Mobilizacijos) skyrių organizacijos dalies karininku. 1934 m. rugsėjo 7 d. pakeltas į gen. štabo majorus, 1937 m. vasario 16 – į gen. štabo pulkininkus leitenantus. 1937 m. gegužės 29 d. paskirtas Kariuomenės štabo III (Mobilizacijos) skyriaus mobilizacijos dalies vedėju. 1939 m. liepos 6 d. perkeltas į Vytauto Didžiojo aukštąją karo mokyklą paskyrus Gen. štabo skyriaus lektoriumi taktikos klausimais. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, 1940 m. birželio 27 d. paskirtas 2-ojo pėstininkų pulko vadu, likviduojant Lietuvos kariuomenę 1940 m. rugsėjo 2 d. – Raudonosios armijos 29-ojo šaulių teritorinio korpuso 179-osios šaulių divizijos 259-ojo šaulių pulko vadu. 1941 m. birželį pasiūstas į kursus Maskvos karo akademijoje, tačiau neišvyko. Kilus Vokietijos–SSRS karui iš Raudonosios armijos pasitraukė, dalyvavo iš lietuvių karių formuojant Vilniaus igulos štabą. Čia buvo buriami kariai, pasitraukę iš Raudonosios armijos. Nuo 1941 m. rugsėjo tarnavo Lietuvos savisaugos daliniuose, 1941 m. gruodį paskirtas Lietuvos savisaugos dalinių štabo viršininku, jo iniciatyva pradėti formuoti Lietuvos savisaugos dalinių batalionai. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, gyveno Miunchene. 1950 m. emigravo į JAV, gyveno Čikagoje. Mirė 1968 m. rugsėjo 13 d., palaidotas Šv. Kazimiero lietuvių kapinėse. Už nuopelnus apdovanotas Vytauto Didžiojo 4-ojo laipsnio (1938 m.), Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 4-ojo laipsnio (1931 m.) ordinais, Lietuvos nepriklausomybės medaliu (1928 m.)¹¹¹.

¹¹¹ *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius, 2007, t. 7, p. 340.

IV. LIETUVOS DIDŽIOJO KUNIGAİKŠČIO ALGIRDO MECHANIZUOTASIS PĖSTININKŲ BATALIONAS

4.1. BATALIONO ĮKŪRIMO ISTORIJA

Pirmieji lietuviški daliniai

1988 m. birželio 3 d. buvo įkurtas Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis (Sąjūdis). Jo organizatoriai savo veiklos pradžioje deklaravo, kad judėjimas remiasi Sovietų Sąjungos vadovo Michailo Gorbačiovo pradėta „pertvarka“. Laikui bėgant strateginiu Sąjūdžio tikslu tapo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas. Ši nuostata aiškiai buvo suformuluota oficialioje Sąjūdžio rinkimų programoje. Užsibrėžto tikslo Sąjūdžio nariai siekė nuosekliai. Šiame kelyje galima įžvelgti keletą etapų.

Požiūris į karines struktūras (tai liudija Sąjūdžio dokumentai ir narių kalbos) nebuvo vienareikšmis. Iki Kovo 11-osios kurti savos kariuomenės Lietuva negalėjo. Savo tikslų Sąjūdis siekė teisiniu būdu – pirmiausia bandydamas pakeisti to meto Konstituciją, kurioje buvo parašyta, kad Lietuvos sienų vientisumą, valstybės saugumą užtikrina sovietinė kariuomenė. Sąjūdžio siūlytuose Lietuvos Sovietų Socialistės Respublikos (LSSR) Konstitucijos keitimo projektuose galima rasti užuominų ir apie karines struktūras, tiesa, ne apie tas, kurios to meto Lietuvoje jau buvo pradėjusios kurtis ar atsikurti. Daugiau tuo metu buvo stengiamasi apibrėžti sovietinės kariuomenės statusą Lietuvoje ir Lietuvos jaunuolių tarnybos savo šalyje sąlygas. Šiuos klausimus kėlė ne vien Sąjūdis. Sovietinės kariuomenės statusas Lietuvoje 1988–1989 m. buvo pagrindinis visuomeninių ir politinių organizacijų dėmesio objektas. Iš esmės išsiskyrė trys pozicijos: nuosekli antiokupacinė (atstovaujama Lietuvos laisvės lygos, „Jaunosios Lietuvos“, Lietuvos demokratų partijos, Lietuvos Helsinkio grupės, Lietuvos krikščionių demokratų partijos), nacionalinė – Lietuvos Respublikos interesų gynimo (atstovaujama Sąjūdžio) – ir sovietinės karinės sistemos tobulinimo (atstovaujama Lietuvos komunistų partijos – LKP)¹¹².

Ši Sąjūdžio nuostata (dėl sovietinės kariuomenės statuso) per pusantrų metų, iki 1990 m. Kovo 11-osios Akto paskelbimo, nuolat keitėsi: nuo konstitucinės teisės Lietuvos jaunuoliams karo tarnybą atlikti sovietinėje kariuomenėje keitimo iki reikalavimo pripažinti sovietinę kariuomenę svetimos valstybės pajėgomis ir išvesti ją iš Lietuvos teritorijos. Šią konstitucinę nuostatą nuo pat pradžių, kai tik ji buvo suformuluota, LPS siekė panaikinti. Analizuojant su šia problema susijusias konstitucines pataisas galima įžvelgti ir tam tikras nuostatas dėl Lietuvos karinių organizacijų kūrimo. Kad šis tikslas būtų įgyvendintas, kaip nurodyta bendrojoje 1988 m. Sąjūdžio programoje, buvo siekiama atgaivinti lietuviškų karinių dalinių tradicijas, nacionalinės karininkijos rengimo instituci-

¹¹² Kanytė R., Okupacinė kariuomenė Lietuvoje, *XXI amžius*, 2003 08 22, nr. 64, p. 6.

jas¹¹³. Ši nuostata įrašyta ir visuose LSSR Konstitucijos keitimo projektuose. Jos 4 skirsnio 29 straipsnis turėjo būti suformuluotas taip:

„Valstybės teritorijos neliečiamybei nuo agresijos ginti sukuriamos LTSR nacionalinės karinės formuotės, pavaldžios SSRS ginkluotųjų pajėgų Aukščiausiąjai vadovybei ir Respublikos vyriausybei.“

O 30 straipsnyje teigiama, kad:

„Lietuvos TSR piliečiai vyrai karinę prievolę atlieka Respublikos nacionalinėse karinėse formuotėse Lietuvos TSR arba Pabaltijo regiono karinės apygardos teritorijoje.“¹¹⁴

Steigiamajame Sąjūdžio suvažiavime priimtoje rezoliucijoje ne tik nebuvo pakeistos anksčiau jo deklaruotos nuostatos, bet, priešingai, reikalaujama, kad siūlomo Konstitucijos straipsnio apie Lietuvos Respublikos teritorines ginkluotąsias pajėgas reikalavimai būtų besąlygiškai vykdomi¹¹⁵, t. y. siekiama, kad lietuviai tarnautų Lietuvos teritorijoje nacionaliniuose kariniuose daliniuose. Tačiau tai nereiškė, jog siekiama atgaivinti tarpukario Lietuvoje veikusias karines organizacijas ar kariuomenės dalis. 1989 m. gegužės 7 d. Ukmergėje vykusiame Sąjūdžio mitinge priimtoje rezoliucijoje buvo reikalaujama ne tik leisti Lietuvos gyventojams atlikti karo tarnybą tik Lietuvoje, bet ir atkurti 29-ąją teritorinę šaulių korpusą, 16-ąją ir 5-ąją divizijas. Taip tarsi atsakyta į klausimą, kokių nacionalinių karinių dalinių Lietuvai būtų užtekę.

Vėliau, 1989 m. pabaigoje, rengiantis rinkimams į LSSR Aukščiausiąją Tarybą, į Sąjūdžio rinkimų programą, be kitų svarbiausių vidaus politikos uždavinių, buvo įtrauktas ir siekis sukurti krašto apsaugos sistemą, įkurti Krašto apsaugos ministeriją. Dar kartą pabrėžta, jog Sąjūdis sieks pakeisti LSSR Konstitucijos 29-ąją ir 30-ąją straipsnius dėl SSRS ginkluotųjų pajėgų ir panaikinti 61-ąją – dėl LSSR piliečių pareigos tarnauti SSRS ginkluotosiose pajėgose¹¹⁶.

Iki Kovo 11-osios Akto paskelbimo visos Sąjūdžio nuostatos liko popieriuje. Tačiau įvairiais būdais buvo bandoma apsaugoti Lietuvos jaunuolius nuo karo tarnybos SSRS ginkluotosiose pajėgose. Jokio realaus statuso neturėjo *žaliaraiščiai*, palaikyti Lietuvos šaulių sąjungą (LŠS) taip pat buvo vengiama. Sąjūdžiui laviruojant tarp judėjimo, palaikančio Sovietų Sąjungoje pradėtą pertvarkos procesą, ir Lietuvos suvereniteto siekiančios organizacijos, kitaip elgtis, ko gero, buvo neįmanoma – tuomet dar nebuvo aišku, kiek toli bus galima eiti, persekiojo represinių struktūrų baimė.

Laimėjus rinkimus ir paskelbus Kovo 11-osios Aktą, pasikeitė ir nuostatos karinių organizacijų atžvilgiu. Pradėti registruoti savanoriai. Jie turėjo saugoti svarbiausius valstybės objektus: Aukščiausiosios Tarybos, Vyriausybės, Profesinių sąjungų rūmus, telegrafą, Lietuvos radijo ir televizijos pastatus, Vilniaus televizijos bokštą, Centrinę telefono stotį,

¹¹³ Bendroji Sąjūdžio programa, *Atgimimas*, 1988 10 15, nr. 3, p. 6.

¹¹⁴ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Konstitucijos projektas (1988 06 03 LTSR MA posėdis), *Atgimimas*, 1988 10 10, nr. 2, p. 8; Lietuvai reikia tikros konstitucijos (projektas), *Atgimimas*, 1989 01 27, nr. 4 (17).

¹¹⁵ *Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis. Steigiamasis suvažiavimas*, Vilnius, 1990, p. 231.

¹¹⁶ Sąjūdžio rinkimų programa, *Atgimimas*, 1990 02 02–09, nr. 5, p. 4–5.

Spaudos rūmus¹¹⁷. Buvo patvirtinti LŠS įstatai¹¹⁸, pradėta diskutuoti ir apie kariuomenę. Priimti sprendimai Lietuvos jaunuolius atleisti nuo tarnybos kitos valstybės kariuomenėje ir nutraukti sovietų karinių komisariatų veiklą Lietuvoje¹¹⁹. Vis dėlto pasipriešinta bandant įsteigti krašto apsaugos ministro postą. 1990 m. kovo 23 d. Aukščiausiojoje Taryboje (AT) tvirtinant Lietuvos Respublikos ministrus, tuo metu ministrė pirmininkė K. Prunskienė krašto apsaugos ministru pasiūlė skirti LRAT deputatą Vidmantą Povilionį¹²⁰. Po karštų diskusijų buvo nuspręsta šios kandidatūros netvirtinti ir apskritai kol kas nediskutuoti apie kokių nors karinių struktūrų formavimą. Prisiminta, kad Sąjūdžio rinkimų programoje parašyta, jog Lietuva bus neutrali valstybė¹²¹, kad jos saugumu turi rūpintis Lietuvos nepriklausomybę pripažinusios valstybės¹²². Terminas „kariuomenė“ galėjo pakenkti valstybei, siekiančiai tarptautinio pripažinimo¹²³ ir bandančiai derėtis su Maskva¹²⁴, turint omenyje, kad ji visada labai rimtai žiūrėjo į kariuomenės reikalus¹²⁵.

Tokios pat nuostatos dėl kariuomenės reikalingumo ir Lietuvos neutraliteto vyravo ir 1918–1919 m.¹²⁶ Taip pat verta paminėti ir tai, kad nei 1918–1920 m., nei Partizaninio karo metu, nė viena Lietuvos nepriklausomybę pripažinusi valstybė rimtai ginti jos nesiruošė, nors aneksijos ir nepripažino.

Nors krašto apsaugos ministras nebuvo paskirtas, planų kurti kariuomenę neatsisakyta. Po 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos atsargos karininkų sąjungos (toliau – LAKS) nariai N. Vidrinskas ir A. Vaitkaitis buvo pakviesti dirbti Aukščiausiosios Tarybos Nacionalinio saugumo komiteto (toliau – AT NSK) pirmininko referentais¹²⁷. Tų pačių metų balandžio 25 d. buvo įkurtas Krašto apsaugos departamentas, jame pradėjo dirbti nemažai LAKS narių.

¹¹⁷ Merkys A., Krašto apsaugos kūrimasis. Savanoriai žaliaraiščiai, *Lietuvos naikinimas ir tautos kova 1940–1998*, Vilnius, 1999, p. 623.

¹¹⁸ Zenkus V., Lietuvos šaulių sąjungos metraštis. 1989 metai (rankraštis), *V. Zenkaus asmeninis archyvas*.

¹¹⁹ Landsbergis V., *SSRS–Rusijos kariuomenės išvedimo politiniai aspektai ir diplomatinis darbas*, pranešimas, skaitytas mokslinėje konferencijoje „Rusijos kariuomenės išvedimas. 1990–1993 metai“, 2003 08 29, http://www.slaptai.lt/Tekstai/Valstybes/Lietuva/Lie_isvedimas.htm.

¹²⁰ Surgailis G., *Lietuvos kariuomenė 1918–1998*, Vilnius, 1998, p. 98.

¹²¹ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) pirmoji sesija. 1990 m. kovo 21–23 d. stenogramos, *Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba*, Vilnius, 1991, p. 327.

¹²² Interviu su krašto apsaugos viceministru J. Geču, 2002 01 23 (toliau – interviu su J. Geču). Pokalbio įrašas ir stenograma saugomi asmeniniame K. Bartkevičiaus archyve.

¹²³ Surgailis G., Nuo pirmų žingsnių iki Lietuvos kariuomenės atkūrimo, *konferencijos „Lietuvos krašto apsaugos sistemos atkūrimas“ medžiaga*, Vilnius, 2000, p. 8.

¹²⁴ KAD gen. direktoriaus susitikimas su „Žaliųjų“ partijos nariais, *Lietuvos ypatingasis archyvas (toliau – LYA)*, f. k–1, ap. 46, b. 1572, l. 76.

¹²⁵ Landsbergis V., *SSRS – Rusijos kariuomenės išvedimo politiniai aspektai ir diplomatinis darbas*, pranešimas, skaitytas mokslinėje konferencijoje „Rusijos kariuomenės išvedimas. 1990–1993 metai“, 2003 08 29, http://www.slaptai.lt/Tekstai/Valstybes/Lietuva/Lie_isvedimas.htm.

¹²⁶ Interviu su J. Geču.

¹²⁷ Vaitkaitis A., Lietuvos krašto apsaugos atkūrimas, *Lietuvos Sąjūdis Kaune*, Kaunas, 2004, p. 88.

Krašto apsaugos departamentas

Pirmą kartą įkurti Krašto apsaugos ministeriją (KAM) pabandyta 1990 m. kovo 23 d., kai, tvirtinant Lietuvos Respublikos ministrus, tuometė ministrė pirmininkė K. Prunskienė krašto apsaugos ministru pasiūlė skirti LR AT deputatą Vidmantą Povilionį¹²⁸. Tačiau tiek jo, tiek apskritai krašto apsaugos ministro skyrimui buvo pasipriešinta. Buvo svarstoma: kam kurti kariuomenę, kuri vis tiek su niekuo nepajėgs kariauti. Be to, remtasi Sąjūdžio koncepcija, kad Lietuva turi laikytis neutralios pozicijos, gerinti sienų apsaugą, pavedus Vidaus reikalų ministerijai. Tačiau jos vadovas, anot K. Prunskienės, tam prieštaravo, teigdamas, kad krašto apsauga į VRM funkcijas neįeina¹²⁹. Vyravo nuomonė, kad ministerijos kūrimas gali labai nepatikti buvusiems „šeimininkams“¹³⁰ ir tapti kliūtimi derybose su Rusija dėl Lietuvos nepriklausomybės pripažinimo¹³¹. Toks požiūris įdomus dėl to, kad Lietuvoje jau veikė LŠS (įstatai įregistruoti 1990 m. kovo 23 d. LR Ministrų Tarybos nutarimu Nr. 78¹³²) ir neslepiant buvo pradėti registruoti savanoriai. Kaip minėta, pasipriešinus ministro institucijai, VRM struktūroje nebuvo kuriama specialių sukarintų dalinių, kuriems būtų galima perduoti sienų apsaugą, galvojant, kad ateityje jie galbūt būtų pajėgūs užtikrinti ne tik vidaus, bet ir išorės saugumą¹³³. Taigi AT po karštų diskusijų buvo nuspręsta nekurti Gynybos ministerijos, neatkurti Krašto apsaugos ministerijos ir apskritai kol kas nediskutuoti apie kokių nors karinių struktūrų formavimą¹³⁴. Tuomet ir buvo įkurtas Krašto apsaugos departamentas. 1991 m. spalio 16 d. LR Vyriausybės nutarimu Nr. 435 jis, kaip įvykdęs iškeltus uždavinius, buvo likviduotas ir įkurta Krašto apsaugos ministerija¹³⁵.

1990 m. balandžio 25-oji, diena, kai LR Vyriausybės nutarimu buvo įkurtas Krašto apsaugos departamentas (KAD), yra laikoma oficialia krašto apsaugos sistemos atkūrimo data. Jo generaliniu direktoriumi buvo paskirtas AT deputatas Audrius Butkevičius.

Pagrindinis KAD uždavinys – formuoti ir įgyvendinti krašto apsaugos koncepciją, sukurti krašto apsaugos sistemą – atitiko to meto realijas. 1990 m. gegužės 17 d. Vyriausybės nutarime Nr. 155 šie uždaviniai buvo detalizuoti. Departamentas turėjo:

1. *teikti siūlymus LR Vyriausybei dėl krašto apsaugos, užsienio ir vidaus politikos;*
2. *rengti įstatymus, susijusius su krašto apsauga, ir kitų teisės aktų projektus;*

¹²⁸ Surgailis G., *Lietuvos kariuomenė 1918–1998*, Vilnius, 1998, p. 98.

¹²⁹ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) pirmoji sesija. 1990 m. kovo 21–23 d. stenogramos, *Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba*, Vilnius, 1991, p. 317.

¹³⁰ Vaitkaitis A., Lietuvos krašto apsaugos atkūrimas, *Lietuvos Sąjūdis Kaune*, Kaunas, 2004, p. 88; interviu su J. Geču.

¹³¹ KAD gen. direktoriaus susitikimas su „Žaliųjų“ partijos nariais, *LYA*, f. k–1, ap. 46, b. 1572, l. 76.

¹³² LŠS konferencijos, vykusios 1990 m. vasario 15 d., protokolai (G. Jankaus pranešimas), *LŠS*, l. 108.

¹³³ Interviu su J. Geču.

¹³⁴ *Ten pat*; Surgailis G., *Lietuvos kariuomenė 1918–1998*, Vilnius, 1998, p. 98.

¹³⁵ *Ten pat*, p. 109.

3. kontroliuoti Vyriausybės pavestus tarptautinius įsipareigojimus, susijusius su krašto apsaugos sistema;

4. planuoti krašto apsaugos sistemos darbą, kurti būtinas jai funkcionuoti tarnybas, prižiūrėti jų veiklą;

5. įgyvendinti Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės sprendimus krašto apsaugos srityje;

6. rengti karinį mobilizacinį krašto apsaugos planą, rūpintis mobilizacinių išteklių ruošimu ir apskaita, karine įskaita, spręsti jaunuolių karo tarnybos klausimus, rengti siūlymus dėl jų alternatyviosios tarnybos;

7. palaikyti ryšius su savivaldybių organais, atsakingais už mobilizacinių išteklių apskaitą, skirstymą, šaukimo į kariuomenę organizavimą, ir ministerijomis;

8. rūpintis specialistų, reikalingų krašto apsaugai, rengimu, ugdyti Lietuvos Respublikos gyventojų pilietinę ir patriotinę savimone;

9. kuruoti visuomeninių sporto organizacijų ir jų gamybinių padalinių veiklą; rinkti ir analizuoti informaciją, susijusią su krašto apsaugos veikla, rengti atitinkamus siūlymus Lietuvos Respublikos Vyriausybei;

10. rūpintis kariuomenės veteranais, karių ir jų šeimų socialiniais reikalais;

11. kontroliuoti produkcijos TSRS ginkluotųjų pajėgų dalims, dislokuotoms Lietuvos Respublikos teritorijoje, tiekimą; derinti TSRS ginkluotųjų pajėgų perdislokavimo, karinių manevrų, vykdomy už karinių bazių ribų, klausimus;

12. rengti siūlymus dėl TSRS ginkluotųjų pajėgų, dislokuotų LR teritorijoje, statuso ir kt.¹³⁶

Galutinai KAD nuostatai buvo patvirtinti tik po 1991 m. pučo Maskvoje – 1991 m. rugsėjo 27 d.¹³⁷ Uždavinius buvo daug lengviau suformuluoti nei vykdyti. Tuometė situacija nevisiškai atitiko formaliai keliamus reikalavimus. Vienas iš pirmųjų KAD darbuotojų J. Gečas sakė, kad 1990–1991 m. pirmiau buvo padaroma, nei sugalvojama, kaip galbūt reikėtų tai padaryti. Praktiniai veiksmai labai dažnai aplenkėdavo politikų sprendimus. Šia prasme pirmieji KAD darbuotojai dažnai prasilenkdavo su įstatymais, nes tų įstatymų apskritai nebuvo¹³⁸. Nepaisydamas sunkumų iki 1991 m. rudens, kai buvo panaikintas, KAD įvykdė nemažai jam iškeltų uždavinių. Prie to prisidėjo LAKS nariai, bene labiausiai patyrę departamento darbuotojai. LAKS karininkai parengė daug svarbių departamento nuostatų ir įsakymų: J. Paužolis sukūrė pirmąją Krašto apsaugos departamento struktūrą, krašto apsaugos karininkų rengimo programą, A. Pakalka sudarė materialinių vertybių klasifikaciją, R. Malinauskas parengė uniformos pavyzdžius ir t. t.¹³⁹ Per trumpą laiką

¹³⁶ Surgailis G., Nuo pirmų žingsnių iki Lietuvos kariuomenės atkūrimo, *konferencijos „Lietuvos krašto apsaugos sistemos atkūrimas“ medžiaga*, Vilnius, 2000, p. 9.

¹³⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 09 27 nutarimas Nr. 395, *Valstybės žinios*, nr. 30.

¹³⁸ Interviu su J. Geču.

¹³⁹ *Ten pat*, p. 38.

buvo sukurtos visos struktūros, reikalingos iškeltiems uždaviniams įgyvendinti¹⁴⁰.

Įkūrus KAD, iš karto buvo pradėta kurti jo organizacinė struktūra. 1990 m. gegužės 24 d. LR AT nutarimu Algimantas Vaitkaitis buvo paskirtas KAD generalinio direktoriaus pavaduotoju¹⁴¹. Tų pačių metų liepą jam buvo pavesta kontroliuoti Jaunuolių karinės tarnybos reikalų komisijos veiklą ir lėšas¹⁴².

Netrukus buvo įkurti 7 KAD centrinio aparato skyriai: I – Mobilizacijos (viršininkas J. Paužolis), II – Informacijos-žvalgybos (viršininkas A. Bajoras), III – Karinės parengties ir specialistų ruošimo (viršininkas A. Kairys), IV – Užnugario (viršininkas A. Pakalka), V – Pasienio apsaugos (viršininkas V. Česnulevičius), VI – Inžinerinės tarnybos, VII – Informatikos. Be jų, dirbo dar 2 skyriai – Finansų apskaitos (viršininkė vyr. buhalterė F. Žinienė) ir Kadru apskaitos¹⁴³.

1990 m. birželio 1 d. mobilizaciniais ištekliais ruošti, skirstyti ir jų apskaitai tvarkyti, jaunuolių karo tarnybos klausimams spręsti buvo įsteigti KAD skyriai 7 Lietuvos zonos: Alytaus, Kauno, Klaipėdos, Marijampolės, Panevėžio, Šiaulių, Vilniaus¹⁴⁴. 1990 m. lapkričio 15 d. KAD generalinio direktoriaus įsakymu Nr. 24 Lietuvos Respublikos teritorija buvo perskirstyta įvedant naują – Utenos – zoną¹⁴⁵. Nuo 1991 m. birželio generalinio direktoriaus sprendimu 8 KAD veiklos zonos buvo pertvarkytos į 8 apskričių komendantūras ir 37 joms pavaldžias rajonų komendantūras¹⁴⁶.

Karinis-techninis sporto klubas, Mokomoji ir Apsaugos kuopos

Įkūrus KAD, iš karto suskubta formuoti pajėgas, kurios galėtų spręsti iškilusias apsaugos ir kitas problemas, o ateityje tapti Lietuvos kariuomenės branduoliu. Atvirai kurti karines pajėgas buvo pavojinga ir netikslinga, nes tuo, tikėtina, būtų pasinaudota kaip pretekstu sunaikinti dar glėžną KAD struktūrą, o toks scenarijus neatitiko to meto Lietuvos valstybės pasirinkto laisvės atgavimo naudojant neginkluotas priemones būdo. KAD direktoriaus įsakymu Nr. 1 prie departamento buvo įkurtas Karinis-techninis sporto klubas. Jo nuostatus parengė Kauno miesto tarybos pirmininkas advokatas Gintaras Pukas. Krašto apsaugos departamento direktoriaus įsakymu Nr. 3 1990 m. birželio 18 d. buvo

¹⁴⁰ Vaitkaitis A., Martinionis A., Užurka J., Lietuvos kariuomenė: ar vardan tos Lietuvos, *Kauno diena*, 1998 06 20, nr. 142 (154).

¹⁴¹ Surgailis G., Nuo pirmų žingsnių iki Lietuvos kariuomenės atkūrimo, *konferencijos „Lietuvos krašto apsaugos sistemos atkūrimas“ medžiaga*, Vilnius, 2000, p. 10; Norkus C., *Tėvynės labui*, Klaipėda, 1999, p. 38.

¹⁴² KAD generalinio direktoriaus 1990 07 16 įsakymas Nr. 5, *KAMA*, f. 1, ap. 1, b. 1, l. 7.

¹⁴³ Krašto apsaugos departamento laikina struktūra ir etatai, patvirtinti 1990 10 15 A. Butkevičiaus, *KAMA*, f. 1, ap. 1, b. 12, l. 1–4.

¹⁴⁴ KAD generalinio direktoriaus 1990 06 01 įsakymas Nr. 2, *KAMA*, f. 1, ap. 1, b. 1.

¹⁴⁵ KAD generalinio direktoriaus 1990 11 15 įsakymas Nr. 24, „Dėl Lietuvos Respublikos perskirstymo į Krašto apsaugos departamento veiklos zonas“, *KAMA*, f. 1, ap. 1, b. 1, l. 37–38.

¹⁴⁶ KAD generalinio direktoriaus 1991 05 29 įsakymas Nr. 61 „Dėl komendantūrų organizavimo“, *KAMA*, f. 1, ap. 1, b. 25, l. 144–146.

numatyta su klubu sudaryti objektų apsaugos sutartį, nes jo darbuotojų pareigybės į KAD etatus nebuvo įtrauktos.

Sukūrus valdymo organus, tų pačių metų lapkritį prie KAD laikinai, kol bus įkurta Sporto ir technikos draugija, Savanoriškosios draugijos armijai, aviacijai ir laivynui remti (SDAALR) bazėje buvo įsteigtas sporto ir technikos susivienijimas „Vytis“¹⁴⁷. Jis vėliau buvo perduotas Savanoriškajai krašto apsaugos tarnybai (SKAT).

1990 m. rugpjūčio 21 d. pradėtas formuoti pirmasis karinis dalinys – Atskiroji apsaugos kuopa. Ji saugojo įvairius svarbius objektus ir vadovybę. Šios kuopos kariai 1990 m. lapkričio 23 d. dalyvavo pirmojoje priesaikos ceremonijoje Karo muziejaus sodelyje vilkėdami juodas uniformas. Reprezentacinės funkcijos tapo labai pageidautinos, todėl reikėjo sukurti atskirą padalinį¹⁴⁸, kuris jas galėtų profesionaliai atlikti. Garbės kuopa buvo įteisinta jau po Sausio įvykių. 1991 m. sausio 19 d. A. Butkevičius kreipėsi į Vyriausybę, siūlydamas įsteigti Garbės sargybos kuopą. Jau vasario 2 d. į ją buvo atrinkti žmonės.

Pradėjus kurti pagrindinius departamento padalinius, siekiant operatyviau reguliuoti jų veiklą, spręsti svarbius klausimus ir problemas, susijusias su departamento veikla ir plėtra, 1990 m. rugpjūčio 16 d. buvo sudaryta kolegija. Ji turėjo patariamąjį balsą teisę. Vienas iš svarbiausių klausimų, iškilusių kuriantis įvairioms KAD struktūroms, – kolegijos posėdžiuose vykstanti žmonių, ateinančių į departamentą dirbti, atranka. Tuo tikslu prie KAD buvo sudaryta atestacijos komisija, o jos vadovu paskirtas A. Vaitkaitis. Komisija turėjo patikrinti priimamų į darbą karininkų žinias, kompetenciją, anketinius duomenis¹⁴⁹. Tuo metu dauguma jų buvo buvę SSRS armijos kariai. Savus karininkus krašto apsaugos sistemai pradėta rengti tik nuo 1991 m. sausio 3 d.,¹⁵⁰ nors Lietuvos karininkų kursai, vykdam LR Vyriausybės nutarimą Nr. 384, buvo įsteigti dar 1990 m. gruodžio 20 d. Šių kursų viršininku buvo paskirtas Bronislovas Vizbaras¹⁵¹. Nuo 1991 m. sausio 2 d. kursuose pradėjo mokytis 72 klausytojai, vėliau prisijungė dar daugiau. Tačiau 1991 m. vasario 15 d. juos baigė tik 32 karininkai¹⁵², visiems jiems buvo suteikti leitenantų laipsniai¹⁵³. Per

¹⁴⁷ KAD generalinio direktoriaus 1990 11 29 įsakymas Nr. 32 „Dėl sporto ir technikos susivienijimo „Vytis“ įsteigimo“, *KAMA*, f. 1, ap. 1, b. 1, l. 47.

¹⁴⁸ Jezerskas Č., Sausumos (Lauko) kariuomenės atkūrimo pradžia, *konferencijos „Krašto apsaugai – 15 metų“ medžiaga*, p. 31–33.

¹⁴⁹ KAD generalinio direktoriaus 1990 12 03 įsakymas Nr. 35 „Dėl atestacinės komisijos sudarymo“, *KAMA*, f. 1, ap. 1, b. 1, l. 50; L. Zegerienė, Krašto apsauga: penkerių metų kelias, *Krašto apsauga*, 1995 04 25, nr. 1 (129), p. 3.

¹⁵⁰ KAD generalinio direktoriaus 1990 12 29 įsakymas Nr. 44 „Dėl karininkų rengimo“, *KAMA*, F. 1. Ap. 1. b. 1, l. 61.

¹⁵¹ KAD generalinio direktoriaus 1990 12 29 įsakymas Nr. 45 „Dėl Lietuvos karininkų kursų įsteigimo“, *KAMA*, f. 1, ap. 1, b. 1, l. 62; B. Vizbaras, Puskarininkų mokykla, *Krašto apsauga*, 1995 04 25, nr. 1 (129), p. 13.

¹⁵² Vizbaras B., Karininkų kursai ir div. gen. S. Raštikio puskarininkų mokyklos veikla, *konferencijos „Lietuvos krašto apsaugos sistemos atkūrimas“ medžiaga*, Vilnius, 2000, p. 117.

¹⁵³ Norkus C., *Tėvynės labui*, Klaipėda, 1999, p. 182.

1991 m. buvo išleistos dvi Karininkų kursų laidos, iš viso 194 karininkai¹⁵⁴.

1991 m. Sausio įvykiai ne tik nesustabdė Lietuvos krašto apsaugos kūrimo, bet jį net pagreitino. 1991 m. vasario 22 d. Garbės ir Atskirąją apsaugos kuopas (įsteigta 1990 m. rugpjūčio 21 d.¹⁵⁵ – aut. past.) sujungus, buvo sukurtas Mokomasis junginys. Jis buvo padalintas į dvi kuopas – 1-ąją ir 2-ąją. 1991 m. kovo 25 d. šiam junginiui buvo perduota ir KAD Apsaugos tarnyba¹⁵⁶, kuri vėliau, balandžio 16 d., tapo SKAT sistemos dalimi, tiesiogiai pavaldžia SKAT štabo viršininkui¹⁵⁷. Mokomojo junginio vadu buvo paskirtas Česlovas Jezerskas. Jame tarnavo 300 savanorių. Jie ir sudarė sausumos kariuomenės pagrindą. Junginys, be kitų užduočių, rengė puskarininkius, kartu su SKAT saugojo AT ir Vyriausybės rūmus¹⁵⁸.

Kuriantis naujoms KAD tarnyboms, didėjant jo valdymo aparatui, 1991 m. gegužės 20 d. buvo nutarta pakeisti departamento struktūrą ir etatus. Nuo 1991 m. birželio 1 d. ėmė veikti KAD Imuniteto tarnyba. Jos svarbiausias uždavinys buvo rinkti KAD vadovybei reikalingą informaciją¹⁵⁹, vėliau, įkūrus Krašto apsaugos ministeriją (KAM), be šios tarnybos viršininko vizos į krašto apsaugos sistemą nebuvo priimamas nė vienas naujas darbuotojas. Atsižvelgiant į šiuos pasikeitimus buvo paskirti ir KAD generalinio direktoriaus pavaduotojai: N. Vidrinskas – vyriausiuoju štabo viršininku, J. Paužolis – mokymo ir kadrų klausimams; I. Stankovičius – informacijai. Dar 1991 m. birželio 12 d. buvo numatyta, kad, nesant generalinio direktoriaus, visa informacija teikiama pavaduotojui, kuris perima vadovavimo padaliniais ir tarnyboms funkciją.

Dėl kai kurių nesutarimų dar tebevykstant Lietuvos krašto apsaugos sistemos reorganizacijai, Maskvoje prasidėjo įvykiai, sujodinę visą Sovietų Sąjungą. 1991 m. rugpjūčio 19 d. Maskvoje įvykęs pučas palietė ir Lietuvą. Jo metu KAD ir jam pavaldžios struktūros (SKAT, Mokomasis junginys ir Pasienio apsaugos tarnyba) budėjo Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės rūmuose. Kaip tik tada KAD generalinis direktorius pasirašė įsakymą, kuris įgalino ginklu ginti šiuos objektus, SSRS ginkluotosioms pajėgoms užėmus rūmus, organizuoti ir vykdyti pilietinio pasipriešinimo akcijas visoje Lietuvoje naudojant nesmurtinio pasipriešinimo būdus¹⁶⁰.

¹⁵⁴ Vizbaras B., Puskarininkų mokykla, *Krašto apsauga*, 1995 04 25, nr. 1 (129), p. 13.

¹⁵⁵ *Tėn pat*, p. 11; KAD generalinio direktoriaus 1990 08 21 įsakymas Nr. 12, *KAMA*, f. 1, ap. 1, b. 1, l. 16.

¹⁵⁶ KAD generalinio direktoriaus 1991 03 25 įsakymas Nr. 33 „Dėl KAD Apsaugos tarnybos pavaldumo“, *KAMA*, f. 1, ap. 1, b. 25, l. 85.

¹⁵⁷ KAD generalinio direktoriaus 1991 04 16 įsakymas Nr. 47, „Dėl KAD Apsaugos tarnybos pavaldumo pakeitimo“, *KAMA*, f. 1, ap. 1, b. 25, l. 117.

¹⁵⁸ Surgailis G., Nuo pirmų žingsnių iki Lietuvos kariuomenės atkūrimo, *konferencijos „Lietuvos krašto apsaugos sistemos atkūrimas“ medžiaga*, Vilnius, 2000, p. 17; KAD generalinio direktoriaus 1991 02 22 įsakymas Nr. 13 „Dėl mokymo procesų pagerinimo“, *KAMA*, f. 1, ap. 1, b. 25, l. 15.

¹⁵⁹ Surgailis G., Nuo pirmų žingsnių iki Lietuvos kariuomenės atkūrimo, *konferencijos „Lietuvos krašto apsaugos sistemos atkūrimas“ medžiaga*, Vilnius, 2000, p. 23.

¹⁶⁰ KAD generalinio direktoriaus 1991 08 19 įsakymas Nr. 160 „Dėl KAD padalinių veiksmų ypatingos situacijos metu“, *KAMA*, f. 1, ap. 1, b. 26, l. 70; Zegerienė L., Krašto apsauga: penkerių metų kelias, *Krašto apsauga*, 1995 04 25, nr. 1 (129), p. 3.

Pučui žlugus, situacija pasikeitė. KAD reikėjo perimti visos Lietuvos teritorijos kontrolę, garantuoti, kad nebus išvežtas valstybės turtas ir t. t. Siekiant užtikrinti tvarką, rajonų komendantūrose buvo įkurti komendantiniai būriai. Jie buvo sudaryti iš SKAT darbuotojų ir šaukiamojo amžiaus jaunuolių, kuriems tarnyba komendantiniuose būriuose buvo įskaitoma kaip tikroji krašto apsaugos tarnyba¹⁶¹. Tų pačių metų rugpjūčio 28 d. buvo sudaryta komisija „buvusiam Respublikiniam komisariatui (Totorių g. 25) ir buvusiam Respublikiniam jaunuolių šaukimo punktui (Kapsų g.) perimti“. Jos pirmininku buvo paskirtas A. Griška (Inžinerinio-techninio skyriaus viršininkas). Komisija turėjo perimti komisariatų pastatus, materialines vertybes, inventorių, dokumentus¹⁶². Dėl to, kad laiku buvo susigriebta tai padaryti, jos rankose atsidūrė ir visi šaukiamojo amžiaus jaunuolių sąrašai. Todėl jau rudenį galėjo būti skelbiamas šaukimas į Lietuvos kariuomenę. Pralaimėjus pučui Maskvoje, išsisprendė ir kai kurie KAD techniniai klausimai. 1991 m. rugsėjo 19 d. buvo sudaryta komisija, turinti spręsti krašto apsaugos dalinių apginklavimo klausimus:

nustatyti ginkluotės ir technikos rūšis, tipus ir jos reikalingą kiekį;

nustatyti suformuotų padalinių ginkluotės ir technikos poreikį;

parengti apginklavimo programą, numatyti jos įgyvendinimo etapus ir jų turinį.

Komisiją sudarė vadovai visų KAD dalinių: SKAT, PAT, Mokomojo junginio, Jūreivystės skyriaus ir kt. Jai vadovavo N. Vidrinskas – Vyriausiojo štabo viršininkas¹⁶³. Atsakyti į kai kuriuos klausimus komisijai galėjo padėti 1991 m. rugsėjo 23 d. KAD generalinio direktoriaus įsakymas. Šiuo įsakymu, vykdant LR Vyriausybės nurodymą, iš buvusio SSRS Valstybės saugumo komiteto (KGB) buvo perimti ginklai ir šaudmenys¹⁶⁴. Tai bent jau iš dalies padėjo spręsti ginkluotės klausimą. 1991 m. rugsėjį į Klaipėdą atvykęs Vokietijos pasienio apsaugos atstovas Verneris Kudžius pasiūlė krašto apsaugos daliniams nemokamai buvusios Demokratinės Vokietijos lengvosios ginkluotės. Tačiau A. Butkevičius šia galimybe dėl iki šiol iki galo neišsiaiškintų priežasčių nepasinaudojo, nors vėliau tokių pat rusiškų ginklų buvo įsigyta, tik jau už pinigus¹⁶⁵. Po šio įvykio 1991 m. gruodžio mėn. buvo išleistas krašto apsaugos ministro įsakymas, kuriame nurodoma, kad „*KAM užsienio ryšius kontroliuoja ir koordinuoja bei šios paskirties dokumentus pasirašo Ministras.*“¹⁶⁶

Žlugus pučui Maskvoje, Lietuvos žmonių nepriklausomybės siekis buvo pripažintas.

¹⁶¹ KAD generalinio direktoriaus 1991 08 26 įsakymas Nr. 171 „Dėl komendantinių būrių įkūrimo“, *KAMA*, f. 1, ap. 1, b. 26, l. 81.

¹⁶² KAD generalinio direktoriaus 1991 08 28 įsakymas Nr. 172 „Dėl TSRS karinių komisariatų objektų perėmimo“, *KAMA*, f. 1, ap. 1, b. 26, l. 82.

¹⁶³ KAD generalinio direktoriaus 1991 09 19 įsakymas Nr. 199 „Dėl komisijos ginkluotės klausimams spręsti paskyrimo“, *KAMA*, f. 1, ap. 1, b. 26, l. 116.

¹⁶⁴ KAD generalinio direktoriaus 1991 09 23 įsakymas Nr. 206, *KAMA*, f. 1, ap. 1, b. 26, l. 123.

¹⁶⁵ Norkus C., *Tėvynės labui*, Klaipėda, 1999, p. 253.

¹⁶⁶ Krašto apsaugos ministro 1991 12 06 įsakymas Nr. 303 „Dėl Krašto apsaugos ministerijos užsienio ryšių organizavimo“, *KAMA*, f. 2, ap. 1, b. 2, l. 79.

Buvo galima atvirai kalbėti ir apie krašto apsaugos sistemą. 1991 m. spalio 10 d. LR AT pirmininkas Vytautas Landsbergis pasirašė nutarimą, kuriuo A. Butkevičius buvo paskirtas krašto apsaugos ministru¹⁶⁷. Po šešių dienų KAD, kaip įvykdęs išskeltus uždavinius, buvo likviduotas. Nors tuo metu būta nemažai rimtų problemų, krašto apsaugos sistema jau funkcionavo: buvo saugomos Lietuvos sienos, rengiamas kariuomenės rezervas, pradėta kurti reguliarioji kariuomenė.

KAM tęsė KAD pradėtą darbą ir toliau siekė įgyvendinti 1991 m. rugsėjo 27 d. patvirtintus uždavinius. Kita vertus, buvo įteisintos jau pradėtos kurti struktūros, kas leido Lietuvai skelbti pirmąjį jaunuolių šaukimą į privalomąją krašto apsaugos tarnybą, derėtis dėl Rusijos kariuomenės išvedimo iš savo teritorijos, užmegzti ryšius su kitų valstybių kariuomenėmis, kurti bendrą gynybos sistemą, pradėti integruotis į NATO ir t. t.

Panaikinus KAD, buvo keičiama KAM struktūra, toliau vyko reorganizacijos. Po jų ministerijoje sumažėjo KAS pradėjusių kurti žmonių, pirmiausia LAKS narių, atėjo dirbti nemažai civilių asmenų. Nauja KAM sistemos struktūra ir etatai buvo patvirtinti 1992 m. vasario 3 d. Ją sudarė: Pasienio apsaugos tarnyba, Pasienio apsaugos mokymo tarnyba, Pasienio apsaugos žvalgybos tarnyba, Aviacijos tarnyba, Alytaus, Kauno, Klaipėdos, Marijampolės, Panevėžio, Šiaulių, Utenos ir Vilniaus komendantūros, Klaipėdos jūrų uosto atskirasis apsaugos batalionas, Vilniaus m. svarbių objektų apsaugos batalionas, Atskirasis Ignalinos, AE apsaugos batalionas, Karo mokykla, Karininkų kursai, Jasių mokymo centras, Lauko kariuomenės rinktinė, Civilinės saugos departamentas, Savanoriškoji krašto apsaugos tarnyba, Informacijos tarnyba, Imuniteto tarnyba, II tarnyba, Medžiaginio aprūpinimo tarnyba, Autotransporto tarnyba, Medicinos tarnyba, Ryšių ir technikos tarnyba, Remonto ir kapitalinės statybos tarnyba¹⁶⁸. Tą pačią dieną buvo įkurtas ir KAM Jungtinis štabas, jo vadu paskirtas plk. lt. V. Tutkus¹⁶⁹, patvirtinti struktūrinių padalinių vadovai ir trys ministro pavaduotojai: plk. N. Vidrinskas – generalinis inspektorius, plk. lt. J. Gečas – karinės administracijos ir SKAT inspektorius, mjr. Š. Vasiliauskas – reikalų tvarkytojas¹⁷⁰, kurie šias pareigas ėjo ir anksčiau. Dar sausio mėnesį atskiru įsakymu buvo paskirstytos jų ir ministro kuriojamos sritys. Plk. N. Vidrinsko kompetencijai priklausė karinio rengimo, pasienio apsaugos, ginkluotės ir kovos technikos klausimai, Jungtinio štabo veikla, Aviacijos tarnyba ir Lauko kariuomenės brigada, plk. lt. J. Gečo – socialiniai, karinės administracijos, objektų apsaugos, kapitalinės staty-

¹⁶⁷ LR AT nutarimas Nr. I-1869 „Dėl LR krašto apsaugos ministro paskyrimo“, *Valstybės žinios*, nr. 28, 1991 10 31, p. 1429.

¹⁶⁸ Krašto apsaugos ministro 1992 02 03 įsakymas Nr. 49 „Dėl KAM struktūros ir etatų patvirtinimo“, *KAMA*, f. 2, ap. 1, b. 7, l. 71–72.

¹⁶⁹ Surgailis G., Nuo pirmųjų žingsnių iki Lietuvos kariuomenės atkūrimo, *konferencijos „Lietuvos krašto apsaugos sistemos atkūrimas“ medžiaga*, Vilnius, 2000, p. 33.

¹⁷⁰ Krašto apsaugos ministro 1992 02 03 įsakymas Nr. 51 „Dėl Lietuvos Respublikos KAM struktūrinių padalinių vadovų patvirtinimo“, *KAMA*, f. 2, ap. 1, b. 7, l. 199.

bos ir remonto klausimai, Medicinos tarnybos ir SKAT veikla, mjr. Š. Vasiliausko – KAM Bendrasis skyrius, KAM reikalų valdyba, technikos ir ryšių, autotransporto ir informacijos tarnybos, Finansų skyrius ir materialinio aprūpinimo klausimai. A. Butkevičius sau pasiliko teisę kuruoti bendrą KAS veiklą, Sekretoriato, Teisės ir Personalo skyrių, patarėjų, II ir Imuniteto tarnybų veiklą, tarptautinius ryšius (sutartis, komandiruotes į užsienį)¹⁷¹. KAM struktūra buvo sukurta taip, kad beveik viskas priklausė nuo vieno asmens – ministro. Imuniteto tarnybos priežiūra leido jam praktiškai vienam priimti darbuotojus į visas KAS struktūras, nes, pradėjus griežtinti jau dirbančių ir priimamų į KAS darbuotojų atranką, vis daugiau galių buvo suteikiama šiai struktūrai ir jos vadovui V. Česnulevičiui.

Pučui žlugus, KAD užplūdo sovietinės kariuomenės karininkai, taip pat ir buvę, norintys tarnauti kuriamoje Lietuvos krašto apsaugos sistemoje (KAS). 1991 m. rugsėjį pageidavimą pereiti dirbti į KAD pareiškė 94 karininkai: 10 pulkininkų, 23 papulkininkiai, 21 majoras, 24 kapitonai, 16 leitenantų. KAD kolegijos posėdyje nuspręsta, kad tam tikrų karinių specialybių karių nereikia planuojamiems Lietuvos kariniams daliniams, tačiau buvo sudaryta mandatinė komisija, kuri turėjo registruoti visus norinčius dirbti krašto apsaugoje, tarnaujančius ar jau išleistus į atsargą karininkus ir įvertinti jų tinkamumą tarnybai¹⁷².

Įkūrus KAM, vadovaujantis 1991 m. rugsėjo 27 d. patvirtintais uždaviniais, toliau buvo kuriama Lietuvos gynybinė sistema. Tai, neturint Nacionalinio saugumo koncepcijos ir kitų kariuomenės raidą reglamentuojančių įstatymų, buvo daroma pagal žmonių, kurie dirbo KAS, sugalvotą sistemą ir LR Vyriausybės nurodymus. Ypatingas dėmesys jau nuo 1990 m. rudens buvo skiriamas LR sienų kontrolei, visos kitos struktūros buvo kuriamos tam, kad užtikrintų Pasienio apsaugos tarnybos (PAT) sėkmingą veiklą. 1992 m. Lietuvos gynybos sistema buvo plėtojama 4 kryptimis: 1) valstybės sienų – sausumos, jūrų ir oro – apsauga; 2) teritorinė gynyba; 3) karinių dalinių kūrimas; 4) civilinė sauga¹⁷³. Faktiškai nebuvo sugalvota nieko nauja, tęsiama tai, kas buvo numatyta pirmajame etape – nuo 1990 iki 1991 m. pabaigos¹⁷⁴. Nesant Nacionalinio saugumo koncepcijos įstatymo, šios kryptys išsikristalizavo LR AT: atsižvelgiant į esamą padėtį Lietuvoje buvo priimami atitinkami įstatymai ir kiti teisės aktai. Jais vadovaujantis KAS buvo pradėtos kurti struktūros, turinčios užtikrinti sienų, svarbių objektų apsaugą, organizuojami naujokų šaukimai ir t. t.

¹⁷¹ Krašto apsaugos ministro 1991 01 22 įsakymas Nr. 22 „Dėl KAM vadovų kuravimo sferų paskirstymo“, *KAMA*, f. 2, ap. 1, b. 7, l. 26–27. Įsakymas neteko galios 1992 12 16.

¹⁷² Surgailis G., Nuo pirmųjų žingsnių iki Lietuvos kariuomenės atkūrimo, *konferencijos „Lietuvos krašto apsaugos sistemos atkūrimas“ medžiaga*, Vilnius, 2000, p. 30.

¹⁷³ Видришас Н., Четыре программы возрождения вооруженных сил Литвы, *Эхо Литвы*, 1992 04 03, nr. 65 (14696), c. 3; Mikšiuнас G., Krašto apsauga atsiskaito Sąjūdžiui, *Lietuvos aidas*, 1991 11 08, p. 3.

¹⁷⁴ Interviu su C. Norkumi.

„Geležinio Vilko“ brigada ir Vilniaus motodesantinis batalionas

Viena iš pagrindinių Lietuvos karinių pajėgų plėtros kryptių buvo karinių dalinių kūrimas. Pirmajame etape pasitenkinta vienu daliniu – Lauko kariuomenės brigada. Ji ir tapo Lietuvos sausumos kariuomenės pagrindu, o pačios brigados branduoliu – Mokomasis junginys. Pagrindiniai junginio uždaviniai buvo stiprinti LR sienų apsaugą, reaguoti į galimas sovietinės armijos provokacijas ir pasirengti pirmajam naujokų šaukimui¹⁷⁵. Be to, šis vienetas turėjo rengti puskarininkius.

Tik įkurtame Mokomajame junginyje tarnybą pradėjo 300 karių. Jie čia buvo mokomi taktikos, oro desanto, kovinės savigynos veiksmų, rikiuotės, statutų, topografijos, ryšių pagrindų ir kitų dalykų¹⁷⁶. Iki 1991 m. rudens junginyje buvo įkurtos dvi kuopos (Panevėžyje ir Kaune) ir būrys (Tauragės r.).

1991 m. spalio 15 d. buvo nutarta pradėti kurti Greitojo reagavimo brigadą. Ją turėjo sudaryti brigados vadovybė, štabas, vienas batalionas, aptarnavimo ir aprūpinimo padalinių užuomazgos, iš viso apie 880 karių. Dalinys turėjo būti formuojamas Vilniuje, Kapsų g. 44¹⁷⁷. Šis įsakymas po mėnesio jau buvo šiek tiek patikslintas. 1991 m. lapkričio 14 d., plėtojant trečiąją Lietuvos karinių pajėgų atkūrimo kryptį ir siekiant užtikrinti LR saugumą ekstremalių situacijų atveju, buvo sudarytas ne vienas, o iš karto keli batalionai¹⁷⁸. Tokiu būdu buvusio Mokomojo junginio padaliniai struktūriškai buvo prilyginti batalionams¹⁷⁹.

Netrukus Greitojo reagavimo brigadai buvo skirtos patalpos Nemenčinėje¹⁸⁰ ir pašaukti pirmieji Lietuvos tikrosios karo tarnybos kariai¹⁸¹. 1992 m. Greitojo reagavimo brigada buvo pervadinta į Lauko kariuomenės brigadą, dar po pusantrų metų – į Motodesantinę brigadą¹⁸². Buvo numatyta, kad ją sudarys 3–5 tūkst. karių¹⁸³. Nuo 1992 m. pavasario į šią brigadą pašaukus pirmuosius naujokus buvo sukurti aštuoni batalionai: Vilniuje, Kaune, Panevėžyje, Šiauliuose,

¹⁷⁵ Žukas J. V., Motorizuotoji pėstininkų brigada „Geležinis Vilkas“, *konferencijos „Lietuvos krašto apsaugos sistemos atkūrimas“ medžiaga*, Vilnius, 2000, p. 94.

¹⁷⁶ Surgailis G., *Lietuvos kariuomenė 1918–1998*, Vilnius, 1988, p. 116.

¹⁷⁷ Krašto apsaugos ministro 1991 10 15 įsakymas Nr. 223 „Dėl Greitojo reagavimo brigados formavimo“, *Algirdo bataliono archyvas*, 2/01, l. 3.

¹⁷⁸ Krašto apsaugos ministro 1991 11 14 įsakymas Nr. 274 „Dėl Mokomojo junginio performavimo“, *KAMA*, f. 2, ap. 1, b. 2, l. 34.

¹⁷⁹ Žukas J. V., Motorizuotoji pėstininkų brigada „Geležinis Vilkas“, *konferencijos „Lietuvos krašto apsaugos sistemos atkūrimas“ medžiaga*, Vilnius, 2000, p. 94.

¹⁸⁰ Krašto apsaugos ministro 1991 11 18 įsakymas Nr. 285 „Dėl pastatų ir įrenginių perdavimo“, *KAMA*, f. 2, ap. 1, b. 2, l. 81.

¹⁸¹ Surgailis G., *Lietuvos kariuomenė 1918–1998*, Vilnius, 1988, p. 116.

¹⁸² *Ten pat.*

¹⁸³ Вадришас Н., Четыре программы возрождения вооруженных сил Литвы, *Эхо Литвы*, 1992 04 03, no. 65 (14696), c. 3.

Tauragėje, Klaipėdoje, Marijampolėje ir Alytuje¹⁸⁴. 1992 m. birželio 6 d. Lauko kariuomenės brigadai buvo suteiktas „Geležinio Vilko“ vardas.¹⁸⁵ G. Surgailio teigimu, tais metais brigados batalionams, siekiant užtikrinti Lietuvos kariuomenės tradicijų tęstinumą, buvo suteikti tarpukario Lietuvos pėstininkų pulkų vardai¹⁸⁶, nors iš tikrųjų kai kuriems, bent jau dvim iš jų, jie teko tik 1993 m. Tų metų rugsėjo 22 d. Tauragės motodesantinio batalionas buvo pavadintas Lietuvos Respublikos kariuomenės trečiuoju dragūnų „Geležinio Vilko“ pulku¹⁸⁷, kitą dieną Kauno kunigaikščio Vaidoto aštuntojo pulko vardą perėmė Šiaulių batalionas¹⁸⁸.

Strateginiu požiūriu brigados kūrimas nebuvo visuotinio Lietuvos kariuomenės atkūrimo plano dalis – tiesiog siekta rengti Lietuvos gynybai karius, kad jie galėtų gana greitai reaguoti tiek totalinės grėsmės, tiek galimų lokaliųjų konfliktų pasienyje atveju¹⁸⁹. Kita vertus, buvo manančių, jog Motorizuotoji desantinė brigada kuriama tik tam, kad būtų atsiribota nuo ginkluotųjų pajėgų, kurių pagrindinė funkcija – krašto gynyba, kūrimo¹⁹⁰. Gal dėl to 1994 m. balandžio 28 d. ši brigada ir buvo reorganizuota į Motorizuotąją pėstininkų brigadą¹⁹¹.

4.2. BATALIONAS 1991–2004 M.

1991 m. gruodžio 1 d. buvo išleistas pirmasis naujojo bataliono vado įsakymas Nr. 1, kuriame nurodoma, kad Janis Auzinšas pradeda eiti pareigas¹⁹². Kiti įsakymai pasirodė tik 1992 m. pradžioje. Taigi pirmasis bataliono veiklos mėnuo buvo skirtas dalinio įforminimo darbams ir esminiams sprendimams priimti. Tuo aiškinama ir painiava dėl tikrosios jo įkūrimo dienos. 1991 m. gruodžio 4 d., vadovaujantis KAD direktoriaus Audriaus Butkevičiaus įsakymu, Greitojo reagavimo brigados sudėtyje buvo suformuotas Vilniaus motodesantinio batalionas. Ši data tradiciškai laikoma jo įkūrimo diena. Iš tikrųjų Greitojo reagavimo rinktinės vado Česlovo Jezersko įsakymas dėl naujų etatų buvo paskelbtas dar 1991 m. gruodžio 1 d.¹⁹³, o pirmieji kariai pašaukti lapkričio 25-ąją. Prie-

¹⁸⁴ Surgailis G., *Lietuvos kariuomenė 1918–1998*, Vilnius, 1988, p. 116.

¹⁸⁵ Žukas J. V., Motorizuotoji pėstininkų brigada „Geležinis Vilkas“, *konferencijos „Lietuvos krašto apsaugos sistemos atkūrimas“ medžiaga*, Vilnius, 2000, p. 94.

¹⁸⁶ Surgailis G., *Lietuvos kariuomenė 1918–1998*, Vilnius, 1988, p. 116.

¹⁸⁷ Krašto apsaugos ministro 1993 09 22 įsakymas Nr. 881, „Dėl trečiojo dragūnų „Geležinio Vilko“ pulko vardo perėmimo“, *KAMA*, f. 2, ap. 1, b. 82, l. 39.

¹⁸⁸ Krašto apsaugos ministro 1993 09 22 įsakymas Nr. 881 „Dėl Kauno kunigaikščio Vaidoto aštuntojo pulko vardo perėmimo“. *KAMA*, f. 2, ap. 1, b. 82, l. 39.

¹⁸⁹ Žukas J. V., Motorizuotoji pėstininkų brigada „Geležinis Vilkas“, *konferencijos „Lietuvos krašto apsaugos sistemos atkūrimas“ medžiaga*, Vilnius, 2000, p. 94.

¹⁹⁰ Šaulys J. M., Padėtis krašto apsaugos struktūrose, *Voruta*, 1994 balandis, nr. 18, p. 6.

¹⁹¹ Surgailis G., *Lietuvos kariuomenė 1918–1998*, Vilnius, 1988, p. 116.

¹⁹² Bataliono vado 1991 12 01 įsakymas Nr. 1, *Algirdo bataliono archyvas*, 4 dėžutė, p. 1.

¹⁹³ 1991 12 01 Greitojo reagavimo rinktinės vado Česlovo Jezersko įsakymas Nr. 4; 1991 12 01 bataliono vado J. Auzinšo įsakymas Nr. 1.

saikos ceremonija vyko 1991 m. gruodžio 29 d. Pagal turimus dokumentus **bataliono įkūrimo data reikėtų laikyti 1991 m. gruodžio 1-ąją**, dieną, kai buvo paskirtas bataliono vadas ir išėjo jo įsakymas Nr. 1.

Bataliono dislokacija ir infrastruktūra

Greitojo reagavimo Vilniaus motodesantinio bataliono dislokacijos vieta buvo tiesiogiai susijusi su jo funkcijomis, kurias padalinys turėjo vykdyti karo ar kitos krizės atveju. Tik susikūręs batalionas turėjo ginti Lietuvos sostinę, todėl kartu su kitais brigados padaliniais buvo dislokuotas Vilniaus mieste, Kapsų g. 44. Karių gyvenimo sąlygos nebuvo palankios, todėl, padėčiai stabilizuojantis, 1992 m. liepos 20 d. batalioną nutarta perkelti į labiau daliniui dislokuoti tinkamą vietą – Šalčininkų r. esantį Rūdininkų karinį miestelį. Tuo metu Rūdininkuose vis dar buvo sovietinės kariuomenės dalinių, tačiau konfliktų nekilo. Naujojoje dislokacijos vietoje visus pastatus reikėjo remontuoti savo jėgomis. Kaip tik tais metais susiformavo bataliono branduolys¹⁹⁴. Rūdininkuose batalionas išbuvo neilgai – jau 1993 m. rugpjūčio 10 d. gavo įsakymą keltis į Jonavos rajoną, Ruklos karinį mokymo centrą, buvusią 226-ojo mokomojo parašiutinio desanto pulko bazę¹⁹⁵. Buvusi Rūdininkų bazė buvo perleista Vidaus reikalų ministerijos žinion. Persikraustyti reikėjo greičiau nei per du mėnesius – iki spalio 1 d.

Funkcijos, organizacinė struktūra, karių skaičius, sudėtis

Iš pradžių pagrindinė Vilniaus bataliono funkcija buvo krašto gynyba ir, esant ekstremalioms situacijoms, Rusijos karinių dalinių neutralizavimas. Šių dalinių, nors ir vyko jų išvedimo procesas, iki pat 1993 m. vis dar buvo Lietuvos teritorijoje. Lauko kariuomenės brigados vadas visiems brigados batalionams įsakė parengti mobilies blokavimo grupes, aprūpinti jas technika ir ginklais, skirti vadus. Šios grupės, bendradarbiaudamos su SKAT, policija ir pasieniečiais, turėjo visapusiškai kontroliuoti pasienį, kelius, geležinkelio stotis, oro uostų teritorijas ir Rusijos kariuomenės dislokacijos vietas, kad galima būtų nustatyti papildomai atvykstančių Rusijos kariuomenės karių skaičių, stebėti tranzitu vykstančias jų grupes. Vilniaus batalionui buvo įsakyta kontroliuoti Vilniaus oro uostą, geležinkelio stotį, mobilioms grupėms – Minsko–Vilniaus, Lydos–Vilniaus, Breslaujos–Ignalinos–Vilniaus, Pastovių–Švenčionių–Vilniaus ir Daugpilio–Vilniaus plentus įrengus stebėjimo postus. Taigi, Lietuvai kontroliuojant praktiškai visą pasienio su Baltarusija zoną, Vilniaus batalionas turėjo vykdyti sunkiausius uždavinius¹⁹⁶.

Padalinys neturėjo nei savo antspaudo, nei sąskaitos banke, visapusiškai priklausė noseniai įkurtos I motodesantinės brigados vadovybės. Iš pradžių jį sudarė 87 kariai, suskirstyti į I, II ir III motodesantines kuopas, kiekvieną kuopą – 3 būriai, būrį – 4 skyriai,

¹⁹⁴ J. psk. Irmanto Kovalenkos atsiminimai.

¹⁹⁵ Krašto apsaugos ministro A. Butkevičiaus 1993 08 10 įsakymas Nr. 756.

¹⁹⁶ LK brigados vado 1992 03 16 įsakymas Nr. 3/G-7, ABA, b. 7/01, l. 21–22.

skyrių – 6 kariai. Kuopoje pagal etatus turėjo būti 86 kariai. Vadovybę sudarė: bataliono vadas, vado pavaduotojas užnugariui (prie jų 1992 m. sausio mėn. prisijungė desantinio-kovinio parengimo viršininkas), štabo – Rikiuotės skyriaus viršininkas, bataliono štabo viršininkas. Atskirai veikė bataliono užnugario tarnyba, kurią iš pradžių sudarė Maisto ir amunicijos tarnybos viršininkas ir vyr. finansininkas, vėliau buvo paskirtas Transporto ir degalų tarnybos viršininkas, 2 sandėlininkai-raštvedžiai. Autotransporto būrys buvo formuojamas 1992 m. pavasarį–vasarą, padaliniui gavus technikos.

1992 m. kovo 17 d. krašto apsaugos ministras Audrius Butkevičius patvirtino naujus etatus, dėl to gerokai padidėjo įvairių tarnybų ir padalinių skaičius. Bataliono vadovybės etatų sąrašas buvo papildytas bataliono vado pavaduotojo užnugariui pareigybe. Į šias pareigas buvo paskirtas Kęstutis Bepirštis. Be bataliono užnugario tarnybos, buvo įkurta techninė tarnyba, atskirosios tarnybos, bataliono medicinos punktas, užnugario tarnybų padalinys, aptarnavimo tarnyba, techninių tarnybų padalinys, technikos remonto būrys. Be trijų kovinių kuopų, buvo kuriami žvalgybos, autotransporto, inžinerinis, ryšių, granatsvaigininkų, pionierių būriai, 82 mm minosvaidžių baterija.

Žvalgybos būrys pradėtas formuoti jo vadu paskyrus Šarūną Užusienį¹⁹⁷, būrininku – puskarininkį Gintarą Žviką. 1992 m. kovo 24 d. į šį padalinį buvo perkelta 10 I kuopos karių (įskaitant G. Žviką) ir II kuopos skyrininkas j. puskarininkis Aleksejus Gaiževskis. Būrį turėjo sudaryti 3 skyriai, iš viso 21 karys.

Pionierių būriui turėjo vadovauti Juozas Barškietis¹⁹⁸, tačiau buvo suformuotas tik inžinerinis pionierių skyrius. Inžineriniame pionierių būryje pagal etatus turėjo būti vadas ir 6 pionieriai, tačiau realiai sukomplektuotas jis nebuvo.

Autotransporto būrys buvo pradėtas formuoti vadu paskyrus Gintarą Kastanavičių¹⁹⁹, o būrininku Saulių Zundą (1992 m. kovo 30 d.). Šį padalinį sudarė būrio vadas, būrininkas, autotechnikas, I ir II transportinių mašinų skyriai, III specialiųjų mašinų skyrius (visi po 10 karių). Pagal pirminius etatus padalinyje turėjo būti 38 karininkai, 107 puskarininkiai, 357 eiliniai ir grandiniai, 5 laisvai samdomi darbuotojai ir 1 tarnautojas, iš viso 508 žmonės²⁰⁰.

Plėtėsi ir **sandėlių ūkis**: buvo įkurti maisto, amunicijos, šaudmenų, automobilių detalių, parašiutinės technikos sandėliai²⁰¹.

1992 m. birželio 4 d. pirmą kartą paminėtas **komendantinis būrys**²⁰², birželio 30–lie-

¹⁹⁷ LK brigados vado 1992 03 17 įsakymas Nr. 55, *ABA*, b. 7/01, l. 10.

¹⁹⁸ LK brigados vado 1992 03 17 įsakymas Nr. 55, *ABA*, b. 7/01, l. 10; bataliono vado 1992 05 28 įsakymas Nr. 62, *ABA*, b. 4, l. 44.

¹⁹⁹ LK brigados vado 1992 03 17 įsakymas Nr. 55, *ABA*, b. 7/01, l. 10; bataliono vado 1992 03 30 įsakymas Nr. 34, *ABA*, b. 4, l. 21–22; bataliono vado 1992 07 29 įsakymas Nr. 90, *ABA*, b. 4, l. 77.

²⁰⁰ Bataliono ir jo dokumentinio fondo istorinė pažyma, fondo sudarytojo istorija, parengta 1992 m. pabaigoje.

²⁰¹ Bataliono vado 1992 03 23 įsakymas Nr. 30, *ABA*, b. 4, l. 18–19, 22.

²⁰² Bataliono vado 1992 06 04 įsakymas Nr. 65, *ABA*, b. 4, l. 48.

pos 1 d. – **bataliono ryšių būrys**²⁰³.

Dar nebaigus dalinio pertvarkyti teko vykdyti užduotis. Bataliono žvalgų būriui buvo patikėta saugoti Rūdininkų bazę²⁰⁴. 1992 m. liepos mėn. batalionas turėjo užtikrinti Trakų bazės apsaugą, tačiau greitai ši sargyba buvo panaikinta²⁰⁵. Batalionui teko imtis ir moky-mo centro funkcijų: liepos mėn. 9 VSAT apsaugos kuopos šauktiniai buvo įtraukti į batal-iono sąrašus ir pradėjo mokytis 20 dienų kursuose²⁰⁶. Mokyimo centro apsaugai užtikrinti

Vilniaus motodesantinio bataliono kariai prie žuvusio bataliono kario j. psk. Edgaro Kopciko atminimo akmens. Antras iš dešinės – eil. Vitalijus Beconis. 1992 m., Vilnius

buvo skirta sargyba²⁰⁷. Rugpjūčio mėn. panašūs kursai buvo surengti 14 VSAT karių²⁰⁸. Darbo gavo ir formuojamas inžinierių padalinys: jam buvo pavesta atlikti išminavimo darbus Rūdininkų bazėje. Šiems darbams vadovavo Juozas Baršketis²⁰⁹.

Atvykus šauktiniais, batalione buvo suformuota I mokomoji kuopa. Jos vadu buvo paskirtas Algis Norkus. Kuopos personalą sudarė I kuopos būrininkai ir skyrininkai, iš kitų kuopų koman-diruoti vadai²¹⁰. Moko-mosios kuopos auklėtiniai šaudykloje atliko pirmuo-sius šaudymo pratimus.

Vyriausiuoju šaudymo vadovu buvo paskirtas Mokomosios kuopos vadas A. Norkus,

²⁰³ Daugiausiai karių buvo perkelta iš II kuopos. Bataliono vado 1992 06 30 įsakymas Nr. 78, *ABA*, b. 4, l. 64.

²⁰⁴ Bataliono vado 1992 04 07 įsakymas Nr. 40, *ABA*, b. 4, l. 28.

²⁰⁵ Bataliono vado 1992 07 08 įsakymas Nr. 81, *ABA*, b. 4, l. 68–69; bataliono vado 1992 07 13 įsakymas Nr. 83, *ABA*, b. 4, l. 71.

²⁰⁶ Bataliono vado 1992 07 08 įsakymas Nr. 81, *ABA*, b. 4, l. 69.

²⁰⁷ Bataliono vado 1992 07 14 įsakymas Nr. 84, *ABA*, b. 4, l. 71–72.

²⁰⁸ Bataliono vado 1992 08 06 įsakymas Nr. 93, *ABA*, b. 4, l. 80–81.

²⁰⁹ Bataliono vado 1992 07 28 įsakymas Nr. 89, *ABA*, b. 4, l. 77.

²¹⁰ Bataliono vado 1992 04 28 įsakymas Nr. 48, *ABA*, b. 4, l. 33–34.

šaudymo vadovu – D. Boguševičius²¹¹. Birželio 2 d. Mokomoji kuopa baigė savo veiklą tarnybai parengusi 172 šaulius²¹². Į pareigas kariai buvo paskirti birželio 18 d.²¹³

Įvedus naujus etatus padidėjo bataliono kovinės galimybės ir administracinis savarankiškumas. Tačiau iškilo bendrojo ir specialiojo parengimo karininkų ir puskarininkų, kurių Lietuvoje nebuvo, poreikis, todėl daugelis bataliono etatų 1992 m. liko laisvi. Ilgai nebuvo bataliono štabo viršininko²¹⁴, maisto ir aprangos tarnybos viršininko, bataliono vado pavaduotojo technikai, desantinio paruošimo viršininko, inžinieriaus parašutinei technikai. Neretai karininkai ėjo ne vienas pareigas²¹⁵. Trūko kuopos vado pavaduotojų, būrių viršininkų. Net ir į pareigas skirti karininkai neturėjo reikiamos kvalifikacijos – pavyzdžiui, II motodesantinės kuopos vadas lt. Renatas Chrimlis 1991 m. lapkričio 27 d. buvo priimtas į naujai formuojamą batalioną būrio vadu, 1992 m. pradžioje jis – jau kuopos vado pavaduotojas, o tų pačių metų pabaigoje, eidamas kapitono pareigas, – kuopos vadas. Artilerijos baterija (4 karininkai, 10 puskarininkų ir 40 eilinių) apskritai nebuvo suformuota, nors bandymų tai padaryti būta²¹⁶.

Atlikus Krašto apsaugos tarnybos materialinių vertybių reviziją buvo rasta neatitikimų Aptarnavimo tarnybos viršininko A. Petrausko ir Finansų tarnybos viršininko A. Mateikos tvarkomoje apskaitoje. Po šio patikrinimo dalis darbuotojų buvo atleista, trūkumai pašalinti, kaltiesiems skirtos nuobaudos, papeikimai. Kaip ir reikėjo tikėtis, dėl to pagerėjo sandėlių ūkio ir finansų padėtis, tačiau sugedo bataliono vado ir štabo nuotaika.

1992 m. birželio mėn. bataliono formavimo laikotarpis baigėsi. Jo struktūra beveik atitiko nustatytą etatinę struktūrą. Batalioną sudarė 3 motodesantinės kuopos, kurių kiekvienoje buvo 3 būriai, o kiekviename būryje – 4 skyriai, pionierių skyrius, autotransporto būrys, technikos remonto būrys, žvalgybos būrys (į jį šauktinių neskyrė), įvairios tarnybos²¹⁷. Prie bataliono atsirado ir auklėtinių būrys, jam padėti buvo skiriami puskarininkiai²¹⁸.

1992 m. vidurys padaliniui buvo sunkus. Iš 1992 m. 262 šauktinių 8 buvo komisuoti, 36 – perkelti į kitus batalionus, 5 – savavališkai pasišalino. Išskirtinis šiuo požiūriu buvo 1992 m. birželio 19 d. parengtų šauktinių perkėlimas į Klaipėdos motodesantinį batalioną,

²¹¹ Bataliono vado 1992 05 25 įsakymas Nr. 59, *ABA*, b. 4, l. 43.

²¹² Bataliono vado 1992 06 02 įsakymas Nr. 63, *ABA*, b. 4, l. 45–48.

²¹³ Bataliono vado 1992 06 18 įsakymas Nr. 72, *ABA*, b. 4, l. 53–57.

²¹⁴ Kaip bataliono štabo viršininkas pirmą kartą 1992 06 10 pasirašė buvęs Mokomosios kuopos vadas Algis Norkus. Žr.: *ABA*, b. 4, l. 57.

²¹⁵ Pavyzdžiui, Maisto ir aprangos tarnybos viršininkas Albertas Andrijauskas laikinai ėjo ir bataliono vado pavaduotojo užnugario reikalams pareigas. Žr.: bataliono vado 1992 07 01 įsakymas Nr. 79, *ABA*, b. 4, l. 66.

²¹⁶ Artilerijos baterijos kuopininku buvo paskirtas A. Gvazdauskas. Žr.: bataliono vado 1992 06 09 įsakymas Nr. 67, *Algirdo MTB archyvas*, 4 d., l. 56. Baterijos vadu buvo paskirtas j. lt. Marius Šmitas. Žr.: bataliono vado 1992 07 08 įsakymas Nr. 81, *ABA*, b. 4, l. 69.

²¹⁷ 1992 06 18 šauktinių paskyrimo į pareigas įsakymas Nr. 72, *ABA*, b. 4, l. 53–57.

²¹⁸ Bataliono vado 1992 07 07 įsakymas Nr. 81 dėl Sigito Drupo skyrimo auklėtinių būrio vadu, *ABA*, b. 4, l. 68.

kai vienu metu brigados vado įsakymu batalioną paliko 25 kariai²¹⁹, taip pat birželio 25 d. perkėlimas, kai krašto apsaugos ministro įsakymu 30 karių buvo perkelti į Aukštąją karo mokyklą²²⁰. Nuostolius šiek tiek sušvelnino iš žvalgybos kuopos į puskarininkių ir žvalgų pareigas paskirtų 11 karių perkėlimas²²¹. Iš pirmojo šaukimo į atsargą buvo išleista 213 karių. Per rudeninį šaukimą buvo pašaukti 254 kariai, iš jų 22 teko komisuoti, 37 pasišalino iš tarnybos, 37 buvo perkelti į kitus batalionus, 170 karių išleisti į atsargą.

1992 m. liepos 1 d. į žvalgų būrį buvo priimtose ir pirmosios 8 moterys²²². Akivaizdu, kad ši grupė susidarė vienu metu: visos priimtose atgaline data, ligi tol į bataliono sąrašus nebuvo įtrauktos. Šio gana svarbaus įsakymo atsiradimo aplinkybių nustatyti nepavyko, tačiau greičiausiai moterys vykdė kitas užduotis ir figūravo žvalgų būrio sąrašuose, tuo labiau kad jų atlyginimai buvo šiek tiek mažesni už paprastų eilinių²²³. 1992 m. vasarą batalionui teko parengti 15–20 žmonių budinčią komandą, kuri per 15 minučių galėtų, naudodamasi ginklais ir transportu, reaguoti kilus tam tikrų problemų²²⁴.

Nepaisant sunkumų, 1992 m. antroje pusėje ir 1993 m. pradžioje pamažu buvo užimti laisvi štabo ir tarnybų etatai, geriau pradėtas tvarkyti bataliono archyvas, tačiau būrių vadų pareigas ir toliau daugiausiai ėjo puskarininkiai, o kuopos turėjo tik po vieną karininką. Bataliono komplektavimas būtiniosios tarnybos kariais vyko geriau. I kuopa 1993 m. buvo visiškai sukomplektuota, kitos kuopos ir atskirieji būriai – dar komplektuojami.

1992 m. rugpjūčio mėn. buvo atkreiptas dėmesys į puskarininkių atrankos kokybę ir įkurta speciali komisija. Ji turėjo bataliono vadui rekomenduoti karius paaukštinti – suteikti grandinio, jaunesniojo puskarininkio laipsnį. Ta pati komisija teikė rekomendacijas ir brigados vadui dėl viršilos laipsnio suteikimo. Šiai komisijai vadovauti buvo paskirtas štabo viršininkas Algis Norkus²²⁵. Stengtasi pagerinti padėtį ir kuopose. 1992 m. rugpjūčio 21 d. I kuopoje už įvairius nusižengimus buvo įvesta sustiprinta kovinė parengtis, o kuopos vadui pareikštas griežtas papeikimas. Šis precedento neturintis įsakymas rodė bataliono vado poziciją ir turėjo pagerinti padėtį²²⁶.

Batalioną papildė nauji padaliniai. Visa tai buvo susiję su jo dislokavimu Rūdininkuose. Išsiplėtė bataliono ūkis – buvo įkurti maisto, aprangos ir ekipuotės, šaudmenų, ginklų, komunalinės įrangos, automobilių detalių, parašiutinės-desantinės technikos ir cheminės įrangos sandėliai, valgykla, ryšio ir šiluminis mazgai, spec. darbų, ginklų remonto, akumuliatorių skyriai. Pagal 1993 m. etatus batalione turėjo tarnauti 49 karininkai, 94

²¹⁹ Bataliono vado 1992 06 19 įsakymas Nr. 76, *ABA*, b. 4, l. 60.

²²⁰ Bataliono vado 1992 06 25 įsakymas Nr. 77, *ABA*, b. 4, l. 61.

²²¹ LK brigados vado 1992 06 30 įsakymas Nr. 153/6, *ABA*, b. 7/01, l. 66.

²²² Bataliono vado 1992 08 18 įsakymas Nr. 96 dėl priėmimo laikinai einančių žvalgo pareigas nuo liepos 1 dienos, *ABA*, b. 4, l. 85.

²²³ Moterų atlyginimų koeficientas buvo 3,3–3,7, o tame pačiame įsakyme minimo žvalgų būrio vairuotojo – 4,0.

²²⁴ LK brigados vado 1992 07 17 įsakymas Nr. 166, *ABA*, b. 7/01, l. 75.

²²⁵ Bataliono vado 1992 08 10 įsakymas Nr. 94, *ABA*, b. 4, l. 82.

²²⁶ Bataliono vado 1992 08 21 įsakymas Nr. 97, *ABA*, b. 4, l. 87.

*Vilniaus motodesantinio bataliono kariai. Centre – būrio vadas lt. Renatas Chrimlis, kairiau su berete ir akiniais –
psk. Vidmantas Žilakauskas. 1992 m. gegužė, Vilnius*

puskarininkiai (iš jų 30 šauktinių), 243 eiliniai (iš jų 184 šauktiniai), 44 laisvai samdomi darbuotojai. Iš viso batalione buvo 430 etatų. 1993 m. pavasarį buvo pašaukti 128 šauktiniai, į dalinio sąrašus įtraukti 1992 m. birželio 2 d., o rudenį – 230 karių.

Šiek tiek bataliono veikla ir organizacinė struktūra pakito 1994 m. prasidėjus Lietuvos stojimo į NATO procesui. Siekiant integruotis į šią kolektyvinės gynybos organizaciją buvo išplėtos ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo bataliono funkcijos.

Taikos metu batalionas turėjo:

- saugoti Lietuvos teritoriją;
- organizuoti ir plėtoti karių, štabų ir padalinių, mobilizacinio rezervo kovinį rengimą, palaikyti tinkamo lygio pasirengimą vykdyti kovos užduotis;
- rengti karius dalyvauti tarptautinėse taikos palaikymo operacijose;
- dalyvauti bendrose NATO organizuojamose pratybose ir mokymuose, pritaikyti bendroms pratyboms pagrindinius gynybinius infrastruktūros objektus;
- krašto apsaugos sistemos ir Karo tarnybos įstatymo numatytais atvejais teikti pagalbą policijai ir civilinei valdžiai.

Karo metu batalionas turėjo:

ginti Lietuvos valstybę;

būti pasirengęs karinei valstybės gynybai kartu su visomis ginkluotosiomis pajėgomis, operatyviai reaguoti, užtikrinti tarpusavio sąveiką ir greitai persigrupuoti, ypač daug dėmesio skirti žvalgybai, informacijos analizei ir veiksmingam operatyviam vadovavimui.

Bataliono struktūra nelabai pasikeitė: I, II ir III kuopos buvo pavadintos mechanizuotosiomis, IV liko motorizuotoji. Tarptautinių operacijų štabo sudėtyje veikė BALTSQN padaliniai.

1998 m. spalio 1 d. Algirdo batalionas tapo formuojamo tarptautinio dalinio BALTBAT pagrindu. Prie bataliono buvo priskirtas inžinerijos būrys, pėstininkų kuopa, minosvaidžių būrys (Estijos), būstinė ir paramos padaliniai, štabo karininkų grupė (Latvijos). Kaip dalinys yra kuriamas ir mokomas, stebėjo Danijos, Švedijos, Norvegijos ir Jungtinės Karalystės stebėtojai. Jo struktūra buvo tobulinama pagal NATO standartus. Centrinį valdymą užtikrino valdymo grupė, štabas, tarptautinių operacijų skyrius, štabo ir aprūpinimo kuopa, dvi pėstininkų kuopos, sunkiosios ginkluotės kuopa, priskirti inžinerijos ir karo medicinos būriai. Taikos metu batalionas turėjo rengti šauktinius krašto gynybai (240 karių per metus), atnaujinti rezervo karių (300 per metus) žinias, rengti padalinius tarnybai už valstybės sienų, atlikti gelbėjimo darbus Lietuvoje neįveikiamomis aplinkybėmis (*force majeure*), teikti paramą pasienio daliniams. Karo metu pagrindinės bataliono užduotys – organizuoti mobilizaciją ir ginti kraštą. 2001 m. rugsėjo 12 d. buvo pradėtas įgyvendinti LITBAT projektas.

Bataliono technika, karių ginkluotė ir ekipuotė

Technika

Bataliono techniką pirmaisiais metais sudarė įvairių įstaigų turėtos SSRS pagamintos mašinos. Esminis bataliono perginklavimas ir aprūpinimas ginklais vyko 1992 m. pavasarį ir vasarą. 1992 m. balandžio 27 d. Kauno batalionas Vilniaus batalionui perdavė sunkvežimį ZIL-131. 1992 m. gegužės 5 d. padaliniui buvo skirtas 1 VAZ-2106 automobilis, 1 UAZ 31512 automobilis, 7 sunkvežimiai GAZ-66, 1 ZIL-131 ir 2 ZIL-131 MTO-AT-1, 1992 m. birželio 10 d. – 2 ZIL-131 (valst. Nr. 11-04 LIŠČ; valst. Nr. 16-90 LIŠČ) – mechaninės dirbtuvės.

Pirmuosius 5 šarvuotus transporterius batalionas gavo 1992 m. birželio 17 d. 1992 m. liepos 8-ąją jam buvo perduoti 4 sunkvežimiai GAZ-66, tądien 4 GAZ-66 buvo perduoti Šiaulių, Klaipėdos, Marijampolės ir Tauragės batalionams. Liepos mėn. batalionas gavo 4 automobilius GAZ-66 ir 1 UAZ-31512. 1992 m. rugpjūčio 6 d. Vilniaus batalionui buvo skirtas autobusiukas „Kuban“.

Batalione atsirado ir kovos mašinų – sovietinių BTR. Jų rugpjūčio mėn. gauta 5 (1 buvo skirtas žvalgybos būriui, kiti – II kuopai), taip pat naujų automobilių: 10 sunkvežimių GAZ-66, 3 ZIL-131, 1 GAZ-53-12-01, 2 automobiliai vadovybei – UAZ-31512 ir

Pirmieji iš Vokietijos gauti šarvuoti transporteriai M-113. Vėliauą tvirtina srž. Artūras Mozūraitis. 2001 m., Rukla. Tado Dambrausko nuotrauka

VAZ-21063²²⁷. Jais batalionas jau galėjo greitai perdislokuoti savo karius, o šarvuotąją techniką, palaikant sunkiesiems kulkosvaidžiams, – rinktinės pajėgas.

NATO šalyse naudojama technika batalioną pasiekė vėliau. Iš Vokietijos 2001 m. buvo atgabenta šarvuočių M-113. Jie buvo modernizuoti įrengus ryšių ir priešgaisrinę įrangą, sumontavus atitinkamą ginkluotę. 2002 m. birželio 5 d. Vokietija Lietuvai perdavė dar 57 šarvuočius M-113 (iki tol kariuomenė turėjo 67 M-113 šarvuočius). Jie buvo komplektuojami Algirdo batalione²²⁸. Liepos 11 d. Lietuvos kariuomenei batalionas pademonstravo naujus lengvuosius sunkvežimius UNIMOG (*Mercedes Bez Unimog*)²²⁹. 2004 m. liepos 15 d. Lietuva gavo HUMVEE visureigių, dalis jų buvo skirta ir Algirdo batalionui²³⁰.

Ginkluotė

Dalinio ginkluotę 1992 m. birželio mėn. turėjo papildyti centralizuotai ir brigados skirti ginklai. Vilniaus batalionui buvo skirta 100 AK-74, 80 AK-88, 12 AKC-74 (nustatytos šaudmenų normos), 40 rankinių granatų²³¹. Gauti ginklai bataliono apskaitoje pradėjo

²²⁷ Bataliono vado 1992 08 26 įsakymas Nr. 98, ABA, b. 4, l. 88–89.

²²⁸ Vokietija perduos Lietuvai šarvuočių, *Krašto apsauga* 2002, p. 235.

²²⁹ Nujieji lengvieji sunkvežimiai „Unimog“, *Krašto apsauga* 2002, p. 281–282.

²³⁰ Lietuvos kariuomenę pasiekė pirmieji JAV įsigyti supervisurėgiai. *Krašto apsauga* 2004, p. 336.

²³¹ LK brigados vado 1992 06 02 įsakymas Nr. 140, ABA, b. 7/01, l. 49.

figūruoti tik rugpjūčio 26 d. Ginkluotė kuopoms buvo paskirstyta netolygiai. Nežinoma, ar skirtų ir gautų ginklų skaičiaus skirtumas susidarė dėl to, kad jau anksčiau dalis jų buvo išduota (trūktų 63 automatų AK-74), ar dėl to, kad faktiškai jų mažiau buvo skirta. Ilgainiui batalionas buvo apginkluotas 50 mm kalibro sunkiaisiais ir vidutiniais kulkosvaidžiais MG3, automatiniais šautuvais G3/AK4, minosvaidžiais, 84 mm granatsvaidžiais „Carl Gustaf“, vidutinio nuotolio prieštankine valdomųjų raketų sistema BILL. Lapkričio mėn. batalionas gavo vidutinio nuotolio prieštankinių valdomųjų raketų sistemų „Javelin“. Priešlėktuvinei gynybai organizuoti buvo planuojama įsigyti „Stinger“ sistemų.

1 lentelė. Bataliono ginkluotė 1992 m.

Kuopos	Granat- svaidžiai RPG-18	Lengv. kulk. RPK	Automatai AK-88	Automatai AK-74	Automatai AKC-74	Pisto- letai PM	Kiti ginklai
I kuopa		6	40	14	16	9	
II kuopa	5	1	16	8		9	1 SPŠČ, 3 mokom. AK-74
III kuopa		2	24	15		9	2 mokom. AK-74
Iš viso	5	9	80	37	16	27	

Taip paskirsčius ginkluotę ir techniką buvo galima specializuoti kuopas: geriausiai sukomplektuota I kuopa galėjo vykdyti ugnies palaikymo funkcijas, nes turėjo daugiausiai kulkosvaidžių, automatų AK-88, kautis mieste (ginkluota AKS-74 automatais), II kuopa – kovoti su tankais ir šarvuotąja technika, nes turėjo prieštankinių ginklų ir šarvuotųjų kovos mašinų. Turint reikalingos ginkluotės 1992 m. rugsėjo 9–11 d. buvo surengtos karių šaudymo pratybos²³².

Ekipuotė

Išsamesnės informacijos apie kario ekipuotės sudėtį randama jau 1995 m. dokumentuose. Ją sudarė reikalingiausios užduotims vykdyti, tačiau neužtikrinančios ilgalaikio išgyvenimo lauko sąlygomis (ypač šaltuoju metų laiku, kai oro temperatūra nukrinta žemiau nulio) priemonės. Nebuvo ekipuotės sąrašė atsarginės uniformos, atsarginių batų, palapinsiaustės ir dar daug kitų dalykų, padedančių kariui ilgą laiką ir bet koku oru vykdyti užduotis mūšio sąlygomis²³³. Įsibėgėjus integracijai į NATO, Algirdo batalionas buvo aprūpinamas viskuo, ką geriausio Lietuva gaudavo, nes reikėjo įtikinti būsimuosius sąjungininkus, kad valstybė nori ir gali būti lygiateisė NATO narė. Ryšiui užtikrinti buvo skirta NATO standartinių radijo stočių „Harris“ ir Lietuvoje pagal bendrovės „Thomson“

²³² Bataliono vado 1992 09 07 įsakymas Nr. 100, ABA, b. 4, l. 93–94.

²³³ Vrš. Sigito Maliausko atsiminimai.

licenciją surinktų radijo stočių „Elsis“²³⁴.

Karių tarnyba (kovinis rengimas, mokymai, manevrai)

1992 m. balandžio 19–21 d. batalionas dalyvavo pirmuosiuose Lietuvos kariuomenės mokymuose. 1992 m. rugpjūčio mėn., gavus naujos ginkluotės, buvo surengtos karių šaudymo pratybos. Jos taip pat tęsėsi tris dienas: kiekvienai kuopai šaudymui iš automatų „Kalašnikov“ buvo skirta po dieną, kartu vyko puskarininkių ir karininkų šaudymo iš pistoletų „Makarov“ pratybos²³⁵. 1993 m. batalionas pradėjo planinį kovinio rengimo procesą. Įgyvendinant šį dalinio rengimo planą buvo vadovaujamas kariuomenės vado ir Generalinio štabo metodiniais nurodymais, bendraisiais ir kovos statutais, kuriuose apibrėžtas kovinio rengimo tikslas – išmokyti karius valdyti kovos techniką ir ginkluotę, parengti dalinį ir jo padalinius vykdyti kovos užduotis ginant Lietuvos teritoriją ir nepriklausomybę, ugdyti karių meilę tėvynei, jų dvasios stiprybę, drąsą.

Buvo nustatytas dviejų sezonų (po 5 mėnesius) ritmas. Žiemos mokymo periodas prasidėdavo gruodžio, vasaros – birželio 1 d. Gegužė ir lapkritis buvo skiriami dalinio pasirengimui: tuo metu vykdavo ir naujų karių šaukimas, jų pradinis rengimas. Specialūs pratimai buvo skiriami karininkams ir puskarininkiams tobulinti. Karininkų rengimui buvo skiriamos 4 val. per savaitę, puskarininkių – 2 dienos trečiąją mėnesio savaitę. Mokymus batalione turėjo organizuoti bataliono vadovybė, kuopų vadai ir tarnybų viršininkai. Mokslo metų pradžioje, siekiant nustatyti kovinės parengties lygį, buvo skelbiamas aliarmas. Po to kariai rengiami pagal specialų planą, kurį sudarė: kovinis mokymas, veiksmų tobulinimas, lauko pratybos, taktinis, specialusis taktinis ir specialusis rengimas, šaudyba ir mokymas naudoti kovos techniką. Daug dėmesio buvo skiriama lauko pratyboms. Planuota šiuose mokymuose praleisti 5–6 d. per mėnesį ir 30 proc. pratybų laiko skirti mokymams naktį. Kuopų mokymai turėjo vykti kartą per mokymo periodą. Jo pabaigoje aukštesnieji viršininkai, skyrę kelių dienų užduotis, įvertindavo bataliono rezultatus. Pirmiausia buvo pradedama nuo individualaus kario rengimo ir pamažu pereinama prie viso padalinio kolektyvinio rengimo. Šiuo tikslu buvo sudaromi veiklos (periodo, mėnesio, savaitės) karininkų ir puskarininkių mokymo planai, materialinės mokymo bazės, kovos ir kitos technikos paskirstymo grafikai. Tarp mokymo periodų bataliono vadovybė (iki kuopų vadų imtinai) mokyti ir lavinti turėjo brigados, būrių vadus ir karius – bataliono vadovybė. Kariai per pusę metų privalėjo išeiti 80 val. mokymo kursą. Daugiausia dėmesio buvo skiriama fiziniam rengimui (17 val.), taktikai (14 val.) ir oro desantiniam rengimui (9 val.). Puskarininkiams rengti taip pat buvo numatyta 80 val.: taktikai – 26 val., oro desantiniam rengimui – 12 val., šaudybai ir ginkluotei – 10 val.

²³⁴ Lietuva įvykdė įsipareigojimą suformuoti batalioną, galintį vykdyti Šiaurės Atlanto sutarties 5-ojo straipsnio operacijas. *Krašto apsauga* 2002, p. 335.

²³⁵ Bataliono vado 1992 09 07 įsakymas Nr. 100, *ABA*, b. 4, l. 93–95.

Pirmieji bataliono mokymai „Pavasarinis vėjas“ Centriniam poligone Pabradėje, 1993 m. kovas. Priekyje iš kairės: plk. Česlovas Jezerškas, KA ministras Audrius Butkevičius, LR Prezidentas Algirdas Brazauskas. Automobilėje sėdi psk. Genadijus Samuchovas

Vyko ir specialusis žvalgų, inžinierių, ryšininkų rengimas²³⁶. Bataliono istorijoje liko labai svarbūs 1993 m. kovo mėn. vykę mokymai „Pavasarinis vėjas“. Juose dalyvavo visas batalionas, išskyrus keliolikos žmonių komandą, kuri tuo metu saugojo bazę²³⁷.

Pagrindinis karių rengimas vyko kuopose. 1994 m. kovinio rengimo plane nurodyta, kad kuopos (atskirojo būrio) vadas yra tiesioginis kovinio rengimo ir karių auklėjimo organizatorius²³⁸. Šis darbas gerai įvertintas ir bataliono vado Prano Kastecko atsiminimuose²³⁹. 1994–1995 m. žiemos periodu bataliono kovinis rengimas buvo skirtas praktiniams dalinio įgūdžiams tobulinti – mobilizacijos ir kovos užduotims vykdyti. Aktyviau įgyvendinti numatytas priemones paskatino 1994 m. Lietuvos Respublikos Prezidento dekretas Nr. 333. Bataliono kariai turėjo įrengti pagrindinę ir atsarginę vadavietes numatytose ir slaptose susitelkimo rajonų vietose ir bent kartą per mokymo periodą ten nuvykti. Daug dėmesio buvo skiriama karių atvykimo į dalinį krizės atvejų kontrolei, įprastiems ir netikėtiems dalinio patikrinimams. Be to, buvo patikslintas mokymo periodų laikas ir užduotys, kurias batalionas turėjo atlikti jų pabaigoje. Padalinių vadams buvo suteikta

²³⁶ Kovinio rengimo planas 1993–1994 metų mokymo periodu, ABA, b. 1/ 02-05.

²³⁷ J. psk. I. Kovalenkos atsiminimai.

²³⁸ Kovinio rengimo planas 1994 metų vasaros mokymo periodu, ABA, b. 2/ 02-05.

²³⁹ Bataliono vado Prano Kastecko atsiminimai.

daugiau laisvės – leista keisti iki 20 proc. mokymo programų turinio. Daugiau laiko numatyta kolektyviniam kuopų rengimui – planuojama vasaros metu organizuoti dviejų dienų kuopos mokymus, 30–60 km žygius pėsčiomis. Kuopos turėjo būti mokomos kovoti naudojant šarvuočius, sąveikauti su SKAT, pasienio policijos padaliniais ir karinėmis oro pajėgomis. I kuopa privalėjo pasirengti oro desanto operacijoms, II kuopos 1-asis būrys – išmanyti desanto išsilaipinimo iš sraigtasparnių techniką.

Tolesnių tikslų formuluotės rodo vado siekį gerinti padalinio drausmę. Akivaizdu, kad šis kovinio rengimo įsakymas buvo parengtas karininko, turinčio tarnybos elitinių Sovietų Sąjungos pajėgų daliniuose patirties. Planą pasirašė mjr. J. Auzinšas. 80 val. patvirtintame pusmečio karininkų mokymo plane daugiausia dėmesio skirta fiziniam rengimui (17 val.) ir taktikai (14 val.), mažiau (po 8 val.) – oro desantiniam rengimui, šaudybai ir ginklams, krašto apsaugos statutams. Puskarininkų rengimo programa nepasikeitė. Motorizuotųjų desantinių kuopų rengimui buvo numatytos 324 val., iš jų 170 val. taktikai, 32 val. – fiziniam rengimui ir 23 val. statutų studijoms. Vairuotojai, suprantama, pirmiausia turėjo įgyti kuo daugiau specialybės įgūdžių (224 val.). Taigi bataliono rengimo programoje svarbiausia buvo kovinių pajėgumų didinimas. Rengiant inžinierių būrio karius išskirti kiti prioritetai – 378 val. kurse daugiausia laiko skirta specialybei (83 val.), bendrajai ir specialiajai taktikai (84 val.), politologijai (42 val.) studijuoti, mažiau – fiziniam rengimui (38 val.). Žvalgų rengimo programoje (378 val.) 182 val. numatytos taktikai, 40 val. – fiziniam rengimui, 38 val. – krašto apsaugos statutų nagrinėjimui. Ryšių būrio rengimo (258 val.) pagrindas – specialybės dalykai (56 val.), 48 val. suplanuotos techniniam ir 40 val. – fiziniam rengimui. Autotransporto dalinių kariams mokytis buvo skirta 240 val., iš jų specialybės dalykams – 124 val., politologijai – 21 val., krašto apsaugos statutams – 16 val. Dėmesį patraukia politologijai numatytų valandų skaičius – motorizuotiesiems desantininkams užteko 8 val., žvalgams – 28 val., ryšininkams – 20 val., autotransporto padalinių kariams – 21 val., o inžinieriams prireikė net 42 val. Pažymėtina, kad inžinierių, žvalgų ir ryšininkų rengimo planas patvirtintas ne bataliono vado, o l. e. štabo viršininko pareigas vyr. lt. D. Mockūno²⁴⁰.

1995 m. vasaros mokymo tikslai ir priemonės nesikeitė, todėl galima spėti, kad 1994–1995 m. žiemos periodu buvo pasiekti tik daliniai rezultatai ir kad pirmasis nuolatinis bataliono vadas iš esmės tęsė Janio Auzinšo pradėtą kovinio rengimo gerinimo politiką. Be to, tvarką užtikrinti reikalavo ir kariuomenės vadas (1994 m. spalio 5 d. įsakymas Nr. 1049). Valandų paskirstymo planas pasikeitė labai nedaug. Tiesa, inžinieriams politologijos studijų laikas buvo sutrumpintas iki 28 val.²⁴¹

1994 m. Algirdo batalionas gavo kokybiškai naują užduotį – prisidėti kuriant bendrą Lietuvos, Latvijos ir Estijos batalioną BALTBAT. Šiame darbe dalyvavo ne tik Baltijos valstybių, bet ir Didžiosios Britanijos, JAV atstovai. Nuo 1998 m. BALTBAT formavo tik Algirdo motorizuotasis batalionas.

²⁴⁰ Kovinio rengimo planas 1994–1995 metų žiemos mokymo periodu, *ABA*, b. 3/ 02-03.

²⁴¹ Kovinio rengimo planas 1995 metų vasaros mokymo periodu, *ABA*, b. 4/ 02-03.

Parašiutinio rengimo pratybos. Gaižiūnų poligonas, 1996 m. vasara. Centre – instruktorius vyr. lt. Dalius Boguševičius

Bataliono kariai parašiutinio rengimo pratybose. Gaižiūnų poligonas, 1996 m. vasara

IV. LIETUVOS DIDŽIOJO KUNIGAİKŠČIO ALGIRDO MECHANIZUOTASIS PĖSTININKŲ BATALIONAS

Algirdo bataliono kariai parašiutinio rengimo pratybose. Gaižiūnų poligonas, 1996 m. vasara

Instruktažas prieš šuolį. Parašiutinio rengimo pratybos Gaižiūnų poligone. 1996 m. vasara. Nuotraukoje iš kairės: kpt. Dalius Butkus, vrs. Artūras Baranauskas

1995–1996 m. žiemos periodo veiklos plane nebeliko ligi tol galiojusios nuostatos – „ugdyti kariams meilę tėvynei, dvasinę stiprybę, drąsą“. Tai nebuvo atsitiktinumumas – pokyčiai liudijo, kad batalionas orientuojasi į profesinių gebėjimų, o ne į patriotinį ugdymą. Siekiama gerinti bataliono kovinę parengtį. Padalinių vadai skatinami teikti siūlymus dėl mokymo programų tobulinimo, daugiau dėmesio skiriama fiziniam rengimui (pastaroji nuostata atsirado vykdant 1994 m. gruodžio 27 d. kariuomenės vado įsakymą Nr. 227), karių švietimui ir ugdymui, drausmei. Pirmą kartą deklaruotas gynybos prioritetas (prieš puolimą). Ypatingas dėmesys skirtas žvalgų būriui: jis turėjo būti rengiamas desanto iš sraigtasparnių veiksmams. Mokymo trukmė – 3–5 dienos. Karių rengimo planuose valandos perskirstytos nebuvo²⁴². 1996 m. vasaros periodo plane praktiškai jokių esminių pokyčių nepastebėta²⁴³.

1996–1997 m. periodo planas iš esmės buvo naujas – sudarytas nesiremiant 1994 m. pabaigoje parengtu pavyzdžiu. Jame daug naujų nuostatų. Pirmiausia pabrėžiama, kad padaliniai turi rengtis ne tik gynybai (jai vis dar skiriama 2/3 mokymo laiko), bet ir puolimui (1/3 laiko). Pirmą kartą užsimenama apie štabo dokumentų rengimą pagal NATO standartus, nurodoma, kad kovinio rengimo programas nuo šiol kuruos brigada, o bataliono vadui pa-

likta teisė keisti 30 proc. programos savo nuožiūra ir teikti siūlymus brigados Operatyvinio planavimo ir kovinio parengimo skyriui (G3). III kuopai įsakyta kartu su žvalgiais rengtis desanto iš sraigtasparnių ir lėktuvų operacijoms. Bendros nuostatos gerinti fizinį karių pasirengimą įgijo konkrečias formas. Batalione buvo rengiamos krepšinio, futbolo, mažojo futbolo, stalo teniso, jėgos trikovės, kovinės savigynos rungtynės, dalyvauta Jona-

Kariniai mokymai „Akacijos žydėjimas“ 1996 m. balandžio 30 – gegužės 1 d. Nuotraukoje iš kairės: lt. Ramūnas Kopčikas, psk. Darius Blažys

vos krepšinio turnyre, net du kartus atlikta bendra fizinio pasirengimo patikra²⁴⁴. 1996 m.

²⁴² Kovinio rengimo planas 1995 metų vasaros mokymo periodu, *ABA*, b. 5/ 02-03.

²⁴³ Kovinio rengimo planas 1995 metų vasaros mokymo periodu, *ABA*, b. 6/ 02-03.

²⁴⁴ Kovinio rengimo planas 1995–1996 metų žiemos mokymo periodu, *ABA*, b. 7/ 02-05.

Kariniai mokymai „Akacijos žydėjimas“ 1996 m. balandžio 30 – gegužės 1 d. Nuotraukoje iš kairės: lt. Saulius Sabaitis, vrš. Genadijus Samuchovas

išsiskyrė bataliono lygio mokymai „Akacijos žydėjimas 96“²⁴⁵.

1997 m. vasaros periodo planuose iš esmės laikytasi 1996 m. suformuluotų nuostatų, atsirado tik punktas, kuriame išskiriami praktinio rengimo prioritetai: nurodyta praktinėms pratyboms skirti ne mažiau kaip 70 proc. laiko; pabrėžiama mokymo centrų reikšmė – kiekvienai kuopai per mėnesį skiriamos 5–6 dienos užsiėmimams juose. Taip pat pirmą kartą numatyta, kad 70 proc. dalinio karių išvyks į mokymo centrą 12 dienų – po 3 paras buvo skirta skyriams, būriams, kuopoms ir visam batalionui rengti. Kariai buvo rengiami II aviacijos bazėje (20 karių) ir Gaižiūnų poligone esančiame mokymo centre (bataliono kuopos atskirai du kartus per mokymo periodą ir visas batalionas jo pabaigoje). Fizinio rengimo planuose atsirado naujų rungčių – kroso, svarsčių kilnojimo, padaugėjo brigados organizuojamų sporto renginių.

1997–1998 m. žiemos periodu daugiau buvo rengiama ir didesnio masto mokymų. Kovo mėn. Lietuvos kariuomenės vadas organizavo pratybas „Pavasario vėjas 98“, birželį vyko brigados štabo surengti štabų mokymai „Batalionas manevrinėje gynyboje“. Žvalgybos būrį, kurį sudarė S2 skyrius ir žvalgų būrys, rengė JAV specialistai. Jų metu buvo siekiama parengti žvalgus sąveikai su brigados štabu, pristatant jiems brigados funkcijas ir veiksmus mūsų metu, organizuojant stebėjamą ir atliekant kovinę žvalgybą. Gerėjant bataliono aprūpinimui sunkiąja ugnies palaikymo technika, turėjo keistis ir artileristų rengimas, ypač kovinio šaudymo įgūdžių tobulinimas. Daug dėmesio buvo skiriama štabo padalinių rengimui siekiant, kad jie atitiktų naujų KAM instrukcijų reikalavimus. Buvo sudarytas

²⁴⁵ Vrš. Sigitas Maliauskas atsiminimai.

Seržantų klubo įkūrimas, 1999 m., Rukla

Algirdo batalionas žygio metu

Poligone

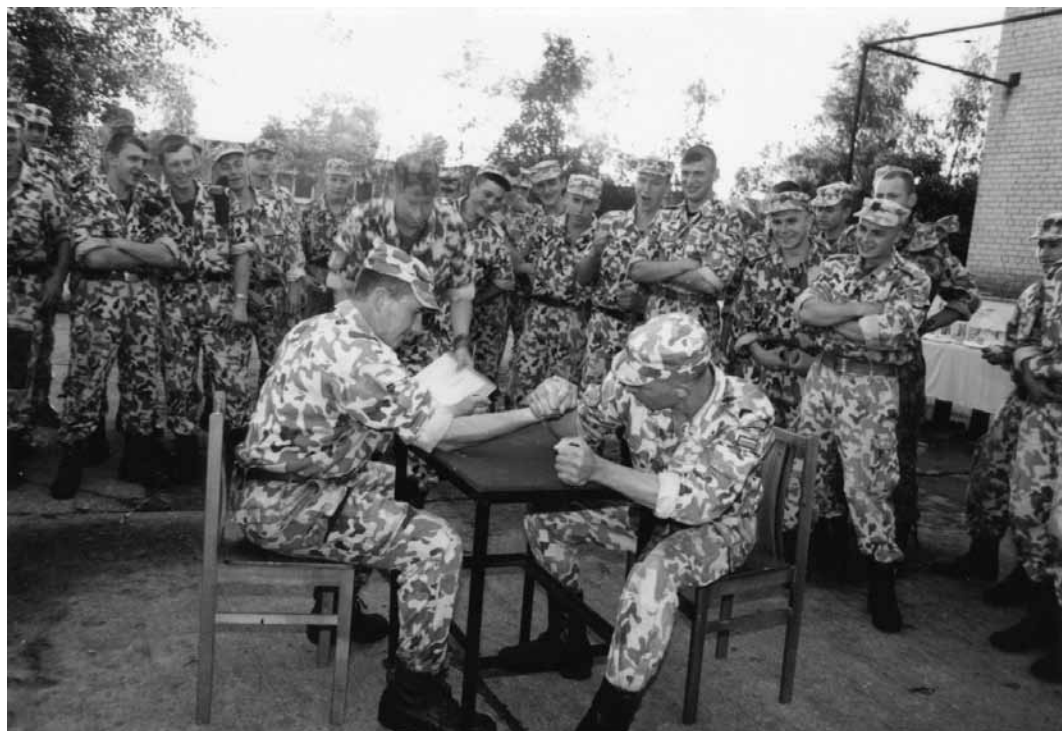
seržantų rengimo planas. Jis iš esmės nesiskyrė nuo puskarininkių rengimo plano²⁴⁶.

Nuo 1997 m. pradėti rengti bataliono štabo mokymai, kurių metu buvo išskleidžiamos vada-vietės, į užduoties vyk-dymo rajonus perdislokuo-jami padaliniai²⁴⁷. 1998 m. vasarą toliau buvo tęsiamas padalinių rengimas moky-mo centre, kuris tapo pagrindine jų praktinio rengimo vieta. Koviniam rengimui per savaitę buvo skiriama 60 val. (t. y. po 10 val. per parą, o moky-mui kareivinėse – tik po 6 val., o dar turėjo likti laiko papildomam specialybės ir metodiniam rengimui): iš jų 30 val. buvo nu-matyta taktikai, šaudybai ir ginklams – 14, topogra-fijai – 10 val. Į moky-

mus vykstantys kariai buvo atleidžiami nuo budėjimų ir kitų darbų. Mokymo planuose padaugėjo užsiėmimų, organizuojamų brigados štabo padalinių, tęsiamos žvalgų pratybos, rengiamos JAV specialistų. Išplėtotas artileristų rengimas. Organizuoti atskiri baterijų, minosvaidžių būrių ir skyrių vadų mokymai, stengiamasi laikytis nustatytų normatyvų rengiant minosvaidžius šaudyti, rengiamos šaudymo ir ugnies valdymo pratybos. Pagerėjo ir parašiutininkų rengimas. Padalinio kariai buvo rengiami ir šuoliams naktį (tik instruk-toriai). Daugiau dėmesio skirta logistiniam bataliono rengimui – matyti NATO standartų įtaka karių rengimui, štabo rengimui sąveikauti su kariuomenės vadovybe (minėti štabų mokymai). Į fizinio rengimo programas įtrauktas orientavimosi sportas, padaugėjo įvairių varžybų. Pirmą kartą nuo 1994 m. pasikeitė ir karininkų rengimo planai. Didesnioji 72

²⁴⁶ Kovinio rengimo planas 1995–1996 metų žiemos mokymo periodu, *ABA*, b. 9.

²⁴⁷ Vrš. Sigito Maliausko atsiminimai.

Rungtynės „Geležinio Vilko“ dieną. 1996 m. birželis

Pėstininkų pratybos. 1996 m.

val. programos (anksčiau – 60 val.) dalis buvo skirta taktikai (18 val.) ir ryšiams (12 val.). Likęs laikas gana racionaliai paskirstytas kitų dalykų studijoms, daugiausia praktinėms²⁴⁸. Pradėti rengti naujos kategorijos kariai – seržantai, tam skirtos 72 val. Ypač rūpintasi (kaip seniau rengiant puskarininkius) taktikos ir šaudybos įgūdžių tobulinimu. Galima konstatuoti, kad 1996–1999 m. bataliono kovinis rengimas buvo gana aukšto lygio tiek dėl mokymo centrų veiklos, tiek dėl vadų pastangų gerinti karių ir visuomenės santykius, tiek dėl aukštesnės Lietuvos kariuomenės ir „Geležinio Vilko“ brigados tarnybų ir padalinių kvalifikacijos. Politinė valia buvo orientuota į tai, kad Lietuvos stojimo į NATO procesas paspartėtų, todėl natūraliai susidarė prielaidos gerinti bataliono kovinio rengimo kokybę. 1999–2001 m. batalionas dar labiau priartėjo prie NATO padalinių lygio. Algirdo batalionas tapo vienu iš geriausių, o galbūt ir pačiu geriausiu Lietuvos kariuomenės padaliniu. Tokių rezultatų buvo pasiekta ne tik dėl tinkamai šiuo periodu organizuoto kovinio rengimo, bet ir dėl ankstesnių vadų, karininkų ir puskarininkų indėlio. Daugiau šioje srityje esminių pokyčių neįvyko, todėl galima konstatuoti, kad kovinio rengimo tvarka nusistovėjo.

1999 m. veiklos plane iš esmės laikytasi anksčiau nustatytų normų, tik labiau pabrėžiama nuoseklaus mokymo svarba – karių rengimas padalytas į 4 etapus (individualųjį, skyriaus, būrio ir viso bataliono), nurodyta, kad labiausiai reikia rūpintis taktiniu karių rengimu, padalinių kovine parengtimi, kompleksiniu pratybų ir sąveikos tarp padalinių organizavimu,

Žvalgybos būrio kariai bataliono mokymuose, 2001 m., Centrinis poligonas, Pabradė

pratybų kontrole. Detaliizuota šaudymo pratybų tvarka. Bataliono štabo skyrių jėgomis daugiau buvo organizuojama įvairių kursų, pratybų ir stovyklų.

Štabo skyrių karininkus ir specialistus rengė brigados štabas tam skirtuose seminaruose, buvo griežčiau vyk-

²⁴⁸ Kovinio rengimo planas 1995 metų vasaros mokymo periodu, *ABA*, b. 9.

Bataliono kariai mokymuose. 2005 m.

132

doma įvairių padalinių, skyrių ir tarnybų veiklos kontrolė. Tačiau didžiausia naujovė – labai išaugęs tarptautinių misijų ir pratybų skaičius. 1999 m. žiemos periodu (1998 m. gruodį–1999 m. gegužę) įvyko net 7 tokie renginiai. Iš jų verta paminėti LITCOY vadų mokymus Danijoje, vykusius du su puse mėnesio (sausio 11–kovo 31 d.). Prasidėjo akty-

Štabų mokymai: štabo viršininkas mjr. Mindaugas Steponavičius (kairėje), vyr. ltn. Artūras Jelaga. 2005 m.

IV. LIETUVOS DIDŽIOJO KUNIGAİKŠČIO ALGIRDO MECHANIZUOTASIS PĖSTININKŲ BATALIONAS

Vieni pirmųjų Algirdo bataliono šauktinių su vyresniais kariais. 1994 m., Rukla

Parodomosios Algirdo bataliono žvalgų pratybos Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo dieną Jonavos stadione. 1999 m.

Štabų mokymai: iš kairės antras – vyr. lt. Marius Valaitis, vyr. lt. Valdas Kiškis ir bataliono vadas plk. lt. Sergejus Draščiukas. 2000 m.

vus Lietuvos integracijos į NATO etapas. Tuo metu batalionui teko išskirtinis vaidmuo, padaugėjo misijų, pasirengimo joms kursų ir mokymų, pavyzdžiui, vasario–balandžio mėn. BALTCO-2 misijos kariai buvo mokomi Danijoje. Nuo tada rengtis misijoms tapo vienu iš pagrindinių bataliono uždavinių. Karininkų rengimo planas buvo sudaromas jau nebe pusmečiui, o metams. Apskritai liko tie patys prioritetai, tik daugiau dėmesio imta skirti žvalgybai, karių techniniam rengimui. Tai, be abejo, buvo susiję su bataliono pastangomis tobulėti ir perprasti sudėtingesnę ginkluotę – tinkamai pasirengti veikti kartu su NATO pajėgomis. Dėl misijų reikėjo šiek tiek pakoreguoti ir bataliono mokymo planus – priešas darėsi konkretesnis, o mūšio vieta tapo misijos vieta. Panašūs prioritetai liko ir seržantų rengimo programoje, tik čia daugiau dėmesio buvo skiriama ginklams²⁴⁹.

1999 m. kovo 16–18 d. batalionas dalyvavo mokymuose Pabradėje „Aerouostas“. Kariai turėjo saugoti tariamai svarbų Lietuvos valstybinį objektą nuo pėstininkų ir oro desanto puolimo. Jie pratybose pasirodė šauniai. NATO ginkluotųjų pajėgų Europoje vado W. Clarko vizito proga I kuopa ir žvalgų būrys pademonstravo taktinius veiksmus pasaloje. 1999 m. rudenį kartu su Marijampolės ir Panevėžio motorizuotaisiais desantiniais batalionais buvo dalyvauta štabų mokymuose „Skydas–99“ Gaižiūnų poligone. Už šias pratybas, kurių tema buvo pagrindinių transporto magistralių galimomis prieš judėjimo kryptimis blokavimas, batalionas buvo įvertintas 4 („gerai“). Tais pačiais metais vyko tarptautinės pratybos AMBER HOPE 99. Be lietuvių, jose dalyvavo Rumunijos, Vokietijos, Lenkijos ir Danijos kariai.

²⁴⁹ Kovinio rengimo planas 1995–1996 metų žiemos mokymo periodu, *ABA*, b. 8.

Pratybų tikslas buvo suderinti veiksmus palaikant taiką ginkluotų konfliktų regionuose.

2000 m. įstoti į NATO tapo realu. Bataliono veiklos tikslai ir užduotys buvo iš naujo įvertinti. Šio dalinio istorijoje didelę reikšmę turėjo 2001–2002 m. laikotarpis, kai reikėjo pasirengti sudėtingoms operacijoms – teikti pagalbą kitoms NATO valstybėms. 2002 m. sausumos kariuomenės planuose (XIII-499 punktas) įrašytas Krašto apsaugos ministerijos išipareigojimas: „Parengti ir aprūpinti Ruklos mechanizuotąjį batalioną (BALTBAT/LITBAT) taip, kad jis galėtų vykdyti karines užduotis kartu su NATO pajėgomis pagal Šiaurės Atlanto sutarties 5-ojo straipsnio reikalavimus už Lietuvos Respublikos ribų.“ Kartu buvo nurodoma, kad yra LR kariuomenės vado patvirtintas bataliono rengimo planas, su Danijos Karalyste pasirašytas Savitarpio supratimo memorandumas dėl LITBAT rengimo ir paramos²⁵⁰. Buvo suburta Danijos Karalystės karinių patarėjų grupė LITT (*LITBAT Training Team*). Batalione surengtose 21 bataliono lygio pratybose įsitikinta, kad dalinio parengtis atitinka *NATO STANAG Land Force Tactical Doctrine ATP-35B* standartus²⁵¹. Jis iki 2002 m. pabaigos turėjo būti parengtas atlikti savo funkcijas. Sudedamoji šio projekto dalis buvo bataliono mechanizavimas. Pirmiausia, aprūpinus M 113A1 šarvuočiais, turėjo būti mechanizuota viena kuopa (2001 m. spalio mėn.)²⁵².

2002 m. spalio 7–11 d. Algirdo MPB pademonstravo savo pasirengimą vykdyti NATO sutarties 5-ąjį straipsnį Pabradės poligone vykusiose pratybose „Geležinis Vilkas“ (pirmą kartą technika į naują dislokacijos vietą buvo vežama geležinkeliu)²⁵³. Šiais mokymais baigėsi metus trukęs pasirengimo procesas.

Per pratybas „Oranžinė“ valstybė prieš „Žaliąją“ pradėjo ginkluotą agresiją. Puolamoji paprašė „Mėlynosios“ pagalbos. „Mėlynieji“ – Algirdo MPB kariai – iš Ruklos persikėlė į Pabradę ir pasirengė gynybai. Sąjungininkai atrėmė puolimą ir, perėję į kontrataką, sutriuškino „oranžinius“. Bataliono veiksmus teigiamai įvertino tiek Lietuvos kariuomenės vadovybė, tiek mokymus stebėję kolegos danai²⁵⁴. Kartu buvo pradėtas visos brigados rengimo nuolatinei parengčiai procesas.

2002 m. bataliono kariai sudarė BALTBAT, mobiliųjų aukšto lygio parengties pajėgų, branduolį, buvo bendro Lietuvos ir Lenkijos bataliono dalis²⁵⁵. Jie dalyvavo NATO mokymuose *STRONG RESOLVE 2002* Lenkijoje kaip BALTBAT sudedamoji dalis. Batalionui vadovavo mjr. Darius Petryla. Lietuviai kariai, padedami danų, šioms pratyboms rengėsi beveik metus²⁵⁶. „Algirdiečiai“ aktyviai dalyvavo ir 2002 m. rugsėjo mėn. Estijoje vykusiuose BALTBAT mokymuose *BALTIC EAGLE*.

²⁵⁰ *Krašto apsauga 2002*, p. 99.

²⁵¹ Lietuva įvykdė išipareigojimą suformuoti batalioną, galintį vykdyti Šiaurės Atlanto sutarties 5-ojo straipsnio operacijas. *Krašto apsauga 2002*, p. 337.

²⁵² Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mechanizuotasis pėstininkų batalionas, *Krašto apsauga 2002*, Nr. 11 (14), p. 13.

²⁵³ Vrš. Sigito Maliausko atsiminimai.

²⁵⁴ „Mėlynieji“ jau pasirengę taikdarių misijoms, *Kauno diena–Krašto apsauga 2002*, p. 628.

²⁵⁵ Vokietija perduos Lietuvai šarvuočius, *Krašto apsauga 2002*, p. 235

²⁵⁶ *Strong resolve* pratybose susitiko kariuomenių vadai, *Krašto apsauga 2002*, nr. 6 (9), p. 15.

Dalyvavimas tarptautinėse misijose

Lietuvos kariai tarptautinėse misijose pradėjo dalyvauti 1994 m. rugpjūčio 22 d., kai į Kroatiją išskrido pirmasis būrys LITPLA-1. Šio rinktinio dalinio kariai Bosnijoje ir Hercegovinoje turėjo vykdyti taikdarišką misiją²⁵⁷. 1995 m. vasario 16 d. LITPLA-1 pakeitė LITPLA-2. Bataliono vadui Sergejui Draščiukui vadovaujant prasidėjo plataus masto tarptautinis bendradarbiavimas, taip pat ir su BTT (*Baltic Training Team*) bei Didžiosios Britanijos karališkųjų jūrų pajėgų pėstininkais. Bendromis jėgomis buvo įgyvendinamas LITCOY projektas. Jo finalas – pėstininkų kuopos perdislokavimas į Latvijoje esantį Adaži poligoną, kur buvo rengiami tarptautiniai mokymai²⁵⁸.

Naujas etapas tarptautinių misijų istorijoje prasidėjo 1998 m. 1998 m. spalio 1 d. bataliono kariai išvyko į taikos palaikymo misijas Bosnijoje ir Hercegovinoje²⁵⁹, 1999 m. balandžio mėn. – į SFOR misiją (taip pat Bosnijoje ir Hercegovinoje, buvusios Jugoslavijos teritorijoje). Iš bataliono karių buvo sudaryti BALTCOY-1, BALTCOY-2 (1999 04 13–1999 10) ir BALTCOY-3. Dalyvauti misijose buvo atrenkami savanoriai bataliono kariai, atitinkantys keletą kriterijų: tuo metu tarnaujantys, turintys vidurinę išsilavinimą ir patenkinamai mokantys anglų kalbą. Taikos palaikymo karių mokykla buvo pavaldi bataliono Tarptautinių operacijų skyriui. Per trumpą laiką buvo parengti kariai patruliuoti Kosovo provincijoje. Mokykloje veikė ir anglų kalbos kursai.

Tradicijos (vėliava, uniformos, ženklai, simbolika, paradai ir ritualai)

Dar nebaigtas formuoti dalinys buvo vadinamas Vilniaus motodesantinio batalionu²⁶⁰. 1992 m. liepos 20 d. (l. e. krašto apsaugos ministro pareigas įsakymu Nr. 531) Vilniaus batalionui buvo suteiktas „Geležinio Vilko“ 1-osios lauko kariuomenės brigados Vilniaus motodesantinio bataliono vardas.

Rūdininkuose susiformavo bataliono, kuriam tuo metu vadovavo bataliono vadas Pranas Kasteckas, kolektyvas. Sportiškas, kovine savigyna ir parašiutizmu laisvalaikį užsiimantis karininkas tapo tikru lyderiu. Griežtas, bet teisingas vadas pradėjo kurti bataliono tradicijas, daug prisidėjo plėtojant fizinį karių rengimą. Batalionas tapo elitiniu Lietuvos kariuomenės daliniu, dalyvaudavo parodomosiose pratybose. O neformalus bendravimas, gimtadienių šventimas suvienijo jį kaip šeimą. Anot P. Kastecko, atmosfera buvo kovinė ir kartu draugiška. Vadovautasi principu: „Vienas už visus, visi už vieną.“²⁶¹ Nuo to laiko Rūdininkų senbuviai (apie 30 žmonių) tradiciškai renkasi kartą per metus

²⁵⁷ Vrš. Sigito Maliausko atsiminimai.

²⁵⁸ *Ten pat.*

²⁵⁹ Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mechanizuotasis pėstininkų batalionas, *Krašto apsauga 2002*, nr. 11 (14), p. 13.

²⁶⁰ Tokiu pavadinimu jis minimas 1991 11 25 Greitojo reagavimo brigados vado Česlovo Jezersko įsakyme Nr. 7.

²⁶¹ Bataliono vado P. Kastecko atsiminimai.

Rukloje, „tarp beržų“²⁶². Iš tų laikų likęs ir netradicinis bataliono karių pasisveikinimas, kai vadui ištarus: „Sveiki, vilkai!“, kariai atsakydavo vilkišku kaukimu: „Ū-ūūū“²⁶³. Laikui bėgant ši tradicija nunyko, dabar ją prisimena tik bataliono senbuviai.

1993 m. spalio 22 d. (krašto apsaugos ministro įsakymu Nr. 1029), perimant tradicijas ir simboliką, „Geležinio Vilko“ 1-osios lauko kariuomenės brigados Vilniaus motodesantiniam batalionui buvo suteiktas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo 2-ojo pėstininkų pulko, 1994 m. birželio 2 d. (krašto apsaugos ministro įsakymu Nr. 1029) – Ruklos 2-ojo pėstininkų pulko Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo motodesantinio bataliono vardas. 1996 m. vasario 10 d. iškilingai įteikta bataliono vėliava, kurioje buvo išsiuvinėtas šūkis: „Tėvynės meilė tebus mums vadovas.“ Nuo to laiko pradėta laikytis pareigų perdavimo tradicijos: naujasis bataliono vadas iš buvusio perima vėliavą. Tarnybą batalione baigę kuopų vadai gaudavo įrėmintą savo kuopos vėliavėlę. Karininkų klubas batalioną paliekančiam karininkui įteikdavo „Geležinio Vilko“ statulėlę su užrašu: „Tegul Tavo gyslomis visada teka vilko kraujas.“ Karininkai, suteikus laipsnį, turėdavo tuoj pat aikštėje išgerti butelį šampano, vėliau šią „užduotį“ atlikti ir karininkų klube²⁶⁴.

Nuo 1996 m. batalione pradėtos rengti iškilingos į atsargą išleidžiamų karių palydos. Tada daugiau dėmesio pradėta skirti ir ryšiams su visuomene. Batalionas aktyviai dalyvaudavo visuomenės ir kariuomenės šventėse: Lietuvos valstybės ir Nepriklausomybės atkūrimo, Partizanų pagerbimo, Kariuomenės ir visuomenės vienybės dienų renginiuose. Dalinyje buvo rengiamos atvirų durų dienos, parodos. 1996 m., siekiant ugdyti karių savivoką, buvo įrengtas kliūčių ruožas „Vilko takas“, kurį privalėjo įveikti kiekvienas bataliono naujokas. Sėkmingai atlikę šią užduotį gaudavo atitinkamą pažymėjimą²⁶⁵. Paprastai „Vilko tako“ prireikdavo batalione tradiciškai švenčiant „Geležinio Vilko“ dieną. 1996 m. birželio 13 d. bataliono teritorijoje buvo atidengtas paminklinis akmuo Lietuvos prezidentui Antanui Smetonai.

Dar 1994 m. pradėtas burti puskarininkių klubas rimtai veikti ėmė tik vadovaujant S. Draščiukui. Oficialiai jis buvo įsteigtas 1999 m. rugpjūčio 25 d.²⁶⁶ Klubo valdžia keitėsi kas pusę metų. Pirmasis jo prezidentas buvo vyr. srž. Modestas Valkiūnas. Klubas buvo sukūręs tam tikrą naujų narių priėmimo ceremoniją: surištomis kojomis ir žemys galva pakabintas kandidatas turėjo išgerti bokalą alaus. Ištvėręs šį išbandymą, būdavo paklupdomas ir „iššventinamas“ tam skirtu kardu. Po gaisro klubas imtas vadinti „Feniksu“.

1999 m. rugpjūčio 27 d. batalione buvo pastatytos atminimo lentelės žuvusiems kariams j. psk. Edgarui Kopickiui ir vyr. ltn. Normundui Valteriui pagerbti. 1999 m. gruodžio 4 d. bataliono gimtadienio proga išėjo pirmasis laikraštuko „Algirdietis“ numeris. Jo pirmajame puslapyje buvo išspausdintas tuomečio bataliono vado plk. ltn. S. Draščiuko svei-

²⁶² Informacija surinkta 2009 m. J. psk. I. Kovalenkos atsiminimai.

²⁶³ J. psk. I. Kovalenkos atsiminimai.

²⁶⁴ J. psk. I. Kovalenkos atsiminimai.

²⁶⁵ *Ten pat.*

²⁶⁶ *Ten pat.*

Karių priesaika. 1998 m., Rukla. Kairėje – lt. Darius Antanaitis. Tado Dambrausko nuotr.

Karių priesaika. Kairėje – bataliono vadas plk. lt. Sergejus Draščiukas. 1998 m., Rukla. Tado Dambrausko nuotr.

kinimas kariams:

„Sveikinu Jus bataliono įkūrimo dienos proga ir noriu palinkėti, kad Jums ir Jūsų artimiesiems niekada netrūktų kantrybės ir ištvermės tarnyboje ir asmeniniame gyvenime. Mūsų batalionas šiandien yra vienas geriausių kovinių batalionų Lietuvos kariuomenėje. Šito niekada nebūtume pasiekę, jei ne Jūsų sunkus ir ištvermingas darbas šio bataliono labui. Aš manau, kad mūsų visų bendri siekiai ir sumanymai bus nukreipti į bendrą tikslą. Dar kartą sveikinu su švente ir linkiu, kad tokių švenčių Jūsų gyvenime būtų dar labai daug.“

2000 m. vasario 22 d. bataliono pavadinimas krašto apsaugos ministro įsakymu Nr. 170 buvo supaprastintas ir labiau susietas su numatytomis funkcijomis – tačiau dalinys neilgai buvo vadinamas *Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo motorizuotuoju pėstininkų batalionu*. Pasikeitus jo funkcijoms, 2001 m. spalio 12 d. krašto apsaugos ministro įsakymu Nr. 1333 bataliono pavadinimas *Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo motorizuotasis pėstininkų batalionas* buvo pakeistas į pavadinimą – *Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mechanizuotasis pėstininkų batalionas*. Akivaizdu, kad tokia dažna pavadinimų kaita buvo susijusi su Lietuvos kariuomenės reorganizacijomis. Beje, Lietuvos didžiojo kunigaikščio titulas pradėtas vartoti tik Vytauto ir Jogailos laikais, todėl, istorikų nuomone, tikslinga dalinio pavadinimą dar labiau sutrumpinti, paliekant glaustą ir informatyvią formulotę – *Lietuvos valdovo Algirdo pėstininkų batalionas*.

Karių laisvalaikis (kultūrinis gyvenimas, sportas, visuomeninė veikla)

Pirmosios dokumentuose paminėtos sporto varžybos, kuriose organizuotai dalyvavo bataliono kariai, vyko 1992 m. birželio 12–13 d. Panevėžyje. Lietuvos motokroso trečiajame etape batalionui atstovavo motociklininkų komanda, kurią sudarė autotransporto būrio psk. Saulius Zunda ir eil. Virginijus Grybas, važiuavę motociklais IŽ-2502 ir IŽ-125²⁶⁷. Motokrose liepos mėn. pavyko užimti net pirmąją vietą – po šių lenktynių tikrosios tarnybos j. psk. Simonaitis buvo paskatintas 12 dienų atostogomis²⁶⁸.

Nuo 1993 m. rudens kultūros renginiai pradėti traukti į veiklos planus: kartą per mėnesį, laisvu nuo tarnybos laiku, turėjo būti organizuojamos išvykos į muziejus, istorines vietas, kino filmų peržiūros (taip pat ir susitikimai su jų kūrėjais), kartą per savaitę – koncertai ir kiti meno renginiai. Už tai buvo atsakingas bataliono vado pavaduotojas kultūrinei veiklai.

Sporto renginiai taip pat turėjo vykti kartą per mėnesį. Brigados šaudymo iš pistoleto varžybas organizavo Tauragės batalionas, mažojo futbolo – Marijampolės MDB, svarsčių kilnojimo – Šiaulių MDB, jėgos trikovės – brigados štabas Vilniuje.

1997 m. vasarą kultūros renginiai vykdavo ypač dažnai.

Be tradicinių švenčių (pvz., „Geležinio Vilko“ dienos), buvo paminėtos Gedulo ir vilties, Mindaugo karūnavimo, Žalgirio mūšio (organizuota viktorina), Vytauto Didžiojo

²⁶⁷ Bataliono vado 1992 06 11 įsakymas Nr. 69, ABA, b. 4, l. 51.

²⁶⁸ Bataliono vado 1992 07 13 įsakymas Nr. 83, ABA, b. 4, l. 70.

Algirdo bataliono muziejus. 2012 m., Rukla

Bataliono kariai konkurse „Dainuokime, kariai“. 2000 m.

Atvirų durų diena. 2001 m., Rukla

karūnavimo (Šiluvoje), Juodojo kaspino, Mokslo ir žinių dienos, net Tarptautinė jaunimo diena, švenčiamos Rasos. Ruklos vidurinėje mokykloje Tarptautinės muzikos dienos proga buvo surengtas koncertas. Dėl tokio aktyvumo per mėnesį vykdavo 1–2 kultūros renginiai. Tai rodė ir tam tikrus vado prioritetus²⁶⁹. 1998 m. žiemos ir vasaros veiklos plane atsirado papildomas renginys – piliakalnių tvarkymo akcija²⁷⁰.

Maždaug 2007 metais pradėtas kurti Algirdo bataliono muziejus. Specialaus įsakymo nebuvo, tačiau dabartinėje muziejaus patalpoje bataliono štabe ekspozicijai parengti buvo sudėti visi iki tol dovanoti ir paties dalinio karių gaminti suvenyrai, sveikinimai, raštai. Nuolat pildomas panašiais eksponatais kambarys pamažu tapo bataliono muziejumi, jame įrengta Vadų galerija (ant sienos paeiliui sukabintos visų Algirdo batalionui vadovavusių karininkų nuotraukos), ten pat vietos atsirado ir bataliono Svečių knygai, kurioje įrašus palieka čia besilankantys svečiai.

4.3. Į NATO IR EUROPOS SAJUNGĄ ĮSTOJUS. BATALIONAS 2004–2011 M.

2002 m. lapkričio 21 d. Lietuva buvo oficialiai pakviesta į NATO. Pasiekus strateginį tikslą – įstojus į dvi tarptautines organizacijas – NATO ir Europos Sąjungą – šalyje iš esmės pasikeitė saugumo situacija. Posovietinė respublika tapo visateise išsivysčiusių ir autoritetingų šalių bendruomenės dalimi, todėl pakito ir Lietuvos kariuomenės užduotys. Kaip Briuselyje pasakė krašto apsaugos ministras Linas Linkevičius, „mes tampame

²⁶⁹ Kovinio rengimo planas 1995–1996 metų žiemos mokymo periodu, *ABA*, b. 8/ 02-05.

²⁷⁰ Kovinio rengimo planas 1995–1996 metų žiemos mokymo periodu, *ABA*, b. 9/ 02-05.

sudėtingo, „gerai sutepto“ ir tiksliai veikiančio mechanizmo dalimi, todėl turime atitikti kokybę“. Lietuvos kariuomenės reformų plane buvo numatyta jos funkcijas išplėsti nuo teritorinės gynybos, kurios principais iki tol buvo grindžiama kariuomenės plėtra, iki NATO kolektyvinės gynybos²⁷¹. 2003 m. prasidėjo pokyčiai ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mechanizuotajame pėstininkų batalione. 2003 m. sausio 31 d. su kariuomenės reforma buvo supažindinti pajėgų ir padalinių vadai²⁷². Sutrumpintame Krašto apsaugos ministerijos 2003–2005 m. strateginiame veiklos plane nurodyta „užtikrinti Algirdo bataliono pasirengimą dalyvauti plataus spektro operacijose už Lietuvos teritorijos ribų kartu su NATO pajėgomis“²⁷³. Tikėtasi, kad jau 2003 m. batalionas bus parengtas prireikus perdislokuoti už Lietuvos teritorijos ribų.

Tuo metu pradėjusių galioti įstatymų reikalavimai, nuorodos ir gairės atspindėjo aukštesniųjų vadų sumanymuose. Lauko pajėgų vadas, vertindamas situaciją, pabrėžė, kad *„reikia parengti pajėgas, užtikrinančias valstybės teritorijos karinę apsaugą, valstybės gynimą, kolektyvinės gynybos užduočių bei plataus spektro operacijų vykdymą, kariuomenės rezervo parengimą. Planuojant ir vykdant 2004 metų SP veiklą numatomos šios pagrindinės veiklos kryptys: Lietuvos integracijos į NATO įgyvendinimas ir deklaruojamų pajėgų bei pajėgumų parengimas; taikos meto užduočių vykdymas, galiojančių planų peržiūra ir patikslinimas; SP vienetų struktūriniai pakeitimai, rengiant juos vykdyti naujus uždavinius. Siekiant užtikrinti Lietuvos integracijos į NATO reformų tvarkaraščio tikslų įgyvendinimą ir parengti deklaruojamas pajėgas ir pajėgumus, atitinkančius keliamus NATO reikalavimus: „<...> sukurti mobilias greitai perdislokuojamas, gerai parengtas, tinkamai aprūpintas pajėgas <...>; prioritetas bus teikiamas MPB „Geležinis Vilkas“²⁷⁴.*

Sausumos pajėgų vadas nurodė pagrindinį uždavinį – *„parengti 1-ąją motorizuotąją pėstininkų batalioną, susidedantį iš MPB „Geležinis Vilkas“ batalionų motorizuotųjų kuopų, galintį vykdyti operacijas iki 60 dienų už Lietuvos Respublikos ribų“.*

Brigados vadas Sausumos pajėgų vado sumanymą patikslino formuluodamas ketinimą. Jame nurodyta, kad brigados prioritetu taps dalyvavimas NATO operacijose ir taikos palaikymo misijose, tarptautiniuose mokymuose ir pratybose. Sėkmė siekiant tikslo buvo siejama su LITCON 3-5 ir LITDET 2-4 pasirengimu tarptautinėms operacijoms. Rinktinis brigados batalionas turėjo būti pasirengęs 6 mėn. vykdyti operacijas už Lietuvos ribų pagal NATO Sausumos taktikos doktriną (ATP-35 (B) ir Taikos palaikymo operacijų doktriną (ATP 3. 4. 1.). Tikslas bus pasiektas, jei motorizuotieji pėstininkų batalionai bus parengę po vieną reikalavimus atitinkančią kuopą ir brigada galės suformuoti pėstininkų batalioną naujoms užduotims vykdyti. Tai buvo siejama su LITBRIG projektu. Nauji uždaviniai

²⁷¹ Briuselyje pristatyti Lietuvos kariuomenės reformų planai, *Krašto apsauga*, 2003, nr. 1 (29), p. 1–2.

²⁷² Lietuvos kariuomenė persitvarkys kolektyvinei gynybai, *Krašto apsauga*, 2003, nr. 2 (30), p. 17.

²⁷³ Krašto apsaugos ministerijos 2003–2005 metų sutrumpintas strateginis veiklos planas, *Krašto apsauga*, 2003, nr. 3(31), p. 3

²⁷⁴ Lauko pajėgų vado sumanymas, 2003 12. Veiklos planavimo gairės.

turėjo atsispindėti tiek brigados, tiek batalionų pakitusioje organizacinėje struktūroje ir su tuo susijusiuose jų reformavimo planuose. Reikėjo patikslinti personalo ir įrangos lentelę, ginkluotės, technikos ir įrangos modernizavimo planą. Brigada toliau turėjo vykdyti tarptautinius LITPOLBAT ir LITART projektus.

Algirdo bataliono užduotis buvo iki 2004 m. gegužės 1 d. parengti štabą, Sunkiosios ginkluotės, Štabo, Logistikos kuopas ir vieną mechanizuotąją kuopą dalyvauti iki 6 mėn. trukmės operacijose už Lietuvos teritorijos ribų pagal minėtus NATO reikalavimus²⁷⁵.

Bataliono organizacinė struktūra, karių skaičius, sudėtis

Pagal 2003 m. nustatytus naujus reikalavimus turėjo būti pakeista bataliono organizacinė struktūra. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad šis dalinys jau anksčiau buvo rengiamas pagal NATO standartus, iš esmės reikėjo tik sujungti Štabo ir Logistikos kuopas. Be to, organizacinė reforma turėjo atsispindėti personalo ir įrangos sudėties lentelėse²⁷⁶. Atsižvelgiant į naujus poreikius buvo nuspręsta pradėti Algirdo bataliono, pirmiausia 2-osios kuopos, personalo profesionalizaciją. Bataliono vadas manė, kad šį darbą galima atlikti iki 2005 m. antrojo ketvirčio. Jungiant Štabo ir Logistikos kuopas nebeliko 12 šaulių-pasiuntinių, kurie užtikrindavo vadaviečių apsaugą, etatų. Kurį laiką ši problema buvo sprendžiama į apsaugą skiriant vairuotojus, kurių pagrindinė užduotis užpuolimo atveju būtų buvusi parengti transporto priemonės kariam išvykti. Tačiau naujai kuopai apsaugos būrio būtinai reikėjo. Pagal naujus etatus prieštankinis būrys turėjo būti sustiprintas nuo 15 iki 42 padidinus karių etatų skaičių²⁷⁷. Dėl minėtų problemų buvo gerokai sunkiau įgyvendinti ambicingus kovinio rengimo planus.

Bataliono personalą 2004 m. turėjo sudaryti 494 kariai, iš jų 43 karininkai, 413 profesinės karo tarnybos karių, puskarininkių ir seržantų, 37 darbuotojai, dirbantys pagal darbo sutartis. Spalio mėn. trūko 75 karių, iš jų net 31 profesinės karo tarnybos, etatų. Žinant, kad nuo 2005 m. bataliono karių bendras skaičius turėjo padidėti iki 517 būtent profesinės karo tarnybos karių sąskaita (šauktinių skaičius – sumažėti nuo 201 iki 147), akivaizdu, kad poreikiai neatitiko realios situacijos. Situacija nepasikeitė ir lapkričio mėnesį, sumažėjus šauktinių skaičiui, trūko net 84 žmonių skirti į numatytas etatines pareigas. Nors profesinės karo tarnybos (PKT) karių skaičius pastebimai augo, gruodžio mėn. trūko jau 133 žmonių. Tačiau į kylančius klausimus nebuvo atsakymų.

Keičiant brigados struktūrą 2004 m. pabaigoje iškilo dvi problemos. Remonto ir aprūpinimo būrius atidavus Tiesioginės paramos logistikos batalionui, tapo neaiški logistinio aprūpinimo koncepcija. Sprendžiant iš nusiskundimų, pasikeitus aprūpinimo sistemai, batalionas keletą metų nuolat dėl to turėjo sunkumų. Taip pat pasidarė neaišku, kas

²⁷⁵ Užduotys padaliniams: Algirdo batalionui. 2003 12. Veiklos planavimo gairės.

²⁷⁶ Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mechanizuotojo pėstininkų bataliono 2004 m. veiklos planas. Algirdo bataliono 2004 m. veikla.

²⁷⁷ Bataliono vado mjr. V. Šato 2004 10 pranešimas apie Algirdo batalione susiklosčiusią situaciją brigados vadui.

sudarys naują bataliono taktinę grupę²⁷⁸.

2005 m. pradžioje jau naujos struktūros batalione karininkų (43) ir šauktinių (201) buvo tiek pat, profesinės karo tarnybos karių padaugėjo (406), o pagal darbo sutartis dirbančių darbuotojų iš viso nebeliko (jie buvo perkelti į Ruklos įgulos aprūpinimo tarnybą). Pagal naujus etatus jame turėjo tarnauti 650 karių. Sausio mėnesį trūko 139 karių, iš jų 37 – profesinės karo tarnybos. Tokie pat ir vasario mėn. duomenys²⁷⁹. Pasikeitus etatams, reali situacija iš karto nepakito: batalionui sunkiai sekėsi iš profesionalų komplektuoti II kuopą, nors jo vadas rūpinosi, kad laisvi etatai būtų užimti. Gegužės mėn. buvo pakeisti II kuopos etatai – vietoj šauktinių įsteigti PKT karių etatai, tačiau dėl to iš esmės situacija nepagerėjo, nes I kuopai kilo pavojus likti be PKT karių, o PKT kariai savanoriai, kuriuos žadėta atsiųsti, į dalinį taip ir neatvyko²⁸⁰.

Bataliono vadas, vertindamas susidariusią padėtį, iškėlė labai daug opių klausimų, į kuriuos aukštesnei vadovybei reikėjo skubiai ir pamatuotai atsakyti. Akivaizdu, kad bataliono profesionalizavimo procesas nebuvo iki smulkmenų apgalvotas, o brigados padaliniai savo veiklos tinkamai nederino. 2005 m. gegužės–birželio mėn. Algirdo bataliono padėtis kadrų klausimu buvo sudėtinga. Reorganizacija strigo.

Bataliono grupei 2005 m. pradžioje buvo priskirtas Karo policijos būrys. Tačiau jis dar ilgai nebuvo sukomplektuotas, todėl negalėjo vykdyti užduočių. Taip pat nebuvo aiškus priskirtų oro gynybos padalinių ir rezervo kovinio rengimo procesas. Bataliono vadas bandė imtis iniciatyvos paspartinti organizacinių problemų sprendimą ir pradėti priskirtų padalinių kovinį rengimą²⁸¹.

Liepos mėn., trečiojo ketvirčio pradžioje, Algirdo batalionas turėjo vykdyti po reorganizacijos nustatytas funkcijas, tačiau praktiškai tai buvo neįmanoma. Kaip paaiškėjo iš bataliono vado analizės, daliniui vis dar trūko PKT karių. Tačiau jei remonto ir aprūpinimo būriai, kaip buvo numatyta reorganizacijos plane, būtų išvykę, trūktų jau ne 99, o 163 karių, iš jų net 153 PKT. Šiuo atveju nelabai gelbėjo ir kariuomenės vado 2005 07 14 nurodymas Nr. N-47 „Dėl atrankos į profesinę karo tarnybą“, nes nustatyta tvarka batalionas galėjo į atranką priimti tik 24 karių bylas.

Neaiški padėtis paskatino bataliono vadą veikti savo nuožiūra. 14 karių iš 51, atsiųsto iš remonto ir aprūpinimo būrių, buvo palikti bataliono Apskaitos skyriuje tvarkyti materialinių vertybių apskaitos²⁸². Be to, bataliono vadas pageidavo, kad Vaidoto tiesioginės paramos logistikos batalionas būtų jam pavaldus vykdant operacijas, t. y. užtikrintų logistikos funkcijas.

Liepos mėn. vėl pasikeitė bataliono etatai. Dalinyje liko 40 karininkų, 440 PKT karių, 143

²⁷⁸ *Ten pat.*

²⁷⁹ *Ten pat.*

²⁸⁰ Bataliono vado mjr. V. Šato 2005 05 pranešimas brigados vadui.

²⁸¹ Bataliono vado mjr. V. Šato 2005 02 pranešimas brigados vadui.

²⁸² Bataliono vado plk. lt. V. Šato 2005 06 pranešimas brigados vadui.

šauktiniai, iš viso 623 kariai. Kitą mėnesį etatų skaičius sumažėjo iki 619, vėliau – padidėjo iki 627. Kadangi karių ir taip trūko, realaus poveikio etatų, išskyrus karininkų, skaičiaus pokyčiai neturėjo²⁸³. Rugsėjo mėn. pradėjus visos įgulos kovinį aprūpinimą vykdyti centralizuotai, kilo neaiškumų, kas turėtų atlikti kai kuriuos kasdienius darbus, dienos tarnybą²⁸⁴.

Rugsėjo mėn. didžiausia problema vis dar buvo PKT karių trūkumas. Rengiant misijai LITCON-7 padalinį dėl žmonių trūkumo kitose kuopose kilo pavojus neįvykdyti kovinio rengimo užduočių²⁸⁵. Anot bataliono vado, komplektavimo problemos buvo sprendžiamos tik bataliono S1 jėgomis, todėl abejota, ar pavyks jį sukomplektuoti iki metų pabaigos.

Tai dar ne visi 2005 m. reformos padariniai. 2005 m. spalio mėn. bataliono vadas plk. lt. V. Šatas rašė: „Daug laiko sugaištama įvairių nuostatų, programų, įsakymų ir t. t. peržiūrai, derinimui ir pastabų teikimui. Reikalaujama pateikti duomenis, kurie jau atsispindi įvairiose suvestinėse, pranešimuose, raportuose (vyksta informacijos dubliavimas). Gaišamas laikas, kurį būtų galima skirti koviniam rengimui ir tiesioginiam funkcijų vykdymui.“²⁸⁶ Aki-vaizdu, kad apkrautas „popieriniais“ darbais bataliono vadas, nesulaukęs, kol bus veiksmingai sprendžiamos įsisenėjusios problemos, pradėjo reikšti nepasitenkinimą, tačiau biurokratijos vis labiau centralizuojant kariuomenės logistinę ir finansinę valdymą tik daugėjo.

Tų pačių metų lapkritį bataliono karių skaičius pradėjo didėti. Tačiau tai pasiekti nebuvo lengva. 2005 m. pabaigoje, padidėjus civilių atlyginimams, dėl kariuomenės profesionalizavimo ir su tuo susijusio jos, taip pat ir karjeros galimybių, mažėjimo pasidarė sunku pritraukti naujų karių ir išlaikyti tarnaujančius specialistus, ypač tose srityse, iš kurių įsiliejant į civilinį gyvenimą nereikėjo iš esmės persikvalifikuoti²⁸⁷.

Karių vis dar labai trūko ir 2006 m. 2005 m. rugsėjo mėn. batalione tarnavo 44 kandidatai į profesinės karo tarnybos karius, kurie niekaip negalėjo pereiti Medicinos komisijos, tačiau nebuvo tokių karių atleidimo mechanizmo²⁸⁸. Kovo mėn. 30 iš jų paslaugų buvo atsisakyta. Iš baigusiujų šauktinių tarnybą tik 8 pareiškė norą tarnauti batalione liktiniais. Tokios silpnos motyvacijos pagrindinės priežastys greičiausiai buvo bataliono užimtumas ir už dalinio sienų gerėjanti ekonominė situacija, kuri karių atlyginimų visiškai nepaveikė.

Principinė bataliono struktūra pasikeitė 2007 m., priėmus keletą naujų dokumentų – *Baltic Battalion Memorandum of Understanding* (2007 09 14) ir *Baltic Battalion Mission Preparation Plan* (2007 10 19). Priskirtieji padaliniai buvo įtraukiami į Algirdo bataliono sudėtį, integruojami, ypač rengiantis įsiliėti į NATO atsako į krizes pajėgas. Bendrą Lietuvos, Latvijos ir Estijos projektą – Baltijos batalioną – sudarė Algirdo bataliono II mechanizuotoji pėstininkų kuopa, Latvijos motorizuotoji pėstininkų kuopa, Estijos motorizuo-

²⁸³ Bataliono vado plk. lt. V. Šato 2005 07 pranešimas brigados vadui.

²⁸⁴ Bataliono vado plk. lt. V. Šato 2005 08 pranešimas brigados vadui.

²⁸⁵ Bataliono vado plk. lt. V. Šato 2005 09 pranešimas brigados vadui.

²⁸⁶ Bataliono vado plk. lt. V. Šato 2005 10 pranešimas brigados vadui.

²⁸⁷ Bataliono vado plk. lt. V. Šato 2005 12 pranešimas brigados vadui.

²⁸⁸ Bataliono vado plk. lt. V. Šato 2006 02 pranešimas brigados vadui.

toji pėstininkų kuopa, Štabo ir paramos kuopa ir Vaidoto bataliono pagrindu suformuota Aprūpinimo kuopa. Į pastarosios sudėtį įėjo ir Latvijos bei Estijos logistinės paramos vienetai. Štabo ir paramos kuopos pagrindas buvo Algirdo bataliono Štabo kuopa. Ją sudarė Valdymo grupė, Štabo būrys ir Ryšių būrys bei priskirtas Karo policijos skyrius, Estijos žvalgybos būrys, Algirdo bataliono Sunkiosios ginkluotės kuopos minosvaidžių būrys, Latvijos prieštankinis būrys ir Latvijos išminavimo grupė. 2009 m. pabaigoje Latvijos pėstininkų kuopa buvo pakeista Algirdo bataliono III pėstininkų kuopa²⁸⁹. Baltijos batalionui vadovauti buvo paskirtas Algirdo bataliono vadas mjr. Remigijus Baltrėnas.

Bataliono technika, karių ginkluotė ir ekipuotė

Pertvarkų programose ginkluotei ir technikai buvo skirta daug dėmesio. Pagal brigados vado suformuluotas užduotis turėjo būti padidintas jų panaudojimo efektyvumas:

1. užtikrinus technikos ir ginkluotės, naudojamos koviniam rengimui, rotaciją batalione;
2. sukomplektavus šarvuočius M113;
3. parengus mobilųjį radijo ryšio mazgą (MRRM), iš kurio būtų galima judant užmegzti ir palaikyti 4 aukšto dažnio (AD), 3 labai aukšto dažnio (LAD) radijo ryšį tinklais bei, esant būtinybei, retransliuoti 3 LAD radijo signalus, stacionariai užmegzti ir palaikyti 4 AD, 8 LAD radijo ryšį tinklais bei prireikus retransliuoti 4 LAD radijo signalus;
4. parengus mobilųjį laidinio ryšio mazgą (MLRM), iš kurio būtų galima organizuoti ir sujungti 20 abonentų laidinio ryšio tinklą²⁹⁰.

Veiklos plane, be minėtų brigados vado skirtų užduočių, batalionas buvo įsipareigotas parengti senos ir nusidėvėjusios ginkluotės, technikos ir įrangos keitimo planą²⁹¹. Išskeltus uždavinius įgyvendinti nebuvo paprasta. 2003 m. pabaigoje parengtame logistiniame situacijos vertinime buvo nurodyta, kad koviniame batalione turėtų būti 77 šarvuočiai, iš jų 36 – transportinės, 41 – specialiosios paskirties. Kuopai reikėtų 12 pėstininkų, 2 valdymo šarvuočių ir 1 tiekimo šarvuočio. Tuo metu Algirdo batalionui priklausė 45 pėstininkų šarvuočiai, tarp jų – 4 sanitariniai ir 2 valdymo, kuriuose buvo sumontuota vidinio ir išorinio ryšio, taip pat priešgaisrinė įranga. 39 šarvuočiai buvo ginkluoti 12,7 mm kalibro kulkosvaidžiais su stovais, tiesa, neoriginaliais ir nesertifikuotais, 6 MG-3 kulkosvaidžiais. Iš 45 šarvuočių tik 23 buvo techniškai tvarkingi, trūko atsarginių detalių²⁹². Mindaugo batalionas, kurį taip pat buvo numatyta atitinkamai rengti, kad jis galėtų papildyti rinktinį batalioną, turėjo daugiau tinkamų šarvuočių, tačiau jam trūko reikiamų struktūrinių padalinių.

Bataliono šarvuočiai ne visada galėdavo įvykdyti skirtas užduotis. 2004 m. rugpjūčio mėn. batalionui teko atsisakyti planuoto perdislokavimo į mokomuosius atsarginius

²⁸⁹ Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mechanizuotojo pėstininkų bataliono /I bataliono kovinės grupės/ Baltijos bataliono padalinių 2008 m. kovinio rengimo planas.

²⁹⁰ Brigados vado plk. lt. D. Užkuraičio užduotys batalionui. 2003 12 Veiklos planavimo gairės.

²⁹¹ Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mechanizuotojo pėstininkų bataliono 2004 m. veiklos planas. Algirdo bataliono veikla 2004 metais.

²⁹² Logistinis situacijos vertinimas. 2003 12 Veiklos planavimo gairės.

susitelkimo rajonus dėl šarvuočių M-113 techninės būklės²⁹³. Problemos buvo susijusios ne tik su pačia technika, bet ir jos panaudojimo galimybėmis. M-113 nebuvo leidžiama važiuoti automobilių keliais, net poligonuose šarvuočių judėjimas buvo labai suvaržytas, neišspręstas jų aprūpinimo detalėmis ir remonto klausimas. Tas pat pasakytina ir apie šarvuočių įrangą – telefonšalmius ir ryšių priemones. Sunkvežimiai UNIMOG buvo universalūs ir praktiški, tinkami naudoti Lietuvos sąlygomis, tačiau išryškėjo kai kurie tipiškai jų važiuoklės trūkumai. Sunkieji kulkosvaidžiai, tvirtinami ant šarvuočių M-113, pasirodė esą per sunkūs, nes turimi lafetai šaudant lūždavo. Taip pat tobulintina pasirodė ir mokomųjų šaudymo pratybų metodika²⁹⁴.

2004 m. pabaigoje aprūpinimas ginkluote pastebimai pagerėjo. Batalionas buvo visiškai aprūpintas pistoletais, automatiniais šautuvais, individualiąja ekipuote, lapkričio mėn. iš brigados buvo gauta 15 kulkosvaidžių MG-3²⁹⁵. Tačiau metų pabaigoje trūko sunkiosios ginkluotės: kulkosvaidžių, prieštankinių raketų kompleksų (Sunkiosios ginkluotės kuopos prieštankinio būrio pratybos naudojant „Javelin“ treniruoklius buvo surengtos jau kitų metų sausio mėn.) ir minosvaidžių²⁹⁶. Kaip rodo 2005 m. sausio duomenys, padėtis keitėsi ir trūkumų mažėjo lėtai. Dalis ginkluotės (vienkartiniai granatsvaidžiai LAW M72A2) paseno ir naudoti nebetiko²⁹⁷.

2005 m. kovo mėn. išsisprendė nemažai aprūpinimo ginkluote problemų. Batalionas buvo visiškai aprūpintas granatsvaidžiais „Carl Gustaf“, 60 mm kalibro minosvaidžiais, bataliono karininkai – perginkluoti 9 mm pistoletais GLOCK-17, senieji 11,43 mm pistoletai COLT iškeliavo į Lietuvos kariuomenės arsenalą (keli komplektai buvo palikti dienos tarnybai)²⁹⁸. Tačiau gegužės mėn. buvo gauti 26 komplektai 7,62 mm kulkosvaidžių MG-3, vienas granatsvaidis „Carl Gustaf“ M3 ir batalionas vėl perginkluotas pistoletais COLT M1911A1. 70 komplektų automatinių šautuvų M16A1 buvo perduota Kęstučio batalionui, o pistoletai „Glock-17“ – Vytenio bendrosios paramos logistikos batalionui. 2005 m. liepos mėn. batalionas perdavė Arsenalui perteklinę ginkluotę: 71 7,62 mm automatinį šautuvą AK-4, 30 komplektų 7,62 mm kulkosvaidžių MG-3 ir nemažai kitų ginklų²⁹⁹. Batalionui trūko tik VNPTVS raketų, 40 mm priešpėstinių ir automatinių granatsvaidžių granatų. Be to, kai kurių sandėlių būklė nevysiškai atitiko keliamus reikalavimus. 2005 m. gruodžio mėn. buvo gauta naujų FN MAG kulkosvaidžių ir 40 mm automatinių granatsvaidžių HK GMG. Naujieji kulkosvaidžiai įvertinti gerai, siūlyta pa-

²⁹³ Bataliono vado mjr. V. Šato 2004 07 prašymas, adresuotas brigados vadui.

²⁹⁴ Pasiūlymai dėl sunkiųjų kulkosvaidžių kurso tobulinimo ir keitimo.

²⁹⁵ Bataliono vado mjr. V. Šato 2004 11 pranešimas brigados vadui.

²⁹⁶ Bataliono vado mjr. V. Šato 2004 12 pranešimas brigados vadui.

²⁹⁷ Bataliono vado mjr. V. Šato 2005 01 pranešimas brigados vadui.

²⁹⁸ Bataliono vado mjr. V. Šato 2005 03 pranešimas brigados vadui.

²⁹⁹ Bataliono vado plk. lt. V. Šato 2005 07 pranešimas brigados vadui.

keisti visus MG-3³⁰⁰.

2006 m. I ketvirtį kilo nemažai su ginkluote susijusių problemų. Karių netenkino ginklų kokybė ir tai, kad jie negalėjo tiesiogiai kreiptis į ginklų gamintojus dėl garantinio remonto. Ypač prastos buvo kulkosvaidžių MG-3 techninės savybės, be to, jiems trūko išaudant reikalingų kryptukų. AK-4 automatiniai šautuvai jau buvo susidėvėję, trūko metodinės medžiagos žvalgybos būriui rengti naudojant 40 mm granatsvaidžius HK GMG, 60 mm minosvaidžiai nebuvo sukomplektuoti. Prieštankinis būrys neturėjo treniruoklio ir negalėjo mokytis tinkamai šaudyti³⁰¹.

II ketvirtį liko visos senos bėdos ir dar prisidėjo naujų. Naudojant automatinius granatsvaidžius paaiškėjo, kad trūksta reikalingų priemonių taikikliams reguliuoti.

Rengiantis misijai PAG-3 buvo nustatyti kulkosvaidžių FN MAG trūkumai. Batalionas siūlė pirma pakeisti juos į lengvuosius 5,56x45 mm kulkosvaidžius³⁰², bet vėliau šio siūlymo atsisakė, tikėdamasis pakeisti problemiškus MG-3. 2006 m. liepos mėn. batalionas gavo naujų šarvuočių M113 A2³⁰³, po mėnesio – 28 HMMWV sunkvežimius. Greitai paaiškėjo naujos technikos trūkumai: šarvučiuose buvo įrengti sunkiesiems kulkosvaidžiams pritaikyti stovai, tokie pat stovai buvo sumontuoti ir sunkvežimiuose HMMWV M1114, o batalionas turėjo tik vidutinių kulkosvaidžių³⁰⁴.

2004-aisiais ir 2005-aisiais batalionas vis dar turėjo daug senos nuo 1992 m. naudojamos sovietinės technikos. Praktiškai jo reikmėms nebuvo naudojamos šios ir kai kurios kitos transporto priemonės: 1 automobilis GAZ-66, 2 – ZIL-131, 1 – VOLVO389 TL, 1 – VOLVO 965. Pusė jų buvo techniškai netvarkingos. Nebuvo naudojamos kelios priekabos ir 4 šildytuvai³⁰⁵. 2005 m. rugpjūčio mėn. buvo gauta naujų visureigių HMMWV³⁰⁶. Atsirado pokyčių ir aprūpinimo šarvuočiais srityje: M113 A1 buvo keičiami į M113 A2, tačiau, trūkstant kai kurių dalių, kurį laiką jų rengiant karius nebuvo galima naudoti³⁰⁷.

Bataliono paliktos remontuoti ryšių priemonės nebuvo sutaisytos net ir praėjus dvejiems metams. Tik pakeitus šarvuočius ir sumontavus ryšių įrangą galima buvo pagerinti situaciją. 2006 m. birželio mėn. batalionui pavyko gauti 20 nešiojamųjų kompiuterių ir kitos org. technikos. Dėl to buvo išspręsta dauguma dėl kompiuterių trūkumo kilusių problemų³⁰⁸.

Šiuo aktyviu pertvarkos laikotarpiu batalionas nejautė lėšų stygiaus. Labiau veiksmus varžė atitinkamų įstatymų ir kovos technikos trūkumas. Nors batalionas galėjo vykdyti

³⁰⁰ Bataliono vado plk. lt. V. Šato 2005 12 pranešimas brigados vadui.

³⁰¹ 2006 m. I ketvirčio I. e. S3 viršininko pareigas vyr. lt. T. Černiausko raportas.

³⁰² L. e. S3 viršininko pareigas vyr. lt. Tado Černiausko 2006 03 raportas bataliono vadui.

³⁰³ L. e. S3 viršininko pareigas vyr. lt. Tado Černiausko 2006 07 raportas I. e. bataliono vado pareigas.

³⁰⁴ L. e. S3 viršininko pareigas vyr. lt. Tado Černiausko 2006 10 09 raportas I. e. bataliono vado pareigas.

³⁰⁵ Bataliono vado mjr. V. Šato 2005 05 pranešimas brigados vadui.

³⁰⁶ Bataliono vado plk. lt. V. Šato 2005 08 pranešimas brigados vadui.

³⁰⁷ 2006 m. II ketvirčio S3 viršininko kpt. A. Kuzmicko raportas.

³⁰⁸ L. e. S3 viršininko pareigas kpt. A. Kuzmicko 2006 06 raportas I. e. bataliono vado pareigas.

svarbiausias užduotis, bet tiek praeidavo laiko, kol iškelta problema būdavo išsprendžiama, kad tapo akivaizdu, jog aprūpinimo ginklais, amunicija ir įranga sistema yra nelanksti ir trukdo pasiekti numatytus rezultatus. Dėl šių priežasčių batalionas buvo priverstas didinti žmogiškuosius išteklius³⁰⁹. Bataliono kariai pastebėjo, jog nėra sisteminio požiūrio į kariuomenės aprūpinimą nauja ginkluote, kad kartu su ginkluote reikėjo įsigyti atitinkamų eksploatacijos ir priežiūros priemonių, parengti mokomąją bazę³¹⁰. Šiuos klausimus turėjo spręsti ne batalionas, o už aprūpinimą ginkluote ir kitais dalykais atsakingos tarnybos. Taip pat iškilo dar viena problema: nebuvo metodinių mokomųjų leidinių lietuvių kalba. Savarankiškai iš anglų kalbos išverstų standartų buvo neįmanoma įdiegti net tos pačios paskirties padaliniuose³¹¹.

Kovinis rengimas (mokymai, pratybos)

2002 m. liepos 22–24 d., Lietuvai tik įstojus į NATO, Algirdo batalionas surengė 2-osios mechanizuotosios kuopos ataskaitines pratybas „Gudrus vilkas“ (*Clever wolf*). Jų metu turėjo paaiškėti, kaip kuopa, baigusi pėstininkų rengimo programą, yra pasirengusi vykdyti puolimo operacijas. Pratybų vadovu buvo paskirtas l. e. bataliono vado pareigas kpt. Artūras Radvilas³¹².

2003 m. mokymai vyko keliomis kryptimis. Permainų laikotarpiu buvo surengtos didžiausios pratybos – „Gintarinė viltis 2003“. Tikėtasi sulaukti daug užsienio svečių, todėl pasirengimas vyko keliais etapais: kovo 20–21 d. Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijoje – baigiamoji planavimo konferencija, birželio 9–20 d. – pratybos Rukloje³¹³.

Kuopų pasirengimas vykdyti labiausiai tikėtinas užduotis pasibaigus mokymo periodui buvo tikrinamas pratybose „Gudrus vilkas“. Tokios pratybos 1-ajai kuopai buvo surengtos lapkričio 11–14 d. Pabradės poligone. Jų tikslas buvo įvertinti kuopos pasirengimą vykdyti užduotis kuopos lygmeniu ir tobulinti praktinius įgūdžius vykdant puolimo operacijas. Pasibaigus pasirengimui, padaliniai turėjo atlikti taktinį žygį į susitelkimo rajoną, priartėti prie priešo ir staigiai jį pulti. Po šio puolimo daugiau dėmesio buvo skiriama logistikos vienetų pratyboms, procedūrų tobulinimui, sužeistųjų evakuacijai, karo belaisvių patikrai. Toliau turėjo vykti suplanuotas puolimas.

Vertindamas 2003 m. kovinio rengimo rezultatus brigados vadas nurodė, kad didžiausias iššūkis buvo neplanuotos LITCON ir LITDET misijos, dėl kurių teko atsisakyti brigados ir batalionų taktinių operacijų centrų ir LITBAT kompleksinių mokymų. Jo nuomone, reikia tobulinti situacijos analizės, planavimo pagal visas mūšio operacines funkcijas ir

³⁰⁹ 2009 m. Vilmo Šato atsiminimai.

³¹⁰ L. e. S3 viršininko pareigas kpt. Tado Černiausko 2006 08 raportas l. e. bataliono vado pareigas.

³¹¹ L. e. S3 viršininko pareigas vyr. lt. Tado Černiausko 2006 11 06 raportas l. e. bataliono vado pareigas.

³¹² 2002 m. 2-osios mech. pėstininkų kuopos ataskaitinių pratybų *Clever wolf* planas.

³¹³ Baigiamos planuoti didžiausios Lietuvoje karinės pratybos po pakvietimo į NATO, *Krašto apsauga*, 2003, nr. 6 (34), p. 23.

užduočių paskirstymo padaliniais įgūdžius. Svarbu veiksmus planuoti sudarius „laiko ašį“, koordinuoti ir sąveikauti su priskirtais, kaimyniniais ir kovinio aprūpinimo padaliniais, laiku keistis informacija „vertikaliai“ ir „horizontaliai“, tiksliai vykdyti užduotis³¹⁴.

Kovinis rengimas 2004 m. pirmą kartą vyko pagal esminių uždavinių ir užduočių sąrašą (EUUS), taikant blokų kovinio rengimo sistemą. Brigados vadas išskyrė 7 užduotis:

- 1) atlikti taktinį žygį ir užimti susitelkimo rajoną;
- 2) keistis padaliniais;
- 3) ginti vietovę;
- 4) vykdyti sulaikymo veiksmus;
- 5) surengti kontrataką;
- 6) atlikti reorganizaciją;
- 7) vykdyti taikos palaikymo operacijas.

Bataliono vado įsakymu, atsižvelgiant į brigados vado gaires (prioritetai – gynyba, stabdymas, taikos palaikymo operacijos), buvo patvirtinti 8 kovinio rengimo blokai:

- 1) specialisto rengimas;
- 2) patrulio rengimas;
- 3) žygis į susitelkimo rajoną;
- 4) puolimas;
- 5) operacijos ypatingomis sąlygomis;
- 6) stabdymo operacijos;
- 7) gynybos operacijos;
- 8) taikos palaikymo operacijos.

Žvalgų, Ryšių ir Sunkiosios ginkluotės kuopų minosvaidžių ir prieštankiniai būriai buvo rengiami pagal atskiras programas³¹⁵. Šiose programose buvo suplanuotas visas pasirengimo procesas ir jo rezultatų tikrinimo tvarka³¹⁶. Svarbiausios kovinio rengimo užduotys buvo suformuluotos 2004 m. kovinio rengimo plane. Jame buvo išskirtos 3 užduotys:

- 1) vykdyti bataliono užduotis pagal EUUS;
- 2) tinkamai pasirengti ir dalyvauti brigados organizuojamuose mokymuose: ypatingą dėmesį skirti spalio 11–15 d. planuojamiems brigados ir bataliono štabų mokymams ir spalio 16–22 d. bataliono grupės taktiniams mokymams (*Amber hope 2004*);
- 3) užtikrinti tinkamą LITCON-3-4 parengtį misijai Irake³¹⁷.

Kovinio rengimo prioritetai buvo suformuluoti labai aiškiai: pirmiausia – taikos pa-

³¹⁴ 2003 m. brg. vado plk. lt. D. Užkuraičio kovinio rengimo trumpas įvertinimas. 2004 m. veiklos planavimo gairių A priedas „Brigados kovinis rengimas ir mokymas“.

³¹⁵ Kovinio rengimo klausimai.

³¹⁶ 2004 02 Algirdo bataliono padalinių rengimo blokų baigiamosios pratybos.

³¹⁷ Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mechanizuotojo pėstininkų bataliono 2004 m. veiklos planas. Algirdo bataliono veikla 2004 metais.

laikymo, paskui – gynybos ir stabdymo operacijos³¹⁸.

Bataliono kuopoms buvo iškelti skirtingi uždaviniai. I mechanizuotoji pėstininkų kuopa turėjo atrinkti karius ir parengti LITCON-4 būrį misijai Irake, II – pasirengti vykdyti taikos palaikymo/įvedimo ir gynybines operacijas už Lietuvos teritorijos ribų 6 mėn. – nuo 2004 m. gegužės 1 iki lapkričio 1 d., taip pat bataliono grupės taktiniams mokymams iki spalio 8 d., III – pakeisti II kuopą jos parengties budėjime nuo 2004 m. lapkričio 1 d. iki 2005 m. vasario 1 d. ir parengti karius LITCON-5 misijai Irake. Sunkiosios ginkluotės kuopa privalėjo ruošti parengties budėjimui kartu su II kuopa nuo 2004 m. gegužės 1 d., sąveikai su minosvaidžių būriais ir Prieštankine kuopa, parengti naują prieštankinio būrio rengimo programą, siejant ją su būrio perginklavimu. Štabo ir logistikos kuopos taip pat turėjo pasirengti parengties budėjimui kartu su II kuopa.

2004 m. pradėti rengti vienos dienos štabo karininkų mokymai dirbti su Taktinės automatizuoto vadovavimo ir valdymo sistemos (TAVVIS) situacijos vertinimo (žinojimo) moduliu. Tokie brigados mokymai vykdavo kiekvieną mėnesį. Sausio 20–21 d. vyko vadų pratybos „Baltas vilkas 1“. Padalinių kovinio rengimo pratybos prasidėjo nuo I kuopos žinių patikrinimo. Tačiau svarbiausias renginys I ketvirtį buvo sausio 26–30 d. vykusios III kuopos baigiamosios pratybos „Gudrus vilkas“. Jų tikslas buvo įvertinti karių pasirengimą vykdyti užduotis kuopos sudėtyje, tobulinti praktinius kuopos įgūdžius atliekant stabdymo operacijas³¹⁹. Kaip galima spręsti iš III kuopos vado ataskaitos, lauko pratyboms žiemos sąlygomis buvo pasiruošta prastai: nebuvo parengta nei legenda, nei reikalingos logistikos priemonės (ypač palapinės), trūko daugelio būtinų priemonių (ypač ryšio); tiek dėl pratybų valdymo, tiek dėl priešo veiksmų imitavimo pareikšta nemažai pastabų, tačiau karių moralė liko aukšta, išvengta nušalimų, sužeidimų; III kuopai pavyko tinkamai sąveikauti su artileristais ir inžinieriais, gerai funkcionavo logistikos sistema. Stebėtojai pažymėjo, kad kuopos vadui per vėlai pateikta informacija apie savus ir priešo padalinius, ryšys su padaliniais buvo silpnas, trūko kontrolės. Taip pat pastebėta aprūpinimo žiemos sąlygomis trūkumų, kas turėjo įtakos karių motyvacijai. Apskritai kuopa įvertinta teigiamai, padaryta išvada, kad ji gali vykdyti kovos užduotis, o jos vadovybė yra kompetentinga ir geba padaliniui vadovauti. Nors logistikos sektoriui išsakyta daug pastabų, vis dėlto pripažinta, jog kuopos aprūpinimas buvo pakankamas, kad padalinys galėtų veikti žiemos sąlygomis³²⁰. Per šias lauko pratybas bataliono vadovybė pastebėjo daug trūkumų ir galėjo tobulinti jo kovinio rengimo ir aprūpinimo, ypač pasirengimo mokymams laikotarpį, sistemą³²¹.

³¹⁸ Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mechanizuotojo pėstininkų bataliono 2004 m. veiklos planas. Algirdo bataliono veikla 2004 metais, 6.1 punktas.

³¹⁹ 2004 01 Algirdo bataliono 3-iosios mech. pėstininkų kuopos ataskaitinių lauko pratybų „Gudrus vilkas“ planas.

³²⁰ Stebėtojo kpt. Nerijaus Kačkausko 2004 02 02 ataskaita.

³²¹ S-3 operacijų karininko vyr. lt. Andriaus Jacinos 2004 01 26–30 parengtas pratybų apibendrinimas ir dalyvių atsiliepimai.

Vasario 25–26 d. buvo organizuoti bataliono štabo mokymai (KRC) „Sumanus vilkas 1“ vykdyti gynybos operacijas. Pratybos įvertintos kaip sėkmingos, nors ir konstatuota, kad tarp štabo skyrių trūko sąveikos, nepakankamai gerai buvo įrengta atsarginė vadavietė³²².

Balandžio 13–16 d. bataliono ryšininkai dalyvavo brigados ryšininkų, 19–22 d. žvalgai – brigados žvalgų stovykloje – žinių patikrinime, specialiuose mokymuose – bataliono logistai, gegužės mėnesį – prieštankinis būrys³²³. Balandžio 26–28 d. buvo organizuoti štabų mokymai „Sumanus vilkas 2“, šį kartą skirti gynybos ir stabdymo³²⁴ operacijoms, vadavietės įrengimo ir palaikymo procedūroms tobulinti. Mokymų metu į planavimo ir vykdymo procesą buvo įtraukti ir priskirtieji padaliniai. Kaip ir buvo galima tikėtis, jie nebuvo tinkamai susipažinę su bataliono TVSP, ir tai turėjo neigiamos įtakos mokymų sklandumui. Be to, paaiškėjo, kad priskirtųjų padalinių kariai prastai moka anglų kalbą ir vis dar reikia stiprinti sąveiką, tačiau sudarytas operacijos planas buvo veiksmingas ir pasiteisino; pratybų metu buvo tobulinamos planavimo, situacijos vertinimo ir žinių perdavimo procedūros, išbandytas SPP³²⁵.

Misijoms buvo rengiamasi ir Lietuvoje. Gegužės 10–birželio 23 d. rengiant LITCON-4 paaiškėjo, kad kariai yra motyvuoti, o rengimo grupė kompetentinga, jog pakankamai turi ma šaudmenų ir imitacinių priemonių. Tačiau kariams nebuvo sudarytos sąlygos susipažinti su misijose naudojama įranga, trūko priemonių, kurios leistų tinkamai pasirengti taikos palaikymo taktikos pratyboms, į parengiamuosius misijai mokymus Danijoje vykstantys kariai dar neturėjo misijoms skirtų uniformų. Šiuos trūkumus numatyta pašalinti mokymų Danijoje metu³²⁶.

Gegužės 26–27 d. vyko vadų mokymai „Baltas vilkas 2“. Šių pratybų tikslas buvo tobulinti kuopos vadų ir valdymo grupių igūdžius gavus bataliono štabo įsakymą, priimant sprendimą, rengiant ir skelbiant operatyvinį įsakymą dėl stabdymo operacijų vykdymo; mokyti kuopų valdymo grupes sekti situaciją, perduoti informaciją naudojant formalizuotuosius pranešimus. Be kuopų vadų, pratybose dalyvavo ir artilerijos bataliono stebėtojai³²⁷. Jų metu kuopų valdymo grupės turėjo būti rengiamos bataliono grupės taktiniams mokymams, kuriuos planuota surengti spalio 16–22 d. (*Strong shield*). Daugiausia buvo dirbama kompiuteriniu treniruokliu LITCEX. Mokymai iš esmės pateisino lūkesčius. Analizuojant teorinę medžiagą ir situacijas paaiškėjo kai kurios kuopų valdymo grupių klaidos, pavyzdžiui, kad netinkamai buvo naudojama netiesioginė ugnis. Be to, kilo problemų dėl Štabo ir Logistikos kuopų sujungimo³²⁸.

³²² 2004 02 mokymų ataskaitos blankas.

³²³ 2004 m. ketvirčių ataskaitos.

³²⁴ Algirdo bataliono vadavietės ir štabo mokymų „Sumanus vilkas-2“ planas.

³²⁵ Algirdo MPB vado mjr. V. Šato 2004 05 ataskaita brigados vadui.

³²⁶ L. e. bataliono vado pareigas štabo viršininko kpt. A. Radvilo 2004 07 raportas brigados vadui.

³²⁷ Algirdo bataliono kuopų valdymo grupių mokymų „Baltas vilkas 2“ planas.

³²⁸ Bat. vado mjr. V. Šato mokymų „Baltas vilkas 2“ 2004 06 vertinimas.

Birželio 15–17 d. buvo surengti štabų mokymai (KRC) „Sumanus vilkas 3“. Šį kartą jie vyko be padalinių, aukštesniu lygiu. Daugiausia pastabų sulaukta dėl žygio planavimo, neracionaliai naudoto personalo. Kilo problemų bendraujant su vietos urėdija³²⁹.

Liepos 26–29 d. vyko baigiamosios I mechanizuotosios kuopos lauko pratybos „Gudrus vilkas“ numatyta veiksmų seka: taktinis žygis, susitelkimo rajono užėmimas, gynybos organizavimas, gynyba, atsitraukimas. I kuopa turėjo atlikti pagrindinius veiksmus, II – imituoti draugiškąsias pajėgas, III – imituoti priešą. I kuopa su užduotimi susidorojo gerai. Šį kartą pavyko išvengti daugelio anksčiau pasitaikiusių trūkumų, išskyrus vieno – skyrius per anksti paliko savo stabdymo pozicijas. Pastebėta, kad profesinės karo tarnybos kariai gerai pasirengę, geba atlikti skyrininkų ir būrininkų pareigas, o šauktiniai – tinkamai sudaryti individualią ugnies kortelę. Daugiau priekaištų sulaukta dėl gynybos veiksmų paketo. Draugiškosios pajėgos (II kuopa) iš esmės su savo užduotimi taip pat susidorojo. Daug prastesnė buvo „priešo“ (III kuopos) padėtis: sunkiai orientuotasi ir judėta mūšio lauke, kuopos štabo darbe būta daug sumaišties, trūkinėjo radijo ryšys. Kiti padaliniai teigiamai įvertino pratybas ir savo veiklą, jie taip pat pastebėjo įvairių trūkumų, tačiau dauguma jų atsirado dėl atsitiktinių priežasčių. Sunkumų kilo dėl nepakankamų vadų igūdžių tinkamai naudotis radijo ryšiu. Pratyboms trūko inžinerijos būrio³³⁰.

Rugpjūčio 9–12 d. Gaižiūnų poligone II kuopa dalyvavo stabdymo operacijų, III – patrulio kompleksinėse lauko pratybose. Rugpjūčio 16–19 d. buvo organizuoti Algirdo bataliono vadavietės ir štabo mokymai „Sumanus vilkas 4“. Jų metu buvo numatyta tobulinti bataliono štabo igūdžius vykdant SPP, rengiant gynybos operacijos įsakymą, vadavietės įrengimo ir palaikymo procedūras, mokyti kuopų valdymo grupes stebėti situaciją ir perduoti informaciją naudojant formalizuotuosius pranešimus³³¹. Per mokymus paaiškėjo, kad pagerėjo štabo skyrių sąveika planuojant veiksmus ir vadaviečių sąveika su padaliniais, priešo ir draugiškųjų pajėgų imitavimo veiksmai, tačiau logistinių pranešimų grandinė kartais nutrūkdavo, nesilaikyta radijo ryšio procedūrų, ne visi įsakymuose nurodyti sprogdinimo darbai atlikti³³².

Rugsėjo 13 d. III kuopa dalyvavo Mokomajame pulke surengtuose mokymuose. Rugsėjo 14–16 d. buvo surengti bataliono štabo mokymai „Sumanus vilkas 5“. Į juos planuota pasikviesti Mindaugo, Artilerijos ir Inžinerijos batalionų karius³³³.

Rugsėjo 27–28 d. vyko mokymai „Baltas vilkas 3“, kurių tikslas buvo tobulinti vadų ir valdymo grupių igūdžius gavus bataliono štabo įsakymą, priimant sprendimą, rengiant ir skelbiant operatyvinį stabdymo operacijos įsakymą, ruošiantis mokymams „Strong

³²⁹ 2004 06 bataliono štabo viršininko kpt. A. Radvilo ataskaita.

³³⁰ 2004 08 S 3 inžinerijos karininko kpt. Aleksandro Karpinskio ataskaita ir bataliono vado mjr. V. Šato apibendrinta ataskaita brigados vadui.

³³¹ 2004 08 Algirdo bataliono vadavietės ir štabo mokymų „Sumanus vilkas 4“ planas.

³³² 2004 08 batalio vado mjr. V. Šato mokymų „Sumanus vilkas 4“ vertinimas.

³³³ 2004 08 bataliono vado mjr. V. Šato prašymas brigados vadui priskirti kitus padalinius.

Bataliono štabas po pratybų Strong Shield 2004 („Tvirtas skydas“). Stovi iš kairės: kpt. Raimundas Augustis, kpt. Audrius Mardosas, kpt. Vaidimas Musys, kpt. Artūras Radvilas, kpt. Artūras Čepanskis, mjr. Vilmas Šatas, kpt. Vitalijus Navelskis, kpt. Mindaugas Petkevičius, kpt. Rolandas Putnikas, vrš. Modestas Valkiūnas, kpt. A. Karpinskis, psk. Osvaldas Zurauskas, srž. Vaidas Rindzevičius, guli vyr. srž. Giedrius Kaveckas. Centrinis kariuomenės poligonas Pabradėje. 2004 m.

Shield“; mokyti kuopų valdymo grupės sekti situaciją ir perduoti informaciją naudojant formalizuotuosius pranešimus. Šiuose mokymuose taip pat dalyvavo II mech. kuopa, Mindaugo, Artilerijos ir Inžinerijos batalionai³³⁴.

2004 m. rudenį išsiskyrė spalio 13–16 d. vykę svarbūs bataliono grupės kompleksiniai taktiniai mokymai „Strong Shield 2004“, kuriuos sudarė štabų ir lauko mokymai, kovinio šaudymo pratybos. Jų metu paaiškėjo, koks yra prastas aprūpinimas apranga, ekipuote, ginklais ir palapinėmis; teko taisyti kulkosvaidžius, kurie taip ir nebuvo panaudoti, nes neturėta jiems tinkamos mokomosios amunicijos. Tačiau kariai sėkmingai įveikė sunkumus, išlaikė aukštą moralę. „Priešas“ pasirodė esąs gudresnis, nei tikėtasi, tačiau tai bataliono karių nesužlugdė. Tvarkinga technika dirbo gerai, tačiau kariams trūko įgūdžių, būtinų kartu veikiant su šarvuočiais. Per mokymus atsiskleidė brigados ir bataliono grandies privalumai ir trūkumai. Daugiausia problemų kilo dėl nepakankamai įsisavinto bataliono TVSP, taip pat dėl netobulo brigados TVSP detalizuojant personalo raportų formas ir apibrėžiant kai kuriuos administracinius procesus³³⁵.

2004 m. gruodžio 15–16 d. surengti paskutiniai kuopų valdymo grupių mokymai „Baltas vilkas 4“ (tema – „Puolimo operacijos mieste“). Įdomu, kad jų pavadinimas anglų

³³⁴ Algirdo bataliono kuopų valdymo grupių mokymų „Baltas vilkas 3“ planas.

³³⁵ 2004 10 II kuopos vado kpt. Andriaus Jacinos ir bataliono vado pareigas einančio karininko (neturima patikimų žinių kokio) ataskaita.

kalba šiek tiek kitoks – „Wolfs in Village“ („Vilkai gyvenvietėje“). Mokymų metu įsitikinta, kad kuopų vadai ne visada koordinuoja tarpusavio veiksmus. Jiems pritrūko laiko situacijos analizei atlikti, kuopų ir būrių vadams – įgūdžių skelbti kovinius įsakymus. Kai kurie vertintojai pažymėjo, kad tai, jog planuojant kuopos veiksmus buvo įtraukti būrių ir skyrių vadai, yra naujas teigiamas dalykas. Šiuose mokymuose pirmą kartą skelbiant įsakymą ir planuojant veiksmus buvo panaudotas miesto maketas. Kuopų veiksmai buvo derinami su standartinėmis puolimo mieste operacijų procedūromis³³⁶.

Kovinio šaudymo pratybos vyko Gaižiūnų poligone. Kuopai ar kitam vienetui tobulintis paprastai buvo skiriamos 3 dienos, pratybos rengiamos ištisus metus pagal atskirą planą. Centriniam Lietuvos kariuomenės poligone Pabradėje kuopos šaudė 4 dienas: I kuopa – liepos 20–23 d., II – spalio 12–16 d., kiti padaliniai – dažniausiai balandžio mėnesį. Daugiausia Centrinio poligonu naudojosi Sunkiosios ginkluotės kuopa. Jos pratybos vyko kovo 2–5, 30, balandžio 20–23, lapkričio 29–gruodžio 3 d.³³⁷

Kaip 2003 m. lapkričio–2004 m. spalio mėn. kovinio rengimo rezultatus vertino pats bataliono vadas? Jo nuomone, Centriniam poligone vykusios dvejų kontrolinės pratybos „Gudrusis vilkas“ (I kuopos–2003 11 11–2003 11 14, III kuopos–2004 01 26–2004 01 30) parodė, kad kuopų pasirengimas yra geras, gerai įvertintinos ir jų valdymo grupės. Daliniai naudojo savo SOP, buvo gerai organizuota ugnis, pagrindiniai veiksmai vyko sklandžiai, todėl vado ketinimai ir mokymo tikslai (su kai kuriomis išlygomis) buvo pasiekti. Tačiau trūko imitacinių priemonių, prastai dirbo kuopų aprūpinimo sistema, neiški buvo logistikos padalinių veiksmų koncepcija, stokota kitų logistikos priemonių.

2005 m. mokymai vyko pagal tą pačią schemą kaip ir ankstesniais metais. Sausio 20 d. buvo surengti štabų karininkų mokymai dirbti su TAVVIS situacijos vertinimo modulių, vadų pratybos – sausio 20–21 d., III kuopos baigiamosios lauko pratybos „Gudrus vilkas 1“ – sausio 24–27 d. (be III kuopos, jose dalyvavo bataliono Štabo kuopos Žvalgybos būrys). Vasario pradžioje buvo surengti vadaviečių ir štabo mokymai LITBRIG³³⁸, kovo 3–4 d. batalione – štabo mokymai „Sumanus vilkas 05/2“, kovo 9 d. – štabo karininkų karinės topografijos pratybos „Sumanus vedlys“, kovo 23–24 d. – kuopų valdymo grupių mokymai „Baltas vilkas 05-1“ (batalionas gynyboje), balandžio 14 d. – bataliono štabo treniruotė „Sun Shine“, balandžio 19–21 d. – mokymai „Sumanus vilkas 05/3“.

Gegužės 2–6 d. Centriniam poligone organizuoti I mechanizuotosios kuopos baigiamieji lauko mokymai gynybinėms operacijoms „Gudrus vilkas 05/2“ tobulinti. Per pratybas buvo vykdomos tiek kuopos, tiek bataliono lygmens užduotys. Be I kuopos, šiuose mokymuose dalyvavo Inžinerijos būrys, Karo policijos skyrius, TP kuopa. Jų metu buvo imituota gynyba dieną ir blogo matomumo sąlygomis bei padalinių keitimo procedūra³³⁹.

³³⁶ 2004 12 bataliono vado mjr. V. Šato pranešimas apie mokymus brigados vadui, padalinių vadų ataskaitų blankai.

³³⁷ 2004 m. Algirdo bataliono veiklos planas.

³³⁸ 2005 02 bataliono vado mjr. V. Šato pranešimas brigados vadui.

³³⁹ 2005 04 pratybų plano pagrindinis puslapis.

Stebėtojai teigiamai įvertino tai, kad visi padaliniai ir vadavietės personalas dalyvavo žygyje į susitelkimo rajoną, tinkamai atlikus rekognoskuotę, greitai buvo užimtas susitelkimo rajonas, visą laiką mokymai vyko intensyviai, tačiau akivaizdžiai trūko pratybų dalyvių (dalis tikrinamos kuopos karių tuo metu turėjo atlikti įprastas įgulos narių funkcijas)³⁴⁰. Logistai pastebėjo kur kas daugiau trūkumų: ne visi įsakymai buvo tinkamai parengti, būta ryšio nesklandumų³⁴¹.

Gegužės 18 d. organizuoti kuopų valdymo grupių mokymai „Baltas vilkas 05/2“. Juose dalyvavo beveik visų bataliono padalinių valdymo grupės. Vėl buvo tobulinami bataliono ir padalinių vadovybių gynybos įgūdžiai³⁴².

Gegužės 31–birželio 2 d. surengti VIŠM „Sumanus vilkas 05/4“. Birželio 3–21 d. visas batalionas stovyklavo Centriniam poligone, dalis karių dalyvavo tarptautinėse pratybose *Amber Hope*. Rugpjūčio 9–10 d. vyko kuopų valdymo grupių mokymai „Baltas vilkas 05/3“ (stabdymo operacijos), 23–25 d. – vadų ir štabo mokymai „Sumanus vilkas 05/5“, rugsėjo 20–22 d. – valdymo grupių mokymai „Baltas vilkas 05/4“.

Be didesnių mokymų, kurie turėjo tam tikrus simbolinius pavadinimus, batalione buvo surengta daug mažesnio masto pratybų ir treniruočių. Šiek tiek daugiau dėmesio 2004–2005 m. buvo skirta mažesniems padaliniams. Jie nuolat dalyvaudavo mokymuose, todėl pastebimai pagerėjo sąveika su kitais batalionais ir padaliniais. Tuo metu vadai daugiausia kreipdavosi ne dėl organizacinių, o dėl techninio aprūpinimo, pvz., netinkamų ginklų, susidėvėjusios įrangos, problemų.

Spalio mėn. organizuotos trejos didesnės pratybos. Spalio 3–6 d. turėjo vykti VIŠM „Sumanus vilkas 05/6“, žinomi ir kitu pavadinimu – „Šiltas ruduo 05/1“. Gaižiūnų poligone surengti III mechanizuotosios pėstininkų kuopos baigiamieji lauko mokymai. Turėjo būti patikrintos padalinių valdymo procedūros, gebėjimai atlikti žygį, susitelkimo rajono parengimo ir gynybos užduotis kuopos sudėtyje. Spalio 10–13 d. tame pačiame poligone vyko dar vienos šios kuopos gynybos pratybos, spalio 24–28 d. – vadaviečių patikra ir pratybos Centriniam poligone (dalyvavo beveik visi padaliniai).

Lapkričio 29 d. buvo surengti VIŠM „Sumanus vilkas 05/7“, skirti MAPEX. Gruodžio 6–8 d. vyko VIŠM „Sumanus vilkas 05/7“. Jie skyrėsi nuo kitų to paties lygio mokymų tuo, kad buvo vertinamieji. II pėstininkų kuopa rengėsi LITCON 7³⁴³. Bataliono vado Vilmo Šato nuomone, šios NATO vertinamosios pratybos buvo svarbiausias tokio pobūdžio renginys, kurio metu paaiškėjo 2004–2005 m. kovinio rengimo rezultatai. Jų siekiant teko atlikti daug tarpinių darbų. Sulaukta įvairių vertinimų, bet padaryta pažanga ir susitelkimas leido tikėtis sėkmės³⁴⁴.

³⁴⁰ 2005 05 pratybų stebėtojo kpt. Ryčio Korolkovo pranešimas.

³⁴¹ 2005 05 S4 karininko vyr. lt. V. Navelskio pranešimas.

³⁴² 2005 05 mokymų „Baltas vilkas 05/2“ planas.

³⁴³ 2005 12 bataliono vado plk. lt. V. Šato pranešimas brigados vadui.

³⁴⁴ 2009 m. Vilmo Šato retrospektyvus vertinimas. Atsakymai į anketos klausimus.

2006 m. bataliono laukė nauji darbai. Prasidėjo kitokio tipo mokymai – „Vikrus vilkas“, skirti bataliono štabo pagrindinės ir užnugario vadaviečių išskleidimo veiksmams tobulinti. Šie mokymai buvo organizuojami kartą per ketvirtį, iš viso 4 kartus per metus. Kartu buvo tęsiami ankstesni mokymai „Sumanus vilkas“ štabo operacijų planavimo įgūdžiams lavinti.

Keliama reikalavimai, neatsižvelgiant į realią padėtį, tapo rimta bataliono problema. Pavyzdžiui, II bataliono kuopa 2006 m. I ketvirtį ruošėsi išleisti PAG-3 apsaugos būrį, iš tos pačios kuopos karių sudarytas LITCON-7 būrys buvo rengiamas misijai Danijoje. Visa kuopa dar dalyvavo dvejose šaudymo pratybose Centriniam poligone. Toks krūvis, žinoma, buvo rimtas iššūkis ir turėjo įtakos dalinio karių nuotaikai, tačiau karininkų ir puskarininkų pastangomis pavyko pusiausvyrą išlaikyti³⁴⁵. Kadangi 2006 m. pagrindinė bataliono užduotis buvo PAG-3 misija, jai ir buvo skirti mokymai „Sumanus vilkas 06/1“. Balandžio 10–14 d. vyko pasirengimo misijai vertinamosios pratybos, 19–21 d. – Algirdo bataliono kuopų valdymo grupių mokymai (be karių, bataliono dislokacijos vietoje) „Baltas vilkas 06/1“ (stabilizavimo operacijos).

2006 m. gegužės–lapkričio mėn. Algirdo MPB dalyvavo Afganistano Goro provincijos atkūrimo misijos trečiojoje pamainoje. Tuo metu PAG-3 (trečiosios pamainos) kontingentui vadovavo Algirdo bataliono vadas plk. Vilmas Šatas.

Dėl karo Irake pasikeitė regiono tarptautinė situacija, o kartu ir brigados bei bataliono galimų užduočių sąrašas. Batalionui trūko pagal šį sąrašą numatytoms užduotims atlikti reikalingų įgūdžių ir patirties: 11 iš 15 kriterijų buvo įvertinti „T“ (atliekama užduoties treniruotė – geltona/reikia treniruotis), tik 4 – „P“ (taip – pasiekta / pasirengta) lygmeniu. 2007 m. jis turėjo vykdyti užduotį pagal planą: „<...> gavus įsakymą DISLOKUOTI (IŠSKLEISTI) BATALIONĄ ar jo padalinius Lietuvoje ar už jos ribų (Irako teritorijoje) tam, kad UŽIMTŲ ar PERIMTŲ NUSTATYTĄ RAJONĄ, pasirengusių kovos veiksmams ir būtų pasiruošę VYKDYTI PUOLAMĄSIAS AR TAIKOS RĖMIMO (angl. SASO) operacijas savarankiškai ar brigados lygmeniu <...> Puolamąsias operacijas vykdyti koncentruojant dėmesį į mūšio miestą sąlygas“³⁴⁶.

Tai buvo reikšmingi užduočių pokyčiai. Daugiausia dėmesio skirta I kuopai, kuri buvo gavusi įsakymą dislokuoti LITCON-10 būrį Irako teritorijoje, kad galėtų vykdyti taikos palaikymo operacijas. Kitos kuopos ir padaliniai privalėjo būti pasirėngę dislokuoti Lietuvos teritorijoje ir už jos ribų, kad galėtų užimti numatytą rajoną, pasirėngti kovos veiksmams ir vykdyti puolamąsias ir taikos rėmimo operacijas. Kovinis rengimas turėjo vykti tam tikra tvarka. Buvo išskirti 7 prioritetai:

1. LITCON 10 (DANCON) padalinio formavimas, rengimas taikos rėmimo operacijoms Irake.

³⁴⁵ 2009 m. Vilmo Šato atsiminimai.

³⁴⁶ Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mech. pėst. bat. (I bataliono grupės) 2007 metų kovinio rengimo planas.

2. I bataliono grupės nustatytos parengties palaikymas.
3. Dalyvavimas vertinamuosiuose štabo mokymuose SMART WOLF 07/10.
4. Dalyvavimas kompleksinėse kovinio šaudymo pratybose (KŠP(K) MARKSMAN 2.
5. Dalyvavimas Danijos divizijos (DDIV) ir MPB „Geležinis Vilkas“ bendruose renginiuose.
6. Pasirengimas pasikeitimui kuopos dydžio padaliniais (mokymams) su Latvijos brigados pėstininkų batalionu.

7. Kasdienis padalinių kovinis rengimas esminio uždavinio užduotims vykdyti³⁴⁷.

Štabo mokymai *Yellow Knight*, vykę Danijoje, Oksbolo mokymo centre, gegužės 21–25 d., buvo svarbiausios pratybos, kuriose bataliono kariai mokėsi sąveikauti su Danijos divizijos štabu. Kuopų pagrindiniai mokymai buvo baigiamosios kompleksinės lauko taktinės pratybos. Buvo surengti treji bataliono štabo mokymai tradiciniu pavadinimu „Sumanus vilkas“. Tris kartus vyko kuopų valdymo grupių mokymai „Baltas vilkas“, keturis – vadaviečių /dalinio išskleidimo pratybos „Vikrus vilkas“. Nuspręsta padaliniuose, kuriuose dar yra šauktinių, rengti būrio, o tuose, kuriuos sudaro tik PKT kariai, – kuopos lygio mokymus. Tačiau ypatingas dėmesys buvo skiriamas vadų ir kolektyviniam rengimui ir kovinio šaudymo pratyboms. Tuo remdamasi II bataliono kuopa, iki pasieks numatytų rezultatų, galėjo tikėtis gauti neribotą kiekį šaudmenų. Be to, buvo sukurta padalinio kovinio rengimo spalvinio diferencijavimo sistema: kuopų kovinio rengimo būsenai žymėti buvo skirtos trys spalvos. Raudona spalva reiškė kasdienį režimą atliekant dienos tarnybos pareigas, laisvas nuo tarnybos dienas ir atostogas, geltona – individualųjį ir vadų rengimą, žalia – kolektyvinį rengimą dalyvaujant didžiausiam kovos technikos ir personalo kiekiui. Kovinio rengimo vertinimo formalizavimas buvo labai svarbus žingsnis visapusiškai tobulinant padalinio kvalifikaciją, jį rengiant veikti kartu su NATO kariuomenės padaliniais (šiuo atveju – Danijos divizija). Taip pat buvo formalizuota kovinio rengimo rezultatų aptarimo sistema³⁴⁸.

LITCON-10 būrio rengimas vyko sėkmingai. 2007 m. rugsėjo 17–spalio 12 d. Algirdo mechanizuotajame batalione buvo organizuoti kovinės parengties atnaujinimo kursai. Mokymo procesui vadovavo l. e. I kuopos vado pareigas vyr. lt. Darius Žiūkas (buvęs LITCON-7 vadas). Rengiamas motorizuotasis būrys buvo performuotas ir tapo mechanizuotuoju, panaikintas vienas skyrius. Pagrindinė šių pokyčių priežastis – padaliniui skirtos neplanuotos užduotys. Būrio kulkosvaidžiai M 60 buvo pakeisti į FN MAG, kitų priskirtų batalionų karių aprūpinimu formuojamo būrio vadui nereikėjo rūpintis, tačiau misijai buvo tinkamai pasirengta³⁴⁹.

Nuo 2007 m. lapkričio iki 2008 m. rugpjūčio iš Algirdo MPB karių sudarytas būrys

³⁴⁷ *Ten pat.*

³⁴⁸ LDK Algirdo mech. pėst. bat. (I bataliono grupės) 2007 metų kovinio rengimo planas.

³⁴⁹ 2007 10 18 LITCON-10 karių kovinės parengties atnaujinimo kurso, vykusio 2007 09 17–2007 10 12, ataskaita lauko pajėgų vadui.

LITCON-10 dalyvavo tarptautinės koalicijos pajėgų operacijoje „Irako laisvė“.

Pradėjus taikyti naujo tipo kovinio rengimo sistemą padidėjo reikalavimai visų lygių štabams, planavimo, aprūpinimo padaliniais, sąveikos procedūroms. Neveikiant bent vienam elementui visa sistema sutrikdavo. Ypač didelę įtaką bataliono veiklai turėjo netolygus ir nepakankamas finansavimas, pagal etatus numatytų karių trūkumas. Žinant, kaip „greitai“ reaguojama į kai kurias įsisenėjusias problemas, buvo galima numatyti, kad bus susidurta su nemažais sunkumais ir iššūkiais. Kitos NATO kariuomenės prie šių standartų priartėjo per kelis dešimtmečius, pamažu tobulindamos savo struktūrą, praktiškai įgyvendindamos į užduotį orientuotos organizacijos demokratinio valdymo ir glaudžios sąveikos visais lygiais principus. Todėl batalionui kilo su tuo susijusių tiek kadruų pasirengimo vykdyti nustatytus uždavinius, tiek suvokimo bendraujant anglų kalba problemų.

Svarbiausi darbai buvo atliekami daugiausia dėmesio skiriant II kuopos pasirengimui kovinio šaudymo pratyboms MARKSMAN-2, LTPR(K) ir LITCON-10 (DANCON)

Štabo viršininkas mjr. Mindaugas Steponavičius atsisveikina su batalionu. Ant žemės dovanotas suvenyrinis šarvuotasis transporteris M-113. 2006 m., Rukla

įvertinti „T“. LTPR (K) vertinimai buvo skirtingi: iš 12 kriterijų atitiktą 4-iems, pagal kitus kriterijus gauti nepakankami įvertinimai „T(O)“ ir „T (N)“. Štabo ir padalinių valdymo grupių mokymai atitiko tik „T(N)“, o štabo mokymai „Gudrus vilkas (SW) 07/10“, vykę

misijai Irake. Šis padalinys imtas formuoti 2007 m. vasario 26 d. Jam buvo surengti individualiųjų įgūdžių atnaujinimo kursai (IĮAK). Kovo 23 d. jie baigėsi, o kuopai oficialiai buvo pripažintas „P“ statusas. Po trijų dienų prasidėjo kolektyvinių įgūdžių atnaujinimo kursai (KĮAK). Jiems pasibaigus, taip pat buvo gautas oficialus „P“ įvertinimas. Gegužės 2 d. prasidėjo taikos rėmimo operacijų kursai Butigeidžio dragūnų mokomajame batalione. Gegužės 18 d. šių kursų dalyvių parengtis taip pat buvo įvertinta „P“. LITCON į misiją taip ir neišvykus, 2007 m. rugsėjo 10–spalio 15 d. vėl buvo surengti įgūdžių atnaujinimo kursai.

Įgyvendinant 2007 m. planą gerai padirbėta: ketverių TMU mokymų „Skėtis“ rezultatai buvo

spalio 16–17 d., – „T(O)“ kriterijus. Fizinė bataliono karių parengtis įvertinta 87 procentais. Taigi rezultatai liudijo, jog vis dar yra ko siekti, tačiau reikia kitokio aukštesniųjų instancijų požiūrio ir daug dirbti.

2008 m. bataliono uždaviniai iš esmės liko tie patys, bet pakito prioritetai: taikos rėmimo operacijos prarado išskirtinį statusą – pirmenybė pradėta teikti NATO atsako į krizes pajėgoms (NRF) skirtų padalinių rengimui ir I bataliono kovinės grupės trūkstamų pajėgumų telkimui. Padaugėjo brigados mastu organizuojamų mokymų. Iš jų minėtini į NRF rengimą orientuoti mokymai: DATS kursas, vertinamieji štabų mokymai *Strong Shield* (įvairūs parengiamieji mokymai, vykstantys visus metus: galutiniai vertinamieji bataliono grupės, NRF-14, batalionų štabų mokymai; taktikos pratybos *Black Thunder*.

BALTBAT vėl tapo bataliono prioritetu. 2008 m. buvo planuojama surengti dvejus mokymus „Sumanus vilkas“ (balandžio 22–23 ir 24–25 d.) ir dvejus kuopų valdymo grupių mokymus „Baltas vilkas“ (sausio 9–11 ir birželio 9–12 d.). Vadaviečių rengimo įgūdžiams tobulinti buvo organizuotos ketverios pratybos „Vikrus vilkas“ (1-osios – kovo 3–7 d., 2-osios – balandžio 14–18 d., 3-iosios – rugsėjo 8–12 d., 4-osios (vertinamosios) – spalio 20–24 d.) ir dvi lauko stovyklos (1-oji – kovo 17–21 ir 25–28 d., 2-oji – rugsėjo 2–5 ir 8–12 d.).

Taikos meto užduočių pratybos (TMUPR) „Skėtis“, kaip ir praėjusiais metais, buvo surengtos keturis kartus. NRF buvo priskirta II (NRF-14), Štabo, Paramos ir aprūpinimo kuopos. Jų uždaviniai iš esmės nesiskyrė nuo kitų padalinių užduočių. III kuopa (NRF) turėjo būti pasirengusi vykdyti taikos meto užduotis.

Dalyvavimas tarptautinėse misijose

2004 m. bataliono kariai dalyvavo LITCON-3 ir LITCON-4 būrių rengimo procese, o misijas vykdė 2-asis, 3-iasis ir 4-asis būriai. 2-asis būrys grįžo vasario 18 d., jį pakeitė diena anksčiau išvykęs LITCON-3 būrys. Pasirengimas misijai vyko du mėnesius, jame dalyvavo 54 bataliono kariai, atstovaujantys „Geležinio Vilko“ brigadai. Mėnesį buvo peržiūrėti turimi ir rengiami nauji dokumentai, atrenkami kandidatai. Pirminis rengimas misijai vyko batalione, po to atskiromis grupėmis 5 dienoms buvo vykstama į Daniją³⁵⁰. Vienas karys (vėliau – du) vasario mėn. buvo pasiūstas į Jungtinės Karalystės divizijos štabą Irake.

LITCON-4 į misiją išvyko liepos mėn.: 3 d. – 11 karių, 10 d. – 22, 11 d. – 22 kariai^{351,352}, kartu su danais budėję britų atsakomybės sektoriuje. 2 kariai buvo pasiūsti tarnauti štabuose. Jie 2004 m. rugpjūčio 27 d. pakeitė namo grįžusius LITCON-3 būrio, vadovaujamo vyr. lt. Iskandero Mašatausko, karius. Būrys buvo iškilmingai sutiktas Algirdo batalione. Kariai grįžo 2005 m. kovo mėnesį.

2005 m. rugpjūtį pradėtas rengti misijai bataliono kontingentas LITCON-7. Šis pa-

³⁵⁰ Algirdo bataliono 2004 m. I ketvirčio veiklos ataskaita.

³⁵¹ 2004 06 bataliono vado mjr. V. Šato pranešimas brigados vadui.

³⁵² Į misiją Irake išlydėti du Lietuvos karių būriai, *Krašto apsauga*, 2002, p. 324.

Karinė operacija Irake: kaimo „valymas“. Iš kairės: srž. Olegas Šibeko, Danijos kuopos aprūpinimo specialistė May Britt Nielsen, vyr. srž. Darius Gudžius. LITCON-3, 2004 m., Irakas

dalinsy jau buvo kuopos dydžio. Rengiant LITCON-7 misijai iškilo nemažai aprūpinimo problemų: trūko šildomųjų palapinių, neperšaukamųjų liemenių, AT 4 adapterių³⁵³. Tačiau jos buvo sprendžiamos, ir 2005 m. pabaigoje atsirado galimybių rengimą paspartinti. Tuo pat metu buvo pradėta rengti Goro provincijos atkūrimo grupė (PAG-3)³⁵⁴.

2006 m., be jau priimtų įsipareigojimų, teko ruoštis ir PAG-3 misijai. Vasarį ir kovą grupės rengimas vyko batalione. PAG štabui tobulinti buvo skirti ir tradiciniai mokymai „Sumanus vilkas 06/01“. Šį kartą susidurta su trimis problemomis: nebuvo aiškus misijos etatų sąrašas, OSĮL neatitiko realios padėties, pakeitimai dar nebuvo padaryti, nebuvo išspręstas ir kroatų dalyvavimo misijoje klausimas³⁵⁵. Iš tikrųjų tai buvo bataliono misija, nes jai rengėsi pusė jos karių, kontingentui vadovavo bataliono vadas plk. lt. Vilmas Šatas. Į misiją padalinsy pasiėmė ir bataliono kovinę vėliavą. Šios misijos metu buvo įvertintas karių profesionalumas ir kolektyvo vienybė siekiant bendro tikslo³⁵⁶.

2006 m. bataliono II kuopos pagrindu buvo formuojamos dvi misijos – PAG-3 Af-

³⁵³ 2005 08 bataliono vado mjr. V. Šato pranešimas brigados vadui.

³⁵⁴ 2005 12 bataliono vado plk. lt. V. Šato pranešimas brigados vadui.

³⁵⁵ 2006 02 bataliono S3 viršininko vyr. lt. T. Černiausko pranešimas bataliono vadui.

³⁵⁶ Vilmo Šato atsiminimai.

Geležinio vilko diena misijoje Irake. Kairėje priekyje – karo policininkas srž. Rimas Šilanskas, šalia dešiniau – karo medikas vyr. srž. Audrius Mataras, už jų kairėje – vyr. srž. Gintaras Gulbinas, dešiniau – gr. Stefanus Zdanovičius, srž. Kęstutis Kučinskas, srž. Sigitas Stacevičius, gr. Dainius Barkauskas, gr. Tomas Astrauskas, sėdi srž. Ramūnas Stanaitis, priešais jį – vyr. srž. Česlav Mackevič. LITCON-7, 2006 m. birželio 6 d., Irakas

ganistane ir LITCON-7 Irake. LITCON-7 namo grįžo rugpjūčio 21 d. Lapkričio mėn. prasidėjo padalinio LITCON-9 misijos logistinis planavimas.

Karių laisvalaikis (kultūrinis gyvenimas, sportas, visuomeninė veikla)

Lietuvai įstojus į NATO, bataliono kultūrinis gyvenimas nedaug tepasikeitė – buvo minimos svarbiausios kalendorinės, valstybinės, tautinės, karinės ir religinės šventės, organizuojami tradiciniai renginiai.

2004 m. batalionas minėjo vyr. ltn. N. Valterio ir j. psk. E. Kopciko žūties metines. Žuvusieji buvo paminėti ir per Vėlines. Tai tapo bataliono tradicija.

Tradiciškai kasmet rengtos ir vaikų stovyklos. Birželio 20–29 d. veikė sukarinta vaikų ir paauglių stovykla. Į ją atvyko vaikai ir paaugliai iš Jonavos ir Ukmergės rajonų.

Stiprinant ryšius su Ruklos gyventojais ir siekiant pagerinti savo gyvenamąją aplinką, Ruklos miestelyje organizuota talka, imtas tvarkyti „Algirdo“ piliakalnis. Padalinys

prisidėjo ir rugpjūčio 14 d. švenčiant Ruklos dieną³⁵⁷.

Tuo metu bataliono sporto bazė buvo viena geriausių Lietuvos kariuomenėje. Čia buvo sudarytos sąlygos žaisti krepšinį, salės futbolą, rengti savigynos, jėgos sporto treniruotes ir rungtynes, žvalgai galėjo mokytis plaukti. Netoli bataliono teritorijos, Mokomajame pulke, buvo įrengta šaudykla³⁵⁸. Daug dėmesio batalione skirta meninei karių raiškai ir edukacijai, tradiciškai organizuoti poezijos pavasariai ir rudenys (2004 m. lapkričio 14 d.). Kraštotyros muziejaus darbuotojai skaitydavo istorijos paskaitas, koncertuodavo meno kolektyvai. Pagrindiniai kultūros renginiai vadovaujant plk. ltn. Vilmui Šatui buvo senųjų metų palydos ir Naujųjų sutiktuvės dalyvaujant bataliono kariams ir jų šeimų nariams.

Sporto varžybos buvo rengiamos pagal poreikį. Brigados mastu organizuojamų varžybų sąrašą papildė bataliono renginiai. Iš viso buvo surengtos net 31 varžybos, jose dalyvavo bataliono rinktinė ir pavieniai kariai. Batalione buvo suburtos krepšinio, sportinės žūklės, šaudymo iš pistoleto ir automatinio šautuvo M-14, svarsčių kilnojimo, kroso ir mažojo futbolo komandos³⁵⁹. Jo vadas didžiavosi savo kariais, kurie sugebėjo tinkamai atstovauti savo daliniui, nors ir neturėjo pakankamai laiko treniruotėms. Prisiminti verta žvejų laimikius ir krepšininkų, kovojusių Jonavos lygoje, rezultatus³⁶⁰.

2005 m. renginių planas iš esmės nesiskyrė nuo ankstesniųjų metų planų³⁶¹. Bataliono S-5 skyrius suorganizavo vieną papildomą spektaklį, humoro vakarą balandžio 1-ąją, dvi diskotekas ir du koncertus kariams. Tradiciškai buvo dirbama ir su jaunimu. 2005 m. buvo surengtos net dvi stovyklos – birželio 15–24 ir rugpjūčio 5–10 (sporto) d.

Dalinio vadovybė

Batalionui vadovavo bataliono vadas, štabui – štabo viršininkas. Pirmuoju nuolatinio bataliono vadu buvo paskirtas iki tol I kuopos vado pareigas ėjęs Pranas Kasteckas. 1993–1994 m. dalinio vadovybė labai dažnai keitėsi, dėl to trūko stabilumo, buvo neįmanoma užtikrinti tinkamų darbo sąlygų. Vėliau tokių dalykų pasitaikydavo mažiau, ir gyvenimas pradėjo tekėti įprasta vaga. Rūpesčių kilo dėl mjr. Prano Kastecko apkaltinimo ir su tuo susijusio nušalinimo nuo pareigų³⁶². Bataliono vado pareigas kurį laiką ėjo bataliono vado pavaduotojas užnugariui S. Čičinadzė. Dėl nesugebėjimo susidoroti su kilusiomis problemomis jis buvo pakeistas (pasirašė gavęs įsakymą 1994 10 11), batalionui laikinai vadovauti vėl ėmė mjr. Janis Auzinšas, tuo metu atsakingas už brigados operatyvinį planavimą ir kovinio parengimo skyrių. 1994 m. gale bataliono vadu buvo paskirtas Panevėžio bataliono vado pavaduotojas plk. ltn. Algirdas Jonas Gaižutis.

³⁵⁷ 2004 m. Algirdo bataliono veiklos planas.

³⁵⁸ J. psk. I. Kovalenkos atsiminimai.

³⁵⁹ 2004 m. Algirdo bataliono veiklos planas.

³⁶⁰ 2009 m. Vilmo Šato atsiminimai.

³⁶¹ 2005 m. Algirdo bataliono veiklos planas.

³⁶² Nušalinimas sietinas su Jašiūnuose 1992 m. lapkričio 7 d. įvykusi incidentu. Žr.: Prano Kastecko atsiminimai.

Bataliono vadai (laikiniai ėję Algirdo bataliono vado pareigas nenurodyti):

1991 m. gruodžio 1 d.–1992 m. kovo 2 d. – mjr. Janis Auzinš
1992 m. kovo 2 d.–1994 m. gruodžio 12 d. – mjr. Pranas Kasteckas
1994 m. gruodžio 12 d.–1996 m. kovo 23 d. – plk. ltn. Algirdas Jonas Gaižutis
1996 m. kovo 23 d.–1997 m. liepos 22 d. – plk. ltn. Stasys Levulis
1997 m. liepos 22 d.–2001 m. rugsėjo 13 d. – plk. ltn. Sergejus Draščiukas
2001 m. rugsėjo 13 d.–2003 m. liepos 11 d. – mjr. Almantas Leika
2003 m. liepos 11 d.–2006 m. gruodžio 22 d. – mjr. Vilmas Šatas
2006 m. gruodžio 22 d.–2011 m. birželio 15 d. – plk. ltn. Remigijus Baltrėnas
Nuo 2011 m. birželio 15 d. – mjr. Ričardas Dumbliauskas

Janis Auzinš

Janis Auzinš

Gimė 1949 m. rugsėjo 19 d.

Iki 1991 m. tarnavo sovietinėje kariuomenėje. 1991 m. gruodžio 1 d. tapo pirmuoju Vilniaus motodesantinio bataliono vadu. Nuo 1992 m. kovo 2 d. ėjo įvairias pareigas Lauko kariuomenės brigados Operatyviniame skyriuje. 1995 m. gruodžio 25 d. išleistas į atsargą.

Pranas Kasteckas

Pranas Kasteckas

Gimė Plungės rajone, Šarnelės kaime. Tarnavo Mokomojo junginio I kuopos vadu, 1992–1993 m. – Vilniaus motodesantinio bataliono vadu. Apdovanotas Sausio 13-osios atminimo medaliu, Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „Geležinio Vilko“ garbės ženklu, Rusijos kariuomenės išvedimo iš Lietuvos atminimo ženklu, vardiniu ginklu, Lietuvos kariuomenės medaliu „Už nuopelnus“.

Algirdas Jonas Gaižutis

Algirdas Jonas Gaižutis

Gimė 1941 m. vasario 15 d. Radviliškio rajone, Gražiškių kaime. SSRS kariuomenėje tarnavo artilerijos padaliniuose. Lietuvos kariuomenėje tarnybą pradėjo 1992 m. Panevėžio atskirajame batalione – ėjo artilerijos karininko pareigas, vėliau buvo paskirtas Panevėžio bataliono vado pavaduotu. 1994 m. tapo Ruklos Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo motodesantinio bataliono vadu, 1996 m. – Lauko kariuomenės brigados Operacijų ir planavimo skyriaus artilerijos karininku. 2000 m. išleistas į atsargą.

Stasys Levulis

Stasys Levulis

Gimė 1949 m. Alytaus rajone. Iki 1992 m. dirbo milicijoje ir policijoje. 1992 m. perėjo dirbti į krašto apsaugos sistemą. Iki buvo paskirtas Algirdo bataliono vadu, ėjo Motorizuotosios pėstininkų brigados „Geležinis Vilkas“ vado pavaduotojo auklėjamajam darbui pareigas. 1996 m. kovo 23 d. paskirtas Algirdo MPB vadu, vėliau ėjo KAM Aprūpinimo departamento direktoriaus, Ruklos moko-
mojo pulko vado pareigas. 2000 m. spalio mėn. išleistas į atsargą.

Sergejus Draščiuikas

Sergejus Draščiuikas

Gimė 1959 m. rugsėjo 13 d. Rusijoje. 1976–1980 m. mokėsi Priešlėktuvinės gynybos aukštojoje karo mokykloje, 1997 m. baigė Danijos karališkosios karo akademijos kursus, 2006–2007 m. studijavo JAV kariuomenės vadovybės ir generalinio štabo koledže. 1993–1994 m. tarnavo LKB Marijampolės MDB štabo viršininko pavaduotoju, 1994–1995 m. – štabo viršininku-vado pavaduotoju, 1995 m. buvo perkeltas į MPB „Geležinis Vilkas“ Žvalgybos skyriaus viršininko pareigas. 1997–2001 m. ėjo MPB „Geležinis Vilkas“ Ruklos 2-ojo pėstininkų pulko Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo motodesantinio bataliono vado pareigas. 2001 m. tapo MPB „Žemaitija“ vado pavaduotoju, 2002 m. – Vakarų karinės apygardos vado pavaduotoju, tais pačiais metais – Vakarų karinės apygardos štabo viršininku-vado pavaduotoju. 2004 m. tarnavo Lenkijos daugianacionalinės divizijos štabe Irake, tarptautinės taikos įvedimo operacijos Persijos įlankos rajone metu. 2005 m. buvo perkeltas į Lietuvos kariuomenės Mokymo ir doktrinų valdybos vado pavaduotojo pareigas. Nuo 2007 m. – Sausumos pajėgų štabo viršininkas.

Apdovanotas Marijampolės MPB garbės ženklu „DLK Vytenis“, vardiniu ginklu už nuopelnus krašto apsaugai, KAS garbės ženklu „Už nuopelnus krašto apsaugai“, Lietuvos-Lenkijos bataliono ženklu, pasižymėjimo tarnyboje ženklu už tarnybą Baltijos batalione, medaliu „Už pasižymėjimą“, atminimo ženklu „Už asmeninį indėlį plėtojant Lietuvos transatlantinius ryšius ir Lietuvos Respublikos pakvietimo į NATO progą“, MPB „Geležinis Vilkas“ garbės ženklu, KAS proginio stojimo į NATO medaliu, Lenkijos daugianacionalinės divizijos (Centras–Pietūs) medaliu, KAS medaliu „Už tarptautines misijas“, medaliu „Už pasižymėjimą“ ir kt.

Almantas Leika

Almantas Leika

1975–1986 m. mokėsi Anykščių Antano Vienuolio vidurinėje mokykloje. 1986–1991 m. studijavo Vilniaus pedagoginiame institute (dabar – universitetas). Studijuodamas 1990 m. neilgai dirbo Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio Anykščių rajono tarybos atsakinguoju sekretoriumi. Nuo 1991 m. pradžios – Lietuvos

Respublikos krašto apsaugos sistemos pareigūnas. 1993–1995 m. tęsė studijas Lietuvos karo akademijoje, 1994 m. mokėsi Jungtinių Tautų Organizacijos štabo karininkų kursuose Švedijoje, 1998 m. – JAV sausumos pajėgų specialiajame karo centre ir mokykloje, 1996 ir 1999 m. dalyvavo NATO karinėse operacijose Bosnijoje ir Hercegovinoje, 2000–2001 m. tęsė studijas Baltijos gynybos koledže Tartu (Estija). 2001 m. – Lietuvos kariuomenės motorizuotosios pėstininkų brigados „Geležinis Vilkas“ Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mechanizuotojo pėstininkų bataliono Tarptautinių operacijų padalinio BALTQN-5 vadas (majoras), 2001–2003 m. – bataliono vadas. Nuo 2003 m. – Lietuvos kariuomenės vado Jono Kronkaičio patarėjas; suteiktas pulkininko leitenanto laipsnis. 2003–2006 m. ėjo Lietuvos kariuomenės Krašto apsaugos savanorių pajėgų vado pavaduotojo-štabo viršininko pareigas. 2006 m. nuotoliniu būdu baigė JAV sausumos pajėgų karo koledžą; suteiktas strateginių studijų magistro laipsnis. 2006–2007 m. – Lietuvos vadovaujamos Afganistano Goro provincijos atkūrimo karinės ir civilinės grupės PAG-4 vadas, nuo 2007 m. – pulkininkas. Pusę metų vadovavo 160 karių, iš kurių 120 buvo Lietuvos kariai, grupei (PAG-4 – pirmasis tokio dydžio Krašto apsaugos savanorių pajėgų vienetas, dalyvavęs intensyvesnėje misijoje Afganistane). Jo vadovaujama grupė garbingai įvykdė svarbiausią užduotį – užtikrino saugumą Goro provincijoje ir sudarė prielaidas ten dirbti atkūrimo darbus. 2007–2010 m. – Baltijos gynybos koledžo Tartu (Estija) Aukštesniosios vadovybės studijų kurso (*Higher Command Studies Course*) direktorius. Nuo 2010 m. – Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerijos Personalo ir socialinės saugos departamento, po pertvarkos – Personalo politikos ir planavimo departamento direktorius. 2011 m. suteiktas brigados generolo laipsnis.

A. Leika apdovanotas Vyčio Kryžiaus ordino Riterio Kryžiumi (2007 m.), Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu (1996 m.), Vyčio Kryžiaus ordino meda-

Algirdo bataliono 10-metis. Mjr. Almantas Leika suteikia j. srž. laipsnį Gražvydui Antanavičiui. 2001 12 05

liu (2005 m.), Sausio 13-osios atminimo medaliu (2006 m.), atminimo ženklą už Lietuvos transatlantinę integraciją, NATO medaliu už operacijas buvusioje Jugoslavijoje, NATO medaliu už operacijas Afganistane, Krašto apsaugos ministerijos medaliu „Už dalyvavimą tarptautinėse operacijose“, Lietuvos kariuomenės medaliais

„Už nuopelnus“ ir „Už pasižymėjimą“, Sausumos pajėgų medaliu „Už pasižymėjimą“, Krašto apsaugos savanorių pajėgų medaliu „Už pasižymėjimą“, Italijos, JAV ir Danijos medaliais, Latvijos kariuomenės medaliu „Už nuopelnus“ (2008 m.)³⁶³.

Vilmas Šatas

Vilmas Šatas

Gimė 1969 m. birželio 19 d. Biržų rajono Pasvaliečių kaime.

Kario kelią pradėjo Omsko aukštojoje mechanizuotų pėstininkų vadų mokykloje, ją baigęs tarnavo būrio vadu pėstininkų pulke. 1992 m. pradėjo tarnybą Lietuvos kariuomenėje Panevėžio MPB žvalgų būrio vadu. 1993 m. tame pačiame batalione buvo paskirtas į štabo kuopos vado pareigas, 1994 m. – III pėstininkų kuopos vadu. 1995–1998 m. perkeltas į Karaliaus Mindaugo bataliono vado pavaduotojo pareigas, 1998 m. vadovavo bataliono S2 skyriui. Tolesnė karininko karjera susijusi su Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija: 2000–2001 m. vadovavo jos Taktikos sekcijai, 2001–2002 m. – Taktikos katedrai. 2003–2006 m. – Motorizuotosios pėstininkų brigados „Geležinis Vilkas“ Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mechanizuotojo pėstininkų bataliono vadas, 2006–2008 m. – Krašto apsaugos savanorių pajėgų štabo viršininkas. Nuo 2008–2011 m.

Bataliono vadų pasikeitimo ceremonija – mjr. Almantas Leika (kairėje) perduoda pareigas mjr. Vilmui Šatui

³⁶³ Pasaulio anykštėnų bendrija, <http://www.anykstenai.lt/asmenys/asm.php?id=210>, 2010 08 29.

ėjo Lietuvos kariuomenės Jungtinio štabo Planavimo valdybos J5 skyriaus viršininko pavaduotojo pareigas. Nuo 2011 m. liepos paskirtas į KAM Pajėgumų planavimo departamento Pajėgumų plėtros skyriaus viršininko pareigas.

Plk. lt. Vilmas Šatas apdovanotas Motorizuotosios pėstininkų brigados „Geležinis Vilkas“ garbės ženklu, krašto apsaugos sistemos proginio stojimo į NATO medaliu, Lietuvos kariuomenės pajėgų medaliu „Už pasižymėjimą“, Vyčio Kryžiaus ordinu, krašto apsaugos sistemos medaliais „Už tarptautines operacijas“ ir „Už pasižymėjimą“³⁶⁴.

Remigijus Baltrėnas

Remigijus Baltrėnas

Gimė 1974 m. birželio 23 d. Biržų rajone. 1994 m. Lietuvos karo akademijoje baigęs motorizuotųjų šaulių I pakopos studijas, joje pradėjo tarnauti būrio vadu. 1995 m. buvo paskirtas į kuopos vado pareigas, 1998 m. – į Krašto apsaugos ministerijos Gynybos štabo Karinio bendradarbiavimo valdybos (J5) Tarptautinių operacijų ir mokymo skyriaus vyriausiuoju specialistu. Tais pačiais metais buvo perkeltas į Ruklos motorizuotojo pėstininkų bataliono pėstininkų kuopos LITCOY-1 Aprūpinimo būrio vado, 1999 m. – į Ruklos motorizuotojo

Algirdo bataliono vadų pasikeitimas – plk. lt. Vilmas Šatas perduoda pareigas mjr. Remigijui Baltrėnui. Iš kairės: plk. lt. Vilmas Šatas, mjr. Remigijus Baltrėnas, plk. Darius Užkuraitis

³⁶⁴ Vilmo Šato pateikti duomenys.

pėstininkų bataliono BALTBAT padalinių IV pėstininkų kuopos LITCOY paramos komandos kuopos vado pavaduotojo, vėliau tais pačiais metais – į Lietuvos kariuomenės Mokymo ir doktrinų valdybos Karinio rengimo planavimo ir kontrolės skyriaus vyresniojo specialisto pareigas. Nuo 2001 iki 2002 m. buvo Mokymo ir doktrinų valdybos karinio personalo rezerve. Nuo 2002 m. – Didžiosios kunigaikštienės Birutės motorizuotojo pėstininkų bataliono štabo viršininkas, nuo 2003 m. – Motorizuotosios pėstininkų brigados „Geležinis Vilkas“ štabo S3 skyriaus viršininkas. 2006 m. gruodžio 22 d. paskirtas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mechanizuotojo pėstininkų bataliono vadu. Šias pareigas ėjo iki 2011 m. birželio 15 d.

Pulkininkas leitenantas (nuo 2008 m. rugsėjo 18 d.) Remigijus Baltrėnas apdovanotas NATO medaliu už tarnybą NATO pajėgose dalyvaujant su buvusia Jugoslavija susijusiose operacijose, dukart Lietuvos kariuomenės pajėgų medaliu „Už pasižymėjimą“, BALTBAT ženklu už išskirtinę tarnybą, Motorizuotosios pėstininkų brigados „Geležinis Vilkas“ garbės ženklu, krašto apsaugos sistemos proginio stojimo į NATO medaliu, ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ medaliu³⁶⁵.

Ričardas Dumbliauskas

Ričardas Dumbliauskas

Gimė 1975 m. vasario 26 d.

1991 m. prisiekė kartu su pirmaisiais savanoriais Aukščiausiojoje Taryboje. Nuo 1991 iki 1993 m. tarnavo SKAT Alytaus rinktinėje kariu savanoriu, ėjo skyriaus, būrio vado pareigas. 1993–1995 m. studijavo Krašto apsaugos mokykloje, 1995 m. suteiktas leitenanto laipsnis. Nuo 1995 m. iki 2000 m. ėjo įvairias pareigas KASP. 1998 m. suteiktas vyresniojo leitenanto, 2000 m. – kapitono laipsnis. 2000–2002 m. – Didžiosios kunigaikštienės Birutės MPB S2 skyriaus viršininkas, 2002–2003 m. – Vakarų karinės apygardos štabo G2 skyriaus viršininkas. Nuo 2003 m. liepos iki 2004 m. liepos ėjo KASP mjr. Juozo Lukšos vadų mokymo centro viršininko pareigas. 2004 m. suteiktas majoro laipsnis. 2003–2008 m. tarnavo NATO vadavietėje Vokietijoje eidamas žvalgybos karininko pareigas. 2008–2010 m. – Sausumos pajėgų štabo Kontržvalgybos, žvalgybos skyriaus viršininkas. 2011 m. birželio 15 d. paskirtas į Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mechanizuotojo pėstininkų bataliono vado pareigas.

³⁶⁵ <http://kariuomene.kam.lt>, 2010 05 13.

ALGIRDO MPB 2008–2011 M. KRONIKA

2008 m. vasario 5–7 d. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mechanizuotajame pėstininkų batalione (toliau – Algirdo MPB) – Baltijos bataliono štabo, padalinių ir batalionui priskirtų padalinių vadų mokomasis periodas.

2008 m. balandžio 21–25 d. Algirdo MPB štabas dalyvavo bendruose Baltijos bataliono štabo mokymuose „Sumanus vilkas“, kurie vyko Estijoje, Tartu mieste.

2008 m. balandžio 26 d. Algirdo MPB tarnybą baigė paskutiniai 33 privalomosios pradinės karo tarnybos kariai.

2008 m. rugpjūčio 6–7 d. Rukloje vyko Baltijos bataliono štabo mokymai „Juodasis griaustinis-1/2“, kuriuose dalyvavo šio bataliono štabo personalas iš Estijos, Latvijos ir Lietuvos.

Baltijos bataliono štabo pratybos „Juodasis griaustinis“. 2008 m., Rukla. Srž. Nerijaus Vito nuotrauka

2008 m. rugsėjo 19–spalio 5 d. Algirdo MPB II mechanizuotoji pėstininkų kuopa, viena iš trišalio Baltijos bataliono kuopų, besiruošiančių budėti NATO greitojo reagavimo pajėgose (angl. *NATO Response Forces* – NRF), 2010 m. pirmąjį pusmetį kartu su Danijos kariais dalyvavo pratybose Danijoje.

2008 m. spalio 17–25 d. Motorizuotosios pėstininkų brigados „Geležinis Vilkas“ pir-

moji bataliono kovinė grupė, kurią sudarė Algirdo MPB ir bataliono grupei priskirtų padalinių (Priešlėktuvinės gynybos būrio, Karo policijos būrio, Inžinerinio būrio, Tiesioginės paramos kuopos ir Medicinos būrio) kariai, dalyvavo lauko taktinėse pratybose *Strong shield 2008* („Tvirtas skydas“).

Taktinis žygis pratybose „Strong shield 2008“ („Tvirtas skydas“). 2008 m., Gaižiūnų poligonas, Jonavos r. Srž. Nerijaus Vito nuotrauka

2009 m. kovo 20 d. bataliono vėliava buvo paženklinta pasidabruotais ženklais su juostele už dalyvavimą tarptautinėje misijoje Afganistane (PAG-3).

2009 m. kovo 23–25 d. Algirdo MPB vyko Baltijos bataliono štabo mokymai, kuriuose dalyvavo Estijos, Latvijos ir Lietuvos atstovai.

2009 m. balandžio 20–24 d. Gaižiūnų poligone, Rukloje, vyko trišaliam Baltijos batalionui priskirtų Lietuvos kariuomenės padalinių pasirengimo vertinimo pratybos „Geležinis erelis 2009“.

2009 m. gegužės 4–8 d. Lietuvos kariuomenės kovinio rengimo centre Nemenčinėje vyko Baltijos bataliono vadų mokymai, kuriuose dalyvavo Lietuvos, Estijos ir Latvijos atstovai.

2009 m. birželio 1–18 d. Adaži poligone Latvijoje vyko trišalio Baltijos bataliono pasirengimo budėti NATO atsako pajėgų (NRF) 14-osios pamainos sudėtyje vertinamosios

pratybos, kuriose dalyvavo visi Baltijos batalioną sudarantys Lietuvos, Latvijos ir Estijos padaliniai. Įvertinimas – pasirengta.

2009 m. rugpjūčio 4–6 d. Algirdo MPB, Rukloje (Jonavos r.), vyko Baltijos bataliono štabo mokymai, kuriuose dalyvavo Lietuvos, Estijos ir Latvijos padalinių atstovai.

*Algirdo bataliono Prieštankinio būrio karių šūvis iš „Javelin“ sistemos. 2009 m. Centrinis poligonas, Pabradė.
Srž. Nerijaus Vito nuotrauka*

2009 m. rugpjūčio 12 d. Pabradės poligone Algirdo MPB Sunkiosios ginkluotės kuopos Prieštankinio būrio kariai dalyvavo kovinio šaudymo iš vidutiniojo nuotolio prieštankinės raketų sistemos „Javelin“ pratybose.

2009 m. rugsėjo 13 d. Algirdo MPB pirmą kartą vyko geriausio pėstininkų skyriaus varžybos.

2009 m. rugsėjo 22–24 d. Algirdo MPB Rukloje buvo rengiami Baltijos bataliono padalinių valdymo grupių mokymai, kuriuose dalyvavo Estijos ir Lietuvos kariai. Mokymai buvo organizuoti pagal Baltijos bataliono 2009 m. kovinio rengimo planą.

2009 m. spalio 7 d. Algirdo MPB lankėsi NATO greitojo reagavimo pajėgų 14-osios pamainos Sausumos pajėgų komponento amerikiečių brigados vadas plk. Džeimsas Blekburnas (*Col James Blackburn*).

2010 m. sausio 1 d. Algirdo MPB kartu su kitais Baltijos bataliono kariais, priskirtais NATO greitojo reagavimo pajėgų 14-osios pamainos (NRF-14) Sausumos pajėgų komponentui, pradėjo budėjimą NRF.

2010 m. sausio 18–22 d. vyko Algirdo MPB III mechanizuotosios pėstininkų kuopos ir Prieštankinio būrio pratybos „Geležinis erelis 2010“, kuriose bataliono štabas vertino

Belaisvio sulaikymas. Nacionaliniai vertinamieji Baltijos bataliono mokymai „Geležinis erelis“, 2009 m. balandis, Gaižiūnų poligonas, Jonavos r. Srž. Nerijaus Vito nuotrauka

kuopos ir būrio pasirengimą vykdyti gynybines operacijas.

2010 m. sausio 18–20 d. Gaižiūnų poligone misijai Afganistane besirengiantiems kariais buvo organizuotos žiemos pratybos.

2010 m. sausio 25–27 d. Algirdo MPB – Baltijos bataliono štabo ir jo padalinių, taip pat batalionui priskirtų padalinių vadų mokomasis periodas. Jo metu tobulinosi Baltijos bataliono personalas iš Estijos, Latvijos ir Lietuvos.

2010 m. kovo 22–26 d. Algirdo MPB Rukloje vyko Baltijos bataliono štabo ir būrių vadų pratybos „Sumanus erelis 2010“.

2010 m. birželio 30 d. Algirdo MPB kartu su kitais Baltijos bataliono kariais, priskirtais NATO greitojo reagavimo pajėgų 14-osios pamainos (NRF-14) Sausumos pajėgų komponentui, baigė budėti NRF. Už pusės metų sėkmingą budėjimą NATO greitojo reagavimo pajėgose trišalio Baltijos bataliono sudėtyje bataliono kovinė vėliava buvo paženklinta bronziniu ženkle su juoste.

Nuo 2010 m. lapkričio 5 d. iki 2011 m. gegužės mėn. Algirdo MPB vykdė misiją Afganistano Goro provincijos atkūrimo grupės 12-ojoje pamainoje.

2011 m. birželio 7 d. bataliono vėliava antrą kartą buvo paženklinta pasidabruotais ženklais su juoste už dalyvavimą tarptautinėje misijoje Afganistane.

2011 m. birželio 15 d. vyko Algirdo MPB vadų pasikeitimo ceremonija. Nuo 2006 m. batalionui vadovavusį plk. ltn. Remigijų Baltrėną pakeitė mjr. Ričardas Dumbliauskas.

Žiemos kursas besiruošiantiems į Afganistaną (PAG-12) kariams. 2010 m., Gaižiūnų poligonas, Jonavos r. Srž. Nerijaus Vito nuotrauka

2011 m. rugsėjo pabaigoje NRF-16 pajėgų sudėtyje esanti Algirdo MPB III mechanizuotoji pėstininkų kuopa pradėjo budėti Pabradėje – Lietuvos kariuomenės Centriniam poligone vykstančių NATO lauko vadavietės pratybų *Steadfast Junction 2011* apsaugoje.

Algirdo bataliono teritorija, 2009 m., Rukla. Srž. Nerijaus Vito nuotrauka

LIETUVOS DIDŽIOJO KUNIGAİKŠČIO ALGIRDO MECHANIZUOTOJO PĖSTININKŲ BATALIONO 20-METIS

2011 m. gruodžio 1 d. Algirdo batalionas minėjo įkūrimo 20-metį. Šventėje dalyvavo krašto apsaugos viceministras Mykolas Juozapavičius, Krašto apsaugos ministerijos pajėgumų ir ginkluotės generalinis direktorius brg. gen. Almantas Leika, Sausumos pajėgų štabo viršininkas plk. Sergejus Draščiukas, brigados „Geležinis Vilkas“ vadas plk. Valdemaras Rupšys, Jonavos miesto meras Mindaugas Sinkevičius, Jonavos rajono žiniasklaidos,

Dvidešimtmečio minėjimas. Jonavos meras Mindaugas Sinkevičius (kairėje) įteikia dovaną bataliono vadui mjr. Ričardui Dumbliauskui. 2011 m., Rukla. Srž. Nerijaus Vito nuotrauka

Ruklos miestelio valdžios ir švietimo įstaigų atstovai, buvę Algirdo bataliono vadai ir kariai, kitų karinių dalinių vadai ir atstovai.

Minėjimas prasidėjo iškilminga rikiuote. Buvo pagerbtas nuo 1991 metų batalione tarnaujantis štabo seržantas Julius Aleksandravičius. Jam buvo įteiktas kovinis peilis – pergalės, vilko ilties aštrumo, geležinės valios, narsos ir nerūdijančios ištvermės simbolis. Taip pat buvo pasveikintas bataliono bendraamžis, gruodžio 2 dieną kartu su Algirdo batalionu savo dvidešimtąjį gimtadienį švęsiantis eilinis Ernestas Bartašius. Jam buvo įteikti simboliniai batai, palinkėjus senu pėstininkų papročiu: „Žygiuok arba dvėsk“. Ceremoniją vainikavo trys Artilerijos bataliono salvės: už kariuomenę, už „Geležinį Vilką“ ir už algirdiečius.

Po rikiuotės Algirdo bataliono aktų salėje susirinkusius svečius ir karius pasveikino

krašto apsaugos viceministras Mykolas Juozapavičius ir Sausumos pajėgų štabo viršininkas plk. Sergėjus Draščiukas. Skambant buvusio bataliono kario štabo seržanto Vitalijaus Beconio atliekamai dainai „Begalinis aukštis“ Algirdo bataliono vadas mjr. Ričardas Dumbliauskas pakvietė prisiminti per dvidešimt metų žuvusius bataliono karius. Vėliau šventės dalyviams buvo parodyta Lietuvos metraštyje aprašyto Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo žygio į Maskvą inscenizacija, siužetjuostės, iliustruojančios aštuonis Algirdo bataliono laikotarpius, Didžiosios kunigaikštienės Birutės motorizuotojo pėstininkų bata-

Rikiuotės vado kpt. Ričardo Kazlausko (kairėje) raportas krašto apsaugos viceministrui Mykolui Juozapavičiui. 2011 m., Rukla. Srž. Nerijaus Vito nuotrauka

liono orkestras atliko „Geležinio Vilko“ maršą.

„Žodis „gynyba“ yra kilęs nuo žodžio „ginti“. Ginti galima ir Lietuvą, ir iš Lietuvos. Algirdo batalione visada tarnavo, tarnauja ir tarnaus tie, kurie renkasi antrąją šio žodžio reikšmę“, – sveikindamas susirinkusiuosius sakė Algirdo bataliono vadas mjr. R. Dumbliauskas.

Šventę vainikavo išpūdingas bataliono Žvalgybos būrio karių pasirodymas, pavadintas „Įkaitų išlaisvinimo drama – niekas nenorėjo mirti“, po kurio renginio svečiai Karių gerovės namuose sukakties proga pasveikino Algirdo bataliono vadovybę.

Algirdo MPB viešųjų ryšių karininkas vyr. lt. Gintautas Ciunis

BAIGIAMASIS ŽODIS

Lietuvos kariuomenės bataliono istorija, siekianti žilą senovę, – nepaprastai įdomus eksperimentas. Ši gija, jungianti okupacijų ir kitų nelaimių pažymėtus lietuvių tautos praeities įvykius, yra dirbtinė, bet ji nutiesta sąmoningai. Juk Algirdo vardas Vilniaus motodesantiniam batalionui taip pat buvo suteiktas vėliau, mėginant formaliai susieti jo tradicijas su 2-uoju pėstininkų pulku. Šiuo atveju svarbiausia tikslas, dėl ko tai buvo daroma: nemeluojant ir nieko nekuriant pabandyta aprašyti Lietuvos karinio vieneto kelią – jo laimėjimus ir nesėkmes, pažangius žingsnius ir klaidas. Pėstininkų bataliono ir pulko veiklą įvairiais istorijos laikotarpiais ir esant skirtingoms santvarkoms, kad ir kokios nepanašios būtų susiklosčiusios strateginės situacijos, sieja daug bendrų dalykų, todėl mus domina jo struktūra, dydis, vieta geopolitiniame žemėlapyje, reikšmė krašto gynybos sistemai. Šiuos aspektus tiriančiam istorikui suteikiama nepaprastai puiki proga palyginti skirtingų epochų problemas ir jų sprendimo būdus. Tai geriausia priemonė, padedanti suvokti šimtametes Lietuvos kariuomenės tradicijas, pajusti savo atsakomybę valstybei, tautai, būsimoms kartoms. Geri pavyzdžiai gali tapti kelrode žvaigžde, blogi – pamoka.

Šis darbas turės daug šalininkų ir, žinoma, nemažai priešininkų, kurie tokiai dalinio istorijai nepritar. Atsiras tokių, kurie, patyrinėję kaimyninių kraštų istorijas, badys pirštais, kaltins autorius daug ką „pritempus“. Norėtume iš anksto pasakyti, kad Lietuva nuėjo savitą ir sunkų kelią, todėl mums į savo istoriją derėtų žiūrėti kiek kitaip negu į kitų valstybių, kurios savarankiškai gyvavo šimtmečius, praeitį. Jos nepakeisime, bet mums šiandien reikia tam tikros atramos, tam tikro pagrindo, kad galėtume, himno žodžiais tariant, pasisemti iš praeities stiprybės. Galbūt sunkią valandą karininkas savo kariams primins, su kokiomis rimtomis problemomis susidūrė lietuviai XVII a. antroje pusėje, kaip vargo mūsų protėviai pėstininkai 1812 m. gruodį, ir kariai supras, kas jie ir ką turi daryti. O per šventes kiekvienam bus naudinga paskaityti, kaip batalionas buvo kuriamas, kokia didelė padaryta pažanga. Bus į ką lygiuotis ir vadams savo pavardę išvydus tarp kitų garbingų vyrų pavardžių.

Istorija atiduodama į bataliono rankas tokia, kokia yra – nepagražinta, nesumeluota, parašyta negudraujant ir neišsisukinėjant. Lietuvos karybos istorija tokia turtinga, pamokanti ir įtikinama, kad istorikui tiesiog ją belieka tik tinkamai atskleisti. Tikimės, kad šis darbas pasitarnaus puoselėjant Motorizuotosios pėstininkų brigados „Geležinis Vilkas“ Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mechanizuotojo pėstininkų bataliono ir visos Lietuvos kariuomenės tradicijas, moraliai stiprinant krašto apsaugos pajėgas.

Autoriai

PRIEDAI

1 priedas

LIETUVOS DIDŽIOJO KUNIGAİKŠČIO ALGIRDO MECHANIZUOTOJO PĖSTININKŲ BATALIONO ISTORINIAI PAVADINIMAI IR DISLOKACIJOS VIETOS

Laikotarpis	Pavadinimas	Dislokacijos vieta
XVII a. II pusė–1775	Didžiosios buožės pėstininkų regimentas (pulkas)	LDK
1775–1794	2-asis Didžiosios buožės pėstininkų regimentas (pulkas)	LDK
1918–1926	2-asis pėstininkų pulkas	Vilnius-Kaunas, Šiauliai, Utena
1926–1940	2-asis Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Algirdo pėstininkų pulkas	Utena
1991	Greitojo reagavimo brigados Vilniaus motorizuotasis batalionas	Vilnius, Rūdiškės
1992	„Geležinio Vilko“ 1-osios lauko kariuomenės brigados Vilniaus motodesantinis batalionas	Rukla
1994 06 02	Ruklos 2-ojo pėstininkų pulko Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo motodesantinis batalionas	Rukla
2000 02 22	Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo motorizuotasis pėstininkų batalionas	Rukla
2001 10 12	Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mechanizuotasis pėstininkų batalionas	Rukla

**LIETUVOS DIDŽIOJO KUNIGAIKŠČIO ALGIRDO MECHANIZUOTOJO
PĖSTININKŲ BATALIONO ISTORINĖ SIMBOLIKA**

2-ojo Didžiosios buožės pėstininkų regimento (pulko) karininkas ir eilinis. 1775 m. pavyzdžio uniformos

Įsirikiaęs Lietuvos kariuomenės 2-asis pėstininkų pulkas, priėmęs Aukštosios Panemunės gyventojų dovanotą vėliavą. Kaunas. 1919 m. gegužės 18 d. VDKM

Paveikslas „Grupė gimnazijos mokinių 2-ajame pėstininkų pulke 1919 m.“ Dailininkė Zofija Kachanauskienė. 1939 m. VDKM

LIETUVOS KARIUOMENĖS PĖSTININKŲ APRANGA IR SIMBOLIKA NEPRIKLAUSOMYBĖS KOVŲ LAIKOTARPIU (1918–1920)*

*Pėstininko žieminė ausinė kepurė.
1919 m. VDKM*

*Kario kepurės kokarda. 1920 m.
VDKM*

*Kario kepurės kokarda. 1920 m.
VDKM*

*Pėstininko kepurė. 1919–1920 m.
VDKM*

*Pėstininko kepurė. 1920–1923 m.
VDKM*

*Pėstininko pilotė. 1919–1920 m.
VDKM*

*Vokiško pavyzdžio pėstininko
milinė. 1919–1920 m. VDKM*

*JAV kariuomenės dėvėta Lietuvos
karių milinė. 1919 m. VDKM*

*Lietuvos kariuomenės pėstininko
milinė. 1919 m. VDKM*

*Kario diržo sagtys. Vokietija–Lietuva, XX a.
2–3 dešimtmetis. VDKM*

* Visų eksponatų nuotraukos iš leidinio „Lietuvos kariuomenės Nepriklausomybės kovų (1918–1920) eksponatai Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose“. Vytauto Didžiojo karo muziejus, Kaunas, 2008

Kostiumo antsiuvas

Lauko uniformos antsiuvas

Dykumų uniformos antsiuvas

Algirdo MPB ženklas

MPB „Geležinis Vilkas“ antsiuvai, kuriuos ant dešinės rankovės dėvi Algirdo bataliono kariai

LIETUVOS DIDŽIOJO KUNIGAIKŠČIO ALGIRDO MECHANIZUOTOJO
PĖSTININKŲ BATALIONO VĖLIAVA

**UŽ DALYVAVIMĄ KARINĖSE MISIJOSE ALGIRDO MPB SUTEIKTI
PASIŽYMĖJIMO ŽENKLAI, TVIRTINAMI PRIE BATALIONO VĖLIAVOS**

Sidabrinis ženklas už misiją PAG-3 Afganistano Goru provincijoje. 2006 m.

Bronzinis ženklas už budėjimą NATO greitojo reagavimo pajėgose. 2010 m.

*Sidabrinis ženklas už misiją PAG-12 Afganistano Goru provincijoje. 2010 m.
Vyr. lt. Gintauro Ciunio nuotraukos. 2012 m., Rukla*

Bataliono dvidešimtmečio proga papuoštas šarvuotis M113, 2011 m., Rukla. Srž. Nerijaus Vito nuotrauka

Suvenyrinis šarvuotis M-113. 2012 m., Rukla. Vyr. ln. Gintauro Ciunio nuotrauka

Algirdas

Nr.15(16)

INFORMACINIS LEIDINYS • 2009 m. vasaris - 2009 m. liepa

LIETUVOS DIDŽIOJO KUNIGAİKŠČIO ALGIRDO MECHANIZUOTASIS PĖSTININKŲ BATALIONAS

Baltijos batalionas nuo...

Baltijos batalionui 2009-ieji – rimtų iššūkių metas

...iki – „Combat ready“

Baltijos batalionui, kuriam vadovauja ir didžiąją dalį karių sudaro Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mechanizuotojo pėstininkų bataliono kariai, 2009-ieji metai atnešė tikrų išbandymų. Šiais metais batalionas turėjo įrodyti, kad yra pasirengęs vykdyti visas jam nustatytas NATO greitojo reagavimo pajėgų (angl. *NATO Response Force – NRF*) užduotis.

Trišalis Baltijos batalionas suformuotas 2007 metų rugsėjo mėnesį iš Estijos, Latvijos ir Lietuvos karių. Pagrindinė suformuoto bataliono užduotis – pasirėngti NATO greitojo reagavimo pajėgų 14-osios pamašnos budėjimui ir išlaikyti nustatytą parengtį 2010 metų pirmąjį pusmetį.

Dar tik pasitinkant 2009-uosius, trišalio bataliono vadas pulkininkas leitenantas Remigijus Baltrėnas minėjo, kad svarbiausias tikslas 2009 metais – sėkmingai pasirėngti pratyboms „Baltic Eagle 09“ („Baltijos erelis 09“), kurios turi vykti birželio 1–17 dienomis Adazi kariniame poligone Latvijoje. Pratybų metu Baltijos

batalionas vertinamas pagal NATO kovinio pasirėngimo vertinimo sistemą (angl. *CREVAL – combat readiness evaluation system*). Remiantis šia vertinimo sistema, padalinys turėjo atitikti visus keliamus reikalavimus: pradedant pasirėngimu kareivinėse ir baigiant bataliono dydžio padalinio kovinių operacijų vykdymu.

Dabar jau galima drąsiai teigti, kad šis tikslas – pasiektas. Birželio 12 d. Baltijos bataliono pasirėngimas vykdyti kovines užduotis įvertintas puikiai. Likusi 2009 m. dalis ir 2010 m. budėjimo periodas bus skirti šalinti smulkius trūkumus ir išlaikyti pasiektą pasirėngimo lygį iki budėjimo NRF pabaigos.

Todėl norėtusi trumpai apžvelgti periodą nuo Baltijos bataliono užuomazgų iki įvertinimo – „Combat ready“.

2006 m. balandžio mėn. Baltijos ir kitos NATO šalys buvo paprašytos paremti Danijos iniciatyvą vadovauti Sausumos

pajėgų komponentui NATO greitojo reagavimo pajėgų 14-ajame budėjime (toliau – NRF-14), kuris prasidės 2010 m. sausio 1 d. ir tris pusę metų. Kiekvienos iš Baltijos šalių Danija paprašė skirti po pėstininkų batalioną.

2006 m. rugpjūčio mėn. trijų Baltijos valstybių gynybos ministrų susitikime buvo pabrėžta sausumos pajėgų bendradarbiavimo svarba ir galimas bendras dalyvavimas NRF-14.

2006 m. spalio mėn. trijų Baltijos valstybių kariuomenių vadų susitikime buvo nutarta siūlyti gynybos ministrams prisiminti įsipareigojimus sukurti bendrą batalioną dalyvauti NRF-14. Sausumos pajėgos buvo įpareigosios įkurti Jungtinę karinę darbo grupę. 2006 m. lapkričio mėn. sudaryta Lietuvos karinė darbo grupė.

2007 m. sausio mėn. trijų Baltijos valstybių gynybos ministrų susitikime buvo pritarta kariuomenių vadų siūlymui bendrai įkurti Baltijos batalioną dalyvauti NRF-14, kur Estija, Latvija ir Lietuva

Nuotrauka | 2 pusl. ►

ALGIRDO BATALIONO SUVENYRINIAI APDOVANOJIMAI

2004 m. Algirdo bataliono atminimo moneta (aversas)

2004 m. Algirdo bataliono atminimo moneta (reversas)

Suvenyrinė lėkštė su bataliono ženklu

Ruklos seniūnijos dovana batalionui
dešimtys metų sukakties (2001 m.) proga

Suvenyrinis plaktukas, kuriuo prie koto buvo prikaltas bataliono kovinė vėliava
Vyr. lt. Gintauto Ciunio nuotraukos. 2012 m., Rukla

Algirdo bataliono Svečių knyga

Patvirtinimas, kad Algirdo batalionas yra pasirėngęs vykdyti NATO 5-ojo straipsnio operacijas (įteiktas po mokymų 2005 m.)

Algirdo bataliono muziejus. 2012 m., Rukla

KARINĖS PRATYBOS

Tarptautiniai vertinamieji Baltijos bataliono mokymai Baltic Eagle 2009, 2009 m. birželis, Adaži poligonas, Latvija

Nacionaliniai vertinamieji Baltijos bataliono mokymai „Geležinis erelis“, 2009 m. balandis, Gaižiūnų poligonas, Jonavos r. Srž. Nerijaus Vito nuotraukos

Persikėlimas per tvenkinį, geriausio pėstininkų skyriaus varžybos, 2009 m., Rukla

Persidislokavimas į Adaži poligoną dalyvauti pratybose „Baltijos erelis 2009“, 2009 m., Lietuvos – Latvijos pasienis. Srž. Nerijaus Vito nuotraukos

II kuopa mokymuose Centriniam poligone, 2010 m. rugpjūtis

Misijai besibaigiant. 2011 m. pavasaris, Afganistanas. Srž. Nerijaus Vito nuotraukos

Žygiuoja bataliono kariai. Dvidešimtmečio minėjimas, 2011 m., Rukla

Bataliono veteranai, vadovybė ir svečiai dvidešimtmečio minėjime, 2011 m., Rukla. Srž. Nerijaus Vito nuotraukos

ATMINIMAS

194

1996 m. birželio 13 d. bataliono teritorijoje buvo atidengtas paminklinis akmuo Lietuvos Prezidentui Antanui Smetonai

Paminklinis akmuo Prezidentui Antanui Smetonai ir žuvusiems Algirdo bataliono kariams (pastatytas 1999 m.). 2012 m., Rukla

ŽUVĘ ALGIRDO BATALIONO KARIAI

J. psk. Edgardo Kopciko atminimo lenta, 2012 m., Rukla

Vyr. lt. Normundo Valterio atminimo lenta, 2012 m., Rukla

Gr. Arūno Andriuskevičiaus atminimo lenta, 2012 m., Rukla

Gr. Arūno Šielkovnikovo atminimo lenta, 2012 m., Rukla. Vyr. lt. Gintauto Ciunio nuotraukos

SERIJOS „LIETUVOS KARIUOMENĖS ISTORIJA“ LEIDINIAI

1. Aničas Jonas. *Karininkas Antanas Juozapavičius*. 1894 02 13–1919 02 13. V., 2004, 124 p.
2. Aničas Jonas. *Generolas Silvestras Žukauskas*. 1861–1937. V., 2006, 294 p.
3. Gečas Steponas. *Steponas Darius Lietuvos kariuomenėje ir sporte*. V., 2005, 232 p.
4. Juodagalvis Jonas. *Švenčionių krašto savanoriai 1918–1920 metais*. V., 2005, 236 p.
5. Katilius Artūras. *Lietuvos Respublikos krašto apsaugos departamento Mokomasis junginys 1990–1991 m.* Istorinė apybraiža, atsiminimai, dokumentai. Ats. redaktorius V. Rakutis, V., 2011, 228 p.
6. Kazakevičius Vytautas. *Geležies amžiaus strėlės Lietuvoje (II–XII–XIII amžius)*. V., 2004, 136 p.
7. *Krašto apsaugos departamento generalinio direktoriaus įsakymai 1990–1991*. V., 2003, 222 p.
8. *Krašto apsaugos ministro įsakymai*. T. 1. 1991 Nr. 222–355. 1992 Nr. 01–479. V., 2004, 512 p.
9. *Krašto apsaugos ministro įsakymai*. T. 2. 1992 Nr. 480–749. V., 2006, 374 p.
10. *Krašto apsaugos ministro įsakymai*. T. 3. 1992 Nr. 750–975. V., 2006, 286 p.
11. Lesčius Vytautas. *Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose*. 1918–1920. V., 2004, 498 p.
12. Raubickas Eugenijus. *Ženklas ant munduro*. V., 2005, 294 p.
13. *Rusijos kariuomenės išvedimas dokumentuose*. V., 2005, 472 p.
14. Surgailis Gintautas. *Lietuvos karinis laivynas*. 1935–1940. V., 2003, 208 p.
15. Surgailis Gintautas. *Rusijos kariuomenės išvedimas 1990–1993*. V., 2005, 345 p.
16. Surgailis Gintautas. *Valstybės sienos apsauga 1990–1994 metais*. V., 2008, 247 p.
17. Surgailis Gintautas. *Pirmasis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulkas*. V., 2011, 300 p.

Valdas Rakutis
Jonas Vaičėnėnis

**LIETUVOS DIDŽIOJO KUNIGAİKŠČIO ALGIRDO
MECHANIZUOTOJO PĖSTININKŲ BATALIONO ISTORIJA**

Atsakingieji redaktoriai dr. Vytautas Tininis, vyr. ltn. Gintautas Ciunis
Redagavo Nijolė Andriušienė
Maketavo Jolanta Girnytė

2012-05-28. Tiražas 225 egz. Užsakymas GL-179.
Išleido Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija,
Šilo g. 5 A, LT-10322 Vilnius
Spausdino Lietuvos kariuomenės Karo kartografijos centras,
Muitinės g. 4, Domeikava, LT-54359 Kauno r.

PRINTED IN LITHUANIA

Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo
mechanizuotojo pėstininkų bataliono vėliava